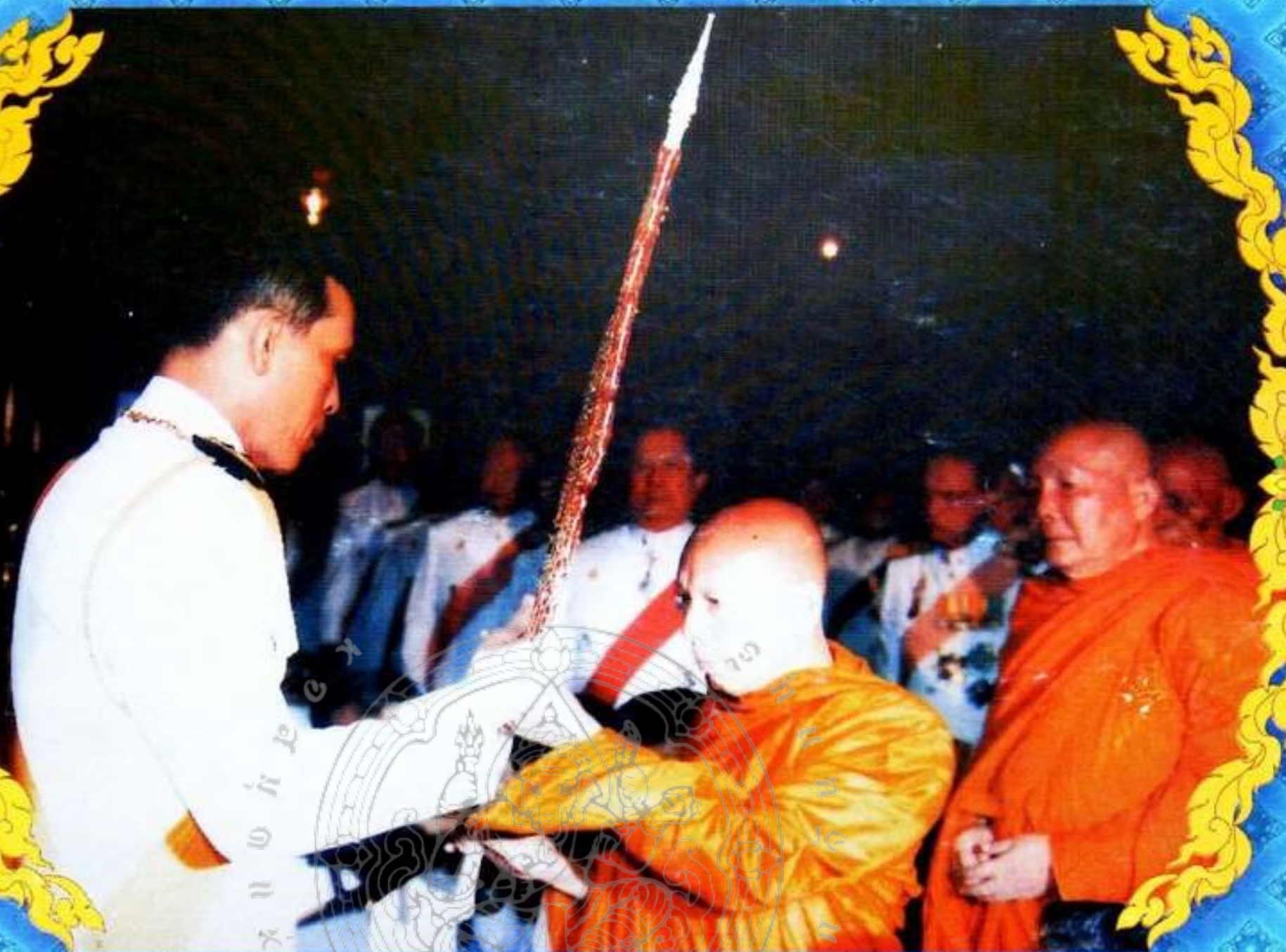

ประมาทพิธีมณฑลขยงไทย

ที่ระลึก

พิธีฉลองถ้ำบุญบั้งไฟพญานาค พระราชาคณะชั้นราช

พระราชชินชาโมลี (ประเสริฐ วิมล)

รองเจ้าคณะจังหวัดชัยภูมิ

เจ้าอาวาสวัดบูรพาภิธานาราม (พระอารามหลวง)

ตำบลเขาแก้ว อำเภอท่าใหม่ จังหวัดชัยภูมิ

๒๓ พฤษภาคม ๒๕๕๓

ท
294.3138
ป352

พระอุโบสถวัดบูรพาภิธานาราม
(พระอารามหลวง)

หอสมุดแห่งชาติรัชมังกลาภิเนก
จันทบุรี

ประมวลพิธีมณฑลอยุธยา

ที่ระลึก

พิธีฉลองสัญญาบัตรพัฒนาศรี พระราชกณะชั้นราช

พระราชชินขโมลี (ประเสริฐ วิมล)

รองเจ้าคณะจังหวัดจันทบุรี

เจ้าอาวาสวัดบูรพาพิทยาราม (พระอารามหลวง)

ตำบลเขาแก้ว อำเภอท่าใหม่ จังหวัดจันทบุรี

๒๓ พฤษภาคม ๒๕๕๓

พระพิศาลธรรม (ประเสริฐ วัฒนโส)

ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นราช

ที่ พระราชชินหาโมลี สุธีวรกิจจานุกิจ มหาพนสิสร บวรสังฆาราม คามวาสี

ในพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา ๕ ธันวาคม ๒๕๕๒

รับพระราชทานพัดยศสมณศักดิ์

อาคารพระปริยัติธรรม TOT

ให้พระพิศาลธีรคุณ เป็นพระราชจันทโมลี สิริวรวิจิตรกิจ
 มหาคณิสสร บวรสังฆารามคามวาสี พระราชาคณะชั้นราช สถิต
 ณ วัดบูรพาพิทยาราม พระอารามหลวง จังหวัดจันทบุรี มีฐานานุกิต
 ที่ฐานานุกรมได้ ๔ รูป คือ พระครูปลัด ๑ พระครูสังฆรักษ์ ๑
 พระครูสมุห์ ๑ พระครูใบฎีกา ๑ ขอพระคุณพระรัตนตรัย
 เป็นภาระสิ่งล้อน ช่วยระงับอธิการณ์ และอนุเคราะห์พระภิกษุสามเณร
 ในพระอารามโดยสมควร จงเจริญสุขสวัสดิ์ในพระพุทธรูปศาลาเทอดม
 ย์ทั่ววันที่ ๕ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๕๒
 เป็นปีที่ ๖๔ ในรัชกาลปัจจุบัน

สิวเตยพระ...

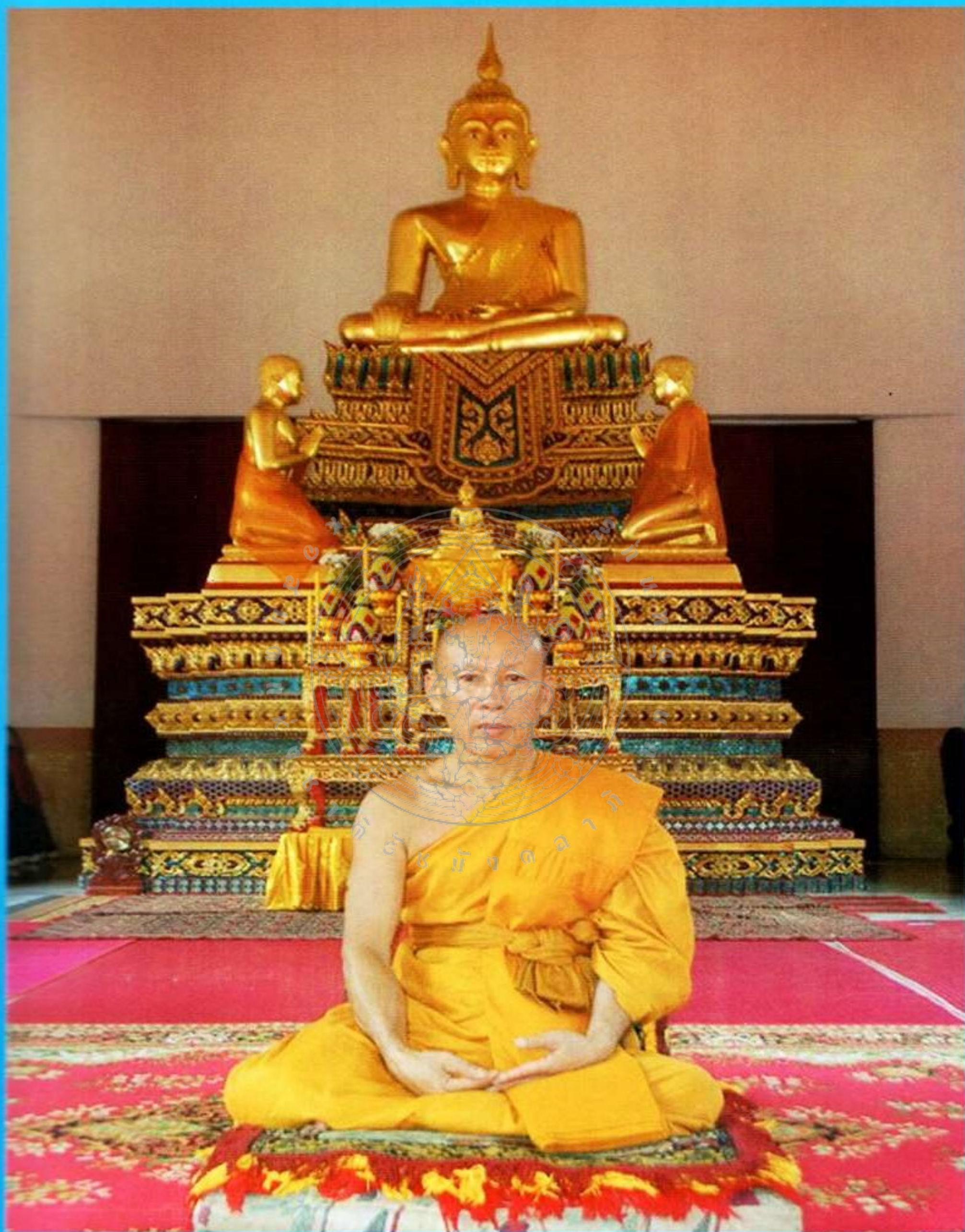

ผู้รับสนองพระบรมราชโองการ

นายกรัฐมนตรี

ขัณฑ์ประจักษ์จำแนก

พระราชชินชาโมลี (ประเสริฐ วิมล)

มณฑปกลาตงน้ำและหอสมุดประชาชนประจำอำเภอนาทม

พระราชจันทโมลี (ประเสริฐ วิมโล)

๑. ชื่อ

พระราชจันทโมลี ฉายา วิมโล อายุ ๖๕ พรรษา ๔๕ วิทยฐานะ น.ธ. เอก
วัดบูรพาพิทยาราม (พระอารามหลวง) ตำบลเขาหัว อำเภอท่าใหม่ จังหวัดจันทบุรี
ปัจจุบันดำรงตำแหน่ง

๑. เจ้าอาวาสวัดบูรพาพิทยาราม (พระอารามหลวง)

๒. รองเจ้าคณะจังหวัดจันทบุรี

๒. สถานะเดิม

ชื่อ ประเสริฐ นามสกุล ทวีวงศ์ เกิด ๑๑^{๑๑} ค่ำ ปีมะเส็ง วันที่ ๒๕ พฤศจิกายน
พ.ศ. ๒๔๘๔ บิดาชื่อ นายผ่อง มารดาชื่อ นางลูกอินทร์นามสกุล ทวีวงศ์
บ้านเลขที่ ๑๗๕ ถนนเทศบาลสาย ๔ ตำบลท่าใหม่ อำเภอท่าใหม่ จังหวัดจันทบุรี

๓. อุปสมบท

เมื่อวันศุกร์ที่ ๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๐๔ ตรงกับวัน ๖^๖ ๖^๖ วัดหนองบัว
ตำบลท่าใหม่ อำเภอท่าใหม่ จังหวัดจันทบุรี

พระอุปัชฌาย์ พระพิศาลธรรมคุณ วัดบูรพาพิทยาราม อำเภอท่าใหม่ จังหวัดจันทบุรี

พระกรรมวาจาจารย์ พระครูหลุย ปธานโย วัดสามผาน อำเภอท่าใหม่
จังหวัดจันทบุรี

พระอนุสาวนาจารย์ พระอธิการชา ปทินนโก วัดหนองบัว อำเภอท่าใหม่
จังหวัดจันทบุรี

๔. วิทยฐานะ

- พ.ศ. ๒๕๓๖ สำเร็จการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ โรงเรียนเทศบาลวัดหนองบัว ตำบลท่าใหม่ อำเภอท่าใหม่ จังหวัดจันทบุรี
- พ.ศ. ๒๕๐๙ สอบได้นักธรรมชั้นเอก วัดหนองบัว สำนักเรียนคณะจังหวัดจันทบุรี
- ความรู้พิเศษ** การอบรมจิตภาวนา
- ความชำนาญ** เทศนาธรรม นวกรรม และเผยแผ่

๕. งานการปกครอง

- พ.ศ. ๒๕๑๐ ได้รับการแต่งตั้งเป็นพระกรรมวาจาธุสสงฆ์
- พ.ศ. ๒๕๑๒ ได้รับการแต่งตั้งเป็น รองเจ้าอาวาสวัดบูรพาพิทยาราม
- ได้รับการแต่งตั้งเป็น เลขานุการเจ้าคณะอำเภอท่าใหม่
- ได้รับการแต่งตั้งเป็น เจ้าคณะตำบลท่าใหม่
- พ.ศ. ๒๕๒๓ ได้รับพระบัญชาแต่งตั้งเป็นรองเจ้าอาวาส วัดบูรพาพิทยาราม (พระอารามหลวง)
- พ.ศ. ๒๕๒๔ ได้รับแต่งตั้งเป็นผู้รักษากรแทนเจ้าอาวาส วัดบูรพาพิทยาราม (พระอารามหลวง)
- พ.ศ. ๒๕๒๕ ได้รับพระบัญชาแต่งตั้งเป็นเจ้าอาวาส วัดบูรพาพิทยาราม (พระอารามหลวง)
- ได้รับพระบัญชาแต่งตั้งเป็นพระอุปัชฌาย์วิสัณญ์
- พ.ศ. ๒๕๓๗ ได้รับการแต่งตั้งเป็นเจ้าคณะอำเภอสอยดาว
- พ.ศ. ๒๕๔๔ ได้รับการแต่งตั้งเป็นรองเจ้าคณะจังหวัดจันทบุรี

๖. การศึกษา

- พ.ศ. ๒๕๑๐ ได้รับการแต่งตั้งเป็นครูสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม
- พ.ศ. ๒๕๑๒ เป็นกรรมการกำกับห้องสอบสนามหลวง สนามอำเภอท่าใหม่ จังหวัดจันทบุรี
- พ.ศ. ๒๕๒๕ ได้รับแต่งตั้งเป็นเจ้าสำนักศาสนศึกษาวัดบูรพาพิทยาราม

- พ.ศ. ๒๕๒๙ เป็นประธานอำนวยการสอบธรรมชั้นนวกภูมิ สนามตำบลท่าใหม่
จังหวัดจันทบุรี
- ได้รับการแต่งตั้งเป็นกรรมการตรวจปัญหาธรรม
ชั้นนวกภูมิ สนามจังหวัดจันทบุรี
- พ.ศ. ๒๕๓๔ ได้รับการแต่งตั้งเป็นกรรมการตรวจปัญหาธรรมสนามหลวง น.ธ.ตรี
ภาค ๑๓
- ได้รับการแต่งตั้งเป็นกรรมการกำกับห้องสอบประโยค
บาลีสนามหลวง สนามสอบจังหวัดจันทบุรี
- พ.ศ. ๒๕๓๘- ๒๕๔๔ เป็นผู้อำนวยการจัดสอบสนามหลวงแผนกธรรม ในเขต
อำเภอสอยดาว จังหวัดจันทบุรี
- พ.ศ. ๒๕๔๘ ได้รับมอบหมายจากแม่กองธรรมสนามหลวงให้ทำการเปิดเป็น
สนามสอบ นักธรรมชั้นโท ประจำจังหวัดจันทบุรี ณ วัดบูรพาพิทยาราม
อำเภอท่าใหม่ จังหวัดจันทบุรี
- พ.ศ. ๒๕๔๘-ปัจจุบัน เป็นผู้อำนวยการจัดสอบสอบธรรมสนามหลวงแผนกธรรม
นักธรรมชั้นโท จังหวัดจันทบุรี

ข. สมณศักดิ์

- พ.ศ. ๒๕๑๑ ได้รับแต่งตั้งเป็น พระใบฎีกา ฐานานุกรมของ พระพิศาลธรรมคุณ
เจ้าคณะอำเภอท่าใหม่ เจ้าอาวาสวัดบูรพาพิทยาราม จังหวัดจันทบุรี
- พ.ศ. ๒๕๑๔ ได้รับแต่งตั้งเป็น พระสมุห์ ฐานานุกรมของ พระพิศาลธรรมคุณ
เจ้าคณะอำเภอท่าใหม่ เจ้าอาวาสวัดบูรพาพิทยาราม จังหวัดจันทบุรี
- พ.ศ. ๒๕๑๖ ได้รับแต่งตั้งเป็น พระปลัด ฐานานุกรมของ พระพิศาลธรรมคุณ
เจ้าคณะอำเภอท่าใหม่ เจ้าอาวาสวัดบูรพาพิทยาราม จังหวัดจันทบุรี
- พ.ศ. ๒๕๒๔ ได้รับพระราชทานแต่งตั้งสมณศักดิ์เป็นพระครูสัญญาบัตร รจล.ชท.
ในราชทินนามที่ พระครูวิมลวรรณ
- พ.ศ. ๒๕๓๐ ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระครูสัญญาบัตร จล.ชท.
ในราชทินนามเดิม

พ.ศ. ๒๔๔๑ ได้รับพระราชทานแต่งตั้งสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญ
ในราชทินนามที่ พระพิศาลธีรคุณ

พ.ศ. ๒๔๔๒ ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นราช
ในราชทินนามที่ พระราชจันทโมลี

สารบาญ

เรื่อง

หน้า

คำปรารภ

๑

พิธี ๒ อย่าง

๒

ระเบียบการทำบุญทั่วไป

๖

สถานที่

๖

นิมนต์พระ

๗

จัดอาสนะ (ที่พระนั่ง) จัดที่พุทธรูชา

๘

เครื่องไทยธรรมถวายพระสงฆ์, ด้ายสายสิญจน์

๙

บาตรน้ำมนต์, เครื่องสรงศีร์ษะ (สำหรับใส่ในบาตร), การรับพระ

๑๐

เริ่มเจริญพระพุทธมนต์, การกราบแบบเบญจางคประดิษฐ์

๑๑

หน้าที่ของพระ

๑๒

อาราธนาศีล ๕ อาราธนาศีล ๘

๑๓

อาราธนาศีลอุโบสถ

๑๔

อาราธนาพระปริตร, อาราธนาธรรม

๑๕

ประวัติอาราธนาธรรม, คำกรวดน้ำ

๑๖

ประวัติและความประสงค์ของการกรวดน้ำ

๑๗

ใบปวารณา

๑๘

หัวข้อในการทำบุญทั่วไป

๑๙

พิธีมงคลทำขวัญวัน

๒๐

มูลเหตุที่เกิดมีพิธีทำขวัญ

๒๒

พิธีมงคลทำขวัญเดือน

๒๔

พิธีมงคลโกนผมไฟ

๒๕

อาบน้ำเด็ก

๒๕

เลี้ยงพระ, พิธีลงเปล, ปูเปลเด็ก

๒๖

ปริศนาจากพิธี, มูลเหตุของพิธี, เบ็ดเตล็ด

๒๗

สารบัญ (ต่อ)

เรื่อง

พิธีมงคลการตั้งชื่อเด็ก

ความหมายของทักษา, ตัวอย่างคิดเข้ากับทักษา
ตัวอย่างชื่อ

พิธีมงคลโกนจุก

งานในตอนเย็นวันแรก
งานในตอนเช้าวันที่ ๒
อาบนํ้ามนต์ ทำขวัญจุก

พิธีบายศรีมีมาแต่ครั้งโบราณ, ทวาทสมงคล

ไตรพิธมงคล ๓ อัษฎาพิธมงคล ๘, มุขวาทมงคล ๑
มูลเหตุพิธีโกนจุก
ตำรากลับชาติา

พิธีมงคลบรรพชา (บวชสามเณร)

ประวัติสามเณรองค์แรกในศาสนา
การบวช

พิธีมงคลอุปสมบท (บวชพระ) กิจเบื้องต้น

ตัวอย่างบัตร์ (ของเจ้าภาพ), ตัวอย่างบัตร์ (ของผู้อุปสมบท),
หน้าที่พระอุปัชฌายะ
ลักษณะคนบวชไม่ได้
เครื่องบริขาร
ผู้จะอุปสมบทเตรียมตัว
ขอขมา, งานวันสุกดิบ
งานในวันอุปสมบท, บุษาสีมา
เจ้านาคเข้าไปในพระอุโบสถแล้ว, อนุศาสน์
ฉลองพระบวชใหม่ ประวัติชื่อวานาค
จริยาของพระบวชใหม่
เรื่องการบวช, การบวชมีคุณอย่างไร? บวชกันทำไม?

สารบัญ (ต่อ)

เรื่อง	หน้า
ระเบียบบาลิกขา	๕๕
หมายเหตุพิเศษ	๕๖
พิธีเข้าพรรษา	๕๘
เทียนเข้าพรรษา, บุษยาพระแก้วมรกต	๕๙
พิธีออกพรรษา ตักบาตรเทโว (เทโวโรหณะ)	๖๑
พระเจ้าเปิดโลก	๖๒
ข้อควรคิด, คำปวารณาออกพรรษา	๖๓
พิธีทอดกฐิน กฐินแปลว่าอะไร?	๖๔
ประวัติที่เกิดการทอดกฐิน, เขตกำหนดทอดกฐิน	๖๕
ผู้ประสงค์จะทอดกฐินจะอย่างไร?	๖๖
พิธีกราลกฐิน	๖๗
อานิสงส์กฐินสำหรับพระ, อานิสงส์กฐินสำหรับผู้ทอด	๖๘
คำถวายผ้ากฐินอย่างมหานิกาย	๖๙
พิธีมาฆบูชา ประวัติวันมาฆบูชา	๗๑
หน้าที่ของพุทธศาสนิกชน, ใจความคำบูชา	๗๓
โอวาทปาฏิโมกข์	๗๔
พิธีทอดผ้าป่า, มูลเหตุที่เกิดมีผ้าป่า (ประวัติผ้าป่า)	๗๖
ความนิยมในระยยะกาล ประเภทของผ้าป่า	๗๗
จะทอดผ้าป่า ต้องอย่างไร?, คำถวายผ้าป่า	๗๘
คำถวายผ้าป่า (มากเจ้าของ), ข้อสำคัญในการทอดผ้าป่า	๗๘
พิธีวิสาขบูชา ประวัติตอนประสูติ, ประวัติตอนตรัสรู้	๘๐
ประวัติในตอนเสด็จดับขันธปรินิพพาน	๘๒
ประวัติการทำวิสาขบูชาในประเทศไทย	๘๑
ในกาลปัจจุบัน, ทางราชการ-ทางพุทธศาสนิกชนทั่วไป	๘๒
พิธีอาสาฬหบูชา	๘๔
คำนำถวายดอกไม้ ธูป เทียน	๘๗

สารบัญ (ต่อ)

เรื่อง

พิธีมงคลแต่งงาน

การเจรจาสู่ขอ
พิธีหมั้น, พิธีปลุกเรือนหอ, พิธีแห่ขันหมาก
พิธีรดน้ำในปัจุบัน, พิธีรดน้ำในสมัยโบราณ
พิธีไหว้ผีปู่ย่าตายาย พิธีเรียงหมอน, ผ้าหอ ส่งตัวเจ้าสาว
ฤกษ์ในการแต่งงาน, ดิถีที่ใช้พิธีเรียงหมอน สรูป
(การแต่งงาน) ในจังหวัดตาก อ.ปากพลี จ.นครนายก
ในจังหวัดนครพนมแต่งงาน ๓ ครั้ง
อ.บางระกำ จ.พิษณุโลก
อ.กุฉินารายณ์ จ.มหาสารคาม
หลักของครอบครัว

พิธีปลุกบ้าน

ตำนานบ้านเรือน, เดือนจะเข้าป่าตัดไม้
ลักษณะตาของเสา, ตัดเสาสังเกตดูเสาล้ม
วิธีจัดเสา พรหม สตรี สุข เพชร, วันและเดือนที่ห้ามและอนุญาตปลุกเรือน
วิธีขุดหลุม โกยมูลดินทิ้ง
เครื่องบัตร์พลีบูชาพระนาค, ของในหลุมและวิธีแก้
เครื่องบูชาเสา, ข้อเบ็ดเตล็ดต่างๆ
ชื่อเสาต่างๆ, ชื่อรอดต่างๆ ชื่อพริ้ง, ชื่อชื่อ
ชื่อตั้ง, ลักษณะทนสมุทร, วิธียกเสาเอก

พิธีสงฆ์ในงานปลุกบ้าน, ข้อควรคำนึง

พิธีตั้งศาลพระภูมิ, ประวัติพระภูมิ

ตอนยกศาล
ตอนอัญเชิญพระภูมิ
คาถาลาเครื่องสังเวย, ถอนพระภูมิเก่า, เครื่องประดับศาลพระภูมิ
เครื่องสักการะและสังเวย

สารบัญ (ต่อ)

เรื่อง	หน้า
โองการธรณีสาร	๑๒๖
คาถาปิดอุบาทว์, คาถาถวายเครื่องสังเวย	๑๒๗
คำขอพร, คำลาเครื่องสังเวย, คาถาบูชาและสังเวยพระภูมิ, วิธีบูชา	๑๒๘
ข้อควรคิด	๑๒๙
พิธีทำบุญขึ้นบ้านใหม่	๑๓๑
พิธีการทำบุญบ้าน	๑๓๒
พิธีทำบุญอายุ	๑๓๓
งานใหญ่, เทวดาประจำทิศ	๑๓๕
เทวดานพเคราะห์	๑๓๖
กำลังเทวดานพเคราะห์	๑๓๗
อาวฐประจำวันพเคราะห์, พระพุทธรูปประจำวัน	๑๓๘
กลอนบอกนุ่งผ้าสีตามวัน	๑๓๙
มูลเหตุที่เกิดการบูชาดาวนพเคราะห์	๑๔๐
พิธีตรุษ ประวัตติพิธีตรุษ	๑๔๒
พิธีตรุษในสมัยสุโขทัย, ตำราตรุษ (ของนครศรีธรรมราช)	๑๔๓
สรุปความ	๑๔๔
พิธีสงกรานต์ นิทานสงกรานต์	๑๔๕
นางสงกรานต์ทั้ง ๗	๑๔๗
นางสงกรานต์ขี่พาหนะ ๔ ท่า, ตำราสงกรานต์, วันเนา	๑๔๘
วันเถลิงศก	๑๔๙
จุลศักราช เกณฑ์พิรุณสาท, เกณฑ์ธาราธิคุณ, เกณฑ์ธัญญาหาร	๑๕๐
ดูธงไชยเป็นต้น	๑๕๑
สงกรานต์เมืองสุพรรณ, สงกรานต์ในสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน	๑๕๒
สงกรานต์เมืองกำแพงเพชร	๑๕๔
สงกรานต์เมืองพัทลุง เมืองเพชรบูรณ์	๑๕๔
สงกรานต์เมืองลำพูน	๑๕๕
วิธีทำโดยทั่วไป, คติธรรมจากวันสงกรานต์	๑๕๗

สารบัญ (ต่อ)

เรื่อง

พิธีแรกนาขวัญและพิธีพืชมงคล

ระเบียบการปฏิบัติเกี่ยวแก่พิธีพืชมงคล

คำประกาศรัฐพิธีพืชมงคล

คำถวายสดพิธีพืชมงคล

พิธีสารท

ประวัติของพิธีสารท

การทำบุญพิธีสารท

บุญข้าวสากในภาคอีสาน, ทำบุญสารท จ.สงขลา,

พิธีสารทที่ทำในสมัยสุโขทัย

พิธีลอยกระทง

ประวัติของพิธี

พิธีทำบุญปีใหม่

คตินิยมปีใหม่

พิธีสวดมนต์ (ว่าด้วยระเบียบ)

กิจเบื้องต้น

สวดตามกำลังเทวดา

ระเบียบสวดเต็มที่

ระเบียบสวดย่อ

พิธีทำบุญต่างๆ

วันที่ไม่ควรทำการมงคลหรือการใดๆ

พิธีไหว้พระสวดมนต์

คำเจริญเมตตา

ประมวล พิธีมงคลของไทย

คำปรารภ

ปัจจุบันเกิดมาจากอดีต นี่เป็นคำที่นักปราชญ์กล่าวไว้และเป็นความจริงอยู่เสมอด้วยเหตุนี้
ธรรมเนียม ประเพณีอันใดในปัจจุบัน ย่อมมีต้นเค้ามาจากอดีตที่ล่วงมาแล้ว อันธรรมเนียมประเพณีนั้น
เกิดขึ้นเพราะความจำเป็น เพื่อประโยชน์อันดีงามแห่งหมู่ชนที่ต้องอยู่ร่วมกัน และธรรมเนียมประเพณีก็มี
ความเจริญงอกงามและมีเสื่อม เช่นเดียวกับสิ่งทั้งหลายทั่วไป

ธรรมเนียมประเพณีใดยังคงอยู่ ธรรมเนียมประเพณีนั้น ก็แสดงว่ามีประโยชน์ยังเป็นสิ่งจำเป็น
แก่ความต้องการของคนไทยทั้งหลาย ธรรมเนียมประเพณีอันใดเสื่อมไป ก็หมายความว่าธรรมเนียมประเพณี
นั้น หมดความจำเป็นแก่ความต้องการของชุมชนแล้วธรรมเนียมประเพณีบางอย่างก็ถูกดัดแปลงแต่ง
แก้ไขให้เข้า กับความเปลี่ยนแปลงของกาลสมัย

ว่าโดยทั่วไป ธรรมเนียมประเพณี ย่อมเป็นลักษณะหรือเครื่องหมายของคนที่อยู่ร่วมกันตลอด
จนถึงชาติสำหรับเป็นเครื่องหมายกันไว้ ให้รู้ว่าเป็นพวกเดียวกัน

ผู้เป็นนักศึกษา แม้จะเรียนด้านใดๆ ก็ตาม เช่น อักษรศาสตร์ ประวัติศาสตร์ เป็นต้น ถ้าขาด
ความรู้ในธรรมเนียมประเพณี ก็จะไม่ได้รับความรู้กระจ่างแจ้งละเอียดลออในวิชาที่ตนศึกษา อยู่

ผู้ที่เป็นพ่อเรือนแม่เรือน ถ้าขาดความรู้เรื่องธรรมเนียมประเพณี ก็จะไม่รู้ข้อที่เป็นมงคลหรือเป็น
อัปมงคลแก่ตัวเองและบ้านเรือน ถ้าพลาดพลั้งไปทำการที่เป็นอัปมงคลก็จะเสียศักดิ์สง่าเสื่อมทั้งตัวเอง
เสื่อมทั้งข้าทาสบริวาร ทรัพย์สินก็มีแต่จะย่อยยับ

ผู้ที่เป็นคนแก่เฒ่า หากไม่รู้เรื่องธรรมเนียมประเพณี ก็ถูกเย้ยหยันว่าแก่เปล่าๆ ไม่รู้จักจำยัดเหนียวเอาเป็นที่พึ่งไม่ได้ ถ้าเป็นผู้ทรงความรู้ ก็ได้รับคำยกย่องว่าไม่แก่เปล่า นับถือกันว่าเป็นหลักของบ้านของเมืองทีเดียว

ผู้ทรงศีลที่เป็นสมภารเจ้าวัด หรือรับภาระเป็นหัวหน้ายิ่งจำเป็นในอันรู้ธรรมเนียมประเพณี เพราะวัดเป็นที่พึ่งของชาวบ้านในด้านจิตใจ ถ้าขาดความรู้ในข้อนี้ก็กล่อมเกล่าจิตใจของชาวบ้านได้โดยยาก จะน้อมเขาเข้ามาในแนวทางที่ประสงค์มิได้ง่ายเลย ในสมัยพุทธกาลท่านพระอัญญาโกณฑัญญมหาเถระเจ้าได้รับยกย่องจากพระศาสดาว่า “เป็นรัตตัญญูรู้ราตรีนาน” โดยความหมายก็คือเป็นผู้หลักผู้ใหญ่ รู้เหตุการณ์ต่างๆ มาก ในพระศาสนามีธรรมเนียมประเพณีอย่างไรตั้งแต่ต้น ท่านก็เห็นมาเจนจบ

พิธี ๒ อย่าง

การกระทำ คือปฏิบัติตามธรรมเนียมประเพณีนั้นเรียกว่าพิธี การพิธีของไทยเราตั้งแต่โบราณสมัย มี ๒ อย่าง คือ

๑. ถ้าทำตามคติพระพุทธศาสนา เรียกว่า พิธีสงฆ์
 ๒. ถ้าทำตามไสยศาสตร์ของพราหมณ์ เรียกว่า พิธีพราหมณ์
- เพราะเหตุนี้ คำโบราณจึงมักพูดว่า “พุทธกับไสย์ อาศัยกัน”

ถ้าทำพิธีตามพระพุทธศาสนา เช่นงานบวชนาคเป็นต้น พราหมณ์ก็ไม่เข้ามาเกี่ยวข้อง ถ้าทำพิธีไสยศาสตร์เช่นยกทัพจับศึกเป็นต้นก็มีแต่พราหมณ์ล้วน พระสงฆ์ไม่เข้าเกี่ยวข้องด้วยเลย

เพราะพิธีของไทยเรา มีเกี่ยวข้องกับไสยศาสตร์ของพราหมณ์ ฉะนั้นจึงเห็นควรกล่าวศาสนาพราหมณ์ไว้ในที่นี้ด้วย

ศาสนาพราหมณ์นั้นถือว่า พระพรหมเป็นผู้สร้างโลกและสร้างมนุษย์ รวมทั้งวางระเบียบชีวิตเส้นความเป็นไปของมนุษย์และสัตว์ทั้งปวงไว้ด้วย ถ้ามนุษย์ผู้ใดใคร่จะหนีให้พ้นจากวัฏฏสงสาร-คือความหมุนเวียนของโลก ซึ่งพระพรหมผู้ขีดเส้นนี้ไว้ (พราหมณ์เรียกว่าพรหมลิขิต) ต้องบำเพ็ญตะบะต่างๆ มีการทรมานตน เป็นต้น พราหมณ์เป็นคนกลางสำหรับเป็นสื่อติดต่อระหว่างพรหม, เทวดา กับพวกมนุษย์ เป็นผู้รู้ความประสงค์ของพระพรหมและเทวดาเหล่านั้น ด้วยเหตุนี้ จึงนับถือกันว่าพราหมณ์เป็นผู้สำคัญเป็นเจ้าของศาสนา

เมื่อพราหมณ์ได้รับความเคารพนับถืออย่างสูง โดยถือว่า เป็นผู้มีความรู้ความสามารถเช่นนั้น พวกพราหมณ์จึงได้รวบรวมสรรพวิชา ประมวลเข้าเป็นความรู้ เรียกว่า “พระเวทหรือไตรเพท”

คัมภีร์ไตรเพทนั้น มี ๓ คือ

๑. **ฤคเวท** กล่าวด้วยเทวดาต่างๆ สรรเสริญ และบนบานขอร้องให้ช่วยปกป้องรักษา และกำจัดภัยต่างๆ เช่น สวดอ้อนวอนพระอาทิตย์ พระจันทร์ เป็นต้น
๒. **ยชุรเวท** ว่าด้วยลัทธิพิธีกรรมต่าง เช่นว่าด้วยพิธีบูชาयัญ เป็นต้น
๓. **สามเวท** ว่าด้วยคาถาสังเวย สำหรับเท็กล่อมเทวดาต่างๆ เช่น เท็กล่อมพระนเรศวร พระนารายณ์ เป็นต้น

ครั้นจำเนียรกาลล่วงมา พวกพราหมณ์ก็ร้องกรองพระเวทขึ้นอีกคัมภีร์หนึ่งเรียกว่า “**อถรรพเวท**” ว่าด้วยมนต์สำหรับการรักษาโรคภัยไข้เจ็บ รวมทั้งสำหรับใช้ทำร้ายข้าศึกศัตรู หรือฝังรูปฝังรอยให้ชั่วหรือฝังมีความรักใคร่ยิ่งขึ้น ซึ่งเรียกกันว่า “**ทำเสน่ห์ยาแฝด**” ฯลฯ

เท่าที่กล่าวมานี้ ผู้อ่านก็จะเห็นได้แล้วว่า ไสยศาสตร์ของพราหมณ์นั้น ไทยเราเคยนิยมใช้กันมากเพียงไร บางคนอาจไม่ทราบว่าการพิธีซึ่งตนทำนั้น เป็นไสยศาสตร์ของพราหมณ์ด้วยซ้ำไป

ศาสนาพราหมณ์มาสู่เมืองไทยในครั้งไหน สมัยใดนั้น สันนิษฐานตามหลักศิลาจารึกของพระเจ้าอโศกในอินเดียว่า ประมาณ พ.ศ. ๒๐๐ เศษ เมื่อพระเจ้าอโศกมหาราชยังมิได้เลื่อมใสกลับใจมานับถือพระพุทธศาสนา พระองค์เสด็จกรีธาทัพยกไปปราบแคว้นกสิงคราษฎร์ซึ่งอยู่ริมทะเลฝ่ายใต้ในอินเดีย การสงครามในครั้งนั้น กว่าพระเจ้าอโศกจะมีชัยชนะก็ต้องเสียทหารและฆ่าฟันข้าศึกล้มตายเป็นอันมาก ชาวสิงคราษฎร์ที่ถูกจับเป็นเชลยประมาณ ๑๕๐,๐๐๐ คน ประชาชนพลเมืองที่ยังเหลือ ก็พากันอพยพหนีภัยลงมาทางแหลมอินโดจีน อาศัยอยู่ในประเทศนี้เป็นแห่งๆ เช่นเดียวกับพวกมอญ ซึ่งอพยพหนีภัยเข้ามาอาศัย พระบรมโพธิสมภารครั้งกรุงศรีอยุธยาและครั้งกรุงรัตนโกสินทร์ เป็นต้น

ชาวอินเดียเป็นชาติที่เจริญ มีวิชาความรู้ดียิ่งกว่าคนพื้นเมืองในสมัยนั้น จึงได้เป็นครูบาอาจารย์ สอนแนะนำลัทธิธรรมเนียมต่างๆ ให้คนพื้นเมืองเชื่อถือและยอมรับปฏิบัติตาม สืบๆ มา

ในกาลบางคราว ชาวอินเดียได้เป็นถึงพระเจ้าแผ่นดินเช่นในประเทศเขมร และได้ก่อสร้างเทวสถานไว้หลายแห่ง เฉพาะที่ใหญ่โตเป็นที่มหัศจรรย์แก่ชาวโลก ก็คือนครธมและนครวัด เป็นต้น อันพระเจ้าแผ่นดินเขมรนั้น บางพระองค์ก็นับถือศาสนาพราหมณ์บางพระองค์ก็นับถือศาสนาพราหมณ์และ

ในบางสมัยก็ได้แผ่อำนาจเข้ามาครอบคลุมถึงลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ราชวงศ์ผู้อยู่ภายใต้พระราชอำนาจก็ยอมนับถือศาสนาพราหมณ์ อนุวัตรตามอย่างพระเจ้าแผ่นดิน

ครั้นประมาณ พ.ศ. ๑๔๐๐ ปี เมื่อพวกไทยเราอพยพมาจากประเทศจีนตอนใต้เข้ามาอาศัยในลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา คือประเทศไทยในทุกวันนี้ ก็ต้องยอมรับนับถือศาสนาพราหมณ์และศาสนาพุทธ ประเพณีสืบมา หรือเรียกอีกนัยหนึ่งว่า “ไสยกับพุทธ”

โดยเหตุที่ชาวอินเดีย ได้มาเป็นครูบาอาจารย์สอนให้ประชาชนรู้จักทำพิธีต่างๆ ของพราหมณ์ดังกล่าวนั้น ดังนั้น ในทางราชการก็ยอมรับนับถือจนถึงต้นเป็นกรมเรียกว่า “กรมพระราชพิธี” มีหน้าที่ทำพระราชพิธีต่างๆ เช่น พระราชพิธีแรกนาขวัญเป็นต้น จนกลายเป็นประเพณีประจำปีสำหรับแผ่นดินสืบๆ กันมา

อนึ่ง พิธีต่างๆ เช่น พิธีโกนจุก ทำขวัญ ดูกษัยยาม ดูชะตา สะเดาะเคราะห์บูชาเทวดาเคราะห์ ตลอดจนการวิวาหมงคล ก็เอาอย่างมาจากพราหมณ์ในอินเดีย

คนไทยเรานั้นมีนิสัยดีอยู่อย่างหนึ่ง คือชอบดัดแปลงภาวะและชีวิตจิตใจของตนดังท่านดิลกกล่าวไว้ดังนี้ว่า

“ชาติไทยยึดมั่นในอุดมคติของตน ชาติไทยจึงชอบเอาเยี่ยงมิใช่เอาอย่าง ในวัฒนธรรมไม่ว่าท่านจะมองเห็นร่องรอยแห่งวัฒนธรรมของชาติเพื่อนบ้านผสมอยู่ และในการสร้างอารยธรรมก็เช่นเดียวกัน ชาติไทยก็ได้จดจำเอาแต่ส่วนและสิ่งที่ดีที่สุดของชาติต่างๆ มาเป็นเยี่ยงอย่าง ในวิชาโบราณคดีและวิภาษวิทยาของประเทศไทย ท่านจะพบเค้าที่ได้จากการตรวจพบ และเขมรปะปนอยู่ แต่มิใช่เป็นการเอาอย่างอย่างล้วนๆ ซึ่งเป็นการบั่นทอนความคิดของตนให้สั้นเข้า ตรงกันข้าม สิ่งเหล่านี้ มองเห็นเค้าซึ่งเป็นไทยอย่างเด่นชัด และแสดงให้เห็นลักษณะการเอาเยี่ยง ด้วย ความคิดอย่างฉลาดของตนเอง”

ด้วยลักษณะอย่างนี้ ครั้นจำเนียรกาลนานมา ประชาชนคนไทยเกิดความเชื่อความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนายิ่งขึ้น เมื่อจะทำพิธีมงคลใดๆ ก็จะไปรณาสวัสดิ์มงคลตามคติพระพุทธศาสนา จึงเกิดความเชื่ออันให้มีพิธีสงฆ์กับด้วยพิธีพราหมณ์ในงานเดียวกันนับถือปนกันไปจนบางที่ไม่รู้สึกรว่าเป็นลัทธิพราหมณ์ เช่น พิธีมงคลบวชนาค ซึ่งเป็นงานพิธีทางธรรมปฏิบัติฝ่ายสงฆ์โดยตรง แต่ก็มีการทำขวัญนาคเป็นพิธีพราหมณ์แทรกปนอยู่ด้วย และเช่นพิธีบรมราชาภิเษกพระเจ้าแผ่นดิน แต่เดิมนั้นก็เป็นพิธีพราหมณ์โดยตรงภายหลังก็จัดให้มีพิธีสงฆ์เพิ่มปนอยู่ด้วย พิธีมงคลทั้งหลายจึงเป็นดังคำโบราณที่ข้าพเจ้ากล่าวไว้ตอนต้นนั้นว่า “พุทธกับไสยอาศัยกัน” ด้วยประการฉะนี้ แต่ที่แยกกันทำอย่างเดิมก็ยังมิใช่น้อย

* คือท่านศาสตราจารย์สวามี สัตยา นันทบุรี

ครั้นถึงราชกาลที่ ๔ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงแก้ไขระเบียบพิธีพราหมณ์ให้มีพิธีสงฆ์ด้วยทุกพิธี ด้วยทรงพระราชดำริเห็นว่าหมดตัวพราหมณ์ผู้ทรงพระเวทเสียแล้ว ยังเหลือแต่เชื้อสายที่สืบสกุลโดยกำเนิด จะหาผู้ที่เข้าใจในคัมภีร์พระเวทยาก ครั้นจะทรงละเลิกพิธีพราหมณ์ เสีย ก็ทรงเห็นว่าไม่ควร เพราะเป็นโบราณราชประเพณีสำหรับบ้านเมืองสืบมาช้านาน ด้วยเหตุนี้พิธีสงฆ์จึงปรากฏในมงคลพิธีของบ้านเมืองทุกพิธีสืบต่อมา

โดยสรุป ประเพณีแบ่งเป็น ๓ คือ ประเพณีส่วนบุคคล ๑ ประเพณีส่วนประชุมชน ๑ ประเพณีส่วนรัฐบาล ๑

สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงแสดงปาฐกถาเรื่อง “ประเพณีไทย” ที่หอพระสมุด ซึ่งหนังสือพิมพ์ไทยนาลง ฉบับประจำวันที่ ๒๐ มกราคม ๒๔๘๓ มีความตอนหนึ่งซึ่งทรงแนะนำให้สังเกตว่า

“ประเพณีของไทยเราจะสังเกตได้จากพงศาวดาร ซึ่งท่านทั้งหลายรู้อยู่แล้วว่า ไทยได้อพยพครอบครัวมาจากทางเหนือ เมื่อเดิมอยู่เมืองจีน ภายหลังไทยมีอำนาจตั้งผู้ปกครอง ยกมาทางใต้อยู่ปะปนกับชาวต่างประเทศ เช่น ขอมเขาได้ปกครองอยู่ก่อน เราเอาแบบประเพณีตาม บางที่จีนนำมา เราประเพณีก็มี”
นี่ ! เป็นแนววิธีอาศัยการศึกษาประเพณีไทยโดยพงศาวดาร

ประเพณีทั้งหลายที่สงฆ์ได้รับนิมนต์เข้าไปเกี่ยวข้อง ก็เพื่อเป็นพิธีมงคลโดยตรงเรียกว่างานมงคล ๑ เพื่อกลับร้ายให้เป็นดี เรียกว่างานอวมงคล ๑ ต่อแต่นี้ไป ข้าพเจ้ากล่าวชี้แจงประเพณีทำพิธีมงคลต่างๆ ของไทยเรา เพื่อให้ผู้ได้อ่านแล้วจะได้ทราบและทำพิธีมงคลที่ตนประสงค์จะทำได้โดยถูกต้อง อันจักเป็นทางเพิ่มพูนสิริแก่ตนและครอบครัว ผู้ปรารถนาจะทำพิธีมงคลอย่างใดพึงเปิดดูหัวข้อนั้นเถิด

ระเบียบ

การทำบุญทั่วไป

ผู้ทำบุญนั้น สมุฏฐานมาแต่ต้องการความสุข เพราะบุญเป็นชื่อของความสุข ดังบาลีประเทศว่า “มา ภิกขเว ปุณฺณํ ภายิตถ สุขสฺเสตํ อริวจนํ แปลว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ! พวกเธออย่ากลัวบุญเลย เพราะบุญนั้นเป็นชื่อของความสุข” และสำหรับกาลภายหน้าในสัมปรายภพบุญก็ยังเป็นที่พึ่งพำนัก ดังคำบาลีว่า “ปุณฺณานิ ปรโลกสฺมี ปติฏฺฐา โหนติ ปาณินํ แปลว่า บุญทั้งหลาย ย่อมเป็นที่พึ่งพาอาศัยของสัตว์ทั้งหลายในโลกเบื้องหน้า (ปรโลก)”

ด้วยเหตุนี้ การทำบุญจึงเป็นศาสนประเพณี ผู้จะทำบุญก็ควรศึกษาให้รู้แบบแผนระเบียบนิยมในการทำบุญก็จะเกิดความสะดวกใจ เคยได้ยินบางคนกล่าวว่า “อยากทำบุญแต่ไม่รู้จะจัดการอย่างไร” ทั้งนี้ เพราะไม่ทราบระเบียบที่พึงปฏิบัติดังต่อไปนี้

สถานที่

ในเบื้องต้น ต้องคิดก่อนว่าจะทำบุญเนื่องด้วยอะไร? ถ้าเป็นงานเนื่องด้วยทำบุญบ้าน เป็นต้น ก็จัดทำที่บ้านของเราเอง งานบางอย่างเช่น ทำบุญอายุ จะทำที่บ้านก็ได้จะทำที่วัดก็ได้ แล้วแต่สะดวก เมื่อกำหนดสถานที่ทำบุญแล้ว ถ้าจะทำที่วัด เราต้องไปนมัสการกราบเรียนสมภารเจ้าวัด (หรือผู้หลักผู้ใหญ่ที่รู้จักกัน) บอกกะกำหนดงานว่าจะมีพวกสวดมนต์กี่รูป? มีเทศน์หรือไม่? ดังนี้ เป็นต้น พร้อมกับขอร้องให้ทางวัด ช่วยจัดสถานที่ (ถ้าเป็นวัดใหญ่และมีระเบียบ ท่านมักมีเจ้าหน้าที่ฝ่ายนี้คอยอำนวยความสะดวกให้ และมีเครื่องใช้ต่างๆ ครบถ้วน แต่บางวัดก็ไม่มี เจ้าของงานต้องตระเตรียมไป ทางวัดเพียงแต่ช่วยจัด)

ถ้าจะทำบุญที่บ้าน ก็ควรแต่งสถานที่บ้านให้เรียบร้อย ให้เหมาะแก่การต้อนรับพระภิกษุสงฆ์ ญาติมิตรและแขกผู้จะมาช่วยเหลือและอนุโมทนาบุญด้วย

นิมนต์พระ

เมื่อกำหนดจะทำบุญที่บ้านแล้ว ก็ควรจะกำหนดอีกว่าจะทำบุญเป็นพิธีวันเดียวหรือสองวัน ถ้าทำวันเดียว ก็นิมนต์พระมาเจริญพุทธมนต์เช้า แล้วรับอาหารบิณฑบาตเพลถ้าทำสองวัน ก็นิมนต์พระมาเจริญพระพุทธรูปในเวลาเย็น รุ่งขึ้นรับอาหารบิณฑบาตเช้า

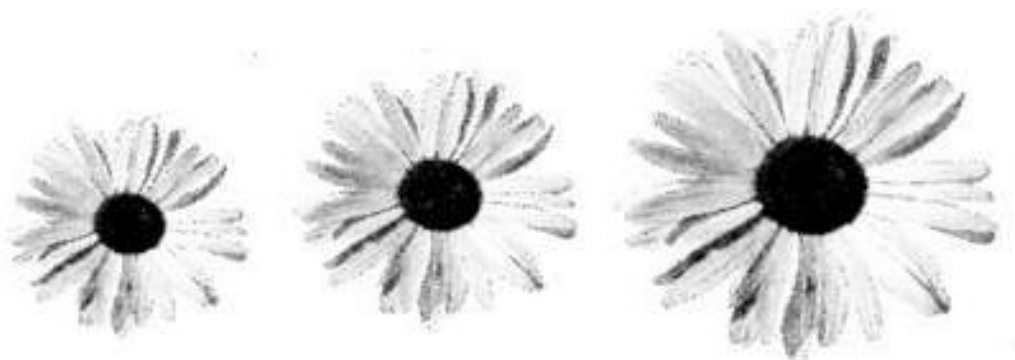
การนิมนต์พระนี้ นิยมนิมนต์ ๕ รูป, หรือ ๔ รูป (นิมนต์จำนวนนี้เพื่อจะได้เป็นคู่ในเมื่อนับพระพุทธรูปด้วย ถ้าไม่รู้จักพระภิกษุรูปใดในวัด ก็ควรไปหาพระภิกษุที่เป็นสมภารเจ้าวัด ถ้ารู้จักชอบพอกับพระภิกษุอื่น จะไปหาและบอกแก่พระภิกษุรูปนั้นก็ได้อีก และกะจำนวนพระภิกษุที่ต้องการจะนิมนต์ การบอกนั้นต้องบอกด้วยสมณโวหารอย่างใดอย่างหนึ่ง ในสองอย่างนี้ (ตามสมควรแก่ตน) ว่า **“นิมนต์เจริญพระพุทธรูปเย็นเข้ารับอาหารบิณฑบาต”** (สำหรับงานสองวัน) หรือว่า **“นิมนต์เจริญพระพุทธรูปเช้ารับอาหารบิณฑบาตเพล”** (สำหรับงานวันเดียว)

อนึ่ง การบอกนิมนต์นั้น อย่าระบุชื่ออาหารเป็นอันขาด ถ้าระบุ พระก็รับนิมนต์ไม่ได้ เพราะผิดพุทธวินัย

ในปัจจุบันนี้ โดยมากชาวบ้านมักคุ้นเคยกับพระ ดังนั้น ในการทำบุญก็นิมนต์พระที่รู้จักคุ้นเคย เมื่อเป็นเช่นนี้ก็ควรไปนิมนต์ก่อนหน้างานหลายๆ วันเป็นเหมาะ อนึ่งการบอกนิมนต์ แม้เจ้าภาพจะไปหาสมภารหรือพระภิกษุผู้รู้จักกันให้ช่วยนิมนต์พระ ก็ควรกล่าวว่า **“นิมนต์ได้เท่ารูปหนึ่ง นอกนั้นแล้วแต่ได้เท่าจะเห็นควร”** หรือเจาะจงเอาภิกษุรูปใดก็เรียนท่านไว้ให้เรียบร้อย ไม่เช่นนั้น ถ้าถูกพระภิกษุผู้มีอภัยล้นเหลือเยียด ท่านก็ช่วยสงเคราะห์นิมนต์พระให้เต็มตามจำนวน แต่ตัวท่านเองยกเว้น

การไปนิมนต์พระในภาคกลางนี้ โดยมากไม่เอาดอกไม้ธูปเทียนไปด้วย ไปนมัสการ

ในภาคพายัพ (เฉพาะอย่างยิ่ง) จังหวัดเชียงใหม่ ข้าพเจ้าเห็นประเพณีอันควรบอกเล่าไว้ด้วย เมื่อข้าพเจ้ายังอยู่ในสมณเพศ ไปพักกับท่านพระครูพิศาลขันติคุณ (ขันติโก) จำพรรษา ณ วัดเจดีย์หลวง เชียงใหม่ อุบาสอุบาสิกานิมนต์พระไปสวดกิติ เทศน์กิติ มีดอกไม้ธูปเทียนมานมัสการด้วย ประพฤติกันเช่นนี้ทั่วไป เป็นประเพณีควรแก่การสรรเสริญอย่างหนึ่ง และในภาคอีสานก็เช่นเดียวกันนี้เหมือนกัน

จัดอาสนะ (ที่พระนั่ง)

ครั้นถึงวันงาน จัดบ้านเรียบร้อยแล้ว ก็จัดอาสนะที่พระนั่งเจริญพระพุทธมนต์การจัดต้องจัดเป็นที่ ตามจำนวนพระที่นิมนต์มา ควรใช้ผ้าปูหรือพรมปู โดยควรแก่ฐานะจะใช้ผ้าขาวปูก็ได้ หรือจะมีหมอนพิงด้านหลังด้วยก็ยิ่งดี รวมความว่า จัดที่นั่งของพระให้ดีกว่าสูงกว่าที่นั่งฆราวาส และอย่าให้เป็นอันเดียวกับที่นั่งของผู้หญิง

การจัดอาสนะนี้ ต้องจัดไว้เบื้องขวาของโต๊ะพระพุทธรูป และอาสนะแต่ละที่ๆ ควรจัดตั้งกระโถน ชันน้ำ พานหมากพลูบุหรี ไว้ด้านขวามือ

การตั้งนั้น มีระเบียบดังนี้ ข้างหน้า ตั้งพานหมากพลูบุหรี รองไป ตั้งชันน้ำรองลงไป (ข้างหลังเขา) ตั้งกระโถน เครื่องเหล่านี้จะจัดเป็น ๒ รูปต่อ ๑ ที่ก็ได้ แล้วแต่จำนวนเครื่องใช้และความสะดวก

จัดที่พุทธรูป

ด้วยถือกันว่า งานพิธีมงคลมีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข ดังนั้น จึงต้องจัดตั้งที่พุทธรูป การจัดตั้งอย่างดีนั้น ต้องจัดตั้งบนโต๊ะหมู่ ๕, หมู่ ๗ และหมู่ ๙ พร้อมสรวด้วยเครื่องบูชา

ถ้าจัดตั้งด้วยโต๊ะหมู่ไม่ได้ ก็ควรจะทำโต๊ะพอเหมาะพองาม ไม่สูงนัก ไม่ต่ำนักมาสัก ๑ โต๊ะ ใช้ผ้าขาวปูเบื่องบนแล้วตั้งพระพุทธรูป เครื่องบูชาอีก ๓ อย่าง คือ แจกัน ๑ เชิงเทียน ๑ กระถางธูป ๑ ไม่ควรใช้ขวดแทนแจกัน, เอากระป๋องนมหรือกระโถนแทนกระถางธูป, ควรใช้เครื่องบูชาอย่างนั้นจริงๆ จะได้ชื่อว่าเราเคารพนับถือพระพุทธเจ้า ไม่ทำชู้ๆ อย่าเสียไม่ได้ หรือทำพอเป็นพิธี แจกันนั้นสำหรับปักดอกไม้ นอกนั้นใช้ปักเทียนและธูป เป็นพุทธรูป

การตั้งพระพุทธรูป นิยมกันให้หันพระพักตร์ไปเบื้องทิศบูรพา (ทิศตะวันออก) ทั้งนี้ ด้วยถือคติเหมือนครั้งพระพุทธเจ้าตรัสรู้ ซึ่งผ่านพระพักตร์ไปเบื้องบูรพาทิศ ผู้ถือเคร่งครัดไม่ยอมตั้งหันไปทางทิศอื่นเลย แต่ถ้าสถานที่ไม่อำนวยก็ควรจัดตั้งหันพระพักตร์ไปทางทิศเหนือ (นอกจาก ๒ ทิศนี้ไม่นิยมตั้งกัน) แต่จะตั้งในทิศไหน เมื่อพระสงฆ์มาเจริญพระพุทธมนต์ ต้องให้โต๊ะพุทธรูปอยู่ด้านขวามือของพระสงฆ์ อย่าให้อยู่ด้านซ้าย เพราะถ้าพระพุทธรูปอยู่ข้างซ้ายของพระสงฆ์ มักรังเกียจ เพราะเป็นการไม่เคารพ พระพุทธเจ้า ด้วยเหตุนี้เจ้าภาพต้องจัดตั้งให้ถูกระเบียบ

เครื่องไทยธรรมถวายพระสงฆ์

ตามคติโบราณมักนิยมกันว่า ต้องประกอบด้วยจุกจุก ๔ คือ

๑. อายุ ได้แก่ โอสถบำบัดโรค
๒. วรรณะ ได้แก่ ผ้า (ไตรจีวร)
๓. สุขะ ได้แก่ บริวาร เช่น เสือ หมอน มุ้ง ร่ม รองเท้า คนโทน้ำ กาดัมภ์น้ำ เป็นต้น
๔. พละ ได้แก่ อาหารเครื่องบริโภคน

ด้ายสายสิญจน์

ด้ายสายสิญจน์ มีคติสืบมาจากศาสนาพราหมณ์ การพิธีมงคลโดยมากต้องใช้ด้ายสายสิญจน์
ด้วย

โดยทั่วไป ด้ายสายสิญจน์เนื่องด้วยการปลุกเสกบางอย่าง ดังนี้ ถ้าใช้ชั่วคราว ก็มักจะยืมจากทางวัด ถ้าจะใช้วงบ้านเรือนหรือปล่อยไว้เช่นนั้น ควรหาซื้อด้ายดิบ และขอรับรองให้พระท่านช่วยจับเป็นด้ายสายสิญจน์และปลุกเสกให้ก็จะเป็นการดียิ่ง ในทางหลวง ด้ายสายสิญจน์ก็ต้องปลุกเสกก่อนโดยพระเถระผู้เฒ่าเช่นเดียวกัน

ด้ายสายสิญจน์นี้ ไม่ควรทำม้ง่าย โดยใช้เชือกเล็กๆ หรือด้ายหลอดแทน ควรทำให้เป็นหลักฐานดังกล่าวแล้ว จึงจะถูกระเบียบศาสนประเพณี

วิธีโยงด้ายสายสิญจน์ ให้ตั้งต้น ณ ที่ตั้งพระพุทธรูปเวียนมาทางขวา โยงออกไปรอบรั้วบ้าน แล้ววางกลับเข้ามาตรงเสาเรือนเข้าสู่ที่บูชา แล้ววงรอบบานพระพุทธรูปแล้วโยงวงรอบบาตรน้ำมนต์ และกลุ่มด้ายสายสิญจน์เหลือจากวงรอบบาตรแล้ว ควรวางไว้บนพานตั้งไว้ ณ ที่ควร

ด้ายสายสิญจน์ถือกันว่าเป็นของสูง เมื่อโยงจากพระพุทธรูป ก็เสมือนว่าพระพุทธรูปก็มีส่วนเจริญพระพุทธรูปมนต์ ดังนั้น จะเหยียบหรือซ้ำไม่ได้เป็นอันขาด

อนึ่ง ในขณะที่วงด้ายสายสิญจน์นั้น ให้พยายามสำรวมจิต รำลึกถึงพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ขอให้ปัดสรวพพิบัติทุพภยันตราย ขอให้เกิดแต่ความสุขสวัสดิ์

โดยนัยนี้ การวางด้ายสายสิญจน์ ก็เสมือนตัดหรือปักปันเขตให้รู้ว่า ภายในวงด้ายนั้นเป็นแดนพุทธรักษา ธรรมรักษา และสังฆรักษา ใครๆ แม้ปีศาจหรือเทวดาจะล่วงเกินมิได้

บาตรน้ำมนต์

บาตรน้ำมนต์นั้น นิยมใช้บาตรดิน แต่ไม่จำเป็นจะต้องเป็นบาตรดินเสมอไป จะใช้ขันสัมฤทธิ์ก็ได้ แต่ให้เป็นภาชนะที่หมดจด (ทางที่ดีขอยืมบาตรน้ำมนต์จากวัดเป็นเหมาะ) ใส่ น้ำพอสสมควร ตั้งไว้ใกล้พระผู้เป็นหัวหน้าในพิธีนั้น ด้านขวามือของท่าน

เทียนสำหรับทำน้ำมนต์นั้น ควรใช้เทียนอย่างดีหนัก ๑ บาท ใส่เทียนใหญ่พอสสมควร ในเวลาจุดแล้ว จะไม่ดับง่ายๆ ถ้าจุดแล้วดับ ถือว่าไม่เป็นมงคล

เมื่อพระสวดถึงบท “อเสวนา จ พาลานํ...” เจ้าภาพต้องจุดเทียนนี้ (หรือจะคอยให้พระบอกก็ได้) เมื่อพระสวดถึง “ซีณํ ปุราณํ...” ท่านก็เริ่มหยดเทียนนี้ลงในบาตรน้ำมนต์ และเมื่อสวดถึง “นิพฺพนฺติ ธีรา...” ท่านก็จุ่มเทียนลงในบาตรน้ำมนต์ เทียนนี้ห้ามมิให้ใช้จุดเป็นเด็ดขาด ด้วยถือว่าเป็นอันดับเคราะห์โศกโรคภัยเสนียดจัญไรหมดแล้ว

เครื่องสละศิระ

(สำหรับใส่ในบาตรทำน้ำมนต์)

ผิวมะกูด, ฝักส้มป่อย, ใบมะตูม, ใบสันปรั้าหอม, ใบเงิน, ใบทอง, ใบนาก, หญ้าแพรก, แฝก, คา, (แต่สิ่งใดสิ่งหนึ่งก็ได้ หรือได้ครบก็ยิ่งดี)

ขมิ้น, ดินสอพอง สำหรับเจิมหรือทา

ใบพุทธรักษา สำหรับปิดปากหม้อน้ำมนต์โกนจุก

การรับพระ

การรับพระสงฆ์ที่มาเจริญพระพุทธมนต์ เจ้าภาพต้องคอยจัดตั้งน้ำล้างเท้า และเตรียมผ้าเช็ดเท้าไว้ เมื่อพระมาถึงก็จัดให้มีคนคอยล้างเท้าของท่าน อย่าปล่อยให้พระล้างของท่านเอง เพราะเสมือนไม่เคารวะเต็มเปี่ยม และน้ำมีตัวสัตว์หากไม่มีกระบอกกรองใช้ ก็เป็นโทษทางพระวินัยแก่พระ การล้างเท้านี้ ตามระเบียบอันดี ให้เทน้ำลงบนพื้น แต่ถ้าเท้าพระเปื้อนมาก หรืออย่างในชนบท ก็ควรเทล้างแต่หลังเท้าทีเดียว ผู้ล้างควรรู้จักความเหมาะสม เมื่อล้างแล้วก็เช็ดเท้าของท่านให้แห้ง เพราะถ้าเท้าเปียก แล้วไปเหยียบบนอาสนะผิพุทธรวินัย เป็นโทษแก่พระ ถ้าพระมีจำนวนมากก็จัดคนล้างเท้า ๑ คน คอยเช็ดเท้า ๑ คน จะสะดวกดี

เมื่อพระขึ้นไปบนเรือนแล้ว ถ้าต้องการให้ท่านพักหายเหนื่อยก่อน จะจัดที่นั่งพักไว้ต่างหากก็ได้ หรือจะนิมนต์ท่านนั่งบนอาสนะที่จัดไว้ก่อนก็ได้ เมื่อได้เวลาพอสมควรพระก็จะเริ่มเจริญพระพุทธรมณต์

ในระหว่างที่พระที่นั่งพักอยู่นี้ เจ้าภาพควรนั่งอยู่เบื้องหน้าท่าน และสนทนาปราศรัยตามสมควร อย่าปล่อยปละให้พระนั่งอยู่เหมือนไม่มีใครเอาใจใส่ ไม่สมควรทีเดียว ถ้าเจ้าภาพที่เจียบหิมนไม่ช่างเจรจา ก็ควรหาฤทธที่ช่างพูดมาสนทนากับท่าน แต่เจ้าภาพควรนั่งอยู่ด้วย นอกจากว่าจะลุกขึ้นไปธุระเป็นครั้งคราว

เริ่มเจริญพระพุทธรมณต์

ครั้นพระพักหายเหนื่อยแล้ว ครั้นเวลาพอสมควร (โดยมากพระท่านกะของท่านเอง) เจ้าภาพเริ่มจุดธูป ๓ ดอกและเทียน ๑ คู่ เอาไปปักไว้ที่โต๊ะเครื่องพุทธรูชา ครั้นแล้วถอยห่างออกมาบูชาอิฐฐานความดีงาม กราบลง ๓ หน แล้วบ้ายหน้าตรงมาทางพระสงฆ์กราบลง ๓ หน แล้วว่าคำอาราธนาศีล ครั้นพระท่านให้ศีลแล้ว เจ้าภาพก็ว่าคำอาราธนาพระปริตรคือสวตมณต์

การกราบแบบเบญจางคประดิษฐ์

ธรรมเนียมกราบที่เป็นอย่างดี คือกราบแบบเบญจางคประดิษฐ์ คือเข้าทั้ง ๒ ตั้งอยู่ ที่พื้น ๑ ฝ่ามือทั้ง ๒ ราบอยู่ที่พื้น ๑ หน้าผากจรดลงที่พื้น ๑ รวมเป็นองค์ ๕ เวลากราบระวังอย่าให้ส่วนตะโพกสูง โด่งขึ้นมา น่าเกลียดนัก ควรกราบทอดลงไปเรียบพองาม ไม่โด่ง และไม่ทำทอดตัวลงไปเหมือนจะนอน การกราบนี้ เป็นระเบียบที่ดีงาม ผู้ไม่รู้จักในระเบียบย่อมกราบอย่างลูกลี้ลูกกลนไม่น่าดู หรือย่อมกราบแต่ละครั้ง ซ้ำเกินไปเป็นอาการเนือยๆ ฟังกราบให้เป็นจังหวะ ถูกระเบียบ ไม่เร็วเกินไป ไม่ช้าเกินไป ตั้งใจรำลึกเป็นพุทธรูชา ธรรมบูชาและสังฆบูชา ย่อมเป็นสิริมงคลแก่ผู้กระทำยิ่งนัก

หน้าที่ของพระ (ตั้งพัด,ให้ศีล)

เมื่อเจ้าภาพอาราธนาศีล ถึงคำว่า **ตติยมปิ.....** ก็เตรียมตั้งพัด พอบจบคำอาราธนาศีล ก็ให้ศีลทันที

ธรรมเนียมตั้งพัดนั้น ถ้าตั้งพัดให้ศีล ต้องจับพัดด้วยมือขวา แคนมพัด ปลายหัวแม่มือชี้ขึ้น ตามด้าม กระยะการจับให้ห่างจากใบพัดประมาณ ๕ นิ้ว ด้ามพัดให้ตั้งอยู่กึ่งกลางเข้าทั้งสองของตน กะดู พองามๆ และอย่าให้พัดโยหน้าโยหลัง ตั้งให้ตรงๆ

ถ้าตั้งพัดอนุโมทนา ก็เช่นเดียวกัน

ถ้าตั้งพัดบังสกุล ให้จับพัดด้วยมือซ้าย และจับผ้าด้ายมือขวา หงายมือ สอด ๔ นิ้วคือนิ้วก้อย นิ้วนาง นิ้วกลาง นิ้วชี้ ไว้ใต้ผ้า วางหัวนิ้วมือไว้บนผ้า อย่าสอดจับขั้วมให้สอดจับวางมืองามๆ น่าดู ครั้น บังสกุลแล้ว จะอนุโมทนาต้องเปลี่ยนเอามือขวาจับพัดอย่าลืม

การใช้พัดนั้น ถ้างานมงคล ก็ให้ใช้พัดมงคล ถ้างานอวมงคล ก็ให้ใช้พัดอวมงคลอย่าสับสน บางครั้ง งานมงคล แต่พระชาดระเบียบ ใช้พัดงานอวมงคล เจ้าภาพก็เสียหน้าใจและศรัทธา

ครั้นให้ศีลจบเสร็จแล้ว เมื่อเจ้าภาพอาราธนาพระปริตรถึงครั้งที่ ๓ พระผู้นั่งเป็นอันดับที่ ๓ ก็เตรียมตั้งพัด ว่า **“ปริตฺวาน เมตฺต...”** หรือว่า **“สกุเค กาเม จ รูปะ...”** โดยท่านองเรียกว่า **“ขัด”** เมื่อ พระสวดมนต์จบถึง **“นิตฺติ เม สรณํ อญณํ”** เจ้าภาพก็เตรียมน้ำร้อนน้ำชา และอาหารบิณฑบาต พอบจบ พระพุทธรูปก็นำของที่ตระเตรียมไว้ถวายท่านได้เลยทีเดียว ไม่ช้าเสียเวลา

อนึ่ง ดังกล่าวแล้วในตอนนิมนต์พระเกี่ยวด้วยกำหนดวันทำงาน ถ้าสวดมนต์เย็นฉันเช้า ในตอนเช้าฉันเมื่อพระมาถึงและพักหายเหนื่อยแล้ว เจ้าภาพต้องจุดธูปเทียนบูชาแล้วอาราธนาศีล ครั้น พระให้ศีลเสร็จท่านก็เริ่มสวดถวายพรพระ (**พาหุ.....**) เจ้าภาพและผู้มาร่วมทำบุญก็เริ่มใส่บาตร และตระเตรียมอาหารบิณฑบาตอื่นๆ พอบพระสวดจบก็ยกประเคนถวายท่านทีเดียว ครั้นพระฉันเสร็จแล้ว มีเครื่องไทยธรรมที่จะถวาย เจ้าภาพก็ยกประเคนถวายด้วยตนเอง พระก็อนุโมทนาเริ่มต้นด้วย **“ยถา วาริวหา ปุรา...”** เจ้าภาพกวาดน้ำตั้งใจอุทิศส่วนบุญกุศลให้สรรพสัตว์ เมื่อพระว่า **“สพฺพัตติโย...”** ก็ ประณมมือรับพรจนจบครั้นพระอำลากลับก็เป็นอันเสร็จพิธี ในตอนพระกลับ เจ้าภาพควรเดินไปส่งท่าน จนถึงประตูบ้านหรือรถจึงจะเหมาะสมแก่มารยาทอันดี

อาราธนาศีล

มยฺ ภนฺเต (วิสุ วิสุ รกฺขณฺตถาย) ติสฺรเณรณ สห ปณฺจ สีลานิ ยาจาม
 ทุตฺติยมฺปิ มยฺ ภนฺเต (วิสุ วิสุ รกฺขณฺตถาย) ติสฺระเณน สห ปณฺจ สีลานิ ยาจาม
 ตตฺติยมฺปิ มยฺ ภนฺเต (วิสุ วิสุ รกฺขณฺตถาย) ติสฺรเณน สห ปณฺจ สีลานิ ยาจาม
 (ถ้าคนเดียว เปลี่ยน มยฺ เป็น อหํ. ยาจาม เป็น ยาจามิ)

แปลว่า ท่านเจ้าข้า ! กระผมขอศีล ๕ พร้อมทั้งไตรสรณคมน์ (เพื่อประโยชน์แก่การรักษาไว้
 งามๆ กัน)

แม้ครั้งที่ ๒ ท่านเจ้าข้า ! กระผมขอศีล ๕ พร้อมทั้งไตรสรณคมน์ (เพื่อประโยชน์แก่การรักษา
 ต่างๆ กัน)

แม้ครั้งที่ ๓ ท่านเจ้าข้า ! กระผมขอศีล ๕ พร้อมทั้งไตรสรณคมน์ (เพื่อประโยชน์แก่การรักษา
 ต่างๆ กัน)

คำอาราธนาศีล ๘

มยฺ ภนฺเต (วิสุ วิสุ รกฺขณฺตถาย) ติสฺรเณร สห อฏฺฐ สีลานิ ยาจาม,
 ทุตฺติยมฺปิ มยฺ ภนฺเต (วิสุ วิสุ รกฺขณฺตถาย) ติสฺรเณน สห อฏฺฐ สีลานิ ยาจาม
 ตตฺติยมฺปิ มยฺ ภนฺเต (วิสุ วิสุ รกฺขณฺตถาย) ติสฺรเณน สห อฏฺฐ สีลานิ ยาจาม
 (ถ้าคนเดียวเปลี่ยน มยฺ, เป็น อหํ, ยาจาม เป็น ยาจามิ)

แปลว่า ท่านเจ้าข้า ! กระผมขอศีล ๘ พร้อมทั้งไตรสรณคมน์ (เพื่อประโยชน์แก่การรักษาไว้
 งามๆ กัน)

แม้ครั้งที่ ๒ ท่านเจ้าข้า ! กระผมขอศีล ๘ พร้อมทั้งไตรสรณคมน์ (เพื่อประโยชน์แก่อัน
 ชาติไว้ต่างๆ กัน)

แม้ครั้งที่ ๓ ท่านเจ้าข้า ! กระผมขอศีล ๘ พร้อมทั้งไตรสรณคมน์ (เพื่อประโยชน์แก่อัน
 ชาติไว้ต่างๆ กัน)

คำอาราธนาศรีอุโบสถ

มยฺ ภนฺเต ติสฺรณฺเน สห อฏฺฐกฺสมณฺนาคตํ พุทฺธปณฺณตฺตํ อุโปสถํ ยาจาม
 ทุติยมฺปิ มยฺ ภนฺเต ติสฺรณฺเน สห อฏฺฐกฺสมณฺนาคตํ พุทฺธปณฺณตฺตํ อุโปสถํ ยาจาม
 ตติยมฺปิ มยฺ ภนฺเต ติสฺรณฺเน สห อฏฺฐกฺสมณฺนาคตํ พุทฺธปณฺณตฺตํ อุโปสถํ ยาจาม
 (ถ้าคนเดียวเปลี่ยน มยฺ เป็น อหํ. ยาจาม เป็น ยาจามิ)

แปลว่า ท่านเจ้าข้า ! กระผม ขอศีลอุโบสถ ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ อันประกอบด้วย
 องค์ ๘ ประการ พร้อมทั้งไตรสรณคมน์

แม้ครั้งที่ ๒ ท่านเจ้าข้า ! กระผมขอศีลอุโบสถ ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้
 ประกอบด้วยองค์ ๘ ประการ พร้อมทั้งไตรสรณคมน์

แม้ครั้งที่ ๓ ท่านเจ้าข้า ! กระผมขอศีลอุโบสถ ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้
 ประกอบด้วยองค์ ๘ ประการ พร้อมทั้งไตรสรณคมน์

หมายเหตุชี้แจง

การอาราธนาศีลนี้ ว่าคนเดียวก็ได้ ว่าพร้อมๆ กันหลายคนก็ได้ ก่อนแต่จะว่าคำอาราธนา ผู้ว่า
 ต้องกราบ ๓ หนก่อน แล้วนั่งคุกเข่า (ท่านพรหม) ประณมมือแค่อก อย่าให้มือสูงเกินไปกว่าระยะอก หรือ
 ต่ำลงมาเพียงสะดือ ไม่น่าดูน่าชม ครั้นแล้วก็ว่าคำอาราธนาศีล ๕ งานพิธีทำบุญทั่วไป ขอศีล ๕ เท่านั้น

การขอศีลพร้อมทั้งไตรสรณคมนั้น จุดประสงค์แห่งการขอไตรสรณคมน์ คือถึงพระพุทธ
 พระธรรม พระสงฆ์ ก็เพื่อป้องกันสรรพภัยพิบัติทั้งปวง ให้มีแต่ความสวัสดิ์ จุดประสงค์แห่งการขอศีล ก็เพื่อ
 ชำระใจให้ผ่องแผ้ว รวมความก็คือ ทำตนให้เป็นผู้บริสุทธิ์ ทั้งกาย วาจา ใจ เพื่อแก่การทำบุญนั่นเอง และ
 เพราะในอันดับต่อไป ต้องฟังธรรม (พระปริตร) ดังนั้น ท่านจึงอุปมาว่า ศีลทำสันดานให้สะอาดเหมือนผ้า
 ฟอกขาวแล้วควรแก่การย้อมสีฉะนั้น

อนึ่ง คำอาราธนาที่มีคำว่า “วิสุ วิสุ รกฺขณตฺถาย” ในสมัยปัจจุบัน ไม่ค่อยใช้ว่า ผู้ที่นิยมใช้
 อย่างแบบเก่านิยมใช้ว่า “วิสุ วิสุ รกฺขณตฺถาย” ด้วย

แต่จะว่าด้วย หรือไม่ว่า ก็ใช้ได้ทั้ง ๒ อย่าง

ประเพณีคำอาราธนาศีลนี้ จะมีมาตั้งแต่ครั้งไหนยังไม่พบหลักฐาน ดังนั้น จึงมีผู้คิดเป็นแนวไว้ว่า “บางทีจะใช้อย่างธรรมเนียมขอบรรพชา ซึ่งมีการร้องขอศีลเป็นเบื้องต้นก็จะเป็นได้ หรืออีกนัยหนึ่งจะถือเอาตามแบบอาราธนาเทศน์อันมีมาแต่ครั้งปฐมโพธิกาล” (ดูในวิธีทำบุญ ฉบับหอสมุด หน้า ๕๕)

อาราธนาพระปริตร (สวดมนต์)

วิปตติปฏิพาหาย	สพฺพสมฺปตฺตีสัทฺธิยา
สพฺพทุกฺขวินาสาย	ปริตฺตํ พุรฺธ มงฺคลํ
วิปตติปฏิพาหาย	สพฺพสมฺปตฺตีสัทฺธิยา
สพฺพภยวินาสาย	ปริตฺตํ พุรฺธ มงฺคลํ
วิปตติปฏิพาหาย	สพฺพสมฺปตฺตีสัทฺธิยา
สพฺพโรควินาสาย	ปริตฺตํ พุรฺธ มงฺคลํ

แปลว่า เพื่อป้องกันภัยให้พ้นไป เพื่อให้สำเร็จสมบัติทุกประการ เพื่อความอันตรายอันเสื่อมหายแห่งทุกข์, ภัย, โรค จึงขอนิมนต์พระผู้เป็นเจ้าของทั้งหลาย สวดพระปริตรอันเป็นมงคล

หมายเหตุชี้แจง

ประเพณีอาราธนาพระปริตรนี้ จะมีแบบแผนมาแต่ครั้งใดก็ไม่ปรากฏหลักฐานเช่นเดียวกับอาราธนาศีล

อาราธนาธรรม (อาราธนาเทศน์)

พฺรหฺมา จ โลกาธิปตีสหฺมปติ
 กตฺถอญฺชลีสอนฺธิวรํ อยาจถ
 สนฺตีสฺส ตตฺตาปฺพรชกฺขชาติกา
 เทเสตุ ธมฺมํ อนุกมฺปิมี ปชํ

แปลว่า ท้าวสัทัมบดีพรหม ผู้เป็นเจ้าโลก ประณมหัตถ์ นมัสการ กราบทูลพระบรมศาสดาจารย์ผู้ประเสริฐว่า ในโลกนี้ ยังมีหมู่สัตว์ ผู้มีกิเลสตัณหาในดวงตาเล็กน้อย, ขอพระองค์โปรดเออานุเคราะห์หมู่สัตว์นี้ แสดงธรรมเถิด

หมายเหตุชี้แจง

การเทศน์ ถ้ามีต่อจากสวดมนต์ เจ้าภาพไม่ต้องอาราธนาศีลในตอนพระสวดมนต์แต่มาอาราธนาตอนพระเทศน์

ประวัติอาราธนาธรรม (เทศน์)

ประเพณีอาราธนาธรรมหรืออาราธนาเทศน์นี้ ตามตำนานทางพุทธศาสนากล่าวไว้ว่าเมื่อสัมมาสัมพุทธะได้ตรัสรู้แล้วใหม่ๆ ประทับอยู่ ณ ภายใต้ไม้อชปาลนิโครธ ทรงพิจารณาหมู่สัตว์ เห็นว่ามีราคาทิกิเลสเป็นอันมาก ยากที่จะตรัสรู้ธรรมพิเศษได้ ที่นั่นพระหฤทัยก็น้อมไปสู่ความเป็นผู้มีความขวนขวายน้อย ท้าวสหัมบดีพรหมทรงทราบพระหฤทัยของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเช่นนั้น จึงเสด็จลงมาอาราธนา ด้วยเหตุนี้จึงมีแบบแผนอาราธนาธรรม ซึ่งพระโบราณจารย์ใช้กันสืบมาจนบัดนี้ นอกจากนี้ท่านยังประพันธ์เพิ่มเข้าอีกซึ่งจะนำมาลงไว้ด้วยเพื่อให้ทราบแพร่หลาย ดังนี้

สทฺธมฺมเกรี วินยญฺจ กายํ
 สุตตญฺจ พณฺธํ อภิธมฺมจมฺมํ
 อาโกฏยนฺโต จตฺตจฺจุทนต์
 ปโพธเนยฺเย ปริสาย มชฺเช

แปลว่า “ขอพระผู้มีพระภาคเจ้า จงบันลือกลองคือพระสัทธรรม มีตัวกลองคือพระวินัย มีหนังหุ้มคือพระอภิธรรม มีเชือกขึงกรึงหนังหุ้มคือพระสูตร ด้วยไม้ตีกลองคือพระจตุราริยสังข์ ในท่ามกลางบริษัท จงให้โพธิ์ไนยสัตว์ตรัสรู้เถิด”

คำกรวดน้ำ

เมื่อท่ายกบาเพ็ญกุศลพิธีแล้ว ฝ่ายปฎิภาหกกียถาสพฺพี ทายกก็กรวดน้ำ เพื่ออุทิศบุญกุศลแก่สรรพสัตว์ แต่ต้องกรวดให้เสร็จในเมื่อพระว้ายถาจบ พอพระว่าสัพพี ก็ให้ประณมมือรับพรไปจนจบ

คำกรวดน้ำนี้ มีใช้หลายแบบ เช่นใช้ “อิมินา ปุณฺณกมฺเมน...” บ้างใช้ “ยงฺกิญฺจิ กุสฺสํ กมฺม...” บ้าง ใช้ “ปุณฺณสฺสิทานิ กตฺถส...” บ้าง แต่ใจความก็รวมเป็นอันเดียวกันว่าขออุทิศให้ส่วนบุญแก่สรรพสัตว์ทั้งนั้น

ความจริง คำกรวดน้ำ ไม่จำเป็นจะต้องว่าเป็นภาษาบาลีเสมอไป จะว่าเป็นคำไทยๆก็ได้ ให้นึกในใจ ขออุทิศบุญกุศลที่เราได้กระทำแล้ว ให้แก่บิดามารดา ญาติพี่น้อง ผู้ล่วงลับไปแล้วตลอดจนสรรพสัตว์ และขอให้เกิดความสุขสวัสดิ์แก่เรา หรือเมื่อจะว่าเป็นภาษาบาลีควรใช้สั้นๆ ดังนี้

อิหฺม เม ภาตึนฺ โหตุ
สุจิตา โหนตุ ภาตโย

แปลว่า “ขอกุศลผลบุญนี้ จงบังเกิดมีแก่หมู่ญาติของข้าพเจ้า และขอให้หมู่ญาติจงสุขกาย สุขจิต เป็นนิตยฺเกิด”

ประวัติและความประสงค์ของการกรวดน้ำ

การกรวดน้ำ เป็นธรรมเนียม มีมาตั้งแต่ดึกดำบรรพ์ เป็นเครื่องประกาศการให้บางสิ่งบางอย่าง ซึ่งตนจะให้แก่อื่นโดยหยิบยกยื่นให้โดยตรงไม่ได้ เมื่อได้รดน้ำลงบนมือของผู้ใด ก็เป็นเครื่องหมายว่า ผู้นั้นได้รับสิ่งนั้นตามประสงค์ เช่น

ในเรื่องเวสสันดรชาดา เมื่อพระอินทร์จำแลงเพศเป็นพราหมณ์มาขอพระนางมัทรีพระเวสสันดรทรงกรวดน้ำลงบนฝ่ามือพราหมณ์ เป็นเครื่องแสดงการประทานพระนางมัทรีเพราะไม่ใช่สิ่งควรหยิบยกยื่นให้กันอย่างสิ่งของเล็กๆ น้อยๆ

ในพุทธประวัติ เมื่อพระบรมศาสดาของเราตรัสรู้แล้วได้เสด็จเข้าสู่กรุงราชคฤห์พระเจ้าพิมพิสารทรงพระปรารภถึงที่ประทับของพระบรมศาสดา ทรงเห็นว่าป่าไผ่ที่เรียกว่าพระราชอุทยานเวพฺวัน เป็นที่ไม่ไกลไม่ไกลจากชุมชนนัก ควรเป็นที่อยู่ของสมณะพระเจ้าพิมพิสารทรงหลั่งน้ำทักษิโณทกตกลงบนพระหัตถ์ของพระบรมศาสดา เป็นเครื่องหมายถวายวิหารเวพฺวันนั้น

นอกจากนี้ วิธีที่เคยปฏิบัติกันมาแต่โบราณในเมืองไทยเรา เมื่อมีการบำเพ็ญกุศลเช่นบริจาคทานเป็นต้น เวลาพระสวดอนุโมทนาก็มีการกรวดนั้น น้ำที่กรวดลงในภาชนะแล้วนั้น ต้องยกไปเทบนพื้นดินในที่กลางแจ้ง จะเทลงในที่มีเครื่องกำบังไม่ได้ วิธีเช่นนี้เป็นเครื่องหมายการอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลที่ได้บำเพ็ญให้แก่อื่นตลอดจนสัตว์ทุกจำพวกได้รับตามส่วน

อานุญกุศลคุณความดีนั้น เป็นคุณสมบัติเฉพาะตัวจะหยิบยกบ่งปันให้ผู้อื่นไม่ได้ผู้อื่นก็ไม่สามารถแบ่งปันแย่งชิงเอาไปได้ แม้กระนั้น เมื่อมีเจตนาแบ่งปันส่วนกุศล ก็ยังถือว่าเป็นบุญอีกชั้นหนึ่ง กล่าวคือ ผู้กรวดน้ำนั้นเป็นอันได้บำเพ็ญบุญกุญเญียวัตถุข้อที่ ๖ คือ ปัตติทานมัย-บุญสำเร็จด้วยการให้ส่วนบุญ ฝ่ายผู้ยินดีต่อนุโทนา ก็ได้ชื่อว่าได้บำเพ็ญบุญกุญเญียวัตถุข้อที่ ๗ คือ ปัตตานุโมทนามัย-บุญสำเร็จด้วยการอนุโมทนาส่วนบุญ ข้อนี้มีอุปมาด้วยบุคคลที่จุดเทียนขึ้นเป็นดวงไฟแล้ว มีผู้อื่นมาจุดเทียนต่อจากดวงไฟเดิม ไฟดวงเดิมก็หาสิ้นไปไม่ ผู้ที่มาจุดเทียนต่อ ก็ได้ดวงไฟใหม่ ๆ ต่อไปไม่มีที่สิ้นสุด บุคคลที่จุดไฟเทียนขึ้นแล้วยอมให้ผู้อื่นจุดต่อไป ได้แก่ผู้บำเพ็ญปัตติทานมัย ส่วนผู้ที่ได้รับดวงไฟต่อไป ได้แก่ผู้บำเพ็ญปัตตานุโมทนามัย

นอกจากนี้ การกรวดน้ำ เมื่อจะสงเคราะห์เข้าในพลี ๕ ก็ได้แก่บุพพเปตพลีทำบุญอุทิศให้ผู้ตาย และเทวตาพลี ทำบุญอุทิศให้เทวดา อันเป็นคำสอนในพุทธศาสนา คนที่ล่วงลับไปแล้ว มีปญ่าตายาย วงศาคณาญาติเป็นต้น แม้ระลึกถึงอุปการคุณของท่าน ก็ไม่มีโอกาสหยิบยื่นสิ่งใดให้ท่านได้ เหตุนี้ จึงมีวิธีการกรวดน้ำเป็นเครื่องแสดงอาการให้ แม้เทวดาก็เช่นเดียวกัน เราไม่เห็นร่างเห็นตัวท่านได้ แต่เทวดาต้องมียูเป็นธรรมดาโดยสภาพโดยธรรมชาติ เมื่อเราไม่อาจหยิบอะไรยื่นให้เทวดา เราจึงใช้วิธีการกรวดน้ำ เป็นเครื่องหมายแสดงเจตนาถึงามอุทิศให้

เมื่อได้รู้วิธีการครั้งดีกดำบรรพดังกล่าวแล้ว ประกอบการพิจารณาให้เข้าใจในขณะที่เรากรวดน้ำ หรือเห็นผู้อื่นกรวดน้ำว่า วิธีการอย่างนั้น มีประโยชน์ดังกล่าวมา ก็จะทำให้รู้ถึงเหตุที่ผู้นับถือพุทธศาสนานิยมการกรวดน้ำและปฏิบัติสืบมาทุกวันนี้

ใบปวารณา

การจะถวายเงินทองแก่พระโดยตรงเป็นการไม่สมควรเพราะผิดทางพุทธวินัย ต้องถวายด้วยใบปวารณา ส่วนกัปปิยภณัถ์นั้นมอบแก่ลูกศิษย์ของท่านไป ตัวอย่างใบปวารณานั้นมีดังนี้

ข้าพเจ้าของถวายจตุปัจจัยแด่พระคุณเจ้า เป็นมูลค่า _____ บาท _____ สตางค์และได้มอบไว้ที่กัปปิยการกของพระคุณเจ้าแล้ว หากพระคุณเจ้าต้องประสงค์สิ่งหนึ่งสิ่งใดอันสมควรแก่สมณบริโภค ขอได้โปรดเรียกร้องเอาจากกัปปิยการกของพระคุณเจ้านั้นเทอญ

หัวข้อในการทำบุญทั่วไป

๑. ตระเตรียมสถานที่	๒. นิมนต์พระ
๓. จัดอาสนะ	๔. จัดที่พุทธรูป
๕. จัดด้ายสายสิญจน์	๖. จัดหาบาตรน้ำมนต์
๗. จัดเครื่องสละศิระ	๘. เทียนอย่างดีหนัก ๑ บาท สำหรับทำ
สำหรับใส่บาตรน้ำมนต์	น้ำมนต์
๙. รับพระสงฆ์	๑๐. อาราธนาศีล, อาราธนาปริตร
๑๑. ประเคนไทยธรรม	๑๒. กรวดน้ำ (ต้องเตรียมภาชนะ
	กรวดน้ำไว้ให้เรียบร้อย)

ในบทที่ ๑ นี้ เป็นระเบียบทั่วไปในการทำบุญ ผู้สนใจอ่านย่อมสามารถที่จะจัดงานศาสนพิธี
ใดๆ ได้ถูกต้อง

ผลกรรมดี

ผลกรรมดี	มีจริง	ท่วงตึงใจ
ทำเมื่อใด	ได้พลัน	น่าหรรษา
จิตสูงส่ง	คงมั่น	เห็นทันตา
สุขอุรา	พาเพลิน	เจริญใจ
แม่นยำบุญ	คุณพระ	อุปถัมภ์
กุศลกรรม	นำส่ง	ไม่หลงไหล
สู่สวรรค์	ชั้นฟ้า	นmaalัย
วิมานไซ้	ได้แน่	ทำแต่ดี

บุญาริมทาง

พิธีมงคลทำขวัญวัน

เรื่องลูก ย่อมเป็นที่รักสุดใจคน ดังนั้น ในเวลาที่รู้ว่าตั้งท้อง ทั้งพ่อทั้งแม่ย่อมบำรุงรักษา คอยวันคอยคืนเพื่อต้องการชมเชยบุตรของตน แม่นั้นลำบากกว่าพ่อหลายร้อยเท่า นัก ไหนจะอุ้มท้อง ไหนจะต้องงดบริโภคของเปรี้ยวจัด เค็มจัด ร้อนจัด เพราะกลัวว่าลูกในอุทรจะทรมานทรมายเดือดร้อน ฝ่ายพ่อ ก็ทะนุถนอมน้ำใจเมีย คอยหาหมอมหรือหยูกยาไว้ให้และมิให้เมียทำงานหนัก ด้วยกลัวลูกจะมีอัน เป็นอันตราย

ครั้นถึงเวลาจะคลอด ต้องตระเตรียมการต่างๆ ไว้ให้พร้อมเพรียง ตั้งตั้งแต่จัดหาพื้นที่ใช้ในการอยู่ไฟ (ปัจจุบันนี้ การอยู่ไฟมีแต่ในชนบท ในเมืองหลวงหรือในถิ่นที่เจริญนิยมคลอดบุตรตามวิธีของ แพทย์แผนปัจจุบัน) เตรียมหาหมอประจำ เตรียมสมุดดินสอไว้จดวันเดือนปีและเวลาเกิดของลูก เตรียม น้ำผึ้งกับทองคำเปลวไว้ให้หมอกวาดต้นลิ้นของเด็ก

อันธรรมเนียมเด็กที่คลอดนั้น ย่อมมีก้อนเลือดจุกปากอยู่ก้อนหนึ่ง ขณะเมื่อเด็กคลอดพอไหล พ้นออกมา หมอผดุงครรภ์ (หมอต้าแย) ก็ควักเอาก้อนเลือดนั้นออกจากปากเมื่อเด็กตกปากก็ร้อง (ถ้าไม่ร้อง หมอเขาบอกว่าต้องจับชายก้นขึ้น ตบก้น เด็กจึงจะร้อง) ถ้าควักเอาก้อนเลือดนั้นออกไม่หมด หรือ ไม่ได้ควักออก ถือกันว่า เด็กมักมีโรคป่วยเจ็บตามทรางต่าง ครั้นแล้ว หมอก็เอาน้ำผึ้งกับทองคำเปลวกวาด ลิ้นเด็ก ต่อไปก็เอาเด็กนั้นมาตัดสายอุทร ที่ติดอยู่กับรก

วิธีตัดสายอุทร เอาด้ายดิบที่ย้อมครามผูกสายอุทรที่จะตัดให้แน่น ตามนิยมโบราณมา ต้องไว้สายอุทรให้เสมอเข้าเด็ก เวลาจะตัด เอาก้อนดินแข็งๆ มารอง เอาผิวไม้รวกตัดรกที่ตัดขาดแล้วนั้น ต้องเอามาล้างน้ำจนสะอาดดีแล้วใส่ลงในหม้อตาล แล้วเอาเกลือใส่ทับอีกชั้นหนึ่ง การที่เอารกมาล้างน้ำ ถือกันว่า ป้องกันมิให้เด็กเจ็บป่วยเป็นแผลพุพอง

ครั้นตัดสายอุทรเสร็จเรียบร้อยแล้ว หมอก็เอาเด็กนั้นอาบน้ำชำระกายให้หมดจดในอ่างน้ำที่ จัดเตรียมไว้ และในอ่างน้ำนั้นมักใส่ทอง, เงิน จะเป็นแหวนหรือสายสร้อยจันทน์ที่สุดเป็นเงินเหรียญก็ได้ไว้ ก้นอ่าง ถือเป็นเคล็ดว่า เด็กเจริญวัยขึ้น จะได้เป็นคนมั่งมีศรีสุขสมบูรณ์บริบูรณ์ด้วยทรัพย์สมบัติ แล้วเสร็จแล้ว ปูเบาะในกระดัง เอาเด็กวางบนเบาะนั้น ถ้าเป็นเด็กผู้ชาย ในกระดังต้องมีสมุดดินสอไว้ด้วย ถือกันว่าเมื่อ

เจริญวัยจะได้รู้วิชาการหนังสือเป็นนักปราชญ์ราชครู ถ้าเป็นเด็กผู้หญิง ในกระดังต้องมีเข็มมีด้ายไว้ด้วย ถือกันว่า เมื่อเด็กเจริญวัยขึ้นมา จะได้มีปัญญาเชี่ยวชาญในการเย็บปักถักร้อย เป็นศรีแก่เหย้าเรือน

ครั้นแล้ว หมอภัยกกระดังที่รองเด็กนั้นขึ้นร้อนพลาญพูดว่า “สามวันเป็นลูกผี สี่วันเป็นลูกคน ลูกของใครๆ มารับเอาเนื้อ” แล้วทิ้งกระดังลงพื้นเรือนเบาๆ พอให้เด็กสะดุ้งร้องขึ้น หมอทำอย่างนี้ ๓ ครั้ง

ต่อไป บิดาเด็ก หรือญาติผู้ใหญ่ซึ่งเป็นคนมีอายุก็เอาเบี้ยซื้อและออกปากบอกว่า “ลูกน้องข้าเอง” แล้วรับกระดังจากหมอนำมาวางไว้ใกล้ๆ แม่ของเด็ก

สำหรับแม่ของเด็กนั้น เมื่อคลอดบุตรแล้ว ต้องกินน้ำส้มมะขามเปียกกับเกลือก่อนนอนไฟอยู่ด้วยเตาเซิงกราน มีพื้น ๓ ดุ้น จนครบกำหนด ๓ วัน

ครั้นถึงฤกษ์วันดี ทอดเตาไฟใหญ่ หาหมอมาทำน้ำมันจระเข้สารประพรมเตาไฟเสกข้าวสารกับเกลือ เคี้ยวพ่นหลังพ่นท้องแม่ของเด็ก และพ่นเตาไฟ (เรียกว่าดับพิษไฟ) จัดรูปเทียน ข้าวตอก ดอกไม้ หมายพลู และทำกระทง เล็กๆ กุ้งพล่า ปลาอย่า วางไว้ที่มุมตาไฟทั้ง ๔ มุม

ครั้นแล้วแม่ของเด็ก กราบไหว้ระลึกบูชาคุณพระเพลิง พระพาย พระธรณี พระคงคา แล้วหมอสกษมึ้นกับปูนทางหลังทาท้องเด็ก เสร็จแล้วจึงขึ้นอยู่บนกระดานรับประทานยาแก้โลหิตเข้าเย็น จนกว่าจะออกไฟ หนึ่ง หม้อใส่รกนั้นต้องวางไว้ริมเตาไฟด้วยเพื่อต้องการให้สายอุทรของเด็ก แห้งเร็ว

ครั้นสายอุทรของเด็กหลุดแล้ว หมอเขาเอาใบพลูสดลนควันไฟได้เสม็ดพอใบพลูอุ่นๆ มาทาบนสะดือเด็กโรยผงดินสอพองบ้าง พิมเสนบ้าง แล้วเอาผลมะกรูดลนควันไฟได้เสม็ดมาคลึงท้องเด็ก เพื่อต้องการจะให้สะดือเด็กนั้นแห้งเร็ว และให้เนื้อท้องหนาขึ้น จะได้ไม่ปวดท้อง

เมื่อเด็กนั้นนอนอยู่ในกระดังอายุครบ ๓ วันแล้ว มีพิธีต้องทำขวัญเด็ก เรียกว่า ทำขวัญวันพิธีนี้เป็นพิธีน้อยๆ ในกลุ่มวงศ์ญาติพี่น้อง มีวิธีการ ดังต่อไปนี้

๑. จัดบายศรีปากชาม ๑ สำรับ
๒. จัดเครื่องกระยาบวด ๑ สำรับ
๓. แป้ง, กระจะ, น้ำมัน ล้วนแต่ของหอม
๔. ชันเล็กๆ ใส่ข้าวอุ่น และชันนเล็ก ๆ ๑ คัน ครั้นได้ฤกษ์ ญาติพี่น้องก็มานั่งชุมนุมล้อมกันเป็นวง ให้เด็กน้อยอยู่กลางวง

ครั้นแล้ว ผู้หลักผู้ใหญ่ในกลุ่มนั้น จดรูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย พร้อมกับกล่าวคำอัญเชิญ เทวดา ขอให้เกิดความสุขสวัสดิ์แก่เด็ก ครั้นแล้ว หยิบเอาด้ายสายสิญจน์ลูปแขนและมือ ปิดเคราะห์โศก โรคภัย แล้วหยิบด้ายสายสิญจน์เส้นใหม่ ผูกข้อมือทั้ง ๒ ของเด็กข้างละเส้น เอากระแจจะเจิมหน้าผาก และ เอาช้อนตักน้ำในขันที่เตรียมไว้ให้เด็กกิน ๕ ช้อนหากจะมีเวียนเทียนด้วยก็ได้ ผู้เฒ่าผู้แก่ที่มานั่งอยู่นั้นให้ศีล ให้พร เป็นเสร็จพิธี และยกเด็กขึ้นจากกระดั่ง

เมื่อเสร็จพิธีแล้ว เครื่องบายศรีปากชามและเครื่องกระยาบวด ต้องเอาไปเทเช่นผีไว้กลางแจ้ง ของนอกนั้นห่มผ้าวางไว้ข้างเบาะเด็กจนครบกำหนด ๓ วัน ครั้นครบแล้วในวันที่ ๓ นั้นให้เอาไปลอยใน แม่น้ำหรือลำคลองที่น้ำไหลไปมาอยู่เสมอ เสร็จพิธีทำขวัญวันเพียงนี้

มูลเหตุที่เกิดมีพิธีทำขวัญ

เป็นธรรมดาไม่ว่ามนุษย์หรือสัตว์เดรัจฉาน เมื่อมีบุตรก็อยากจะเลี้ยงบำรุงรักษาไม่อยากให้ เกิดภัยอันตรายแก่เด็ก คนโบราณนั้น การคลอดบุตรใกล้ต่ออันตรายยิ่งนัก ออกลูกครึ่งหนึ่ง เรียกว่า ออก ทัพครึ่งหนึ่ง เป็นหรือตายเท่ากัน แต่ถ้าเกิดมีอันตรายขึ้น โดยเหตุสุดวิสัย ก็ถือว่าผีเอาไป ด้วยเหตุนี้ จึงได้ คิดอ่านป้องกันรักษา ด้วยวิธีการต่างๆ ตามความคิดเห็น จึงเลยเป็นประเพณีสืบมา จนถึงกาลบัดเดี๋ยวนี้

วิธีป้องกันผีมีหลายอย่าง เช่น ในเวลาออกลูก ชื้อตุ๊กตามาทำพิธี แล้วบอกว่าให้แก่ผี (คล้าย กับว่าแทนตัวเด็กผู้เกิดมา) อีกอย่างหนึ่ง เอาใส่กระดั่งร้อน พูดยว่า “๓ วันเป็นลูกผี ๔ วันลูกคน ลูกของ ใครรับไปเน้อ” แล้วผู้ใดผู้หนึ่งเอาเบี้ยมาซื้อ เป็นราคาสามสิบสามเบี้ย เรียกว่าแม่ซื้อ นอกจากนี้ ยังตั้งชื่อ เด็กนั้นมิให้ไพเราะ เพื่อต้องการให้ผีเกลียด (เมื่อโตขึ้นจึงเปลี่ยนชื่อใหม่) รวมความว่า เป็นอุบายป้องกันผี ทั้งนั้น และเมื่อทำขวัญวันก็มีการว่าคำทำขวัญ โดยใจความคือ “ขอเชิญพระนารายณ์ธิบดี ทั้งพระอิศวร ผู้มีศักดิ์ดาเดชเป็นจอมมกุฎเกศไกรลาส ขออภิวัตวันทนบุชา พระอุมาภควดี อันมีศรีเฉลิมโลก---” พร้อมทั้งพระพาย พระเพลิง พระกาล พระพรหม พระยายม ท้าวจตุโลกบาล พระอาทิตย์ พระจันทร์ และ พระอินทร์ ครั้นแล้ว เชิญผีแม่ซื้อทั้ง ๗ คือ นางวิจิตรนาวัน, นางวรรณ นางคราญ, นางยักษะบริสุทธิ์, นางสามลัทศ, นางกาโลทุก, นางยักษะนงเยาว์, และนางเอกาไลย (ประจำวันทั้ง ๗ นับตามลำดับมา) ให้มากิน เครื่องเช่นแล้วบอกให้ แล้วพรรณาลักษณะแม่ซื้อที่ให้โทษแก่เด็กโดยประการต่างๆ และบอกให้มากินเน้อ

พลาปลาย่า แล้วขอเชิญกลับขอร้องอย่าให้มาเบียดเบียนเด็กที่เกิดมา ให้ไปอยู่ตาม ภูผาเถื่อนถ้าเป็นต้น
พร้อมกันนั้นก็บอกว่า ตนจะเลี้ยงดูเด็กให้วัฒนาการ เป็นชายจะได้เป็นสงฆ์ เป็นหญิงจะได้เป็นชี จะส่งส่วน
กุศลให้ ฯลฯ

สรุปความว่า โบราณถือกันว่า เด็กคลอดมาภายใน ๓ วัน ยังเป็นลูกผี พ้นมาถึงวันที่ ๔ จึง
เป็นลูกคน ดังนั้นจึงทำขวัญวัน เป็นพิธีในกลุ่มวงญาติพี่น้อง พ่อแม่รักลูกจึงอุทิศสัจทำทุกสิ่งทุกอย่างเพื่อให้
เกิดความสวัสดิแก่ลูกโดยประการต่างๆ พระคุณท่านสุดที่จะเทียบด้วยอันใดแล้ว

“ด้วยชนกชนนีมีพระเดช
ได้ปกเกศเกศามาจนใหญ่
อุ้มอุทรป้อนข้าวเป็นเท่าไร
หมายจะได้ฟังพาธิดาดวง
ถ้าเราดีมีจิตคิดอุปถัมภ์
กุศลล้าเลิศเท่าภูเขาหลวง
จะปรากฏยศยิ่งสิ่งทั้งปวง
กว่าจะล่วงลุถึงซึ่งนิพพาน”

(สุภาษิตสอนหญิง)

พิธีมงคลทำขวัญเดือน

เมื่อเด็กอายุครบ ๑ เดือน มีการจัดทำพิธีมงคลรับขวัญอีกครั้งหนึ่ง เรียกว่า “ทำขวัญเดือน” สิ่งของต้องใช้ในการพิธีนี้ คือ

๑. บายศรีปากชาม ๑ สำรับ
๒. เครื่องกระยาบวด ๑ สำรับ
๓. ไก่ ๑ ตัว
๔. เป็ด ๑ ตัว

ก่อนจะทำพิธีอย่างนี้ ในเบื้องต้น ให้เอาวัน, เดือน, ปี เวลาเกิดของเด็กนั้นไปให้ผู้รู้โหราศาสตร์กำหนดฤกษ์ให้ ครั้นแล้ว ก็จัดเตรียมสถานที่ เครื่องใช้ในพิธี และถ้าจะทำเป็นงานเอิกเกริกก็เชิญพราหมณ์มาทำพิธี และมีการสวดมนต์เลี้ยงพระ

อนึ่ง การทำพิธีนี้ ก็มีวิธีปฏิบัติ เช่นเดียวกับทำขวัญวัน และโดยมากก็มักรวมพิธีทำขวัญเดือนนี้เป็นงานพร้อมกับพิธีโกนผมไฟ เพราะผมไฟของเด็กนั้น ก็ต้องโกนทั้งเมื่อเด็กมีอายุครบ ๑ เดือน ทั้งนี้ชะรอยเพื่อตัดความสิ้นเปลืองค่าใช้จ่าย

พิธีมงคลโกนผมไฟ

พิธีมงคลโกนผมไฟ กระทำในเมื่อเด็กมีอายุครบ ๑ เดือน ต้องเตรียมเครื่องใช้ในพิธี เหมือนดังกล่าวก่อนแล้วในพิธีทำขวัญเดือน และต้องทำทั้งพิธีสงฆ์และพิธีพราหมณ์

พิธีสงฆ์ มีสวดมนต์เย็น รับอาหารบิณฑบาตเช้า

พิธีพราหมณ์ มีเตรียมสังข์สำหรับรดน้ำ เป็นต้น

นอกจากนี้ ยังมีการ “ลงขัน” อีกด้วย

ข้าพเจ้าจะกล่าวรวมกันไป ดังต่อไปนี้

เมื่อจะทำพิธีโกนผมไฟ ครั้นเจ้าภาพเตรียมการต่างๆ แล้ว โดยมากถ้าเจ้าภาพมีชื่อเสียง ก็ ออกบัตรเชิญไปตามบรรดาญาติมิตรสหายหรือคนควรเชิญ ผู้ได้รับเชิญนั้นก็มาช่วยงาน ใช้ของขวัญหรือเงิน หอด เรียกว่า “ลงขัน” จัดแจงนิมนต์พระ และเชิญพราหมณ์ให้เรียบร้อย เตรียมหมอน้ำมนต์, สังข์, เครื่องใส่ ในน้ำมนต์ (ดูหน้า ๑๐) พร้อมด้วยเครื่องโกนศีรษะเด็กไว้

ครั้งจะได้ฤกษ์ ก็นำเด็กออกมาวางไว้ต่อหน้าพระสงฆ์ หันหัวไปตามทิศทางที่โหรกำหนดให้

พอได้ฤกษ์ตั้งาม โหรก็ลั่นฆ้องชัย ผู้ที่เป็นประธานในงาน หลั่งน้ำสังข์ลงบนศีรษะเด็ก แล้ว

หยิบมีดโกนแตะบนศีรษะเด็ก พอเป็นพิธี ในระหว่างนี้ พระสงฆ์สวดชยันโต พราหมณ์เป่าสังข์และไกว บัณเฑาะว์ พวกพิณพาทย์ก็บรรเลงเพลงมหาฤกษ์ อวยชัยให้พรครั้นแล้วก็ให้ช่างโกนผมมาโกนผมไฟจน หมด

อาบน้ำเด็ก

ต่อแต่นั้น ให้เอาอ่างน้ำอุ่นมา แล้วเอาน้ำพุทธรนต์เจือลงไป อาบน้ำให้เด็กเรียบร้อยแล้ว นำไป แต่งตัว แล้วนำมาวางไว้บนเบาะข้างบายศรี (คนอุ้มเด็กมักเป็นย่า-ยายหรือผู้หลักผู้ใหญ่)

เลี้ยงพระ

ในระยะนี้ จัดภัตตาหาร ถวายแก่พระภิกษุสงฆ์ ครั้งแล้ว ประเคนไทยธรรม พระท่านก็อนุโมทนา แล้วอ่าลากลับ

พิธีลงเพล

ครั้งแล้ว จัดข้าวตอก, ข้าวเปลือก, ถั่วเขียว, งา, เมล็ดฝ้าย อย่างละกำมือใส่ถุงแพหรือห่อผ้าได้ และหีบด พักเขียว ๑ ผล, มะพร้าวกำลังอก ๒ ผล

พักเขียว ทาแบ่งขาวทั้งผล มะพร้าวทาสีเงินสีทอง สมมติว่าเป็นมะพร้าวเงิน ๑ ผล มะพร้าวทอง ๑ ผล

ครั้งถึงเวลาจะทำพิธีลงเพล ให้หีบเอาถุงต่างๆ นั้นวางลงในเพลก่อน แล้วเอาบายศรีปากชาใส่ลงในขันข้าวปักแวนเวียนเทียน และจัดเครื่องกระยาบวด ๑ สำหรับ

บิดามารดาพร้อมหมู่วงศ์ญาติ นั้งล้อมเป็นวงให้เด็กอยู่กลางวง ทำพิธีเวียนเทียน เอาธูปสายสิญจน์ปิดแขนขาเด็ก เสมือนปิดสิ่งไม่เป็นมงคลทิ้งไป แล้วเผาธูปนั้นเสีย หยิลเอาธูปใหม่มาผูกแขนขาเด็ก เอากระแจะแบ่งของหอมเจิมหน้า ตักน้ำมะพร้าวอ่อนแตะปากเด็กพอเป็นพิธี ครั้งแล้ว จุดเทียนในแวน ๓ แวน ยกขึ้นอวยชัยแก่เด็ก ๓ ครา แล้วทำพิธีเวียนเทียน อำนวยพรให้อยู่เย็นเป็นดี ครั้งแล้วก็ลงเพลเด็กต่อไป

ปูเพลเด็ก

การปูเพลเด็ก มีพิธีทำ ดังต่อไปนี้

๑. เอาน้ำมนต์พรมแปล
๒. เอาใบมะตูมวางในแปล
๓. เจิมหัวนอนแปล ด้วยกระแจะจันทร์
๔. เอาเครื่องต่างๆ มีถั่ว งา เป็นต้น วางในแปล

๕. หาแมวสวยๆ เลี้ยงง่ายๆ เอาสายสร้อยสวมคอวางในเปลก่อน ครั้งแล้วอุ้มแมวออก เอาเด็กวางลงในเปล เทก่ล่อมไป เป็นอันยุติการพิธีลงเปล

ปริศนาจากพิธี

ถั่วงาและพืชต่างๆ ขอให้เด็กเจริญเติบโต เหมือนถั่วงาและพืชต่างๆ ที่งอกงามเจริญ
ฟัก ขอให้เด็กมีเนื้อตัวเย็น เหมือนลูกฟัก (คนเนื้อตัวเย็น กล่าวกันว่าเป็นคนไม่ค่อยมีโรคในร่างกาย)

หिनบด ขอให้เด็กมีความสมบูรณ์ จนตัวหนักเหมือนดังหिनบด และให้มีน้ำใจหนักแน่นเหมือนหिनบด

แมว ขอให้เด็กนั้น เลี้ยงง่ายเหมือนแมว

มะพร้าว หมายถึงความมั่นคง และมีรสกายวาจาใจเป็นที่นิยมของคน (มะพร้าวนี้ บางทีก็เอาไปปลูกพร้อมกับฝักรกของเด็ก)

มูลเหตุของพิธี

อันมูลเหตุของพิธีนี้ ก็คงเป็นนัยเดียวกับพิธีทำขวัญวัน คือ เกิดแต่ความมั่นใจว่าทารกนั้นรอดพ้นอันตรายได้แล้วจึงรับเข้าเป็นสมาชิกในตระกูล ด้วยเหตุนี้ จึงต้องทำขวัญเดือนและโกนผมไฟทิ้งเสีย เอานอนในเปล เลี้ยงอย่างสามัญต่อไป

เบ็ดเตล็ด

พิธีโกนผมไฟ ถ้าเป็นผู้ช้ดสน ก็มักเพียงแต่เอาด้ายดิบมาผูกข้อมือบุตร เรียกมิ่งขวัญ โกนผมไฟ ตามฐานะนั้นๆ

พิธีมงคลการตั้งชื่อเด็ก

เป็นธรรมเนียมมาแต่โบราณ ว่าการตั้งชื่ออาจอำนวยความสะดวกให้แก่ผู้ได้รับตั้งในเมื่อนั้น ถูกต้องตามหลักวิธีของผู้รู้ ถ้าตั้งชื่อไม่ถูกต้อง เด็กนั้นอาจเป็นเด็กไข้โรคสามวันดีสี่วันไข้ แลเลี้ยงยาก แม้ในปัจจุบันนี้ ก็ถือคตินี้เหมือนกัน ด้วยเหตุนั้น ผู้มีบุตรหรือธิดา เมื่อหวังให้เกิดความสุขสวัสดิ์แก่เด็ก จึงนับวัน, เดือน, ปี ที่เด็กเกิดไปให้ท่านผู้รู้ตั้งชื่อให้

ในที่นี้ จะกล่าวคตินิยมไว้ เพื่อผู้อ่านที่ยังไม่ทราบ จะได้สามารถตั้งชื่อได้เอง ดังต่อไปนี้
อักษรไทยทั้งหมด ท่านโบราณจารย์จัดแบ่งกำหนดให้ใช้ในการตั้งชื่อ ตามวันทั้ง ๗ แล
บัญญัติเรียกนามคือ ชื่อตามวันนั้นๆ กัน คือ

๑. วันอาทิตย์ ใช้อักษร อ อา อิ อี อุ ู เอ โอ และบัญญัติ เรียกว่า ครุฑนาม - นามครุฑ
๒. วันจันทร์ ใช้อักษร ก ข ค ฌ ง และบัญญัติ เรียกว่า พยัคฆนาม-นามเสือ
๓. วันอังคาร ใช้อักษร จ ฉ ช ฌ ญ และบัญญัติ เรียกว่า สีนาม-นามราชสีห์
๔. วันพุธ (กลางวัน) ใช้อักษร ฎ ฏ ท ฒ ณ และบัญญัติ เรียกว่า โสณนาม- นามสุนัข
๕. วันพฤหัสบดี ใช้อักษร ป ผ พ ภ ม และบัญญัติ เรียกว่า มุสิกนาม-นามหนู
๖. วันศุกร์ ใช้อักษร ศ ษ ส ห ฬ ฮ และบัญญัติ เรียกว่า อัชนาม-นามแพะ
๗. วันเสาร์ ใช้อักษร ต ถ ท ฐ น และบัญญัติ เรียกว่า นามคณาม-นามนาค
๘. วันราหู (วันพุธกลางคืน) ใช้อักษร ย ร ล ว และบัญญัติ เรียกว่า คชนาม - นามช้าง

เมื่อทราบอักษรที่ใช้ตามกำลังวันแล้ว ต่อไปควรทราบว่า ตามคัมภีร์โบราณนั้น ท่านเรียกวันทั้ง ๘ ข้างต้นว่า บริวาร อายุ เดช ศรี มูละ อุตสาหะ มนตรี กาลกรรณ แต่ท่านเรียงวันไม่เป็นดังลำดับข้างต้นนั้น ท่านเรียงสับกันบ้างในบางวัน ตามหลักโหราศาสตร์ ดังตารางต่อไปนี้

๑	๒	๓
๖		๔
๘	๕	๗

ตามมหาทักษานี้ นับเวียนจากซ้ายมาขวา จะเห็นว่าท่านวางวันอาทิตย์(๑)ไว้ก่อน, ต่อไปเป็นวันจันทร์ (๒), วันอังคาร (๓), วันพุธ กลางวัน (๔), วันเสาร์ (๗), วันพฤหัสบดี (๕), วันราหู (๘), วันศุกร์ (๖),

ในการตั้งชื่อ มีวิธีนับดังนี้ เด็กเกิดวันใด ให้นับวันนั้น (คือตั้งต้นที่วันนั้น) เวียนจากซ้ายไปขวา วันที่เกิดนับเป็นบริวาร ต่อไปว่าอายุ, เดช, ศรี, มูละ, อุตสาหะ, มนตรี, กาลกรรณ โดยลำดับ ด้วยการนับอย่างนี้ก็เป็นอันรู้ว่าอักษรตัวใดเป็นบริวาร เป็นอายุ เป็นเดช เป็นศรี เป็นมูละ เป็นอุตสาหะ เป็นมนตรี เป็นกาลกรรณ เช่น เด็กเกิดวันอาทิตย์ นับวันเกิดเป็นต้นไป คือบริวาร (๑), อายุ (๒), เดช (๓), ศรี (๔), มูละ (๗), อุตสาหะ (๕), มนตรี (๘), กาลกรรณ (๖),

พึงดูตาราง คนเกิดวันอาทิตย์ ดังนี้

๑ บริวาร อา อ อิ อี อุ อู เอ โอ ครุฑนาม	๒ อายุ ก ข ค ฌ ง พยัคฆนาม	๓ เดช จ ฉ ช ซ ฌ ญ สี่หนาม
๖ กาลกรรณ ศ ษ ส ห ฬ ฮ อัชนาม		๔ ศรี ฎ ฏ ฐ ฑ ฒ ณ โสณนาม
๘ มนตรี ย ร ล ว คชนาม	๕ อุตสาหะ บ ป ผ ฝ พ ฟ ภ ม มุสิกนาม	๗ มูละ ด ต ถ ท ธ น นาคนาม

ตามความนิยมนั้น เด็กผู้ชาย นิยมเอาอักษรวรรคเดชขึ้นหน้าชื่อ ด้วยความประสงค์จะให้เป็นคนมีอำนาจวาสนา เด็กผู้หญิง นิยมเอาวรรคศรีขึ้นหน้าชื่อ ด้วยหมายจะให้เป็นคนมีศรีสง่า ร่ำรวยด้วยทรัพย์สินเงินทอง มีผู้นิยมชมชื่น และท่านห้ามใช้อักษรที่เป็นกาลกรรณไว้ในชื่อเป็นอันขาด รวมความว่า ให้ใช้อักษรวรรคที่ดังมาทั้งนั้น ในการตั้งชื่อเด็กก็เป็นอันใช้ได้

ความหมายของทักษา

บริวาร	ได้แก่	บุตรภรรยาสามี รวมทั้งคนซึ่งอยู่ในปกครอง
อายุ	ได้แก่	ชีวิต
เดช	ได้แก่	อำนาจวาสนา ชื่อเสียง ยศศักดิ์ ตำแหน่งหน้าที่การงาน
ศรี	ได้แก่	ทรัพย์สิน เงินทอง ข้าวของเครื่องอุปโภคบริโภค
มูละ	ได้แก่	หลักทรัพย์ หลักฐานที่มีอยู่ และญาติพี่น้องวงศ์วาน
อุตสาหะ	ได้แก่	ความขยันหมั่นเพียร
มนตรี	ได้แก่	บิดา มารดา พี่พี่ ที่อุปถัมภ์ ครูบาอาจารย์ และเจ้าขุนมูลนาย
กาลกรรณ	ได้แก่	ความเสนียดจัญไร, คัตรู, คนไม่ชอบกัน และความไม่ดีไม่งามต่างๆ

โดยความหมายของทักษาอย่างนี้ ถ้าจะให้เด็กดีเด่นในทางไหน ก็เอาอักษรวรรคนั้นไว้หน้า เช่น จะให้เด็กโตขึ้นมามีข้าทาสบริวาร ก็เอาบริวารไว้หน้า ถ้าจะให้มียศตำแหน่งก็เอามูละไว้หน้า ดังนี้ เป็นต้น คนโบราณ ถ้าเด็กเจ็บออกแอดก็เอาอักษรวรรคที่เป็นอายุไว้หน้า

ตัวอย่างคิดเข้ากับทักษา

เด็กเกิดวันอาทิตย์ถ้าเป็นชาย จะชื่อว่า “เกิด” ก็ได้ เพราะว่า สระเอ สระอิ เป็นบริวาร ตัว ก. เป็นอายุ ตัว ด. เป็นมูละ ถ้าเป็นหญิง จะชื่อว่า “บุญเกิด” ก็ได้ เพราะว่า อักษร บ. เป็น อุตสาหะ สระอุ เป็น บริวาร อักษร ญ. เป็นศรี คำว่า “เกิด” สระ เอ, อิ เป็นบริวาร อักษร ก. เป็นอายุ อักษร ด. เป็นมูละ ดังกล่าวแล้ว ส่วนคนเกิดวันอื่นๆให้คิดอักษรวรรคที่ดีมาตั้งชื่อ โดยนัยนี้เหมือนกัน

ตัวอย่างชื่อ

เพื่อความสะดวก แก่ท่านผู้จะตั้งชื่อบุตรหลานของตน ข้าพเจ้าจัดทำตัวอย่างชื่อมาสำแดงไว้ในที่นี้ ตามลำดับตัวอักษร (ถ้าท่านผู้อ่านจะเอาชื่อเหล่านี้ตั้ง ก็นับตามทักษา เมื่ออักษรในชื่อนั้น ไม่มีตัวใดเลยที่เป็นกาลกรรณแก่บุตรหลานของท่าน ก็ให้เอาชื่อที่ท่านคัดเลือกนั้นตั้งเถิด เป็นอันใช้ได้)

อักษร ก.

ชาย	หญิง
กมล	กมลลา, กมลทิพย์, กมลมาลย์
กอง	กองกาญจน์, กองแก้ว, กองคำ, กองทอง
ก้อน	ก้อนแก้ว, ก้อนคำ, ก้อนทอง, คำก้อน, ทองก้อน
แก้ว	แก้วมณี, แก้มแก้ว, คำแก้ว
เกษม	เกษมสุข
เกื้อ	เกื้อกุล, ก่อเกื้อ
แก่น	แก่นจันทร์

อักษร ข.

ขรรค์, ชัน, ชันธ, ขรรค์ชัย ขวัญ, ขวัญชัย เข็ม	ขวัญแก้ว, ชันคำ, ชันเงิน, ชันทอง ขวัญตา, ขวัญใจ, ขวัญเรือน เข็มทอง, เข็มน้อย, เข็มพวง, เข็มเพชร
---	---

อักษร ค.

คง, คงเดช, คงฤทธิ์ คะนิง, คำนิง คำ เครือ	คงขวัญ, บุญคง คะนิงสุข, ควรคำนิง คำดวง, คำพัน, คำแว่น, คำหอม, ดวงคำ เครือฟ้า, เครือมาศ, เครือวัลย์, ทองเครือ
---	---

อักษร ง.

เงิน	เงินยวง, แสงเงิน
------	------------------

อักษร จ.

ชาย	หญิง
จง, จ้าง จวบ, ประจวบ เจริญ, จำเริญ เจียม ใจ	จงดี, จงจิต, จงจินต์, จงถนอม, จงรัก, บรรจง, จ้างใจ จวบจิต, จวบใจ, ประจวบลาภ เจริญใจ, เจริญตา, จำเริญจิต เจียมจิต, เจียมใจ ดวงใจ, สมใจ, สายใจ

อักษร ฉ.

เฉลิม, เฉลิมชัย เฉิด	เฉลิมขวัญ เฉิดฉั่น, เฉิดฉาย, งามเฉิด
-------------------------	---

อักษร ช.

ชวน ชู โชติ	ชวนชม, ชวนพิศ ชุกฉั่น, ชูใจ, ชูชีพ, บุญชู โชติมา, โชติรส
-------------------	--

อักษร ด.

ดวง ดาว ดิลก เดือน ฯลฯ	ดวงคำ, ดวงใจ, ดวงตา, ดวงมัลย์, ดวงสมร ดาวรุ่ง, ดาวเรือง ดิลกา เดือนฉาย, ดวงเดือน, วงเดือน ฯลฯ
------------------------------------	---

พิธีมงคลโกนจุก

ประเพณีโบราณ เมื่อเด็กโกนผมไฟแล้ว ก็ไว้ผมจุกไว้มิได้ตัด ถ้าจะถามว่า เรื่อง ไว้จุก
ต้นเดิมมาจากไหน? ทำไมจึงไว้จุก? ดังนี้ กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงสันนิษฐานไว้แล้วว่า เพื่อเป็น
เครื่องหมายว่าเป็นเด็ก เมื่อเข้าไปปรากฏตัวอยู่ในชุมนุมชน ผู้ใหญ่จะได้มีความเมตตาอุปการะสมภาวะที่
เป็นเด็ก พอเด็กย่างเข้าชีวิตวัยเจริญ คือเด็กชายอายุประมาณ ๑๓ ปี เด็กหญิงอายุ ประมาณ ๑๑ ปี บิดา
มารดาหรือผู้ปกครองก็เตรียมทำพิธีตัดจุกนั้น เรียกว่า **“พิธีมงคลโกนจุก”**

งานพิธีเช่นนี้ จัดเป็นงานน้อยหรือใหญ่ ตามฐานะของเจ้าภาพ และถ้าหากประจวบกับงาน
พิธีอื่นๆ เช่น ทำบุญวันเกิดหรือพิธีขึ้นบ้านใหม่ จะจัดรวมกันก็ได้ เพื่อประหยัดค่าใช้จ่าย และไม่ต้องมี
งานพิธีในเวลาใกล้ๆ กัน

ในการเตรียมทำงานนี้ คือ ต้องนำวันเดือนปีของเด็กไปให้โหรผูกดวง และ กำหนด
ฤกษ์ให้ นิมนต์พระสงฆ์มาสวดมนต์เย็นฉันเช้า และบอกเชิญแขกมากหรือน้อยตามฐานะ งานนี้โดยมาก
นิยมกำหนดเป็น ๒ วัน เริ่มงานในตอนเย็นที่โหรกำหนด รุ่งขึ้นตัดจุก

งานในตอนเย็นวันแรก

ในตอนเย็นวันแรกนั้น เจ้าภาพต้องจัดแจงโกนผมของเด็กรอบจุก ให้อาบน้ำแต่งตัวเกล้าจุก
ไว้แต่พองาม เอาปิ่นปักสวมพวงมาลัยที่จุกนั้น ครั้นพระสงฆ์มาถึงเรียบร้อยแล้ว ก็พาเด็กออกมานั่งเบื่องหน้า
พระเพื่อให้ฟังสวดมนต์ และข้างหน้าของเด็กนั้น ต้องจัดตั้งโต๊ะไว้ ๑ โต๊ะ สำหรับรองพานเครื่องตัดจุก
เตรียมจับด้ายสายสิญจน์ ทำให้เป็นวงกลมสวมลงพอเหมาะแก่ผมจุกของเด็ก พอพระเริ่มสวดพระพุท
ทมนต์ก็สวมให้เด็กทีเดียว แล้วเอาสายสิญจน์ที่พระจับสวดมนต์มาคล้องลงบนศีรษะเด็ก พอพระเจริญพระ
พุททมนต์จบแล้วก็ปลดสายสิญจน์ออกจากศีรษะเด็ก พวกพินพาทย์มโหรีก็บรรเลงอึงมี่สนั่น และให้ลั่น
ฆ้อง โห่ร้องเอ้าชัย เป็นอันยุติงานในตอนเย็นเพียงเท่านี้

ธรรมเนียมโบราณ ท่านแต่งตัวเด็กดังนี้

“แต่งกุมารกุมารี่ที่จะปลงผม ด้วยเครื่องประดับอันอุดม ดิเรกนัก ใส่เกี้ยวทองคำจ่าหลักปัก
ปิ่นชน ใส่สร้อยสนสวมศอทรวงจี้กุดังดวงพลอยประดับทองบางตะพาน บานพับผูกต้นแขน สลัก
ลวดลายเล่นและละไม สวมวไลใส่ปวะหล้า สวมแหวนทำเป็นเรือนเทศ แก้วก่องเก็จกุภามสี นุ่งยก
อย่างดีเกล็ดพิมเสน จีบโจงกระเบนไว้หางหงส์ คาดเข็มขัดสายประจงประจำยาม ดुरु้งเรื่องอร่ามจรัสแสง
ห่มกรองทองแล่งแย่งพื้นเขียว กำไลเท้าทองคำทำเป็นเกลียวกลมสะอาด พรหมอ่อนเอี่ยมมาปูลาดหมอนอิง
ตั้ง แล้วอุ้มเจ้ามานั่งในมณฑล”

งานในตอนเช้าวันที่ ๒

ในเช้าวันรุ่งขึ้น ให้เด็กอาบน้ำแต่งตัวให้เรียบร้อยนุ่งผ้าขาว ห่มผ้าขาว แล้วให้แบ่งผมจุกเด็ก
ออกเป็น ๓ ปอย เอาแหวนนพเก้าผูกปอยละ ๑ วง รวม ๓ วง เตรียมตัวไว้โบราณท่านให้เอาใบเงิน
ใบทอง หญ้าแพรก แชมไว้ด้วย ดังท่านพรรณนาการแต่งตัวเด็กไว้ว่า

“ช่วยกันประดับประดากายกุมาร ด้วยเครื่องสรรพอลังการอันอุดม แบ่งกระหมวดมุ่นผม
เป็นสามแฉก ใบเงินใบทองหญ้าแพรกแชนเข้าทั้งสาม สวมแหวนมรฎปนพรัตนอร่ามพิรอดรัต นุ่ง
ขาวโชมพัสดรวินวลิต อังงามวิจิตรบรรจง”

เมื่อพระสงฆ์มาแล้ว อุ้มเด็กมานั่งในท่ามกลางมณฑล ครั้นได้ฤกษ์ ไห่ลั่นฆ้อง ขึ้น ๓
ทวน ไห่ร้องเอาชัย พระสงฆ์สวดชยันโต เหล่าดุริยางค์ดนตรีก็บรรเลงเสียง เมื่อพระสงฆ์สวดถึงบทว่า สี
เส ปฏวิโปกขเร ผู้เป็นประธานในพิธีก็เริ่มตัดจุกทันที ส่วนปอยที่ ๒ ที่ ๓ ให้ผู้ใหญ่อื่นๆ เป็นคนตัด
ในระยะนี้ พวกพราหมณ์ก็เป่าสังข์ ไกวบัณเฑาะว์ดับมลทินโทษทั้งปวง ครั้นแล้วช่างก็เข้าไปโกนผมเด็กให้
เกลี้ยงเกลาเรียบร้อย

อนึ่ง ฟังทราบว่ ในขณะที่ทำพิธีนี้ ให้เอาด้ายสายสิญจน์ที่พระสวดชยันโตนั้นมาล้อมรอบ
ตัวเด็กและผู้ทำพิธีคือให้อยู่ภายในวงด้ายสายสิญจน์ (อย่าข้ามด้ายสายสิญจน์)

อาบนํ้ามนต์

ครั้นโกนผมเด็กเรียบร้อยแล้วพาเด็กไปนั่งบนที่สมควร ซึ่งต้องจัดไว้สำหรับอาบนํ้ามนต์ แล้วผู้หลักผู้ใหญ่พร้อมทั้งแขกและญาติมิตรสหายของเจ้าภาพก็รดนํ้าเด็ก ต่างให้ศีลให้พรให้จำเริญวัฒนาอยู่เย็นเป็นสุข ครั้นเสร็จแล้ว พาเด็กมานั่งเบื้องหน้าพระสงฆ์เจ้าภาพก็ถวายภัตตาหาร เมื่อพระฉันแล้ว เจ้าภาพก็ถวายเครื่องไทยธรรม พระสงฆ์อนุโมทนา เป็นอันเสร็จพิธีตอนเช้า

ทำขวัญจุก

งานพิธีมงคลโกนจุกนี้ ถ้าเจ้าภาพมีฐานะพอประมาณก็มักจะยุติเพียงตอนเช้านั้น หากเจ้าภาพมีฐานะดีหรือเป็นผู้ทรงเกียรติ ก็มักมีพิธีในตอนบ่ายต่อไปอีก

ในตอนบ่ายนี้ต้องเตรียมเครื่องบายศรี คือมะพร้าวอ่อน ๑ ผล กล้วยน้ำ ๑ หวี ขนมต้มขาว ขนมต้มแดง และจัดขันใส่ข้าวสารไว้ด้วย ๑ ขัน สำหรับปักแว่นเทียน

ธรรมเนียมเก่า ท่านพรณนาพิธีจัดของไว้ดังนี้

“คิดการจะทำขวัญกุมารี่ จึงหิโยกบายศรีออกมาตั้ง บนบัลลังก์จํารัสรอง จอกจานรองของ คาวหวาน ครบเครื่องตระการล้วนเอมโอช พร้อมสรรพโภชนักระยาหาร ตามโบราณประเพณี ยอดบายศรีชั้นทองใส ปักพุ่มดอกไม้ล้วนมะลิลา ยอดทองสามยอด ไม้กระหนาบสอดเข้าสามอัน ผ้าพื้นสุวรรณพันหุ้มนอก ล้วนสลักดอกและลายสี เลือกมาลีใสชั้นทอง พานหิรัญรองเลิศลายสลัก แว่นทองปักไว้ทั้งสาม เทียนกลมงามปิดทุกแว่น ใบพลูคะแนนนับใส่พาน มะพร้าวอ่อนฝานเป็นฝापิด ช้อนเงินเลิศเลวจิตรจํารัสราย จันทน์กระแจะกลั่นกระจายฟุ้งตระหลบ ใส่ในผอบปรีกสุวรรณ โถนํ้ามันหอมจรรุรสหมดทุกสิ่งสรรพ จึงจะอัญเชิญขวัญกุมารกุมารี่”

พอได้ฤกษ์งามยามดี ก็ให้เด็กนั่งต่อหน้าเครื่องบายศรีเหล่านั้น แวดวงล้อมด้วยหมู่ผู้ใหญ่ เริ่มพิธีด้วยผู้ว่าคำขวัญจุกรูปเทียนเครื่องสักการะ แล้วว่าคำเชิญขวัญเป็นทำนอง ครั้นจบแล้วให้เอาด้ายสายสิญจน์ผูกข้อมือเด็กข้างละ ๓ เส้น แล้วลั่นฆ้องชัยเริ่มเวียนเทียน เวียนเบื้องซ้ายมาเบื้องขวาจนครบ ๓ ครั้ง ดับโบกวันแล้วเอากระแจะจันทน์เจิมหน้าผากเด็กเป็นรูปอุณาโลม แล้วเอานํ้ามะพร้าวอ่อนกับไข่ขวัญ

ใส่ช้อนให้เด็กกิน ๓ ครั้ง ครั้นแล้ว เบิกบายศรี ตีหม้อ โห่ขึ้น พิณพาทย์มโหรีบรรเลง ผู้มาช่วยงาน
อำนวยความสะดวกให้เด็กอยู่เย็นเป็นสุข แล้วถ้ามีของขวัญ ก็ใส่ลงในขัน ให้เด็กนั้นนำไปเก็บไว้บนที่นอน เป็นเวลา
๓ วัน

อนึ่ง ผมจากนั้น ให้ใส่กระทงบายศรี ลอยเสียในแม่น้ำหรือลำคลองที่มีน้ำไหลก็เป็นอันเสร็จ
พิธีมงคลโกนจุกแต่เพียงเท่านี้

งานเช่นนี้ย่อมมีการเลี้ยงพระ มีการกินเลี้ยงในระหว่างผู้มาในงาน มีมหรสพต่างๆ เพื่อ
ความครึกครื้นตามฐานะของเจ้าภาพ

พิธีบายศรีมีมาแต่ครั้งโบราณ

อนึ่ง สำหรับพิธีบายศรีของขวัญนี้ เป็นประเพณีแต่โบราณ นอกจากพิธีเวียนเทียน ซึ่งเป็น
พิธีของพราหมณ์ ดังคำของท่านผู้รู้ ได้กล่าวไว้ดังนี้ว่า

“อันประเพณีบายศรีทำขวัญนี้ ดูเป็นประเพณีโบราณของชนชาติไทย มีด้วยกันทุกจำพวก
ชาวลานนาก็ทำเหมือนกับชาวลานช้างไทยในราชธานีก็ยังมีพิธีทำขวัญเป็นแต่ไม่แห่บายศรี ดังเช่นทำขวัญ
เด็กก็ทำบายศรี มีของกินใส่ชามตักแต่งด้วยดอกไม้สด เรียกว่า “บายศรีปากชาม” มีผู้เฒ่าว่าคำเชิญขวัญ
แล้วผูกด้ายคาดข้อมือให้เด็ก เมื่อเด็กจะโกนจุกหรือจะบวช ก็ทำขวัญมีบายศรีต้องทำหลายชั้นคล้ายฉัตร
และมีคนว่าคำเชิญขวัญ เป็นแต่เอาพิธีเวียนเทียนของพราหมณ์เพิ่มเข้า พิธีหลวงสมโภชเจ้านาย ก็เอา
พานแก้วเงินทองซ้อนกันเป็นบายศรีมีเครื่องกระยาเป็นแต่เปลี่ยนไปให้พราหมณ์เวียนเทียน ผูกด้ายคาด
ข้อพระหัตถ์ แต่หาไม้สวดเชิญขวัญไม่ ถึงกระนั้นก็เห็นเป็นเค้าได้ว่า พิธีบายศรีเป็นพิธีดั้งเดิมของชนชาติ
ไทย และไทยยังทำอยู่ทุกจำพวกจนบัดนี้”

ทวาทสมงคล

อนึ่ง พิธีโกนจุกนี้ เป็นพิธีสำคัญ ดังนั้นต้องตระเตรียมเครื่องทวาทสมงคล ๑๒ ประการ
คือ ไตรพิธมงคล ๓ อัษฎาพิธมงคล ๘ มุขวาทมงคล ๑ ไว้ให้ครบ

ไตรพิธมงคล ๓ คือ

๑. พระพุทธรัตนมงคล พระพุทธรูป รัชัษรพทุกข์
๒. พระธรรมรัตนมงคล พระพุทธรณ์ต์ ขจัดสรรพภัย
๓. พระสังฆรัตนมงคล พระสงฆ์ บำบัดสรรพโรค

อัษฎาพิธมงคล ๘ คือ

๑. สิริปตมมงคล	บายศรี แว่นเวียนเทียน สิริวัณณะ
๒. กรณทกมมงคล	เต้าน้ำ หม้อน้ำ โภควัณณะ
๓. สงขมมงคล	สังข์ที่มายุวัณณะ
๔. โสวณณรชฎาติมมงคล	เงิน ทอง แก้ว แหวน สีนหวัณณะ
๕. วชิรจกการวมมงคล	จักรเครื่องอาวุธ อธิติเตชวัณณะ
๖. วชิรคทามมงคล	กระบองเพชร ภูติปีศาจปฎิพาหะ
๗. องกุสมมงคล	ขอช้าง ตาข่ายช้าง อุปัทวันตรายนินวาระ
๘. ฉตตชมมงคล	ฉัตร ธงชัย กิตติวัณณะ

มุขวาทมงคล ๑ คือ

๑. มุขวาทมงคล เวียนเทียนทำขวัญ ให้ศีล ให้พร เป็นเครื่องให้เจริญสวัสดิมงคลทุกประการ

มูลเหตุของพิธีโกนจุก

มูลเหตุของพิธีนี้ เกิดแต่เด็กนั้นหมดวัยของทารกย่างเข้าวัยหนุ่มสาว ดังนั้นพอเด็กผู้ชายอายุ ๑๓ ปี พอเด็กผู้หญิง ๑๑ ปี จึงต้องโกนจุกซึ่งเป็นเครื่องหมายวัยเด็กทิ้ง ต่อด่นั้นเป็นวัยอายุหนุ่มสาวเจริญขึ้นทุกวันๆ แล้ว

ตำรากลับชะตา

ในการกระทำพิธีวันเนื่องด้วยฤกษ์ ถ้ามีเหตุด้วยอย่างใดอย่างหนึ่ง ไปถูกฤกษ์ไม่ดี ก็ถือว่าไม่เป็นสิริมงคล ดังนั้น ท่านผู้รู้เชี่ยวชาญในโหราศาสตร์จึงให้กลับชะตาเสียใหม่ ดังคัดมาลงไว้ในที่นี้ ซึ่งเป็นพระราชหัตถเลขา ของรัชกาลที่ ๔ ถึงพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อปีกุน พ.ศ. ๒๔๐๖ ว่า

“ฉันมีตำรายุอย่างหนึ่งว่า สำหรับผู้ที่ถูกโกนฤกษ์ไม่ดี ท่านให้ตักน้ำที่สะอาด ในเวลาที่เป็น มงคลตั้งปิดไว้แล้ว หาดอกไม้หอม ๘ อย่าง มาใส่โอปดไว้ แล้วคำนวณหาเวลาที่มีจันทร์ พระเคราะห์ เป็นกาลชะตาดีในวันหนึ่ง ได้เวลานั้นแล้ว เปิดน้ำตั้งกลางแจ้ง เอาดอกไม้ ๘ อย่างใส่อบลงแล้วจุดธูป เทียนบูชา ๘ เล่ม ๘ ดอก รอไว้จนเกือบสิ้นเวลาลักษณะที่ดี แล้วเปิดไว้ อนึ่งให้เขียนดวงกาลชะตาที่ดี นั้น ลงในกระดาษขนวน แล้วล้างลงในน้ำนั้นให้ทันเวลาดีก่อนแต่ปิดน้ำนั้นด้วย แล้วหาฤกษ์ดีอีกเวลา หนึ่ง ถึงเวลานั้นให้เขียนดวงชะตาเวลาดีล้างลงในน้ำนั้นอีก แล้วเอาน้ำรดตัวคนที่ถูกทำการฤกษ์ไม่ดี ผ่อนโทษนั้น ท่านว่ากลับเป็นดีไป ตำรานี้เรียกว่ากลับชะตา”

(จาก “พระราชหัตถเลขา ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว” รวมครั้งที่ ๒ ฉบับหอพระสมุดวชิรญาณ กรมหลวง สรรพสิทธิประสงค์ โปรดให้พิมพ์ พ.ศ. ๒๔๖๔)

พิธีมงคลบรรพชา

(บวชสามเณร)

การบวชเป็นสามเณรนั้น นิยมกระทำกันในเมื่อเด็กโกนจุกเรียบร้อยแล้ว ผู้ปกครองก็นำตัวเด็กนั้นไปฝากวัด การบวชเป็นสามเณร นี้ก็ดูตามธรรมเนียมของไทย ก็เพื่อส่งเด็กเข้าไปรับการอบรมนิสัยให้เรียบร้อย และฝึกปรีชาความรู้ให้สูงขึ้น เพราะสมัยก่อนวัดเป็นเสมือนคลังวิทยาการทีเดียว

ประวัติสามเณรองค์แรกในศาสนา

ตามศาสนประวัติกล่าวไว้ว่า เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสรู้แล้วเสด็จไปโปรดสัตว์นิกร ณ กรุงราชคฤห์ พระเจ้าสุทโธทนมหาราช พระราชบิดาทรงทราบเกียรติประวัติ จึงส่งอำมาตย์ให้ไปทูลเชิญเสด็จมาสูกบิลพัสดุ์นคร ครั้นพระผู้มีพระภาคเสด็จมาถึงแล้ว พระนางเจ้ายโสธรพระราชเทวีในก่อน ทรงสอนให้ราหุลปิโยรสทูลขอราชสมบัติจากพระสวามี สมเด็จพระบรมศรีสุคต จึงทรง รำพึงว่า ครั้นจะให้สมบัติเช่นพ่อให้ลูกนั้น สมบัตินั้นก็เป็นห่วงผูกพันเนื่องในวัฏฏสงสาร มีอาการไม่เที่ยงแท้แน่นอน สู้ให้อริยทรัพย์ ๗ ประการ คือ ศรัทธา ศีล เป็นต้น ไม่ได้ ถ้าให้อริยทรัพย์จะเป็นการดียอดเยียมกว่าแน่แท้ ครั้นแล้วจึงโปรดให้ท่านพระสารีบุตรมหาเถรเจ้าเป็นผู้จัดการบวชราหุลราชกุมาร

ในการบวชราหุลราชกุมาร พระมหาโมคคัลลานะเป็นผู้ปลงผมและให้ผ้ากาสาวัตร พระสารีบุตรให้สรณคมน์ พระมหากัสสปเถระให้โอวาท เพราะการบรรพชาหรืออุปสมบทมี พระอุปัชฌายะเป็นต้นเค้า เป็นใหญ่ มิใช่อาจารย์ ราชกุมาร จึงชื่อว่ามีพระสารีบุตรเป็นอุปัชฌายะ เป็นสามเณรองค์แรกในศาสนา ด้วยประการฉะนี้

คุณสมบัติ

ผู้ที่จะบวชเป็นสามเณรนั้นต้องประกอบด้วยคุณสมบัติหลายประการ เป็นต้นว่าไม่เป็นเด็กเกินไป ไม่เป็นดรรคติดต่อก ไม่เป็นคนมีวัยระพังรังเกียจเพราะความบกพร่อง เช่น มือขาด เท้าขาด มีนิ้วมือนิ้วเท้าขาด มีหูขาด มีจมูกขาด ไม่เป็นคนพิการ เช่น ตาบอดตาใส คนง่อย คนมีมือหงิก เท้าหงิก คนกระจอกเดินไม่เป็นปกติ และคนหูหนวก

การบวช

เมื่อผู้ปกครองกำหนดวันแล้ว พึงพาเด็กที่จะบวชเป็นสามเณรนั้นไปฝากเจ้าอาวาสวัดที่จะให้เด็กบวช หรือฝากพระภิกษุรูปใดรูปหนึ่งตามแต่ตกลงกัน เพื่อให้เด็กนั้นฝึกหัดขนบธรรมเนียม และท่องจำคำขอบรรพชาให้ชำนาญ ครั้นถึงวันบวชผู้ปกครองก็จัดเตรียมดอกไม้ธูปเทียนผ้าไตร พร้อมทั้งเครื่องใช้สอยต่างๆ เป็นต้นว่าที่นอนหมอนมุ้ง และไทยธรรมที่จะถวายแก่พระอุปัชฌายะ พระอันดับอื่นๆ ที่มาร่วมในพิธีตามสมควรแก่ศรัทธา

เมื่อไปถึงวัดแล้ว ให้เด็กโกนผม โกนคิ้วพาตัวเข้าไปหาพระอุปัชฌายะ ๆ ก็แนะนำให้เริ่มพิธีขอบรรพชา ครั้นสำเร็จเรียบร้อยแล้ว ก็ถวายไทยธรรมแด่พระอุปัชฌายะและพระอันดับ พระสงฆ์อนุโมทนา ก็เป็นอันเสร็จพิธี

สำหรับกิจเนื่องด้วยสงฆ์ เช่นการนิมนต์พระอันดับนั้น มอบให้พระอุปัชฌายะแล้วแต่ท่านจะกรุณาให้ ก็ยังเป็นการสะดวก สำหรับคำที่เด็กจะขอบรรพชานั้น มีแบบแผนที่พิมพ์จำหน่ายแพร่หลายคืออุปสมบทวิ แต่วิธีที่จะอำนวยความสะดวก ก็คือมอบเด็กให้พระท่านฝึกสอนให้ แม้จะไปอยู่ประจำที่วัดยังไม่สะดวก ก็ต้องไปซ้อมฝึกหัดจนชำนาญ

พิธีบรรพชาเป็นสามเณรนั้น เป็นพิธีสามัญไม่สู้จะเอิกเกริกเท่าไรนัก รู้กันในหมู่วงศ์ญาติญาติ ไม่ครื้นเครงเหมือนการบวชพระ แต่ในบางท้องถิ่น เช่น ในเมืองเชียงใหม่ แต่ก่อนกลับตรงกันข้าม การบวชสามเณรมีสมโภชตั้งขบวนแห่อ้อมตัวเมืองทีเดียว “แห่ลูกแก้ว” แต่ถ้าเป็นงานบวชพระ กลับทำเงียบๆ ปัจจุบันนี้ ก็มีเปลี่ยนแปลงไปบ้าง โอโยอนุโลมตามประเพณีส่วนใหญ่ใน ภาคกลาง

ภาวะเป็นสามเณร

การสำเร็จบรรพชากิจเป็นสามเณรนั้นย่อมอยู่ที่คำไตรสรณคมน์ คือ เมื่อผู้ขอบรรพชาว่าจบ คำ ตติยมปิ สงฆ์ สรณํ คจฺฉามิ ดังนี้แล้ว ก็สำเร็จภาวะเป็นสามเณร เพราะบรรพชาของเธอสำเร็จด้วยการถึงไตรสรณคมน์ ส่วนสิกขาบท ๑๐ เป็นเพียงข้อปฏิบัติของสามเณร

ความรู้พิเศษ

ขอกล่าวแทรกเรื่องไว้ในที่นี้ คำโบราณที่กล่าวว่า “สร้างวัดให้ลูกเล่น” จนถึงกับมีคำกลอน

ว่า

“พิไรทางพลางมุ่งทางกรุงเก่า
ให้แสนเศร้าโศกในฤทัยสลด
ดูภูมิฐานบ้านเมืองรุ่งเรืองยศ
ควรหรือลดละเป็นบ้านน่าเสียดาย
ดูวัดวาอารามงามสล้าง
บ้างรกร้างโรยร่าน่าใจหาย
เมื่อครั้งกรุงยังสนุกสุขสบาย
ได้ยินฝ่ายผู้เฒ่าท่านเล่ามา
ว่าเศรษฐีมีทรัพย์ไม่นับได้
สร้างวัดให้ลูกรักนั้นหนักหนา
ถ้าบุตรใครไม่มีซึ่งวัดวา
ไปเล่นอารามเขาเศร้าฤทัย
เจ้าของเขาเฝ้าเปรยเยาะเย้ยหยอก
กลับมาบอกบิดาน้ำตาไหล
พ่อก็สร้างอารามให้ตามใจ
วัดจึงได้เกลื่อนกลาดดาษดา”

(นิราศทวาราวดี)

พิจารณาอีกมุมหนึ่ง ในคำกลอนนี้ที่ว่า “เมื่อครั้งกรุงยังสนุกสุขสบาย” นั้นสื่อสำแดงว่า การสร้างวัดนิยมทำในเมื่อบ้านเมืองว่างจากศึกเสียเหน็ดได้ ในยามว่างเช่นนี้การศึกษาเป็นสิ่งสำคัญ และ ในสมัยก่อน วัดก็เป็นบ่อเกิดแห่งวิชาความรู้ ดังนั้น การที่พวกเขาเศรษฐีมีทรัพย์นับไม่ได้สร้างวัด จึงจะคงเป็นไปในทำนองว่า หาทางให้บุตรหลานในตระกูล หรือในกลุ่มบริวารได้มีสถานที่ศึกษานั้นเอง หรือ ไม่เช่นนั้นก็เพื่อมีวัดอยู่ใกล้ๆ บ้านสะดวกแก่การทำบุญสุนทาน คงมิใช่มุ่งสร้างวัดให้ลูกเล่นอย่างเดียวเท่านั้น

พิธีมงคลอุปสมบท

(บวชพระ)

พิธีมงคลบวชนาค เป็นพิธีมโหฬาร และสำคัญสำหรับชาวไทยผู้เป็นพุทธศาสนิกชน ดังนั้นการจัดทำพิธีนี้ จึงเป็นไปอย่างเต็มที่

โดยมาก การบวช ถ้าเป็นในชนบทมักนิยมบวชกันในช่วงเดือน ๔ - ๕ - ๖ เพราะเสร็จจากธุรกิจของตนๆ ถ้าในเมือง หรือเป็นข้าราชการ ก็มักนิยมบวชกันในเดือน ๗ - ๘ เพราะลาราชการได้เพียงกำหนดจำกัด และงานพิธีมงคลเช่นนี้ มักจัดเป็น ๒ วัน วันต้นเรียกกันว่าวันสุกดิบ วันที่ ๒ เป็นวันแห่นาคไปบวช

กิจเบื้องต้น

เมื่อพ่อแม่หรือเจ้าภาพตกลงว่าจะจัดการบวชบุตรหลานแล้ว ในเบื้องต้นกำหนดวันให้แน่นอน โดยไปตกลงวันบวชกับพระอุปัชฌายะเสียก่อน ถ้าจะกำหนดเอง เมื่อพระอุปัชฌายะขัดข้อง ก็จะคลาดเคลื่อนไป ดังนั้น เมื่อกะว่าจะบวชบุตรหลาน ให้จดวันเดือนปีที่เขาเกิด แล้วพาตัวไปนมัสการพระอุปัชฌายะ ในวัดที่ต้องประสงค์จะบวชนั้น กำหนดวันที่จะบวช ครั้นแล้ว ก็กลับมาเตรียมการต่างๆ ให้พร้อม

ในปัจจุบันนี้ ก็ต้องบอกยังญาติพี่น้อง และคนที่เคารพนับถือกัน เพื่อให้มาร่วมอนุโมทนาบุญ แม้ตัวผู้จะบวช บางทีก็พิมพ์บัตรเล็กบอกขอลาอุปสมบท พร้อมทั้งขอโหสิกรรมไปตามเพื่อนฝูง ซึ่งหมายความว่าขอขมานั่นเอง ตนเองจะได้เป็นผู้บริสุทธิ์ในการที่จะอุปสมบท

ตัวอย่างบัตร (ของเจ้าภาพ)

ข้าพเจ้า.....จะจัดการอุปสมบทนาย.....

บุตรของข้าพเจ้า (ถ้าเป็นหลานก็บอกว่าเป็นหลาน) ณ พัทธสีมาวัด.....ตำบล.....อำเภอ

.....จังหวัด.....กำหนด ณ วันที่.....เดือน.....พ.ศ.

.....เวลา.....นาฬิกา ตรงกับวัน.....ขึ้น (แรม).....ค่ำ เดือน.....(วันที่

.....เป็นวันสุกดิบ รุ่งขึ้นเป็นวันอุปสมบท)

ดังนั้น จึงขอเชิญท่านมาร่วมอนุโมทนาบุญและเพื่อเป็นเกียรติแก่ข้าพเจ้าด้วย

.....เจ้าภาพ

ตัวอย่างบัตร (ของผู้อุปสมบท)

ด้วยข้าพเจ้าขอกราบลาอุปสมบท ณ พัทธสีมาวัด.....ตำบล.....

อำเภอ.....จังหวัด.....กำหนดวันที่.....เดือน.....พ.ศ.

.....เวลา.....นาฬิกา ดังนั้น กรรมใดที่เคยผิด กิจใดที่เคยพลาด ขอท่านโปรดโอสถกรรม

ให้แก่ข้าพเจ้าด้วย

.....ผู้ลาอุปสมบท

หน้าที่พระอุปัชฌายะ

พระอุปัชฌายะนั้น เมื่อชาวบ้านนำบุตรหลานมานมัสการเพื่อขอมอบให้อุปสมบทในเบื้องต้น ให้ถามถึงอายุว่าครบ ๒๑ ปีแล้วหรือยัง ? พึงถาม วัน, เดือน, ปี แล้วนับดูตามแบบแผนพระวินัย เห็นว่ามีอายุครบแล้ว และคนผู้นั้นไม่เป็นมนุษย์วิบัติ หรือเสียหายแต่ประการใดประการหนึ่ง เช่น ถูก ตอนเป็นต้น นอกจากนี้ต้องตรวจสอบดูตามนัยแห่งมาตรา ๑๔ แห่งสัญญาบัตรระเบียบพระอุปัชฌายะ พุทธศักราช ๒๔๘๗ ที่ว่า

- (๑) เป็นคนมีหลักฐาน มีอาชีพชอบธรรม ไม่ใช่คนจรจัด ไม่มีหลักฐาน
- (๒) เป็นสุภาพชน มีความประพฤติดี ไม่เป็นนักเลงเที่ยวเตร็ดเตร่ ไม่มีความเสียหายในทางอื่น เช่น ติดฝิ่นติดสุรา เป็นต้น
- (๓) มีความรู้อ่านออกและเขียนหนังสือไทยได้ โดยมีประกาศนียบัตรหรือหนังสือรับรอง ซึ่งทางราชการออกให้เป็นคูป่มือ
- (๔) เป็นผู้ปราศจากบรรพชาโทษ และมีร่างกายสมบูรณ์ อาจบำเพ็ญสมณกิจได้ไม่เป็นคนชราไร้ความสามารถ หรือทุพพลภาพ หรือพิการ
- (๕) มีสมณบริขารครบถ้วนและถูกต้องตามพระวินัย
- (๖) เป็นผู้สามารถกล่าวคำขอบรรพชาอุปสมบทได้ด้วยตนเอง และถูกต้องไม่วิบัติ

เมื่อพระอุปัชฌายะเห็นว่า บุคคลผู้จะบวชนั้น ไม่ขัดข้องด้วยลักษณะเหล่านี้ พึงยอมให้อุปสมบทได้ พึงกะกำหนดบอกวันเขาไปให้แน่นอน

ลักษณะคนบวชไม่ได้

ลักษณะของคนที่ไม่ทางพระวินัยไม่ต้องการให้อุปสมบทในพระศาสนา ดังนี้

คนมีอายุหย่อน ๒๐ ปี ๑ บัณเฑาะก์ ๑ อุกโกตพยัญจนกะ คือคนมีเพศ ๒ ทั้งหญิง ทั้งชาย ๑ ภิกขุณีทุสกะ คนผู้ประทุษร้ายนางภิกษุณี ๑ เถยยสังวาสกะ คือคนลักเพศ ได้แก่ คนถือเพศภิกษุเอาเอง ๑ ติตถียปักกันตกะ ภิกษุผู้ไปเข้ารีตเดียรถีย์ ๑ มาตุฆาตกะ คนฆ่า มารดา ๑ ปิตุฆาตกะ คนฆ่าบิดา ๑ อรหันตฆาตกะ คนฆ่าพระอรหันต์ ๑ โลหิตุปปาตกะ คนทำร้ายพระพุทธเจ้าแม้เพียงทำพระโลหิตให้ห้อขึ้น ๑ สังฆฆาตกะ ภิกษุผู้ทำสงฆ์ให้แตกจากกัน ๑ ภิกษุผู้ต้องปาราชิกละเพศแล้วต้องการบวช ๑ คน ๑๒ จำพวกนี้ เรียกว่าวัตถุวิบัติห้ามอุปสมบท

นอกจากนี้ ยังมีจำนวนคนถูกห้ามไม่ให้รับบรรพชาอุปสมบทอีก ๘ จำพวก คือ

๑. คนมีโรคอันจะติดต่อกัน โรคไม่รู้จักหาย โรคเรื้อรัง ได้แก่โรค ๕ อย่าง คือ โรคเรื้อน โรคฝี โรคกลาก โรคหิด โรคลมบ้าหมู
๒. คนมีอวัยวะบกพร่อง คือคนมีมือขาด มีเท้าขาด มีนิ้วมือนิ้วเท้าขาด มีหูขาด มีจมูกขาด เป็นต้น

๓. คนมือว้ายวะไม่สมประกอบ คือ คนมีมือเป็นแผ่น คือนิ้วมือไม่ได้จักเป็นง่าม คนค่อม คนเตี้ย คนตีนปุก เป็นต้น
๔. คนพิการ คือ คนตาบอดตาใส คนง่อย คนมีมือหงิก เท้าหงิก คนกระจอก เดินไม่ปกติและคน หูหนวก เป็นต้น
๕. คนทรพล คือ คนแก่งอนแง่น คนมีกำลังน้อย ไม่อาจจะทำกิจมีย่อมจิ๋วของตัวได้ เป็นต้น
๖. คนมีเกี่ยวข้อง คือ คนผู้อันบิดามารดาไม่อนุญาต คนมีหนี้สิน เป็นต้น
๗. คนเคยถูกอาญาหลวงมีหมายปรากฏอยู่ คือ คนถูกเขียนหลังลาย คนถูกลักหมายโทษ
๘. คนประทุษร้ายความสงบ คือ โจรผู้ร้ายที่ขึ้นชื่อ

นอกจากนี้ ต้องเว้นบุคคลตามลักษณะมาตรา ๑๕ แห่งสัญญาบัตร ระเบียบพระอุปัชฌายะ
ธรรมาศ ๒๔๘๗ คือ

๑. คนทำความผิดหลบหนีอาญาแผ่นดิน
๒. คนหลบหนีราชการ
๓. คนมีคดีค้างในศาล
๔. คนเคยถูกตัดสินจำคุกฐานเป็นผู้ร้ายสำคัญ
๕. เคยถูกห้ามอุปสมบทเด็ดขาดทางพุทธศาสนา
๖. คนมีโรคติดต่อ
๗. คนมือว้ายวะพิการจนไม่สามารถปฏิบัติกิจพระศาสนาได้สะดวก

เครื่องบริวาร

เมื่อพระอุปัชฌายะกำหนดวันเวลาให้แน่นอนแล้ว เจ้าภาพต้องตระเตรียมซื้อเครื่องบริวารไว้
ครบ ดังนี้

๑. บาตร
๒. อันตราสก ผ้าสบง
๓. อุตตราสงค์ ผ้าจีวร
๔. สังฆาฏิ ผ้าพาดบ่า (ห่อหมก)

๕. กายพันธน์ ผ้าประคตเอว
๖. วมกรก หม้อกรองน้ำ
๗. กล่องเข็มพร้อมทั้งด้าย
๘. มีดโกน

ทั้ง ๘ อย่างนี้ เป็นบริวารที่จำเป็น นอกนั้น ควรหาสบงจีวรเพิ่มอีกบ้าง จะได้อาศัยนั่งห่มสะดวก เครื่องบริวารอื่นๆ เช่น แก้วน้ำ ที่นอน หมอน มุ้ง เป็นต้น ตามควรแก่ฐานะที่จะจัดหาได้

ผู้จะอุปสมบทเตรียมตัว

แม้ตัวผู้ที่จะอุปสมบทนั้น ก็ควรไปมาหาสู่ที่วัด เพื่อตนจะได้คุ้นเคยกับพระภิกษุสงฆ์ และระเบียบแบบแผนต่างๆ ของวัด ควรหัดท่องคำต่างๆ ดังต่อไปนี้

๑. ท่องคำขอบรรพชาอุปสมบท
๒. ท่องวิธีทำพินทุ, อธิษฐาน, และวิธีวิกัปจีวร
๓. ท่องคำกรวดน้ำ
๔. ท่องวิธีแสดงอาบัติ
๕. ท่องยถา สัพพี
๖. ท่องวิธีพิจารณาปัจจัย ๔
๗. ท่องทำวัตรเช้า – เย็น

สำหรับข้อ ๑ เป็นสำคัญกว่าเขาทั้งหมด เพราะในวันอุปสมบท ผู้จะอุปสมบทต้องเปล่งวาจา ฉะนั้น ต้องหัดว่า ซ้อมให้คล่องแคล่ว โดยมาก ต้องไปหัดว่ากับพระที่วัดจะได้รู้ระเบียบของท่าน ว่าตอนไหน ควรจะว่าอย่างไร จะทำอย่างไร เว้นระยะวรรคตอนได้ถูกต้อง และควรศึกษาระเบียบ ๓ อย่างที่จำเป็นในวันอุปสมบท เพื่อความไม่เคอะเขิน คือ

๑. ระเบียบการกราบ
๒. ระเบียบการกรวดน้ำ
๓. ระเบียบการรับประเคน

ระเบียบข้อที่ ๑ และข้อที่ ๒ ฟังดูในตอนต้นซึ่งกล่าวมาแล้ว ส่วนระเบียบการรับประเคน ฟังทราบดังนี้

โดยมากผู้มาช่วยในการอุปสมบท ก็มีสิ่งของมาทำบุญ (ถวายพระบวชใหม่) ด้วยซึ่งผู้บวชใหม่ จะต้องออกไปนั่งรับประเคนของ ถ้าผู้ถวายเป็นผู้ชาย ผู้บวชใหม่ก็รับด้วยมือตนเอง ถ้าเป็นผู้หญิง ก็รับด้วยผ้ากราบ การจับผ้ากราบนั่น เท่าที่สังเกตจากพระผู้ใหญ่ให้วางหัวนิ้วมือบนผ้า สอดอีก ๔ นิ้วไว้เบื้องล่างแห่งผ้า (หงายมือ) ทอดสายตาพอประมาณจับอยู่ที่ผ้ากราบสำรวมกิริยา

ขอขมา

เมื่อใกล้วันที่จะอุปสมบทตามนิยามกันทั่วไป ผู้ที่จะบวชต้องมีดอกไม้ธูปเทียนเที่ยวลาญาติพี่น้องและผู้หลักผู้ใหญ่ ซึ่งเป็นที่เคารพนับถือ เป็นการแสดงความเคารพและขอขมากรรมที่ได้พลาดพลั้งล่วงเกินทั้งต่อหน้าและลับหลัง ญาติพี่น้องหรือผู้หลักผู้ใหญ่นั้นก็ขอรับขมาพร้อมกับให้ศีลให้พร

งานวันสุกดิบ

ในวันสุกดิบนี้ งานที่อ้ออิงมากก็คือโรงครัว ซึ่งทำเลี้ยงผู้มาช่วยงาน และทำบุญเลี้ยงพระ ขอที่ทำเย็นพื้นในชนบทก็มักจะมีขนมจีน น้ำยา น้ำพริก แกงบอน แกงผักทอง เป็นต้น มีผู้มาช่วยงานเป็นกาเว็กเกริกสนุกสนาน

ในชนบทบางแห่ง ตอนบ่าย มีการแห่นาคสนุกสนาน เจ้านาคแต่งตัวนุ่งขาวห่มขาวหรือแต่อื่นๆ ก็ได้แล้วแต่จะเห็นสมควร บางที่ขึ้นช้างแห่ห้อมล้อมกันไปเป็นขบวน ไปกันจนเย็นจึงกลับ ในระหว่างแห่ก็มีรื่นเริงกันแล้วแต่ใครจะคิดสนุกอย่างไร ที่มีม้าและกล่าหน้อยก็ขี่ม้าผูกลูกกระพรวน แต่งม้าเสียหูล่ล่อช้าง เป็นการรื่นเริงในการบุญ

ครั้นตอนย่ำค่ำ ก็มีการทำขวัญนาค ของที่จะต้องใช้ในพิธีทำขวัญนี้ คือ

๑. เครื่องบายศรี ๑ สำรับ
๒. เครื่องกระยาบวด ๑ สำรับ
๓. มะพร้าวอ่อน
๔. ไข่ ๑ ฟอง (เรียกกันว่า ไข่ขวัญ)
๕. กล้วยน้ำว่า ๑ หวี
๖. ขันใส่ข้าวสาร
๗. เทียนชัย

คำโบราณท่านพรณนาคจัดของพิธีไว้ นอกจากบายศรีแล้ว ยังบอกอีกว่า “ยอดข้าวขวัญไข่ปอกใส่ ต้องสามใบเอาแต่ดี หุ้มบายศรีตามโบราณ เครื่องตระการทุกสิ่ง ผ้าอย่างยิ่งลายเข็มชำ เขียวจรรยาอย่างดีดี หุ้มบายศรีดุงดงาม เทียนชัยตามจุดบูชา เป็นสง่างามตามวิสัย แวนปักไว้ทั้งสามอัน ปักในชั้นขอบข้าวสารสำหรับจะเวียนเทียน มะพร้าวเจียนใส่พานรอง ช้อนเงินทองวางเรียงราย”

การทำพิธีขวัญนาคนี้ เจ้านาคนั่งกลางวงพิธี ห้อมล้อมด้วยบิดามารดา ญาติพี่น้องพร้อมกับผู้ที่มาร่วมอนุโมทนาต่อหน้าเจ้านาคนั้น วางเครื่องใช้ในพิธีทำขวัญ บาตร ผ้าไตร เครื่องบริวาร พร้อมทั้งเครื่องสักการะทั้งปวง ครั้นแล้วผู้ว่าคำทำขวัญก็เริ่มว่าคำทำขวัญเป็นท่อนอง จบลาท่อนๆ ก็ตีฆ้องให้ร้องเออชัย ครั้นจบทุกบท ก็เปิดแวนเวียนเทียน พิณพาทย์ก็ประโคม

บางที เท่าที่กล่าวมานี้ ผู้ไม่เคยเห็นพิธีอย่างนี้เลยอาจงงงน ดังนั้นข้าพเจ้าจะกล่าวย่ออีกครั้งหนึ่ง เพื่อความเข้าใจ และผู้ที่ปรารถนาจะจัดทำ จักทำได้ทำเอง ดังนี้

การจัดทำ เตรียมของดังกล่าวแล้วข้างต้นไว้ให้พร้อม เอาไม้ไผ่มาชนากับบายศรีให้ได้สามเส้น เอาด้ายสายสิญจน์ผูกทุกช่องๆ ละเปลาะ ยกเอาเครื่องบายศรีปากชามตั้งบนยอดบายศรีใหญ่ เอาเครื่องสังเวียใส่ตามช่องบายศรี

ครั้นแล้วตัดเอาใบตอง (กล้วย) มา ๓ ทาง หุ้มบายศรีผูกด้ายสายสิญจน์ แล้วใช้ผ้าขาวล้วนหรือผ้าแพรสี หุ้มบายศรีเวียนซ้ายมาทางขวา

น้ำมันต์ ให้ทำน้ำมันต์ ไว้สำหรับประพรมเครื่องบายศรี, เจ้านาค ตลอดจนเครื่องบริวารอื่นๆ

เจิมนาค ผงเจิมนาคนั้นเสกด้วย นโม พุทธายะ หรือด้วยบทอื่น สุดแต่แต่จะเสก

ครึ่งเสร็จกิจเหล่านี้แล้ว เอาเทียน ๕ เล่ม ติดแวน แวนละ ๓ เล่ม และแวนนั้นให้ปักไว้ที่ชั้นข้าวสาร ตัวผู้ว่าคำทำขวัญให้นั่งหันหน้าไปทิศเหนือหรือทิศตะวันออกก็ได้ ตัวเจ้านาคนั่งข้างซ้าย แล้วเอาเทียนชัยปักที่ยอดบายศรีแล้วเริ่มว่าคำทำขวัญ เริ่มต้นด้วย ชุมนุม เทวดา จนถึงเชิญขวัญนาค เมื่อจบแล้ว ก็เริ่มเวียนเทียนต่อไป

เวียนเทียน เอาเทียนชัยจุดแล้วว่า **ชยฺหโต** จนถึง **สีเล ปจฺวิโปกฺขเร** แล้วจุดเทียนติดไว้ที่แวน โดยจุดต่อจากเทียนชัย แล้วเวียนรอบบายศรี ๓ รอบ โดยเอามือซ้ายส่งเอามือเบื้องขวารับ ครั้นแล้วส่ายเทียนตรงหน้า ร้องเป็นบทว่า “ได้เอยได้ฤกษ์ สิทธาเฒ่าให้เบิกซึ่งบายศรี” แล้วส่งต่อไปยังเจ้าภาพซึ่งอยู่ในลำดับต่อไป เวียนจากซ้ายไปทางขวา ร้องตอบบทที่ ๒ ว่า “ญาติกามาพร้อมอึงมี จึงจุดอักขณแล้วเวียนไป” เวียนได้รอบหนึ่ง ก็ใส่ใบพลูลงกะแน่วไว้ทุกรอบ จะเวียนกี่รอบก็ได้ ตอนจะยุติร้องว่า “ตามระบอบโบราณท่านชานไช”

เมื่อจวนจะจบรอบที่เวียนเทียนนั้น ให้เปลื้องเอาผ้าห่อที่ใบตองบายศรีมาให้เจ้านาคถือไว้ (เอามือซ้ายรองเอามือขวาวางข้างบน) เมื่อเวียนเทียนหมดรอบแล้ว ต้องรวมเวียนที่บายศรี ๓ รอบ เอาใบพลูรองเทียน เอามือกระพุ่มเทียนเป่าเข้าบายศรี ดับเทียนแล้วเป่าควันเจ้านาค ๓ ครั้ง แล้วเอาเทียนชัยเจิมหน้าผากเจ้านาค ด้วยผงเจิมที่เตรียมไว้แล้ว

ต่อจากนั้น หยิบมะพร้าวอ่อนเปิดฝาดอก เอาช้อนตักขี้ผึ้งในช่องบายศรีทุกช่องใส่ลงในมะพร้าว แล้วบีบใส่ลงด้วย ครั้นแล้ว เอาช้อนตักน้ำมันมะพร้าวนั้นให้เจ้านาคกิน ๓ ช้อน แล้วบิดามารดาเจ้านาครับใบตองจากเจ้านาคไปไว้ในห้องนอน (สมมติว่ารับขวัญไป) ก็เป็นอันยุติพิธีทำขวัญเพียงนี้

งานในวันอุปสมบท

ครั้นเสร็จจากทำขวัญในวันนั้นแล้ว รุ่งขึ้น ก็แห่เจ้านาคไปอุปสมบท กระบวนแห่จัดเป็นการเอิกเกริกก็มี ไปเสียบๆ ก็มี แล้วแต่ความสามารถและฐานะของเจ้าภาพที่จะจัดทำได้ อย่างไรก็ดี มารดาต้องอุ้มไตรจีวร บิดาอุ้มบาตรและตาลปัตร ญาติพี่น้องถือเครื่องอัฐบริขารอื่นๆ ถ้ามีเครื่องอื่นๆ อีก ผู้ไปช่วยงานก็ช่วยกันถือ เข้าแถวเป็นขบวนยาวเหยียดเจ้านาคนำหน้า ถ้าเป็นอย่างในชนบท เจ้านาคก็ขึ้นขี่ม้ามีกลดกัน เสียงไชโยโห่กันอื้ออึง มีการรำกระบี่กระบอง มีกลองเอ็ดเทิง หรือมีแตรวง เพิ่มความครึกครื้นตามฐานะ (ดูหมายเหตุพิเศษท้ายเรื่องประกอบ)

เหตุที่นิยมให้เจ้านาคขี่ม้านั้น เห็นจะเป็นเพราะถือแบบอย่างครั้งพระพุทธเจ้าเมื่อยังเป็นเจ้าชายสิทธัตถะ ทรงม้าชื่อว่ากัณฐกะออกบวช

เมื่อกระบวนแห่ไปถึงวัดแล้ว เจ้านาคลงจากหลังม้า และโดยมากก็มักแห่รอบพระอุโบสถอีก ๓ รอบ (เวียนขวา)

บูชาสีมา

ครั้นแล้ว เจ้านาคจุดธูปเทียนบูชาสีมาหน้าพระอุโบสถ แล้วจึงเข้าไปในพระอุโบสถและในตอนเข้าพระอุโบสถนี้ มีนิยาม ๒ อย่าง คือ ญาติเจ้านาคเข้าโบสถ์ก็มี นาคเจ้านาคเข้าไปด้วยก็มี อย่างต้นนั้นพิจารณาดูความหมาย เหมือนว่าพ่อแม่ญาติพี่น้องเจ้านาคเข้าโบสถ์ ด้วยหวังจะให้เธอได้พบพระ หรือเพื่อป้องกันมิให้เจ้านาคประหม่า อย่างหลังนั้น เหมือนว่าเจ้านาคเจ้านาคพ่อแม่ญาติพี่น้องให้ขึ้นสู่สวรรค์หรือให้ได้พบพระ (สุดแต่จะตีความหมาย) และมีธรรมเนียมนิยมว่า ถ้าพ่อแม่เจ้านาคเข้าโบสถ์ แม่ต้องอยู่เบื้องขวา พ่อต้องอยู่เบื้องซ้าย

พิเคราะห์ดูการบูชาสีมานั้น ก็คือการบูชาพระนั่นเองแต่บูชาผิดที่ คือแทนที่จะบูชาในพระอุโบสถครั้งเดียว ก็กลับมาบูชาเป็น ๒ แห่ง บางท่านกล่าวว่าเพื่อบูชาพระภูมิเจ้าที่หรือเทพอารักษ์ แต่ผู้เขียนเห็นว่าไม่ใช่อย่างนั้น เพราะวัดหรือเจดีย์อย่างยี่งอ เป็นแดนดินของของพระ ไม่ใช่แดนของพระภูมิเจ้าที่ (สำหรับนาชลวง ไม่มีการบูชาสีมา ผู้เขียนเมื่อยังอยู่ในสมณเพศเคยได้รับนิมนต์ไปนั่งหัตถบาส ก็ไม่เคยเห็น)

เจ้านาคเข้าไปในพระอุโบสถแล้ว

ครั้นเจ้านาคเข้าไปในพระอุโบสถแล้ว ก็จุดเทียนบูชาพระ พ่อแม่ญาติพี่น้องตลอดถึงมิตรสหายของเจ้านาค ก็เข้าไปนั่งในพระอุโบสถ ครั้นได้เวลา เจ้านาคก็กราบพ่อแม่รับผ้าไตรจีวร อุ้มเข้ามาขอพรพชาต่อพระอุปัชฌายะ ครั้นแล้วออกมาครองผ้า แล้วเข้าไปรับศีลจากพระอาจารย์ ท้ายอาสน์สงฆ์ (ได้ภาวะเป็นสามเณรในระยะนี้) เสร็จแล้ว อุ้มบาตรเข้าไปหาพระอุปัชฌายะ ประเคนบาตรแล้วขอนิสสัย อาจารย์ก็เอาบาตรคล้องผู้จะบวชนั้นแล้วบอกบาตรจีวรเป็นภาษาบาลี และบอกให้ไปยืน ณ โอกาสแห่งหนึ่ง ห่างจากสงฆ์ ๑๒ ศอก ในระหว่างที่เดินไป ผู้จะบวช ต้องพนมมือออกไป ยืนหันหน้ามาทางพระสงฆ์

ครั้นแล้วพระอาจารย์ (คู่สวด) ก็สวดสมมติตนต่อหน้าสงฆ์ แล้วออกไปซักถามว่าเป็นโรคเรื้อนหรือไม่ ตลอดถึงถามว่า เป็นมนุษย์ใสไหม ดังนี้เป็นต้น เสร็จแล้ว ท่านก็กลับเข้ามาสู่ที่ประชุมสงฆ์ เรียกผู้จะบวชนั้นเข้าไป แล้วให้ขออุปสมบทกะสงฆ์ ลำดับนั้น พระอุปัชฌายะก็ประกาศให้สงฆ์ทราบและให้ถามในท่ามกลางสงฆ์ พระคู่สวดถามเสร็จแล้วก็สวดญัตติจตุตถกรรม ลำดับต่อไป พระอุปัชฌายะก็สอนนิกายใหม่ นั้น เรียกว่าบอกอนุศาสน์ สำเร็จภาวะเป็นนิกาย ในเมื่อสวดจบคำว่า โส ภาเสยฺย ครั้งที่ ๓ ในตอนท้ายญัตติจตุตถกรรม

อนุศาสน์

อนุศาสน์ คือคำสอนพระบวชใหม่ในกรณีเบื้องต้น ๔ อย่าง คือ

๑. เทียวบิณฑบาต
๒. นุ่งห่มผ้าบังสุกุล
๓. อยู่โคนไม้
๔. ฉนียดองด้วยน้ำมูตรเนา

และให้รู้ภาระนี้ ๔ อย่าง คือ

๑. เสพเมถุน
๒. ลักของเขา
๓. ฆ่าสัตว์
๔. โอ้อวดคุณพิเศษซึ่งไม่มีในตน

นอกจากนี้ ก็บอกลีลา สมาธิ ปัญญา รวมเรียกว่า ไตรสิกขา

เมื่อพระอุปัชฌายะบอกไตรสิกขาจบแล้ว ภิกษุใหม่ออกมาต้อนรับไทยธรรม (ถ้ามี) เสร็จแล้ว กลับเข้าไปนั่ง ณ ที่เดิม พอพระอุปัชฌายะเริ่มอนุโมทนา คือว่า ยถา ก็กรวดน้ำอุทิศส่วนบุญกุศลแก่บิดา มารดาญาติมิตรสหาย ตลอดถึงสรรพสัตว์ พอพระว่า **สพฺพัตติโย** ก็ประณมมือรับพตจนจบ (หากมีเครื่อง ไทยธรรมที่จะถวายพระอุปัชฌายะ คู่สวดและสงฆ์ก็ให้ถวายเสร็จก่อนแต่ทำอนุโมทนา) เป็นอันเสร็จกิจพิธี การบวชเท่านี้

ฉลองพระบวชใหม่

การฉลองพระบวชใหม่นี้ไม่มีกำหนดกาลเวลาจะฉลองเมื่อไรก็ได้ หรือจะไม่มีก็ได้ การพิธีก็มี สวดมนต์ เลี้ยงพระเท่านั้น

ประวัติชื่อนานาค

พิธีการบวชนี้ เรียกผู้จะบวชว่า นาค ข้าพเจ้าจึงนำมากล่าวไว้ในตอนท้ายนี้

มีเรื่องเล่ากันมา ซึ่งรู้กันในหมู่ชาวบ้านว่า เมื่อพระพุทธเจ้ายังทรงพระชนม์อยู่มี นาค (สัตว์ ชนิดหนึ่งคล้ายงู อยู่ใต้บาดาล มีฤทธิ์สามารถแปลงตัวได้เป็นต้น) มาปลอมบวชในพระศาสนา อยู่มาวัน หนึ่ง เชนอนหลับ ร่างก็กลายเป็นพระยานาค เพราะตามธรรมดานาคนั้น ร่างต้องกลายเป็นนาคเสมอไป ในกาล ๒ สถานคือ ในคราวเสพเมถุนธรรมกับนางนาค ๑ ในเวลานอนหลับ ๑ ภิกษุรูปหนึ่งไปพบเข้า ตกใจกลัว เรื่องก็เป็นอันทราบกันทั่วไป จนแม้แต่พระพุทธเจ้า พระองค์รับสั่งถาม ได้ความว่าเขามีศรัทธาปสาทะในพระศาสนาจึงปลอมตัวมาบวช จึงทรงดำริว่า สัตว์เดรัจฉานไม่อยู่ในฐานะที่ควรบวช แล้วโปรดให้

เธอลาเพศ บรรพชิต กลับเป็นนาคตามเดิม แต่ภิกษุนั้นมีความอาลัยจึงขอฝากชื่อไว้ในพระศาสนา ดังนั้น คำว่า นาค จึงปรากฏใช้เรียกสืบมาจนทุกวันนี้

ตามเรื่องนั้น ความท่อนตันปรากฏในพระคัมภีร์มหาวัคค์ แต่ท่อนปลายที่ว่านาคฝากชื่อนี้ มิได้มีปรากฏในคัมภีร์ใดเลย จึงเป็นคำปรัมปรา หาหลักฐานอันใดมิได้

ความจริงนั้น ชื่อนำนาค อาจเป็นคำที่ท่านใช้เรียกเพื่อสะดวกในการสวดก็ได้ อีกอย่างหนึ่ง พิจารณาตามภาษาศาสตร์ คำว่านาค แปลว่า ผู้ประเสริฐ หรือผู้ไม่ทำบาปก็ได้ โดยความหมายว่า การบวช เป็นการละเพศคฤหัสถ์ ซึ่งอาจทำบาปได้ทุกขณะที่จะชอบใจแต่การมาบวชจะทำได้ดังนั้นหาได้ไม่ เพราะต้อง อยู่ในวินัยของสมณะ เป็นการคล้ายกับว่ากลับหน้ามือเป็นหลังมือ ตรงกันข้ามทีเดียว ดังนั้นผู้มาบวชจึง เรียกว่านาค แปลว่าผู้ไม่ทำบาป หรือผู้ประเสริฐ เช่นกล่าวแล้ว

จริยาของพระบวชใหม่

ภิกษุผู้บวชใหม่ ควรศึกษาหาความรู้ในระเบียบแบบแผนของพระพุทธเจ้า แล้วประพฤติปฏิบัติโดยชอบ ระเบียบเบื้องต้นที่ควรสอบถามศึกษา คือ

๑. ระเบียบการนุ่งห่มและเครื่องใช้
๒. ระเบียบการฉัน
๓. ระเบียบการรับแขก
๔. ระเบียบการพูดจา, และการวระ
๕. ระเบียบเรื่องเงินทอง
๖. ระเบียบการทำวัตรสวดมนต์
๗. ระเบียบการปฏิบัติทั่วไป
๘. ระเบียบเรื่องอาบัติต่างๆ

เรื่องการบวช

การบวชย่อมมีผลติดตัวไป เหมือนชื่อซึ่งพ่อแม่ตั้งให้อันใช้เรียกขานกันติดตัวไป แม้ได้สึกไปจากพระแล้ว ก็ยังมีคนเอาใจใส่ต้องการรู้ เช่นประวัติข้าราชการ ต้องแสดงการบวชด้วยเป็นต้น ทั้งนี้ ก็เพราะการบวชแต่งคนให้มีลักษณะพิเศษ คล้ายกับที่รู้สึกกันว่า คนที่ได้เรียนจากต่างประเทศต่างกับคนที่ได้เรียนในประเทศสยาม ดังที่มีคำเรียกให้แปลกออกไปว่าหัวนอกจะนั้น คนทั้งหลายมักสังเกตยกย่องตามควรแก่วิชาที่เรียนมา ครั้งโบราณเขาเรียกผู้ได้บวชแล้วว่าคนสุก จะมีความคิดเห็นอย่างไรนั้น ยากที่จะรู้ได้ แต่เป็นความจริงว่า ในหมู่ในเมืองหนึ่ง ก็มีค่านิยมเรียกผู้บวชแล้วต่างกับผู้ไม่ได้บวช เช่นเรียกว่าทิด เป็นต้น เป็นเครื่องชี้ให้เห็นความต่างกันระหว่างผู้บวชแล้วกับผู้ยังไม่ได้บวช

การบวชมีคุณอย่างไร ! บวชกันทำไม !

การบวชเป็นเหตุให้มีชื่อเรียกผู้บวชได้ ๔ อย่างคือ พระ, ภิกษุ, บรรพชิต, และสมณะ เมื่อการบวชทำให้สมกับคุณวิเศษของนามที่เขาใช้เรียก คือทำตัวให้สมกับที่ได้ชื่อว่าพระ, ภิกษุ, บรรพชิต, และสมณะนั้น

พระ พระตามศัพท์แปลว่าผู้ประเสริฐ คือมีศีลธรรมอันประเสริฐกว่าผู้ไม่ได้บวชอย่างน้อยก็โดยกิริยาอาการที่ปรากฏต่อเขา แท้จริงคนไม่ได้บวช อาจมีศีลธรรมดีกว่าพระบางรูปเสียอีก แม้เมื่อได้บวชตามพิธีสำเร็จเป็นพระขึ้นแล้ว อาการนั้นๆ ทำให้เขารับว่าเป็นผู้ประเสริฐและเรียกว่าพระ

ภิกษุ ภิกษุแปลได้หลายอย่างๆ หนึ่งแปลว่าผู้ทำลายความชั่ว ไม่ให้มีปรากฏในตัว มีความสะอาดกาย วาจา และใจเป็นเครื่องหมาย จึงเรียกว่าภิกษุ คือผู้ทำลายกิเลส

บรรพชิต การทำลายล้างละความชั่วจะเป็นได้ก็เพราะบำเพ็ญความดี อันชื่อว่าบรรพชิต คือเว้นจากเบียดเบียนตนและผู้อื่น แม้สัตว์เล็กๆ ก็ไม่เบียดเบียน จึงเรียกว่าบรรพชิต แปลว่า ผู้งดเว้น

สมณะ เมื่อได้ละเว้นความชั่วได้ตามขั้นตามภูมิแล้ว การทำ, พุด, คิด ก็ย่อมสงบเรียบร้อยเป็นลักษณะเครื่องหมาย จึงเรียกว่าสมณะ แปลว่า ผู้สงบระงับ คือสงบจากความชั่ว

เมื่อได้บวชย่อมนมีเครื่องหมายติดตัว ๔ ประการ คือได้ทำตัวให้ปรากฏว่าเป็นพระ, เป็นภิกษุ, เป็นบรรพชิต, และเป็นสมณะ ถ้าหากบวชแล้ว ไม่รู้ตัวว่ามีความเป็นอยู่อย่างไร ประพฤติปฏิบัติอย่างไร จึงจะเป็นพระ, เป็นภิกษุ, เป็นบรรพชิต, และเป็นสมณะ ก็จะต้องตกไปในพวกข้างเสีย ดังมีปรากฏในหมู่พระ ซึ่งมีประเภทตรงกันข้ามกับที่กล่าวแล้ว ๔ คือ

๑. อุปมยิกา บวชโดยหลงมกมาย ลักแต่บวชตามกันไป ไม่รู้ว่าบวชทำไม เป็นต้น
๒. อุปชีวิกา บวชอาศัยเลี้ยงชีวิต เพราะทำมาหากินได้ยากลำบาก ก็มาบวชเพื่อมีที่อยู่กิน ไม่ต้องไปทำมาหากินอย่างอื่น
๓. อุปกีฬิกา บวชเพื่อเล่น บวชแล้วหาเครื่องเล่นเพลิดเพลินไปวันหนึ่งๆ เป็นการหย่อนใจ มีญาติเพื่อนฝูงหารายได้ถวาย หาเครื่องเล่นให้ ไม่ต้องทำมาหากิน
๔. อุปทูลิกา บวชแล้วทำชั่วเสียหาย คือ ทำประทุษร้ายเบียดเบียนตนและวัด ทำให้ศาสนาเสื่อม ไม่ได้ทำตัวให้หมดเวรหมดภัย

ผู้บวชที่ไม่รู้จักสมณะเพศภูมิของตนอันถูกต้อง มักปล่อยตัวให้ตกไปในลักษณะที่ผิด ๔ อย่างนี้ นำความเสื่อมเสียมาสู่ตนและหมู่คณะตลอดจนศาสนา ผู้บวชรู้จักลักษณะเครื่องหมายของพระว่าเป็นผู้ประเสริฐ แล้วอบรมศีลธรรมให้เกิดขึ้นในตน พยายามกำจัดความเสียหาย ความชั่วคือกิเลสทั้ง ๓ ชั้นให้สงบสูญไป เป็นอาการของภิกษุ อันกระทำได้ด้วยอาศัยคุณธรรมของบรรพชิต คือตั้งใจงดเว้นจากสิ่งที่มาชวนใจให้คิด ให้พูด หรือให้ทำความชั่วเสีย มุ่งหมายแสวงหาความสงบ นิยมความเงียบว่าเป็นความดีควรอบรมให้มีขึ้นในตน เป็นอาการของสมณะดังนี้

เมื่อญาติโยมมิตรสหายยกย่องเคารพว่าเป็นพระ เป็นต้น ก็จะได้ยินดีรับรองความยกย่องนั้นๆ ได้โดยเต็มใจ เมื่อใครพิจารณาเข้าใจอาการของผู้บวชว่าเป็นพระอันแท้จริง ก็ได้ชื่อว่าปลุกความนิยมเลื่อมใสให้แก่เขา อีกทั้งการที่ผู้บวชพยายามบำเพ็ญนั้น ก็จะได้ผลแก่ตนเองด้วย เช่น บำเพ็ญเป็นพระย่อมนมีศีลธรรมดี เป็นภิกษุยอมทำลายละความชั่วเสีย เป็นบรรพชิตก็เป็นผู้ห่างไกลจากความชั่ว เป็นสมณะก็ห่างจากความเดือดร้อนฟุ้งสราญ ซึ่งตรงข้ามกับความสงบดังนี้

เมื่อได้บวชเองหรือเห็นผู้อื่นบวชควรพิจารณาว่าผู้อื่นตกอยู่ในลักษณะข้างดีหรือข้างชั่ว ถ้าเป็นตัวของตัวเองตกอยู่ในฝ่ายชั่ว จะได้คิดแก้ไข ถ้าเป็นผู้ที่ควรแนะนำตักเตือน ก็จะได้แนะนำตักเตือน เมื่อจะทำบุญอุทิศบุญ ก็ควรเลือกพระที่ควรเกื้อกูลอุทิศบุญ ทำบุญกับพระที่เป็นพระ เหมือนหว่านพืชต้องเลือกที่ดินดี จึงจะได้ผลดีฉันใด การทำบุญก็ต้องเลือกพระอันเป็นเขตที่จะหว่านทำบุญ จึงจะได้ผลดีฉันนั้น เมื่อพระรูปใดดี ก็ควรอุปถัมภ์ รูปใดชั่ว ก็ควรเพิกเฉยเสีย จึงจะได้ชื่อว่าอุปถัมภ์พระศาสนาโดยธัมมาธิษฐาน คือยกธรรมเป็นที่ตั้ง ทุกๆ คนมีสิทธิที่จะบวชได้ไม่ว่าเป็นหญิงเป็นชาย ไม่จำกัดเพศ ไม่จำกัดชั้น ไม่จำกัดวัย กล่าวคือผู้ใดนิยมคุณความดีอบรมขึ้นได้เหมือนพระ ก็เท่ากับบวชใจ คือทำใจเป็นพระ ทำอาการของพระ

เรื่องการบวช

การบวชย่อมมีผลติดตัวไป เหมือนชื่อซึ่งพ่อแม่ตั้งให้อันใช้เรียกขานกันติดตัวไป แม้ได้สึกไปจากพระแล้ว ก็ยังมีคนเอาใจใส่ต้องการรู้ เช่นประวัติข้าราชการ ต้องแสดงการบวชด้วยเป็นต้น ทั้งนี้ ก็เพราะการบวชต่างคนให้มีลักษณะพิเศษ คล้ายกับที่รู้สึกกันว่า คนที่ได้เรียนจากต่างประเทศต่างกับคนที่ได้เรียนในประเทศสยาม ดังที่มีคำเรียกให้แปลกออกไปว่าหัวนอกจะนั้น คนทั้งหลายมักสังเกตยกย่องตามควรแก่วิชาที่เรียนมา ครั้นโบราณเขาเรียกผู้ได้บวชแล้วว่าคนสุก จะมีความคิดเห็นอย่างไรนั้น ยากที่จะรู้ได้ แต่เป็นความจริงว่า ในหมู่ในเมืองหนึ่ง ก็มีค่านิยมเรียกผู้บวชแล้วต่างกับผู้ไม่ได้บวช เช่นเรียกว่าทิด เป็นต้น เป็นเครื่องชี้ให้เห็นความต่างกันระหว่างผู้บวชแล้วกับผู้ยังไม่ได้บวช

การบวชมีคุณอย่างไร ! บวชกันทำไม !

การบวชเป็นเหตุให้มีชื่อเรียกผู้บวชได้ ๔ อย่างคือ พระ, ภิกษุ, บรรพชิต, และสมณะ เมื่อการบวชทำให้สมกับคุณวิเศษของนามที่เขาใช้เรียก คือทำตัวให้สมกับที่ได้ชื่อว่าพระ, ภิกษุ, บรรพชิต, และสมณะนั้น

พระ พระตามศัพท์แปลว่าผู้ประเสริฐ คือมีศีลธรรมอันประเสริฐกว่าผู้ไม่ได้บวชอย่างน้อยก็โดยกิริยาอาการที่ปรากฏต่อเขา แท้จริงคนไม่ได้บวช อาจมีศีลธรรมดีกว่าพระบางรูปเสียอีก แม้เมื่อได้บวชตามพิธีสำเร็จเป็นพระขึ้นแล้ว อาการนั้นๆ ทำให้เขารับว่าเป็นผู้ประเสริฐและเรียกว่าพระ

ภิกษุ ภิกษุแปลได้หลายอย่างๆ หนึ่งแปลว่าผู้ทำลายความชั่ว ไม่ให้มีปรากฏในตัว มีความสะอาดกาย วาจา และใจเป็นเครื่องหมาย จึงเรียกว่าภิกษุ คือผู้ทำลายกิเลส

บรรพชิต การทำลายล้างละความชั่วจะเป็นได้ก็เพราะบำเพ็ญความดี อันชื่อว่าบรรพชิต คือเว้นจากเบียดเบียนตนและผู้อื่น แม้สัตว์เล็กๆ ก็ไม่เบียดเบียน จึงเรียกว่าบรรพชิต แปลว่า ผู้งดเว้น

สมณะ เมื่อได้ละเว้นความชั่วได้ตามขั้นตามภูมิแล้ว การทำ, พุด, คิด ก็ย่อมสงบเรียบร้อยเป็นลักษณะเครื่องหมาย จึงเรียกว่าสมณะ แปลว่า ผู้สงบระงับ คือสงบจากความชั่ว

ว่าอดีตปัจจุเวกชนทั้ง ๔ บท จบแล้วกราบลงอีก ๓ หน ต่อจากนี้ เมื่อได้เวลาฤกษ์แล้ว พึงตั้งสติ
สำรวมใจให้แน่วแน่พร้อมด้วยกล่าวคำปณิธานที่จะละเพศออกเป็นคฤหัสถ์ ทั้งบาลีทั้งแปล คราวละรูปว่า
“สิกข์ ปจฺจุขามิ ข้าพเจ้าขอลาสิกขา คิหิตี มํ ธาเรถ ขอท่านทั้งหลายจงจำข้าพเจ้าไว้ ว่าเป็นคฤหัสถ์”
๓ หน

ในลำดับนั้น พระเถระกล่าวถามถึงเจตนาในการกล่าวปณิธานนั้น เมื่อตอบตรงกันแล้ว
ท่านจะจับผ้าสังฆาฏิปลดออกจากปาในขณะเมื่อได้ฤกษ์ พระสงฆ์เริ่มสวดชัยมงคลคาถาว่า “ชยฺหโต โปธิยา
มุเล” ๑ จบหรือ ๓ จบก็ได้ แล้วแต่กาลเทศะ แล้วสวด “ภาวตุ สพฺพมงคล” ต่อท้าย (ดูหมายเหตุใน
ตอนต่อไปประกอบ)

เมื่อพระสงฆ์สวดจบแล้ว ผู้ลาสิกขากราบลง ๓ หน ออกไปปลดผ้าขาวนุ่งผ้าโจงกระเบน
(การปลดผ้า ให้เอาผ้าขาวสอดเข้าใต้ผ้าเหลือง อย่าเอาผ้าขาวทับผ้าเหลือง) ห่มผ้าขาวอีกผืนหนึ่ง เจวียงบ่า
เข้าไปหาพระเถระ กราบลง ๓ หน ยกบาตรน้ำมนต์ออกไปนั่ง ณ ที่ซึ่งเตรียมไว้ นั่งผินหน้าไปทางทิศ
ศรีในวันนั้น พระเถระท่านจะหลั่งน้ำพระพุทธมนต์สรณคมน์และศีล เพื่อแสดงตนเป็นอุบาสก ถ้ามีคน
ให้ว่าพร้อมกัน

เมื่อรับไตรสรณคมน์และศีลเสร็จแล้ว พึงกราบลงอีก ๓ หน หากมีไทยธรรมที่จะอังคาส
ด้วยอาหารบิณฑบาต ก็ให้จัดทำในตอนนั้น

ครั้นแล้ว พระสงฆ์ผู้เถระ อนุโมทนา อุบาสกใหม่ก็จัดแจงกรวดน้ำ พอพระว่า สพฺพัตติโย
ก็ประณมมือรับพรจนจบ แล้วคุกเข่ากราบลงอีก ๓ หน ก็เป็นอันเสร็จพิธีลาสิกขา

ถ้าสามเณรจะลาสิกขา ให้กล่าวคำปณิธานว่า “สิกข์ ปจฺจุขามิ” ข้าพเจ้าบอกลาสิกขา
ดังนี้ ๓ จบ เพียงเท่านี้ นอกนั้นอนุโลมตามวิธีของภิกษุ

หมายเหตุพิเศษ

๑. การแห่แห่นี่ ตามธรรมเนียมเก่าสมัยกรุงศรีอยุธยา ห้ามเด็ดขาดมิให้ใครใช้กลดกัน
และเตรสั้งค์ ด้วยเหตุว่าเป็นธรรมเนียมของเจ้านาย หากราษฎรทั่วไปใช้กลดกันหรือมีเตรสั้งค์แห่ประโคม
ในการใดๆ ท่านตราโทษถึงกับลอกหนัง แต่ถ้านั้น เป็นพิธีมงคลบวชนาค ก็มีข้อยกเว้น คืออนุญาต
ให้ใช้กลดกันตัวเจ้านาค ผ้าไตร และเครื่องอุปกรณ์ในการบวชได้ พร้อมกับอนุญาตให้มีเตรสั้งค์แห่
ประโคมด้วยก็ได้ ข้อนี้ เป็นเครื่องแสดงให้เห็นว่าทางบ้านเมืองให้สิทธิ์พิเศษแก่ศาสนพิธี กล่าวคือสนับสนุน
ยกย่องเต็มที่ ให้เกียรติเต็มภาคภูมิสมกับคำที่ว่า “พระมหากษัตริย์เป็นอัครพุทธศาสนูปถัมภก” และ
พร้อมกันนั้น ก็เป็นเครื่องแสดงว่า พุทธศาสนาได้ช่วยยกฐานะของบุคคลให้เสมอกัน ไม่มีการแบ่งชั้น
วรรณะความเหลื่อมล้ำต่ำสูง

๒. ธรรมเนียมสวดชัยมงคลคาถา นี้ โดยทั่วไป นิยมสวดในตอนที่เราลาสิกขาอาบน้ำพระพุทธรูป ถึงกระนั้นก็ดี ก็ยังมีนิยมต่างกันออกไปบ้าง คือพระเถระบางท่าน ให้สวดในขณะที่เมื่อปลดผ้าสังฆาฏิออก เป็นความนิยม ๒ อย่าง แต่อย่างต้น นิยมกันทั่วไปมากกว่า

สุภาวิต

บวช	เว้นวางบาปเคราะห์	ศรีหมอง
เรียน	รำพุทธพจน์ปอง	ประโยชน์ไว้
เขียน	ผนึกหมั่นตรึกตรอง	รำลึก เสมอมา
อ่าน	โลกอ่านธรรมได้	ตั้งนี้สาธุชน

(นิสากร)

อันผู้ใด	ไฟธรรม	เป็นเนืองนิตย์
และรู้จัก	ข่มจิต	ไม่ย่อหย่อน
ปฏิบัติ	พร้อมพร้ง	ตั้งครูสอน
คงไม่ต้อง	อนาทร	และร้อนใจ
ปราศรัยสรรเสริญ ว่าธรรม		นั้นล้ำเลิศ
สุดประเสริฐ	กว่าทรัพย์	ทั้งน้อยใหญ่
ธรรมคุ้มผู้	ประพฤติ	ธรรมไซ้
คงต้องได้	ผลงาม	ตามตำรา ฯ

พระราชนิพนธ์

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖

พิธีเข้าพรรษา

ประวัติการที่มีพิธีเข้าพรรษา

ประเพณีเข้าพรรษาในพุทธศาสนานั้น มีประวัติความเป็นมาว่า

ในสมัยโบราณคนในประเทศอินเดีย ครั้นเมื่อถึงฤดูฝน ฝนเริ่มชุก น้ำมักท่วม ผู้ที่สัญจรไปมาระหว่างเมืองต่ำเมือง เช่น พวกพ่อค้าวาณิช ก็หยุดกิจไปมาชั่วคราว พรหมนักบวชนอกพุทธศาสนา ต่างก็พากันหยุดพัก ณ ที่ใดที่หนึ่งตลอดฤดูฝน ทั้งนี้ เพราะการคมนาคมไม่สะดวกนั่นเอง เมื่อเกิดมีพระพุทธรศาสนาแล้ว พระพุทธเจ้าทรงจาริกไปในคามนิคมชนบทราชธานีน้อยใหญ่ เพื่อเผยแผ่ศาสนา ภิกษุบริษัทก็ยังน้อย เมื่อถึงฤดูฝน พระองค์และภิกษุทั้งหลายก็ทรงพักอยู่ ณ เมืองใดเมืองหนึ่ง ตลอดฤดูฝน ครั้นฤดูฝนผ่านพ้นแล้วจึงจาริกเผยแผ่ศาสนาต่อไปอีก เป็นพุทธจริยาวัตร และยังมีต้องบัญญัติพิธีอยู่จำพรรษา ความครหาใดๆ ก็ได้บังเกิดมี ครั้นจำเนียรกาลนานมาพุทธศาสนาแผ่ขยายออกไปกว้างขวาง ภิกษุบริษัทที่เพิ่มปริมาณมากขึ้น

ครั้งหนึ่ง พระองค์ทรงประทับพักในกรุงราชคฤห์ ภิกษุ ๖ รูป เรียกว่าฉัพพัคคีย์ แม้เมื่อถึงฤดูฝน ก็ยังเที่ยวสัญจรไปมา เหยียบข้าวกล้าระบัดเขียว และสัตว์ตัวเล็กน้อยให้เกิดความเสียหายและตาย ทั้งนี้ เพราะความไม่รู้เลือกกาลเทศะของท่านเหล่านั้น ประชาชนก็พากันติเตียน โดยนัยเป็นต้นว่า เออ? ไฉนพระสมณศากยบุตร จึงเที่ยวไปมาอยู่ทุกฤดูกาลเหยียบย่ำข้าวกล้าและตืนชาติตลอดจนกระทั่งสัตว์เล็กน้อย ดังนี้ แม้แต่พวกเดียวฤทัยและปิลพพาชก ก็รู้จักพักในฤดูฝน จนที่สุด แม่นกก็ยังรู้จักทำรังพักเพื่อหลบฝน

ครั้นความทราบถึงพระศพล จึงทรงบัญญัติเป็นธรรมเนียมให้ภิกษุอยู่จำพรรษาตลอด ๓ เดือน คือ ระหว่างแตรแรม ๑ ค่ำเดือน ๘ ถึงกลางเดือน ๑๑ ห้ามมิให้ภิกษุเที่ยวสัญจรไปมา ต้องอยู่ประจำที่ หากมีธุระจำเป็นอันชอบด้วยพระวินัย จึงจะไปได้ แต่ต้องกลับมา ณ ที่พักเดิม ภายในกำหนด ๗ วัน นอกนั้นห้ามขาดมิให้ไปพักแรมคืน ณ ที่อื่น ปรับอาบัติแก่ภิกษุผู้ฝ่าฝืนล่วงละเมิดพระบัญญัติ

พิธีจำพรรษา มีความเป็นมา ด้วยประการฉะนี้

เมื่อถึงวันเข้าพรรษา หรือใกล้วันเข้าพรรษา มีกรณี์ที่พึงทราบ และพึงปฏิบัติสำหรับพุทธศาสนิกชน ดังต่อไปนี้

พุทธศาสนิกชนที่เคารพนับถือภิกษุในวัดใด ก็จัดเครื่องสักการะ เช่น น้ำอ้อย น้ำตาล แปรง ยาสีฟัน สบู่ พุ่มเทียน เป็นต้น (เครื่องสักการะนี้ ไม่กำหนดแน่นอนแล้วแต่จะมีศรัทธาหาไป) นำไปนมัสการ ถวายภิกษุในวัดนั้น ในตอนเช้าแห่งวันเข้าพรรษา ก็มีการทำบุญตักบาตรกันทั่วไป ขนมนิยมในวันเข้าพรรษา คือขนมเทียน นอกนั้นไม่มีกำหนด

เทียนเข้าพรรษา

บางแห่ง ชาวบ้านบอกบุญกัน หล่อเทียนใหญ่แห่ไปถวายวัด ตั้งไว้ในพระอุโบสถ เพื่อจุดบูชาพระรัตนตรัยตลอดสามเดือน การหล่อเทียนจำนำพรรษาหรือเทียนเข้าพรรษาเป็นงานเอิกเกริก มีฆ้อง กลอง ประโคมสนุกสนาน มีการแต่งเทียนต่างๆ สุดแต่จะให้สวยงามและแปลก

วันเข้าพรรษานี้ ถือกันว่าเป็นการพิเศษ ดังนั้น ในระหว่างเข้าพรรษา พุทธศาสนิกชนจึงระมัดระวังในการกุศลยิ่งกว่าธรรมดา บางคนรักษาศีลอุโบสถตลอด ๓ เดือน บางคนตั้งใจฟังเทศน์ตลอดเวลา ๓ เดือน เป็นต้น รวมความว่าตั้งใจทำความดีพิเศษขึ้น งดเว้นจากบาปกรรม แต่พึงเข้าใจว่าการบุญกุศลนั้น ถ้าทำได้ตลอดไป ไม่เจาะจงเฉพาะภายในเทศกาลเข้าพรรษา ก็ย่อมเป็นสิริมงคลแก่ตนยิ่งนัก

สำหรับภิกษุสงฆ์ เมื่อใกล้วันเข้าพรรษา ก็ปิดกวาดเสนาสนะ อธิษฐานใจในการบำเพ็ญสมณธรรมยิ่งขึ้นเช่นเดียวกัน ในวันเข้าพรรษา ประชุมกันในพระอุโบสถ ไหว้พระสวดมนต์ ทำพิธีเข้าพรรษา (อุโบสถกรรม) ครั้นแล้ว ขอขมาต่อกันและกัน ครั้นในวันต่อไป ก็เอาดอกไม้ ธูป เทียน ไปขอขมาพระเถรานุเถระต่างวัด ซึ่งตนเคารพนับถือ

บูชาพระแก้วมรกต

นอกจากนั้น ยังมีธรรมเนียมอยู่อีกอย่างหนึ่ง คือภิกษุสามเณรซึ่งจำพรรษาอยู่ในจังหวัดพระนครและธนบุรี ต้องไปนมัสการบูชาพระมหามณีรัตนปฏิมากรแก้วมรกต ในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม และในเวลาเย็นสวดมนต์ในพระอุโบสถนั้น

กำหนดการไป แบ่งออกเป็น ๒ วัน คือ วันแรม ๒ ค่ำ เดือน ๘ เป็นวันที่คณะสงฆ์ฝ่ายมหานิกายไปนมัสการบูชา รุ่งขึ้นอีกวันหนึ่ง จึงเป็นวันที่คณะสงฆ์ฝ่ายธรรมยุติกนิกายไป นมัสการบูชา

พระมหามณีนรัตนปฏิมากรแก้วมรกตนี้ มีประวัติความเป็นมาอย่างไรนั้น ข้าพเจ้าจะไม่กล่าวถึง เพราะถ้ากล่าวก็ควรเป็นหนังสืออีกเล่มหนึ่งทีเดียว แต่ความสำคัญของพระแก้วมรกต เป็นที่รู้จักกันทั่วไปแล้วว่าเป็นมิ่งขวัญของประเทศไทย เป็นของคู่แผ่นดินตั้งตั้งแต่แผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชเป็นต้นมา เป็นอภิปุชนิยวัตถุที่เคารพนับถือบูชาแก่พระมหากษัตริราชเจ้าทุกๆ พระองค์มาตลอดจนชาวไทยผู้นับถือพุทธศาสนา

ในชั้นต้น นับแต่รัชกาลที่ ๑-๒-๓ หาได้มีธรรมเนียมที่ภิกษุสามเณรไปบูชาพระแก้วมรกตในเทศกาลเข้าพรรษาไม่ ครั้นมาในรัชกาลที่ ๔ พระองค์ทรงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้า ประกาศให้พระสงฆ์บูชาพระแก้วมรกต ในเดือน ๘ แรม ๘ ค่ำ^๑ ในประกาศนั้น นิมนต์พระราชคณะ ฐานุกรมเปรียญ อนุจรให้มานมัสการบูชาพระแก้วมรกต ด้วยเหตุนี้ จึงเกิดมีธรรมเนียมบูชาพระแก้วมรกตในเทศกาลเข้าพรรษามาจนบัดนี้นับเป็นเวลา ๕๐ ปีเศษ

๑ ประกาศ ณ ปีฉลู พ.ศ. ๒๓๙๖ ปรากฏอยู่ใน "ชุมนุมประกาศรัชกาลที่ ๔ ภาคปกรณกะ ส่วนที่ ๑"

พิธีออกพรรษา

วันออกพรรษาเป็นวันครบ กำหนดที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงบัญญัติให้ภิกษุอยู่จำพรรษา ๓ เดือน ซึ่งเริ่มต้นแต่แรม ๑ ค่ำ เดือน ๘ ถึงวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑ อันเป็นวันสุดท้าย

ในวันออกพรรษานี้ เป็นวันสำคัญในศาสนาพุทธวันหนึ่ง เมื่อถึงกำหนดพระสงฆ์ท่านทำ ปวารณาแทนการทำอุโบสถตามพุทธานุญาต คือเปิดโอกาสให้ว่ากล่าวตักเตือนกันได้ และเมื่อออกพรรษา แล้ว ภิกษุจะไปค้างแรมคืนในที่ไหนๆ ก็ได้ตามปวารณานั่นชอบด้วยวินัย

สำหรับพุทธศาสนิกชนเมื่อถึงวันเช่นนี้ต่างก็พากันไปทำบุญตักบาตร ฟังเทศน์ตาม วัดวาอารามอย่างคับคั่ง เรียกว่า “ทำบุญออกพรรษา”

ตักบาตรเทโว (เทโวโรหณะ)

นอกจากนี้ ในบางวัด พุทธศาสนิกชนบอกกำหนดทำบุญตักบาตรเทโว การตักบาตรเช่นนี้ จะทำในวัน ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑ ก็ได้ มีตำนานกล่าวไว้ว่า

สมัยหนึ่ง เมื่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงแสดงยมกปาฏิหาริย์แล้วเสด็จไปจำพรรษา ณ บันตุกัมพลศิลาอาสน์ในดาวดึงส์เทวโลก เพื่อจะตรัสพระสัทธรรมเทศนาสัตตปรกณภีธรรมโปรดพระพุทธ มารดา ครั้นถึงวันปวารณาสมเด็จพระบรมศาสดา ทรงปวารณาพระวัสสาแล้ว เสด็จจากดาวดึงส์พิภพมาสู่ มนุษยโลก โดยบันไดทิพย์ทั้ง ๓ คือ บันไดทองอยู่ ณ เบื้องขวา บันไดเงินอยู่ ณ เบื้องซ้าย บันไดแก้ว ประดิษฐานอยู่ในท่ามกลาง และเชิงบันไดทั้ง ๓ นั้นจดพื้นภูมิภาคปฐพี ณ ที่ใกล้เมืองสังกัสสนคร และ ศิระษะบันไดเบื้องบนจดยอดเขาพระสิเนรุราชอันเป็นที่ตั้งแห่งดาวดึงส์พิภพ บันไดทองเป็นที่ลงแห่งหมู่เทวดา อันตามส่งเสด็จ บันไดเงินเป็นที่ลงแห่งหมู่พรหม บันไดแก้วในท่ามกลางเป็นทางเสด็จของพระบรมครู

พระเจ้าเปิดโลก

ครั้งนั้นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เสด็จสถิตเหนือยอดเขาสีเนรุราช ทอดพระเนตรเครื่องสักการบูชา แห่งเทพยดาและมนุษย์ทั้งหลายแล้วทรงแสดง “โลกวิวรรณาปฏิหารีย์” คือ เปิดโลก โดยทอดพระเนตรไปในทิศภาคเบื้องบน ในกาลนั้น อันว่าเทวโลกและพรหมโลกทั้งหลาย ก็แลตลอดโล่งเป็นลานอันเดียวกันทั้งสิ้น แล้วทอดพระเนตรไปในฝ่ายอโธภาคเบื้องต่ำ ในขณะนั้น อันว่าอโธทิศก็แลโล่งเป็นลานอันเดียวตลอดถึงอเวจีเป็นที่สุดแล้วก็ทอดพระเนตรไปในทิศต่างๆ ๘ ทิศ อันว่าพื้นแห่งจักรวาลทั้งหลายเป็นอันมาก ก็แลโล่งตลอดไปเป็นลานอันเดียวกัน ในกาลนั้นสวรรค์แลมนุษย์กับทั้งนรกก็แลเห็นกันปรากฏทั่วทั้งสิ้น มิได้มีที่ปิดบังทั้งหมื่นโลกธาตุ สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถทรงแสดงพระวิวรรณาปฏิหารีย์บันดาลเปิดโลกให้เห็นกันเป็นมหัศจรรย์ จึงเรียกขานกันว่า “พระเจ้าเปิดโลก”

ครั้นแล้ว สมเด็จพระบรมศาสดาจึงเสด็จลงมาจากเทวโลก โดยมณีนมัยบันไดในท่ามกลางเทพยดาทั้งหมื่นโลกธาตุเมืองอัมรินทร์ราชเป็นอาทิ ก็ลงทางบันไดทองเบื้องทักษิณปรศว์ ท้าวสัทมบดีพรหมกับหมู่บริษัท ก็ลงทางหิรัญบันไดฝ่ายวามภาคทั้งสิ้น และปัญจสิขรคันธัพพเทวบุตรก็ถือซึ่งพิณมีพรรณดังผิวมะตูมสุก ดัดขับร้องนำเสด็จพระสัพพัญญูไปในเบื้องหน้า และเชิงบันไดทั้ง ๓ นั้น ลงประดิษฐานบนแผ่นพื้นศิลาใหญ่ ไกลประตูเมืองลังกาสนคร ที่อันนั้นได้นามการปรากฏว่า **อจลเจตีย์**

การทำบุญตักบาตรเทโว โดยนั้นแห่งประวัตินี้ก็เท่ากับทำบุญตักบาตรต้อนรับพระพุทธองค์ในคราวเสด็จลงจากเทวโลกนั่นเอง ของทำบุญที่นิยมกันเป็นพิเศษ ในกาลทานนี้คือข้าวต้มลูกโยน ซึ่งเอาข้าวเหนียวมาห่อด้วยใบมะพร้าวไว้หางยาว แล้วโยนจึงนิยมทำบุญด้วยข้าวต้มลูกโยนนั่น กล่าวกันว่าในครั้งนั้น สมเด็จพระบรมศาสดาถูกห้อมล้อมด้วยเทวดาและมนุษย์ ผู้ที่เข้าถึงพระองค์ก็มี ผู้ที่เข้าไม่ถึงก็มี ดังนั้น ผู้ที่เข้าไม่ถึงก็ต้องโยนเข้าไป การที่ชนมชนิตนี้ต้องไว้หางยาว ก็เพื่อว่าเมื่อโยนไปจะได้แม่นยำตรงทางเพราะมีหางหากไม่เช่นนั้น ก็จะเฉไฉไปทางอื่น

เมื่อถึงวันกำหนดตักบาตรเทโว พุทธศาสนิกชนมักบอกกล่าวกันให้รู้วันและสถานที่ในบางแห่งทำเป็นการครึกครื้นและเห็นจริงเห็นจัง โดยนัยแห่งประวัติข้างต้น คือ ให้คฤหัสถ์แต่งตัวเป็นเทวดาเป็นพรหม อัญเชิญพระพุทธรูปเดินนำหน้าพระสงฆ์ หรืออัญเชิญพระพุทธรูปประดิษฐานเป็นล้อเลื่อนมีบุษบกและมีบาตรตั้งอยู่ข้างหน้าบ้าง พวกทายกทายิกาตั้งแถวเรียงรายคอยใส่บาตร สรุปลงได้ว่า ทำให้ใกล้กับความจริง เพื่อเป็นการรำลึกถึงพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

อนึ่ง นอกจากนี้ ยังมีพิธีบุญอันเนื่องมาแต่การออกพรรษา เช่น ทอดกฐิน ถวายผ้าป่า, ถวายผ้าจ่านาพรรษา ในราชพิธีก็มีสวดมหาชาติคำหลวง แต่การสวดมหาชาติคำหลวงนั้นสวดในวันเข้าพรรษา ๓ วัน กลางพรรษา ๓ วัน และออกพรรษา ๓ วัน และสวดในเวลาเสด็จไปบำเพ็ญพระราชกุศล

ข้อคิดควร

ในวันออกพรรษาควรเป็นวันเตือนใจ ของพุทธศาสนิกชน ว่ากาลเวลาได้ผ่านพ้นไปอีกแล้ว ชีวิตใกล้ความตายทุกขณะ และควรปฏิบัติที่ได้บำเพ็ญกุศลกิจมาตลอดพรรษาและต้องระวังอย่าให้จิตของตน หลอยออกพรรษา คือ ละเลิกจากกุศลกิจไปด้วย ให้มันอยู่ในบุญกุศลเสมอไป

คำปวารณาออกพรรษา

สงฆมณเฑ ปวาเรมิ ทิฏฺเฐน วา สุตฺเตน วา ปรีสฺสกาย วา วทนฺตุ มํ อายสฺมณฺโตะ
 อนุมปิ อุปาทาย ปสฺสณฺโตะ ปฏิกิริสฺสามิ

หุตฺติยมปิ ภาณฺเต สงฺฆํ ปวาเรมิ ฯลฯ ปฏิกิริสฺสามิ

ตติยมปิ ภาณฺเต สงฺฆํ ปวาเรมิ ฯลฯ ปฏิกิริสฺสามิ

แปลว่า “ท่านเจ้าข้า ! ข้าพเจ้าขอปวารณาต่อสงฆ์ ด้วยได้เห็นก็ดี ด้วยได้ฟังก็ดี ขอท่าน
 ทั้งหลายโปรดอาศัยความเอ็นดูว่ากล่าวข้าพเจ้าๆ เห็นอยู่ จักทำคืน

ท่านเจ้าข้า ! แม้ครั้งที่ ๒ ฯลฯ

ท่านเจ้าข้า ! แม้ครั้งที่ ๓ ฯลฯ

สุภาษิต

“คนที่รู้หลักปรัชญาเพียงเล็กน้อย จะ
 มีใจโน้มเอียงไปสู่การไม่มีศาสนา แต่
 ถ้ารู้หลักปรัชญาลึกซึ้ง จะเป็นผู้มีใจ
 มั่นคงในศาสนา”

ฟรานซิส เบคอน ปราชญ์อังกฤษ

พิธีทอดกฐิน

“เดือนสิบเอ็ดเสร็จธุระพระพรษา

ชาวพาราเซ่งแซ่แท้กฐิน

ลงเรือเพียบพายยกเหมือนนกบิน

กระแสน้ำสู่หาดทรายกระจายฟอง

สนุกสนานขานยาวฉาวสนั่น

บ้างแข่งขันต่อสู้เป็นคู่สอง

แพ้นะปะตาพูดจาลอง

ตามทำนองเล่นกฐินสิ้นทุกปี”

(นิราศเดือน)

พิธีทอดกฐิน เป็นงานบุญที่มีปีละครั้ง ท่านจึงจัดเป็นกาลทาน แปลว่า “ถวายตามกาลสมัย”
ประชาชนชาวไทยจัดพิธีนี้อย่างสนุกสนาน ดังคำกลอนข้างต้นนั้น

กฐิน แปลว่าอะไร?

คำว่า กฐิน แปลว่า ไม้สะดึง คือกรอบไม้ชนิดหนึ่งสำหรับขึงผ้าให้ตึง สะดวกแก่การเย็บ
ในสมัยโบราณ การเย็บผ้าต้องเอาไม้สะดึงมาขึงผ้าให้ตึงเสียก่อน แล้วจึงเย็บเพราะช่างยังไม่มีความชำนาญ
เหมือนสมัยปัจจุบันนี้ และเครื่องมือในการเย็บก็ยังไม่เพียงพอเหมือนจักรเย็บผ้าในปัจจุบัน การทำจีวรใน
สมัยโบราณจะเป็นผ้ากฐินหรือแม้แต่จีวรอันมิใช่ผ้ากฐิน ถ้าภิกษุทำเอง ก็จัดเป็นการเอิกเกริกทีเดียว เช่น
ตำนานกล่าวไว้ว่า การเย็บจีวรนั้นพระเถรานุเถระต่างก็มาช่วยกัน เป็นต้นว่า พระมหากัสสปะ แม้สมเด็จพระ
พระบรมศาสดาก็เสด็จลงมาช่วย ภิกษุสามเณรอื่นๆ ก็ช่วยชวนชวายในการเย็บจีวร อุบาสกอุบาสิกา
จัดหาน้ำดื่มเป็นต้น มาถวายพระภิกษุสงฆ์ มิ่งองค์พระสัมมาสัมพุทธะเป็นประธาน โดยนัยนี้ การเย็บจีวร
แม้โดยธรรมดา ก็เป็นการต้องช่วยกันทำหลายผู้หลายองค์ (ไม่เหมือนในปัจจุบัน ซึ่งมีจีวรสำเร็จรูปแล้ว)

ผ้ากฐินโดยความหมายก็คือผ้าสำเร็จรูปโดยอาศัยไม้สะดึง นิยมเรียกกันจนปัจจุบันนี้

ประวัติที่เกิดการทอดกฐิน

ปรากฏตำนานเรื่องที่พระพุทธองค์ จะทรงอนุญาตให้ภิกษุรับผ้ากฐิน ในพระบาลีวินัยปิฎก โดยนัยว่า สมัยหนึ่งพระผู้มีพระภาคประทับ ณ พระเชตวัน ครั้นนั้น ภิกษุ ๓๐ รูป ชาวเมืองปาไลยูยะ (อยู่ด้านทิศปัจฉิม ในแคว้นโกศล) เดินทางมาด้วยหวังจะเฝ้าพระผู้มีพระภาค แต่มาไม่ทันเหตุเพราะใกล้เข้าพรรษา จึงพักจำพรรษา ณ เมืองสาเกต ในระหว่างพรรษานั้น ไม่ผาสุก เพราะลำบากด้วยที่อยู่ในฐานะเป็นอาคันตุกะ และต่างก็มีใจรัญจนถึงพระบรมศาสดา ด้วยคิดว่า แม้จะจากเมืองมาอยู่ ณ ที่ใกล้แล้ว ก็ยังมีได้ถวายบังคมเบื้องบาทมูลแห่งสมเด็จพระบรมศาสดาดังใจประสงค์

ครั้นออกพรรษาแล้ว ภิกษุเหล่านั้นต่างก็รีบออกเดินทางมายังพระเชตวัน ในระหว่างทางพื้นภูมิภาคยังเป็นหล่มเป็นโคลนเป็นตม เพราะยังไม่แห้ง ภิกษุทั้งหลายเหยียบย่ำมาตามทาง โคลนตมและน้ำตามหลุมตามบ่อเล็กน้อย ก็กระโดดขึ้นเปื้อนจีวรและร่างกายผ้าแตกกรำฝน ทนความลำบาก จีวรผ้าเนื้อหยาบของภิกษุเหล่านั้น เปียกน้ำฝน น้ำโคลนก็อุ้มน้ำไว้หนักอึ้ง ลำบากแก่ร่างกายยิ่งแล้ว แต่พวกภิกษุทั้ง ๓๐ ก็พากันมาถึงพระเชตวันครั้นแล้ว ได้เข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาค พระองค์ทรงปราศรัยตรัสถามความเป็นไปแล้วตรัสธรรมีกถา ภิกษุเหล่านั้น ก็ได้สำเร็จพระอรหัตตผล ในลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคจึงทรงดำริถึงความลำบากของภิกษุเหล่านั้น และเห็นว่า กสินตถาโร จ นามส สัพพพุทเธติ อนุญาต การทอดกฐินนี้พระพุทธเจ้าทุกพระองค์ ได้ทรงอนุญาตมา ดังนั้นจึงเรียกประชุมภิกษุสงฆ์ แล้วตรัสอนุญาตตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา คือให้ภิกษุรับผ้ากฐินได้ ในเมื่อออกพรรษาแล้ว นางวิสาขาได้ทราบพุทธานุญาตและได้ถวายผ้ากฐินเป็นคนแรก

เขตกำหนดทอดกฐิน

การทอดกฐินเป็นกาลทาน ตามพระวินัยกำหนดกาลไว้ คือ ตั้งแต่แรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ ถึงวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๒ ผู้มีจิตศรัทธาเลื่อมใส ใครจะทอดกฐิน ก็ให้ทอดได้ในระหว่างระยะเวลานี้ จะทอดก่อนหรือทอดหลังกำหนดนี้ ก็ไม่เป็นการทอดกฐิน

แต่มีข้อยกเว้นพิเศษว่า ถ้าทายกผู้จะทอดกฐินนั้น มีกิจจำเป็น เช่น จะต้องไปในทัพ ไม่สามารถจะอยู่ทอดกฐินตามกำหนดนั้นได้ จะทอดกฐินก่อนกำหนดดังกล่าวแล้วพระสัมมาสัมพุทธะทรงอนุญาตให้ภิกษุรับไว้ก่อนได้

ผู้ประสงค์จะทอดกฐินจะทำอย่างไร

พุทธศาสนิกชนทั่วไป ย่อมถือกันว่า การทำบุญทอดกฐินเป็นกุศลแรง เพราะเป็นกาลทานทำได้เพียงปีละ ๑ ครั้ง และต้องทำในกำหนดเวลาที่พระพุทธรองค์ทรงบัญญัติไว้ ดังนั้นถ้ามีความเลื่อมใสใคร่จะทอดกฐินบ้างแล้ว ฟังปฏิบัติดังต่อไปนี้

จองกฐิน เมื่อจะไปทอดกฐิน ณ วัดใด พอเข้าพรรษาแล้ว ฟังไปนมัสการสมภารเจ้าวัดนั้น กราบเรียนแก่ท่านว่าตนมีความประสงค์จะขอทอดกฐิน แล้วเขียนหนังสือปิดประกาศไว้ ณ วัดนั้น เพื่อให้ทั่วๆ กัน การที่ต้องไปจองก่อนแต่เนิ่นๆ ก็เพื่อให้ได้ทอดวัดที่ตนต้องการ หากมิเช่นนั้นอาจมีผู้อื่นไปจองก่อน นี่กล่าวสำหรับวัดราษฎร์ ซึ่งราษฎรมีสสิทธิจองได้ทุกวัด แต่ถ้าวัดนั้นเป็นวัดหลวง อันมีธรรมเนียมว่าต้องได้รับกฐินหลวงแล้ว ทายกนั้นครั้นกราบเรียนเจ้าอาวาสแล้ว ต้องทำหนังสือยื่นต่อกองสังฆการี กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ ขอเป็นกฐินพระราชทาน ครั้นคำอนุญาตตกไปถึงแล้ว จึงจะจองได้

เตรียมการ ครั้นจองกฐินเรียบร้อยแล้ว เมื่อออกพรรษาแล้ว จะทอดกฐินในวัดใดก็กำหนดให้แน่นอน แล้วกราบเรียนให้เจ้าวัดท่านทราบวันกำหนดนั้น ถ้าเป็นอย่างชนบทสมภารเจ้าวัดก็บอกติดต่อกับชาวบ้านว่าวันนั้นวันนี้เป็นวันทอดกฐิน ให้ร่วมแรงร่วมใจกันจัดหาอาหารไว้เลี้ยงพระ และเลี้ยงผู้มาในการกฐิน

ครั้นกำหนดวันทอดกฐินแล้ว ก็เตรียมจัดหาเครื่องผ้ากฐิน คือไตรจีวร พร้อมทั้งเครื่องบริวารอื่นๆ ตามแต่มีศรัทธามากน้อย (ถ้าจัดเต็มที่มี ๓ ไตร คือ องค์กรอง ๑ ไตร คู่สวดองค์กรละ ๑ ไตร)

วันงาน พิธีทอดกฐินเป็นบุญใหญ่ดังกล่าวนั้นแล้ว ดังนั้น โดยมาก จึงจัดงานเป็น ๒ วัน วันต้นตั้งองค์พระกฐินที่บ้านของเจ้าภาพก็ได้ จะไปตั้งที่วัดก็ได้ กลางคืนมีการมหรสพครึกครื้นสนุกสนาน ญาติพี่น้องและมิตรสหายก็มักจะมาร่วมอนุโมทนา รุ่งขึ้น เป็นวันทอด ถ้าไปทางบก ก็มีแห่ทางขบวนเรือหรือเดินขบวนกันไป มีแตรวงหรืออื่นๆ เป็นการครึกครื้น ถ้าไปทางเรือ ก็มีแห่ทางขบวนเรือสนุกสนาน โดยมาก มักแห่ไปตอนเช้า และเลี้ยงพระเพล การทอดกฐิน จะทอดในตอนเช้านั้นก็ได้ ทอดเพลแล้วก็ได้ สุดแล้วแต่สะดวก การเลี้ยงพระ ถ้าเป็นอย่างในชนบท ชาวบ้านจัดภัตตาหารเลี้ยงด้วย เจ้าของงานกฐินก็จัดไปด้วย อาหารมากมายเหลือเฟือ แม้ข้อนี้ ก็สุดแต่กาลเทศะแห่งท้องถิ่น

อนึ่ง ถ้าตั้งองค์กฐินในวัดที่จะทอดนั้น เช่น ในชนบท ตอนเย็นก็แห่องค์พระกฐินไปตั้งที่วัด กลางคืนมีการฉลอง รุ่งขึ้น เลี้ยงพระเช้าแล้ว ทอดกฐิน ถวายภัตตาหารเพล

การถวายผ้ากฐิน การถวายผ้ากฐินนั้น คือ เมื่อพระสงฆ์ประชุมพร้อมกันแล้ว เจ้าภาพอุ้มผ้ากฐินนั้นหันหน้าตรงต่อพระประธาน ตั้งนะโม ๓ จบ แล้วหันหน้ามาทางพระสงฆ์ กล่าวคำถวายผ้ากฐิน ๓ จบ ถ้าเป็นกฐินสามัคคี ก็มักเอาด้ายสายสิญจน์โยงผ้ากฐินเพื่อจับได้ทั่วถึงกัน แล้วหัวหน้านำว่า คำถวาย ครั้นจบแล้ว พระสงฆ์รับว่า สาธุ เจ้าภาพก็ประเคนผ้าไตรกฐินแก่ภิกษุผู้เถระ ครั้นแล้ว ประเคนเครื่องบริขารอื่นๆ เสร็จแล้ว พระสงฆ์ก็ทำพิธีมอบผ้าให้แก่พระภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง ซึ่งเป็นพระเถระ มีจีวรเก่า วัชรธรรมวินัย ครั้นเสร็จแล้ว พระสงฆ์อนุโมทนา เจ้าภาพกรวดน้ำรับพร ก็เป็นอันเสร็จพิธีการทอดกฐินเพียงนี้

พิธีกราลกฐิน

พิธีกราลกฐินเป็นพิธีฝ่ายภิกษุสงฆ์ โดยเฉพาะ คือ ภิกษุผู้ได้รับมอบผ้ากฐินนั้น นำผ้ากฐินไปทำเป็นไตรจีวรผืนใดผืนหนึ่ง เย็บ ย้อม แห้งเรียบร้อยดีแล้ว เคาะระฆัง ประชุมกันในพระอุโบสถ ภิกษุผู้รับผ้ากฐิน ถอนผ้าเก่าอธิษฐานผ้าใหม่ที่ตนได้รับนั้นเข้าสู่เป็นไตรจีวร

เสร็จแล้ว ภิกษุรูปหนึ่ง ขึ้นสู่ธรรมาสน์แสดงพระธรรมเทศนา กล่าวถึงเรื่องประวัติกฐินและอานิสงส์ ครั้นแล้วภิกษุผู้รับผ้ากฐิน นั่งคุกเข่าตั้งนะโม ๓ จบ แล้วเปล่งวาจาในท่ามกลางชุมนุม นั้นตามลักษณะผ้าที่กราล ดังนี้

ถ้าเป็นผ้าสังฆาฏิ เปล่งวาจากราลกฐินว่า “อิมาย สังฆาฏิยา กจัน อตถรามิ” แปลว่า ข้าพเจ้ากราลกฐินด้วยผ้าสังฆาฏินี้ (ในเวลานั้นไม่ต้องว่าคำแปลนี้) ๓ จบ

ถ้าเป็นผ้าอุตตราสงค์ เปล่งวาจากราลกฐินว่า “อิมินา อุตตราสงเคน กจัน อตถรามิ” แปลว่า ข้าพเจ้ากราลกฐิน ด้วยผ้าอุตตราสงค์นี้ ๓ จบ

ถ้าเป็นผ้าอันตรวาสก (สบง) เปล่งวาจากราลกฐินว่า “อิมินา อันตรวาสเกน กจัน อตถรามิ” แปลว่า ข้าพเจ้ากราลกฐิน ด้วยผ้าอันตรวาสกนี้ ๓ จบ

ลำดับนั้น สงฆ์นั่งคุกเข่าพร้อมกันแล้วกราบพระ ๓ ทนเสร็จแล้ว ตั้งนะโมพร้อมกัน ๓ จบ แล้วท่านผู้ได้รับผ้ากฐินหันหน้ามายังกลุ่มภิกษุสงฆ์ กล่าวคำอนุโมทนาประกาศ ดังนี้

“อตถตํ อาวุโส สงฆสฺส กจัน ฐมฺมิโก กจินตฺถาโร อนุโมทามิ” ๓ จบ

(แปลว่า อาวุโส ! กฐินสงฆ์กราลแล้ว การกราลกฐินเป็นธรรม ข้าพเจ้าขออนุโมทนา)

คำว่า อาวุโส นั้น ถ้ามีภิกษุอื่นซึ่งมีพรรษามากกว่าภิกษุผู้ครองกฐินแม้เพียงรูปเดียวก็ตาม ให้เปลี่ยนเป็น ภนฺเต

ต่อนั้น สงฆ์ทั้งปวงรับว่า สาธุ พร้อมกันแล้ว ให้ภิกษุทั้งปวง อนุโมทนาเรียงองค์กันไปทีละรูปๆ ว่า “อตฺถตํ ภนฺเต สงฺฆสฺส กจิณฺ ฐมฺมิโก กจินฺตถาโร อนุโมทามิ” ๓ จบ สงฆ์ทั้งปวงรับว่า สาธุ ดังนี้ จนหมดภิกษุผู้ประชุมอนุโมทนา

(ถ้าผู้อนุโมทนา มีพรรษาแก่กว่าสงฆ์ทั้งปวง ให้เปลี่ยนคำว่า ภนฺเต เป็น อาวุโส)
ในการว่าคำอนุโมทนานี้ ฟังนั้งคุกเข้าประณมมือเสร็จแล้วจึงนั่งพับเพียบลง
เมื่อเสร็จแล้ว ให้พร้อมกันคุกเข้าประณมมือ หันหน้าตรงต่อพระพุทธปฏิมาว่าพร้อมกันอีก
๓ จบ แต่ให้เปลี่ยนคำ อนุโมทามิ เป็น อนุโมทาม เป็นอันเสร็จไปชั้นหนึ่ง
ต่อแต่นั้นกราบพระ ๓ หน นั่งพับเพียบ สวดปาฐะและคาถาเนื่องด้วยการกฐินจบแล้วก็เรียบร้อยพิธีการกฐิน

อานิสงส์กฐินสำหรับพระ

ในพระวินัย ระบุอานิสงส์กฐินไว้ ๕ คือ

๑. เข้าบ้านได้โดยมิต้องบอกลาภิกษุด้วยกัน
๒. เอาไตรจีวรไปโดยไม่ครบสำรับได้
๓. จันอาหารเป็นคณะโภชนีได้
๔. เก็บจีวรไว้ได้ตามปรารถนา
๕. ลาภที่เกิดขึ้นเป็นของเธอผู้จำพรรษาในวัดนั้น

อานิสงส์กฐินสำหรับผู้ทอด

โดยทั่วไป ผู้เขียนเองและแม้ผู้รับบางท่านก็ยังไม่เคยพบในพระบาลีที่ระบุไว้โดยตรง แต่ว่ากาทอดกฐินเป็นกาลทาน ปีหนึ่งทำได้ครั้งเดียว วันหนึ่งทำได้ครั้งเดียวในปีหนึ่งๆ ต้องทำภายในกำหนดเวลา และผู้ทอดก็ต้องตระเตรียมจัดทำเป็นงานใหญ่ ต้องมีผู้ช่วยเหลือหลายคน จึงนิยมกันว่าเป็นพิธีบุญที่อานิสงส์แรงน่าคิดอีกทางหนึ่งว่า พิธีเช่นนี้ได้ทั้งโภคสมบัติ เพราะตนเองบริจาค ได้ทั้งปริวารสมบัติ เพราะได้บุญแก่ญาติมิตรให้มาร่วมการกุศล

กาลทานเช่นนี้ เรียกว่า ทานทางวินัย

อนึ่ง ผู้ปรารถนาทราบใจความของคาถาอนุโมทนา ซึ่งพระท่านสวด ก็พึงเปิดดูในหมวดอนุโมทนาข้างท้ายเล่มนี้เถิด

คำถวายผ้ากฐินอย่างมหานิกาย

อิมํ สปริวารํ กฐินจิวรทุสฺสํ สงฺฆสฺส โอโณชยาม (ว่า ๓ หน)

แปลว่า “ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอน้อมถวายผ้ากฐินจิวรกันทั้งบริวารนี้ แต่พระสงฆ์”

คำถวายผ้ากฐิน อย่างธรรมยุตติกนิกาย

อิมํ ภนฺเต สปริวารํ กฐินทุสฺสํ สงฺฆสฺส โอโณชยาม สาธุ โน ภนฺเต สงฺโฆ อิมํ สปริวารํ

กฐินทุสฺสํ ปฏิคฺคณฺหาตุ ปฏิคฺคเหตฺวา จ อิมินา ทุสฺเสน กฐินํ อตฺถรตุ อมฺหากํ ที่มฺรตตํ หิตาย สุขาย

แปลว่า “ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ! ข้าพเจ้าทั้งหลายขอน้อมถวายผ้ากฐิน พร้อมทั้งบริวารนี้ แต่พระสงฆ์ ขอพระสงฆ์ จงรับผ้ากฐิน กับทั้งบริวารนี้ ของข้าพเจ้าทั้งหลาย และครั้นรับแล้วจงกราลกฐินด้วยผ้านี้ เพื่อประโยชน์และความสุขแก่ข้าพเจ้าทั้งหลายสิ้นกาลนาน เทอญ”

หมายเหตุ

ในการทอดกฐินนี้ ยังมีกฐินและข้อพิเศษที่ควรนำมากล่าวไว้ด้วย คือ ๑. จุลกฐิน ๒. ธงจระเข้

๑. **จุลกฐิน** มีกฐินพิเศษอีกชนิดหนึ่ง เรียกกันว่าจุลกฐิน เป็นงานที่มีพิธีมาก ถือกันมาแต่โบราณว่า มีอานิสงส์มากยิ่งนัก วิธีทำนั้น คือเก็บฝ้ายมากรอเป็นด้าย และทอให้แล้วเสร็จเป็นผืนผ้าในวันเดียวกัน และนำไปทอดในวันนั้น กฐินชนิดนี้ ต้องทำแข่งกับเวลามีผู้ทำหลายคน แบ่งกันเป็นหน้าที่ๆ ไป ในปัจจุบันนี้ไม่ค่อยนิยมทำกันแล้ว

“วิธีทอดจุลกฐินนี้ มีปรากฏในหนังสือเรื่องคำให้การชาวกรุงเก่าว่า บางที่เป็นของหลวงทำในวันกลางเดือน ๑๒ คือถ้าสืบรู้ว่าวัดไหนยังมิได้รับกฐิน ถึงวันกลางเดือน ๑๒ อันเป็นที่สุดของพระบรมพุทธานุญาตซึ่งพระสงฆ์จะรับกฐินได้ในปีนั้น จึงทำผ้าจุลกฐินไปทอด มูลเหตุของจุลกฐินคงเกิดแต่จะทอดในวันที่สุดเช่นนี้ จึงต้องรีบร้อนชวนชวายเป็นอันมากเห็นจะเป็นประเพณีมีมาเก่าแก่ เพราะถ้าเป็นในชั้นหลังก็จะเที่ยวหาซื้อผ้าไปทอดได้ หาพักต้องทอใหม่ไม่” (จากวิธีทำบุญ ฉบับหอพระสมุด หน้า ๑๑๙)

๒. **ธงจระเข้** ปัญหาที่ว่า เพราะเหตุไรจึงมีธงจระเข้ยกขึ้นในวัดที่ทอดกฐินแล้วยังไม่ปรากฏหลักฐานและข้อวิจารณ์อันสมบูรณ์โดยมิต้องสงสัย

เท่าที่รู้จักมี ๒ มติ คือ

๑. ในโบราณสมัย การจะเดินทางต้องอาศัยดาวช่วยประกอบเหมือนกัน เช่น การยกทัพ เคลื่อนขบวนในตอนจวนจะสว่าง ต้องอาศัยดาวจระเข้ เพราะดาวจระเข้ขึ้นในตอนจวนจะสว่าง การทอดกฐิน มีภาระมาก บางที่ต้องไปทอด ณ วัดซึ่งอยู่ไกลบ้าน ฉะนั้น การดูเวลาจึงต้องอาศัยดาว พอดาวจระเข้ขึ้น ก็เคลื่อนองค์กฐินไปสว่างเอาที่วัดพอดี และต่อมาก็คงมีผู้จัดทำธงในงานกฐิน ในขั้นต้น ก็คงทำธงทิวประดับประดาให้สวยงามทั้งที่องค์กฐินทั้งที่บริเวณวัด และภายหลังคงหวังจะให้ เป็นเครื่องหมาย เนื่องด้วยการกฐิน ดังนั้น จึงจัดทำธงรูปจระเข้ เสมือนประกาศให้รู้ว่าทอดกฐินแล้ว

๒. อีกมติหนึ่ง เล่าเป็นนิทานโบราณว่า ในการแห่กฐินในทางเรือของอุบาสก ผู้หนึ่ง มีจระเข้ตัวหนึ่งอยากได้บุญ จึงอุทิศส่ว่ายตามเรือไปด้วย แต่ยังไม่ทันถึงวัดก็หมดกำลังว่ายตามต่อไปอีกไม่ ไหว จึงร้องบอกอุบาสกว่า เหนื่อยนักแล้ว ไม่สามารถจะว่ายตามไปร่วมกองการกุศล วานท่านเมตตาช่วย เขียนรูปข้าพเจ้า เพื่อเป็นสักขีพยานว่าได้ไปร่วมการกุศลด้วยเถิด อุบาสกผู้นั้นจึงได้เขียนรูปจระเข้ยกเป็นธง ขึ้นในวัดเป็นปฐม และสืบเนื่องมาจนบัดนี้

ทั้งนี้ เป็นเครื่องประกอบความรู้ แต่จะไม่ทำก็ไม่มีอะไรไม่ผิด เรื่องธงจระเข้ให้อยู่ในดุลย พินิจของผู้ศึกษาเถิดและข้าพเจ้าคาดว่านับวันจะหายไป

พิธีมาฆบูชา

วันมาฆะ คือวันกลางเดือน ๓ เป็นวันที่พระจันทร์เพ็ญโคจรเข้าเสวยมาฆฤกษ์ (ถ้าปีใดมีอธิกมาส คือเดือน ๘ สอง ๘ วันมาฆะก็เลื่อนออกไป เป็นวันกลางเดือน ๔) วันเช่นนี้เป็นวันบูชาพระรัตนตรัยเป็นพิเศษ เพราะมีประวัติเนื่องด้วยพระสัมมาสัมพุทธะ

ประวัติวันมาฆบูชา

ตามประวัติกล่าวไว้ว่า พระสัมมาสัมพุทธะ ในสมัยต้นแห่งพุทธกาล ประทับอยู่ ณ พระเวฬุวัน กรุงราชคฤห์นั้น ทรงแสดงโอวาทปาฏิโมกข์ ๓ ประการ คือ

๑. การไม่ทำบาปทั้งปวง
๒. การทำความดี
๓. การยังจิตให้ผ่องแผ้ว

ในท่ามกลางวิสุทธิสงฆ์องค์พระอรหันต์ ๑๒๕๐ องค์ ซึ่งมาประชุมกันโดยมิได้นัดหมาย และวันนั้นก็เป็นพระจันทร์เสวยมาฆฤกษ์ โดยเหตุนี้ จึงเรียกว่า วันจาตุรงคสันนิบาต แปลว่า การประชุมที่ประกอบด้วยองค์ ๔ (คือพระอรหันต์เหล่านั้นทั้ง ๑๒๕๐ องค์ประชุมกัน ณ วัดเวฬุวัน นับเป็นองค์อันหนึ่ง ท่านเหล่านั้นได้รับอุปสมบทจากพระสัมมาสัมพุทธะ นับเป็นองค์อันหนึ่ง ท่านเหล่านั้นมาเอง โดยมีใครนัดประชุม นับเป็นองค์อันหนึ่ง วันประชุมนั้น เป็นมาฆบูรณมัตถิเพ็ญพระจันทร์เต็มดวงเสวยมาฆฤกษ์ นับเป็นองค์อันหนึ่ง รวมเป็น ๔)

อันคำสอนทั้งหลายอื่นนอกพุทธศาสนา มักมีแต่ว่าไม่ทำความชั่ว, ให้ทำความดีนี้กดุไถ่ๆ เช่นผู้ใหญ่สั่งสอนเราตั้งแต่เด็กมา ไม่ได้สอนถึงการทำความดีให้บริสุทธิ์ด้วย นักปราชญ์จึงเชิดชูคำสอน ๓ ข้อนี้ ว่าเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา คำสอนในพุทธศาสนามีอยู่มากหลาย ที่ว่ามีอยู่ ๘๔,๐๐๐ พระธรรมขันธ์ ในพระไตรปิฎกซึ่งพิมพ์เป็นหนังสือถึง ๔๕ เล่ม ก็ประมวลลงได้ในโอวาทปาฏิโมกข์ ๓ ประการนี้

นอกจากนี้ วันมาฆบูชา ยังเป็นวันที่พระสัมมาสัมพุทธะทรงปลงอายุสังขาร คือ ตกลงพระทัยแน่ว่าจะปรินิพพาน เรื่องปรากฏในมหาปรินิพพานสูตรว่า ในพรรษาสุดท้ายเสด็จจำพรรษา ณ เวฬุคาม ในเขตเมืองเวสาลี ในพรรษานั้นทรงประจวบหน้ก ครั้นออกพรรษาแล้ว ในเดือนมาฆะ ๑๕ วันหนึ่ง ตรัสสั่งพระอานนท์เอานิสีทนต์ (ผ้าปูนั่ง) ไป ปูที่ใกล้ป่าตาลเจดีย์ นั่งพักอยู่ตลอดเวลา กลางวัน ณ ที่นั้น ตรัสอานุภาพของอิทธิบาท ๔ ประการ (ฉันทะ, วิริยะ, จิตตะ, วิมังสา) ว่าอาจทำบุคคลผู้เจริญได้เต็มที่แล้วให้มีชีวิตยืนอยู่ถึงกับหนึ่งก็ได้ แต่พระอานนท์มิได้ทูลขอให้ทรงพระชนม์ยืน เพราะไม่ทันรู้สึก พระองค์จึงบอกให้พระอานนท์ออกไป ครั้นนั้น มารจึงเข้ากราบทูลขอให้ปรินิพพาน พระพุทธองค์ก็ทรงรับคำ แผ่นดินไหวเป็นมหัศจรรย์ ท่านพระอานนท์จึงเข้าไปกราบทูลถามเหตุที่ทำให้แผ่นดินไหว พระผู้มีพระภาคจึงตรัสบอกเหตุ ๘ ประการ คือ ลมกำเริบ ๑ ผู้มีฤทธิ์บันดาล ๑ พระโพธิสัตว์จุติ ๑ ประสูติ ๑ ตรัสรู้ ๑ พระพุทธเจ้าแสดงธรรมจักร ๑ ทรงปลงอายุสังขาร ๑ ทรงเสด็จดับขันธปรินิพพาน ๑ แต่ละอย่าง ๆ ย่อมเป็นเหตุให้แผ่นดินไหว ครั้นแล้ว ตรัสเล่าว่า

“อานนท์ ! เมื่อครั้น มารผู้ใจบาป ได้เข้ามาหาเราที่ป่าตาลเจดีย์นี้ ยืนอยู่ ณ ที่ข้างหนึ่ง แล้วกล่าวแก่เราว่า “พระผู้มีพระภาค จงปรินิพพานเสียเถิด บัดนี้ ถึงเวลาปรินิพพานของพระผู้มีพระภาคแล้ว เพราะได้ตรัสไว้ว่า “มาร ! เราจักยังไม่ปรินิพพานจนกว่าพวกภิกษุสาวก ภิกษุณีสาวิกา อุบาสกสาวก อุบาสิกาสาวิกา จักมีพร้อมบริบูรณ์ จนกว่าพรหมจรรย์ (คือศาสนา) จักมั่นคง จำเริญแพร่หลายเป็นที่รู้จักของมหาชน เป็นปึกแผ่นเพียงพอ ประกาศ (ศาสนา) ได้ด้วยดี เพื่อมนุษย์และเทวดาทั้งหลาย ดังนี้ พระองค์ผู้เจริญ ! บัดนี้ พรหมจรรย์ของพระผู้มีพระภาคมั่นคง ฯลฯ แล้ว ขอพระผู้มีพระภาคจงปรินิพพานเถิด ขอพระสுகต จงปรินิพพานเถิด” ดังนี้ เราตอบว่า “มารผู้ใจบาป ! เธอไม่ต้องชวนขวยดอก ไม่นานเลย ตถาคตจักปรินิพพาน อีก ๓ เดือนนับจากนี้ไป ตถาคตจักปรินิพพาน” ดังนี้ อานนท์ ! บัดนี้เรามีสติสัมปชัญญะ ปลงอายุสังขารแล้ว ณ ป่าตาลเจดีย์นี้” ครั้นแล้ว ตรัสว่า

“อานนท์ ! สิ่งใดที่ตถาคตพ้นแล้ว คายแล้ว ปล่อยแล้ว ละแล้ว สลัดแล้ว คืออายุ สังขารที่ตถาคตปลงแล้ว ตถาคตกล่าวว่าจาทายตัวว่า จักมีการปรินิพพานในไม่ช้า ตถาคตจักปรินิพพานต่อครบ ๓ เดือน จากนี้ การที่จะคืนค่านั้น แม้เพราะเหตุจะต้องเสียชีวิต ก็ไม่เป็นสิ่งที่จะเป็นได้เลย”

นี้เป็นข้อความที่พระผู้มีพระภาครัสในการปลงอายุสังขาร

วันมาฆบูชา เกี่ยวเนื่องด้วยเป็นวันที่พระพุทธเจ้าแสดงอวาสปาฏิโมกข์ และปลงอายุสังขาร ด้วยประการฉะนี้

หน้าที่ของพุทธศาสนิกชนในวันมาฆบูชา

เมื่อวันมาฆบูชาเวียนมาถึงในปีหนึ่งๆ ก็นิยมทำบุญตักบาตร ไปวัด ฟังพระธรรมเทศนา ด้วย
ถือว่าถึงวันประดิษฐานพระพุทธศาสนา

วัดต่างๆ เมื่อถึงวันมาฆบูชา ก็มีเทศนาเป็นพิเศษ จัดประทีป รูป เทียน เป็นพุทธบูชา ตั้งใจ
สดับพระธรรมเทศนาอย่างจริงจัง บางวัดก็มีตลอดรุ่ง บางวัดก็เทศนาเพียง ๖ ทุ่ม บางวัดก็เทศนาพิเศษ
เพียงกัณฑ์เดียว ทั้งนี้ ต้องแล้วแต่กาลเทศะจะอำนวย

ในวันเช่นนี้ มีระเบียบบูชา ดังต่อไปนี้

เมื่อถึงเวลา ทั้งภิกษุสามเณรทั้งพุทธศาสนิกชน เตรียมดอกไม้ธูปเทียน ประชุมพร้อมกัน ยืน
ณ เบื้องหน้าพระสถูป หรือพระพุทธรูป โดยทั่วไป ประชุมกันในพระอุโบสถ พุทธศาสนิกชนยืนเบื้องหลัง
พระสงฆ์ จุดธูปเทียน ประณมมือ มีผู้ว่าคำบูชานำ แล้วนอกนั้นว่าตาม ขึ้นต้นด้วยคำบาลีว่า ยมมฺห โข
มยฺ (คำบูชานี้ หาได้ง่าย เพราะวัดต่างๆ ต้องมีเป็นประจำ)

ใจความคำบูชา

ใจความคำบูชานั้น กล่าวถึงพุทธคุณ ธรรมคุณ และสังฆคุณ และบอกว่า บัดนี้ถึงกาล
กำหนดวันมาฆบูชา ซึ่งคล้ายกับวันที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงโอวาทปาฏิโมกข์ในที่ประชุมสงฆ์
อันประกอบด้วยองค์ ๔ ด้วยเหตุนี้จึงพร้อมกันมา ณ ที่นี้ ซึ่งเป็นที่สร้างอุทิศถวายพระผู้มีพระภาค ถวาย
เครื่องสักการบูชา และมีจิตรำลึกถึงพระพุทธรูปคุณ ธรรมคุณ และสังฆคุณ จะเวียนรอบพระสถูปปฏิมา
๓ รอบ บูชาด้วยเครื่องสักการะ ขอพระผู้มีพระภาคผู้แม่เสด็จปรินิพพานแล้วนาน แต่ยังคงดำรงอยู่ด้วย
พระคุณและพร้อมด้วยพระสงฆ์สาวก จงทรงรับเครื่องสักการะที่ข้าพเจ้าทั้งหลายถืออยู่นี้ เพื่อประโยชน์
เกื้อกูล เพื่อความสุขแก่ข้าพเจ้าทั้งหลายสิ้นกาลนาน เทอญ จบใจความคำบูชาเพียงนี้

ต่อแต่นั้นเดินเวียนรอบพระสถูป ๓ รอบ การเดิน ควรจัดให้เป็นระเบียบเรียบร้อยไม่ชวน
กันสรวลเสเฮฮา ไม่ลุกกลิ้งกลอนเดินชิงหน้าแทรกเบียด เสมือนอย่างเดินเล่น ควรเดินด้วยอาการสงบ
ประณมมือถือเครื่องสักการะรำลึกถึงพระพุทธรูปรอบที่ ๑ ธรรมคุณรอบที่ ๒ และรำลึกถึงสังฆคุณรอบ
ที่ ๓ ให้เป็นพุทธบูชา ธรรมบูชา และสังฆบูชาจริงๆ จงทำดีจริงๆ ด้วยจิตเคารพนับถือแน่นแฟ้น อย่าทำ
ให้มีโทษ อันเป็นที่รังเกียจของตนเองซึ่งถ้าคิดแล้วจะรู้สึกนึก

ครั้งเวียนประทักษิณรอบ ๓ ครั้งแล้ว นำเครื่องบูชาไปวางไว้ในที่ซึ่งทางวัดจัดตระเตรียมให้
บอกกำหนดให้ ลำดับนั้นเข้าประชุมในพระอุโบสถ ฟังพระทำวัตรสวดมนต์ครั้นแล้วพุทธศาสนิกชนจึงสว
มนต์เป็นลำดับต่อไป เมื่อจบแล้วพระก็ขึ้นสู่ธรรมาสน์แสดงโอวาทปาฏิโมกข์เป็นกัณฑ์ต้น

ในบางวัด ก่อนพระเทศนานั้น มีภิกษุสวดคาถาโอวาทปาฏิโมกข์ ในบางวัดก็สวดเมื่อเทศนาจ
แล้ว ทั้งนี้ แล้วแต่จะจัดให้สมควร แต่นิยมสวดก่อนพระเทศน์โดยมาก

โอวาทปาฏิโมกข์

เพื่อทราบเนื้อความโอวาทปาฏิโมกข์บ้าง พอประกอบความอยากรู้อยากเห็น จึงจะนำ
บรรยายของท่านเจ้าคุณพระธรรมวโรดม (อุตตม) วัดราชาธิวาส พระอุปัชฌายะ ของข้าพเจ้ามาลงไว้ด
ดังต่อไปนี้

๑. **ไม่ทำความชั่ว** “ความชั่วนั้น เมื่อคิดหรือทำหรือพูดแล้ว เกิดความเสียใจร้อนใจ จ
คนเห็นหรือไม่ ก็จัดเป็นความชั่วเป็นบาปทั้งสิ้น ความชั่วนี้ ย่อมมีต่างๆ กันตามชั้นตามเพศของคน ก
บางอย่างเด็กทำได้ ผู้ใหญ่ทำไม่ได้ ผู้ชายทำได้ ผู้หญิงทำไม่ได้ คฤหัสถ์ทำได้ บรรพชิตทำไม่ได้ เป็นด
เราต้องนึกถึงฐานะความเป็นอยู่ ประกอบกับความเสียหาย และผลของการกระทำอันจะเกิดขึ้นให้เสีย
ร้อนใจ แล้วทำใจให้กล้าละเว้นบาปนั้นเสีย

บาปนั้นมี ๓ ชั้น ชั้นหยาบได้แก่การเบียดเบียนด้วยกายวาจาอันแสดงออก เช่น ทำรั
ร่างกายกัน ชั้นกลางเช่นความฉุนเฉียว แต่เป็นความคิดอยู่ในใจ ชั้นละเอียดคือกิเลส อันเป็นมูล
ประจำอยู่ในใจ รู้สึกไม่ได้ แต่อาจปรากฏได้ในเมื่อมีเครื่องล่อเครื่องกระทบ เช่นบางที่เราไม่รู้ว่ ทำไมจ
ใจเศร้าหมองหงุดหงิด อันความชั่วนั้น ถ้าไม่กระทำ ก็เกิดขึ้นไม่ได้ เพราะคนกระทำจึงปรากฏว่าเป็นค
ชั่ว ผู้จะละความชั่วต้องอาศัย วิรติ ๓ ประการ ซึ่งได้สอนแล้ว

๒. **ให้ทำความดี** “ความดีตรงกันข้ามกับความชั่วเรียกว่ากุศล มีความเย็นใจสบายใจเป
ผล อะไรที่เกิดหรือทำแล้วได้ความสงบ เย็นใจ เบิกบานใจ นั้นเป็นความดีทั้งสิ้น

ความดีนั้นมี ๓ ชั้น คือ อย่างหยาบ อย่างกลาง อย่างละเอียด เช่นทำความดีตาม
เขาไป จัดเป็นความดีอย่างหยาบ ทำเพราะปรารถนา เป็นความดีอย่างกลาง ทำเพราะปรารถนาธรรมเป็นไท
คือนิยมความถูกต้องพร้อมด้วยเหตุผลเป็นประมาณ เป็นความดีอย่างละเอียด และควรพิจารณาให้เพ
ความดีนั้นๆ ว่าอย่างไหนมีคุณเพียงไรแล้ว จึงเลือกกระทำให้เหมาะแก่ตน เหมือนเลือกยารักษาโรคให้เหม
แก่อาการของโรคฉะนั้น”

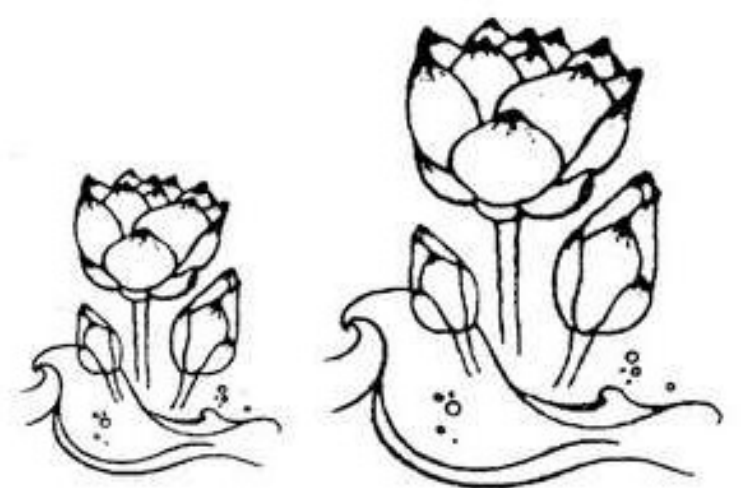
๓. **ทำจิตให้บริสุทธิ์** การเว้นความชั่วก็ดี การทำความดีก็ดี ต้องปฏิบัติด้วยความประสงค์ให้ได้ความบริสุทธิ์แห่งจิต ไม่ใช่ปฏิบัติปรารถนาสวรรค์วิมาน หรือมุ่งผลกำไรอย่างอื่น จึงจะต้องตามพุทธโอวาท

จิตที่บริสุทธิ์จากกิเลสก็มี ๓ ชั้น ชั้นต้นไม่นิยมในทางชั่ว ชั้นกลางพ้นจากนิวรณ์ ๕ ชั้นละเอียดพ้นจากอวิชชา ตัณหา อุปาทาน สว่างแจ่มรู้เห็นตามธรรมดาอยู่เป็นนิตย

โอวาททั้งนี้ เราต้องพยายามกระทำตามเป็น ๓ ข้อดังกล่าวแล้ว เช่นเดียวกับไม้ที่เจ้าของประสงค์จะทำให้เกลี้ยงเกลามีเงา ต้องถากเปลือกออก ไล่ให้เรียบได้รูปแล้วขัดให้เกลี้ยงเกลาบริสุทธิ์มีเงา ฉะนั้น คนเราบางทีก็ทำชั่ว บางทีก็คิดชั่ว บางทีก็เกิดความชั่วขึ้นโดยมิได้คิดฝัน มิได้เป็น ๓ ชั้นเช่นนี้ จึงต้องรู้จักหาวิธีปฏิบัติให้เหมาะแก่เรื่อง เหมือนต้องการเห็นลายไม้ จะต้องถากเปลือกออกก่อน เป็นต้น ต้องรู้จักเว้นความชั่ว กระทำความดี เพื่อกระทำจิตให้บริสุทธิ์ อันเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา ดังกล่าวมานี้

สุภาสิตจีน

“ความหอม จะติดอยู่กับมือที่ยื่นกุหลาบให้ท่าน”

พิธีทอดผ้าป่า

“บ้างก็แห่ผ้าป่าพฤกษาปัก
มีเรือชักแข็งแซ่แลสลอน
ขับประโคมดนตรีมีละคร
อรชรร่าร่าอยู่หน้าเรือ
บ้างก็ร้องลักราในหน้าทับ
ลูกคู่รับพร้อมเพราะเสนาะเหลือ
ฟังสำเนียงเสียงสตรีไม่มีเครือ
เป็นใยเยื่อจับในน้ำใจชาย”
(นิราศเดือน)

พิธีทำบุญอีกชนิดหนึ่ง เรียกว่า “พิธีทอดผ้าป่า” นิยมทำในเมื่อจวนออกพรรษาหรือออกพรรษาแล้ว แต่ไม่กำหนดระยะเวลาเหมือนอย่างทอดกฐิน จะทำเมื่อไรก็ได้วัดหนึ่งๆ นั้น ทายกทายิกาจะทอดผ้าป่ากี่ครั้งก็ได้ และไม่เจาะจงภิกษุสงฆ์ใดๆ นำไปตั้งไว้ที่วัดแล้วจุดประทัดหรือมีอาณัติสัญญาณอย่างใดอย่างหนึ่ง โดยเป็นเครื่องหมายให้พระสงฆ์รู้ว่ามีการทอดผ้าป่า แม้พิธีทอดผ้าป่านี้ ก็ยังนิยมจัดทำกันอย่างสนุกสนานในการบุญเหมือนกันมีพิธีแห่แหน ทางรถ ทางเรือ ดังคำกลอนข้างบนนั้น ซึ่งแสดงให้เห็นว่าได้จัดทำอย่างครึกครื้น มีมหรสพไปในเรือด้วย

มูลเหตุที่เกิดมีผ้าป่า (ประวัติผ้าป่า)

มูลเหตุที่เกิดมีผ้าป่า เนื่องมาจากประเพณีนุ่งห่มของภิกษุสงฆ์ คือในสมัยพุทธกาล ครั้งพระผู้มีพระภาคยังมิได้ทรงอนุญาตให้ภิกษุทั้งหลายรับจีวรจากชาวบ้าน ภิกษุทั้งหลายต้องเที่ยวเก็บผ้าที่คนเขาทิ้งแล้ว คือผ้าเประเปื้อนที่ชาวบ้านทิ้ง หรือผ้าห่อศพเปื้อนด้วยของไม่สะอาด ในป่าช้า (เรียกว่าผ้าบังสุกุล แปลว่า ผ้าเปื้อนฝุ่น) เป็นผ้าชิ้นเล็ก ชิ้นน้อยครั้งได้มาแล้ว ก็เอามาซักหรือสุ ปะติดปะต่อกัน ตัด เย็บ ย้อม ทำเป็นจีวร สบง หรือผ้าสังฆาฏิผืนใดผืนหนึ่ง ด้วยเหตุนี้ การทำจีวรของภิกษุในครั้งก่อนโน้นจึงต้องช่วยกันทำหลายรูป และแม้จีวรของภิกษุที่ทรงอนุญาตให้ตัดเป็นชิ้นๆ อย่างกระทรวงนาของชาวมคธก็เพื่ออำนวยความสะดวกในการเอาผ้าชิ้นเล็กชิ้นน้อย มาปะติดปะต่อกันนั่นเอง

ครั้งกาลต่อมา ชาวบ้านเห็นความลำบากของพระภิกษุสงฆ์ และจะนำผ้าไปถวายโดยตรง ก็ยังมีพระบรมพุทธานุญาต จึงนำผ้าไปทอดทิ้งไว้ ณ ที่ต่างๆ เช่นในป่าหรือในป่าช้า ภิกษุไปพบเข้าก็นำเอามาทำจีวรตามประสงค์ การทอดผ้าป่า มีมูลเหตุเกิดขึ้นโดยนัยนี้เอง

ในเมืองไทยเรา นี้ การทอดผ้าป่าได้รับการรื้อฟื้นขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๔ คือพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ด้วยทรงพระประสงค์จะรักษา ธรรมเนียมประเพณีในทางศาสนา

ความนิยมในระยะกาล

ในสมัยพุทธกาล ไม่มีความนิยมในระยะกาลกำหนดทอดผ้าป่า สุดแต่ว่าเมื่อทายกทายิกามีจรัทธาเลื่อมใส ใครจะทำบุญก็นำเอาผ้าชิ้นๆ ไปทิ้งไว้ในป่า หรือในป่าช้าหรือในสถานที่เป็นที่ไปมาของภิกษุสงฆ์ ครั้นพระท่านไปพบเข้าเห็นว่าผ้าไม่มีเจ้าของ หรือสังเกตรู้ว่าเจ้าของทอดทิ้งแล้ว ท่านก็เก็บเอาไป

ในสมัยปัจจุบันนี้ มีนิยมทอดกันโดยมาก ในระยะเวลายกกำหนด คือในระหว่างเดือน ๑๒ แม้ทางราชการก็ปรากฏมาว่า มีในระหว่างเดือน ๑๒ พร้อมกับพระราชพิธีลอยพระประทีป

ประเภทของผ้าป่า

ความจริง ผ้าป่านั้น มีอย่างเดียวคือการนำผ้าไปทิ้งไว้ดังกล่าวมาแล้ว แต่ในปัจจุบัน นิยมเรียกกันไปต่างๆ ด้วยเหตุนี้ ข้าพเจ้า จะขอจัดประเภทผ้าป่าตามนิยมนั้นดังต่อไปนี้

๑. **ผ้าป่าทางกฐิน หรือแถมกฐิน** ผ้าป่าชนิดนี้ โดยมากเจ้าภาพผู้ทอดกฐินจัดให้มีขึ้น คือเมื่อทอดกฐินเสร็จแล้ว ก็เลยทอดผ้าป่าด้วย ดังนั้น จึงเรียกกันว่า ผ้าป่าทางกฐินหรือผ้าป่าแถมกฐิน

๒. **ผ้าป่าโยง** ผ้าป่าชนิดนี้ เป็นผ้าป่ามีเจ้าภาพเดียวบ้าง หลายเจ้าภาพบ้างจัดทำรวมกันหลายๆ องค์ บรรทุกเรือแห่ไป ทอดตามวัดต่างๆ ซึ่งตั้งอยู่ริมแม่น้ำลำคลองเรียกกันว่า ผ้าป่าโยง

๓. **ผ้าป่าสามัคคี** ผ้าป่าเช่นนี้ โดยมากแจกฐีกาบอกบุญไปตามที่ต่างๆ รับกันน้อยบ้างมากบ้าง ตามแต่จะมีศรัทธา จัดมารวมกันเป็นจำนวนมากๆ บางทีถึง ๕๐๐ หรือเกินกว่านี้ (เรียกว่าผ้าป่า ๕๐๐ บ้าง) งานผ้าป่าชนิดนี้ มีงานฉลองเป็นการครึกครื้นและแต่งประกวดประชันกันต่างๆ บางทีก็จัดขบวนแห่เป็นขบวนเอกเกริก โดยมากผ้าป่าชนิดนี้ จัดทำขึ้น เพื่อรวมทุนทรัพย์ก่อสร้างหรือจัดทำถาวรวัตถุในวัด ดังนั้น ผ้าป่าชนิดนี้ บางทีก็ไม่มีผ้ามักจะเป็นสิ่งอื่นๆ เช่นข้าว เป็นต้น ตามสะดวกแก่วัตถุที่มีมากในท้องถิ่นนั้นๆ ถึงระยนั้นก็เรียกกันว่าผ้าป่า (บางท่านก็จัดผ้าเช็ดหน้าไว้ด้วย พอให้สมกับคำที่เรียกกันว่าผ้าป่า) ด้วยเหตุนี้ จึงเรียกผ้าป่าชนิดนี้ว่า ผ้าป่าสามัคคี

นอกจากนี้ ผ้าป่าบางชนิดผู้จัดทำตั้งไว้ในที่ต่างๆ เพื่อให้ผู้มีจิตศรัทธารวมอนุโมทนา แล้วก็
แห่ไปทอดตามวัด เมื่อย่างนี้ ก็เรียกว่าผ้าป่าสามัคคี

จะทอดผ้าป่า ต้องทำอะไร?

ทายกทายิกาผู้ใคร่จะทำบุญทอดผ้าป่า จะเป็นประเภทใดประเภทหนึ่งใน ๓ อย่างที่กล่าวมา
หรือจะทำลำพังคนเดียวก็ตาม พึงปฏิบัติดังนี้

เมื่อถึงกำหนดฤดูกาลนั้นแล้ว จัดหาผ้าโดยมากเป็นสบงพร้อมทั้งเครื่องบริวารอื่น เช่น
ผลไม้ สมุด ดินสอ ปากกา เครื่องอาหารสุดแต่จะจัดหา เตรียมบรรจุลงในชะลอมหรือกระจาด กระจาด
และเอากิ่งไม้มาปักลงในภาชนะนั้นๆ เอาเครื่องอื่นๆ เช่นผ้า เป็นต้น ผูกห้อยย้อยตามกิ่งไม้นั้นตามสมควร
ถ้าเป็นการครีกครั้น ก็จัดแห่ไปยังวัดที่ตนจะทอดตั้งไว้ ณ ที่ใดที่หนึ่ง อธิษฐานถวาย จุดประทัดหรือให้
สัญญาณอื่น พอให้พระรู้ว่าผ้าป่า แล้วก็กลับบ้าน เป็นอันเสร็จการเท่านั้น หรือจะอยู่รอดูจนพระมารับก็
ได้ ถ้าทอดต้องการไม่ให้เป็นการครีกครั้น ก็นำไปเงียบๆ ไม่มีแห่

ข้อสำคัญในการทอดผ้าป่า มี ๓ ประการ คือ

๑. ควรมีผ้า
๒. ควรมีกิ่งไม้ปักไว้ด้วย
๓. อุทิศถวายไม่เจาะจงพระรูปไหน

การมีผ้าและปักกิ่งไม้ จะได้สมกับคำว่า ผ้าป่า คือผ้าที่ชาวบ้านทิ้งไว้ในป่า การที่ไม่เจาะจงรูป
ใด ก็เพราะผ้าป่าเป็นผ้าที่ทอดสำหรับภิกษุผู้ต้องการด้วยบังสกุลจีวร

การถวายหรือทอดผ้าป่านี้นี้ถ้าเป็นผ้าป่าที่นำไปตั้งไว้ตามบริเวณวัดเฉยๆ นั้น การอธิษฐานถวาย
ต้องจุดธูปเทียน บูชาพระรัตนตรัย เสร็จแล้ว อุทิศถวายในใจเป็นคำบาลีก็ได้เป็นคำไทยก็ได้ ถ้าจะว่าเป็น
บาลี พึงว่าดังนี้

คำถวายผ้าป่า

อิ มं สปริวารं ปัสกุลจีวรं ภิกขุสงฆสมส นียยาเทมิ (ว่า ๓ ทน)

แปลว่า “ข้าพเจ้า ขอมอบถวายผ้าบังสกุลจีวรพร้อมทั้งบริวารนี้ แต่ภิกษุสงฆ์”

ถ้าเป็นผ้าป่า เช่นผ้าป่า ๕๐๐ นั้น ทายกทายิกาประชุมต่อหน้าภิกษุสงฆ์ นั่งคุกเข่า
ประณมมือ มีผู้ว่านำคนหนึ่ง นอกนั้นว่าตาม ดังต่อไปนี้

คำถวายผ้าป่า

เอตานิ มยํ ภนฺเต จีวรานิ สงฺฆสฺส โอนฺชยาม สาธุ โน ภนฺเต สงฺโฆ เอตานิ จีวรานิ

ปฏิกุณฺหาตุ อมฺหากํ ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขาย

แปลว่า “ข้าแต่สงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอน้อมถวายผ้าจีวรเหล่านี้แด่พระสงฆ์
ขอพระสงฆ์จงรับผ้าจีวรทั้งหลายเหล่านี้ ของข้าพเจ้าทั้งหลาย เพื่อประโยชน์แลความสุขแก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย
สิ้นกาลนานเทอญ”

ข้อสำคัญในการทอดผ้าป่า

แม้ว่าผ้าป่านี้จะมีวิธีทำอย่างไร แต่ข้อสำคัญอยู่ที่ว่าผู้ถวายต้องตั้งใจหรือว่าคำถวายอุทิศแก่
ภิกษุสงฆ์ ผู้ต้องการผ้าบังสุกุลอย่างเดียว จึงจะได้ชื่อว่าถวายผ้าป่า

พิธีวิสาขบูชา

วิสาขบูชา แปลว่า การบูชาในวันวิสาขะ คือวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๖ เป็นการบูชาพิเศษ เพราะเป็นวันสำคัญในพระพุทธศาสนา เพราะเป็นวันประสูติ, ตรัสรู้, และเสด็จดับขันธปรินิพพานแห่ง พระผู้มีพระภาค ซึ่งตรงกันทั้ง ๓ สมัยกาล

อนึ่ง โดยเหตุที่การบูชาในวันนี้ เนื่องด้วยกาลทั้ง ๓ นั้น จึงสมควรกล่าวประวัติไว้เพื่อเป็น ทางจำเริญศรัทธา

ประวัติตอนประสูติ

พระพุทธเจ้าของเราทั้งหลายนั้น เป็นกษัตริย์โดยพระชาติ และโดยพระวงศ์เป็นโคตมวงศ์ โดยชาติภูมิเป็นชาวคักกะยะ ประสูติก่อนพุทธศักราช ๘๐ ปี ในมัธยมประเทศ เป็นพระเชษฐโอรสของพระเจ้ากรุงกบิลพัสดุ์ (ปัจจุบันนี้เรียกว่าเนปาล) และพระนางสิริมหามายา ในวันประสูตินั้นตำนานเล่าไว้ว่า ครั้นพระนางสิริมหามายาทรงพระครรภ์บริบูรณ์แล้ว ทรงประสงค์จะเสด็จไปเมืองเทวทหนครอันเป็นชาติภูมิแห่งพระองค์ เมื่อกราบทูลลาพระราชสวามี ได้รับอนุญาตแล้ว ครั้นเวลาบุพพัตถสมัย (เวลาเช้า) ในวันวิสาขบุรณมีดิถีเพ็ญเดือน ๖ พระนางเจ้าเสด็จจากพระนครไปถึงป่าไม้รัง อันชื่อลุมพินีวัน อันมีอยู่แห่งหนทางในพระนครทั้ง ๒ แต่ใกล้ไปข้างเมืองเทวทหนคร เป็นสถานอันควรแก่ทัศนากการพระนางเจ้าจึงโปรดให้แวะชม ครั้นไปถึงใต้ต้นมณฑาสาลพฤกษ์ (ไม้รัง) ก็ทรงประสูติพระครรภ์ ประสูติพระมหาบุรุษจากพระครรภ์ ณ สถานที่นั้น ครั้นความทราบถึงพระเจ้ากรุงกบิลพัสดุ์ บรมราชสวามี และพระเจ้ากรุงเทวทหนคร กษัตริย์ทั้ง ๒ พระนครก็ทรงปรีดีโสมนัสโปรดให้จัดกระบวนแห่พระมหาสัตรี และพระนางเจ้าคินคิณีไปกรุงกบิลพัสดุ์

ประวัติตอนตรัสรู้

พระพุทธเจ้าของเราทั้งหลายทรงได้รับทำนุบำรุงอบรมมาเป็นอันดี ตั้งแต่ยังทรงพระเยาว์ ครั้นเมื่อทรงพระเจริญวัย ทรงมีพระชานามว่า ยโสธรา (พิมพา) ครั้นกาลต่อมามีพระโอรสด้วยพระชายา พระโอรสนั้นมีนามว่า ราหุล อนึ่งด้วยอำนาจพระบารมี ที่ทรงบำเพ็ญในอดีตมาตักเตือนพระทัย และทรงประกอบด้วยพระปัญญาอันว่องไว จึงทำให้ทรงมีพระอัธยาศัยหน่วยในความเป็นอยู่ อันเปลิดเปลี่ยด้วยกามคุณารมณ์ เกิดแล้ว ก็แก้ ก็เจ็บ ก็ตายไปเปล่าๆ ทรงพิจารณารอบคอบถึงความเป็นอยู่ของคหฬทั่วไป ก็ทรงเบื่อหน่ายยิ่งขึ้น พระองค์มีพระกรุณาใหญ่ในมหาชน ทรงดำริจะหาประโยชน์ให้แก่

เพื่อปฏิบัติคุณงามความดีโดยทางถูกต้อง ก็ทรงมองเห็นการบวชว่าเป็นทางทำประโยชน์ได้ยิ่งใหญ่ เพราะ
ฆราวาสวิสัย เป็นเสมือนทางแคบ เป็นทางมาแห่งธุลีคือเรื่องกวนใจนันทนาการ

ด้วยการพิจารณาดังนี้ จึงทำให้พระองค์มีพระหฤทัยเบือนหน้าหันอาลัยในฆราวาสสมบัติ
ทรงตัดสินพระมนัสเสด็จออกทรงผนวช ถือเพศเป็นนักบวชและเลี้ยงชีพอย่างง่ายๆ แล้วเสด็จไปศึกษาลัทธิ
สมัยของพราหมณ์คณาจารย์เจ้าลัทธิในสมัยนั้น ทรงเห็นว่าไม่เป็นทางให้ตรัสรู้ธรรมพิเศษ จึงเสด็จออกจาก
หมู่คณาจารย์ ไปทดลองแก้ไขโดยลำพังพระองค์เองจนได้รับความพอพระหฤทัย ว่าได้ตรัสรู้แล้ว ณ สถานที่
คือ ไม้ครีมหาโพธิ์ ใกล้ฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา เสนานิคม จังหวัดอุรเวลา ในวันวิสาขบูชา

ประวัติในตอนเสด็จดับขันธปรินิพพาน

พระพุทธเจ้าของเราทั้งหลายนั้น ครั้นได้ตรัสรู้แล้วทรงบำเพ็ญพุทธกิจ โปรดบรรพชิต
คือปัญจวัคคีย์ ๕ รูป มีพระโกณฑัญญะเป็นหัวหน้า เมื่อมีผู้นับถือเพิ่มขึ้น ก็ทรงส่งไปประกาศศาสนาใน
คามนิคมชนบทราชธานีต่างๆ จนพระศาสนาจำเริญแพร่หลาย ทรงแสดงธรรม บัญญัติพระวินัย เพื่อผล
อันไพบูรณ์ ฯลฯ

ครั้งเมื่อพระชนมายุได้ ๘๐ ปี ณ สวนป่าร้าง ฟากแม่น้ำหิรัญญวดี อันเป็นที่แหวะพัก
ของมัลลกะษัตริย์ใกล้เมืองกุสินารา พระองค์ทรงประทับบวรทรมบนเตียงน้อยในระหว่างต้นรังทั้งคู่หันศีรษะไป
ทางทิศเหนือ บรมมโดยเบื้องขวาเป็นอนุฐานไสยาสน์ ประทานโอวาท ณ ที่นี้ ซึ่งควรนำมากล่าว คือ

“.... อานนท์ ! ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกาใด ประพฤติธรรมสมควรแก่ธรรมปฏิบัติ
ชอบยิ่ง ปฏิบัติตามธรรมอยู่ ผู้นั้นเชื่อว่าย่อมสักการะเคารพนับถือบูชาตถาคตด้วยการบูชาอันสูงสุด...”

“.... สุภททะ ! ก็ภิกษุทั้งหลายเหล่านี้ พึงอยู่โดยชอบเถิด โลกก็จะไม่ว่างเปล่าจาก
พระอรหันต์ทั้งหลาย”

“.... อานนท์ ! ธรรมที่เราแสดงแล้วก็ดี วินัยที่เราบัญญัติแล้วก็ดี แก่พวกเธอทั้งหลาย
ธรรมวินัยนั้นจักเป็นศาสดาของพวกเธอทั้งหลาย โดยกาลที่เราล่วงลับไปแล้ว”

นอกจากนี้ โปรดประทานปัจฉิมวาจาไว้ว่า

“ภิกษุทั้งหลาย ! บัดนี้เราเตือนเธอทั้งหลาย สังฆาทถาคตทั้งหลายมีความเสื่อมสิ้นไปเป็นธรรมดา
เธอทั้งหลายจงยังประโยชน์ตน และประโยชน์ท่านให้ถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาทเถิด”

ต่อจากนั้น ทรงนั่งไม่ตรัสอีก ทรงเข้าปฐมฌานไปจนถึงสัญญาเวทยิตนิโรธ เรียกว่าอนุโลม
แล้วย้อนกลับลงมาตามลำดับจนถึงปฐมฌาน เรียกว่าปฏิโลม แล้วย้อนขึ้นไปอีกโดยลำดับๆ จนถึงจตุค
ฌาน เสด็จดับขันธปรินิพพาน ในเมื่อออกจากจตุตถฌานนั้น มัลลกะษัตริย์ถวายพระเพลิงแล้ว แจกพระ
ธาตุแด่เจ้านครต่างๆ รวม ๘ นคร เพื่อต่างสักการบูชา

สรุป

๑. สถานที่ประสูติ ลุมพินีวัน อยู่พรหมแดนแห่งนครกบิลพัสดุ์ และนครเทวทหะ
๒. สถานที่ตรัสรู้ พระศรีมหาโพธิ์ ใกล้เคียงแม่น้ำเนรัญชรา ณ เสนานิคม จังหวัดอุรุเวลา
๓. สถานที่ปรินิพพาน สาลวันคือดงรัง จังหวัดนครกุสินารา
๔. วันวิสาขะ วันที่ประสูติ ที่ตรัสรู้ ที่ปรินิพพาน ท่านกำหนดเอาวันเพ็ญแห่งวิสาขมาส ตรง
เช่นนั้น ในเดือนพฤษภาคม ถ้าในปีนั้นมีเดือนแปด ๒ หน ตรงกับวันเพ็ญเดือน ๗

ประวัติการทำวิสาขบูชาในประเทศไทย

เนื่องจากวันวิสาขะ เป็นวันคล้ายกับกาลประสูติ ตรัสรู้และปรินิพพาน ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า
ดังกล่าวแล้ว พุทธศาสนิกชนจึงถือวันเช่นนี้ เป็นวันบูชาที่สำคัญยิ่ง

ในประเทศไทยมีประวัติการทำวิสาขะโดยย่อดังต่อไปนี้

ในชั้นต้น ควรทราบก่อนว่า แผ่นดินอันเรียกว่าประเทศไทยในปัจจุบันนี้ แม้ในโบราณสมัย
จะแยกเป็นบ้านเล็กเมืองน้อย เป็นก๊กเป็นเหล่า มีพ่อเมืองปกครองตามลำพังใครมีอำนาจก็รวบรวม
อาณาจักรได้กว้าง ดังนี้เป็นต้น แต่ในทางหนึ่งที่น่าอัศจรรย์ คือ ความยอมรับถือพุทธศาสนาด้วยความ
เคารพ ผู้เป็นใหญ่ในแผ่นดิน ก็ตั้งใจอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริงมาตามกาลสมัย คือ

๑. สมัยสุวรรณภูมิ ประมาณ พ.ศ. ๓๐๐ - ๗๐๐
๒. สมัยพนม ประมาณ พ.ศ. ๖๐๑-๑๑๐๐
๓. สมัยทวารวดี ประมาณ พ.ศ. ๑๑๐๐-๑๕๐๐
๔. สมัยศรีวิชัย หรือศรีโพธิ์ ประมาณ พ.ศ. ๑๒๐๐-๑๕๐๐
๕. สมัยลพบุรี ประมาณ พ.ศ. ๑๕๐๐-๑๖๐๐
๖. สมัยศรีธรรมราช ประมาณ พ.ศ. ๑๕๐๐-๑๘๐๐
๗. สมัยสุโขทัย พ.ศ. ๑๘๐๐-๑๙๒๑
๘. สมัยกรุงศรีอยุธยา
๙. สมัยกรุงธนบุรี
๑๐. สมัยกรุงรัตนโกสินทร์

เฉพาะในสมัยสุโขทัย พุทธศาสนารุ่งเรืองด้วยได้รับการยกย่อง และประชาชนก็รักษาศีลตั้งอยู่ใน
ในธรรมจริงๆ ดังปรากฏในหลักศิลาจารึกว่า

“คนในเมืองสุโขทัยนี้ มักทาน มักทรงศีล มักโอยทาน พ่อขุนรามคำแหง เจ้าเมืองสุโขทัยนี้ ทั้งชาวแม่ชาวเจ้า ท่วยบ่าวท่วยนาง ลูกเจ้าลูกขุน ทั้งสิ้นทั้งหลาย ทั้งผู้ชาย ผู้หญิง ผู้หญิง มีศรัทธาในพระพุทธศาสนา ทรงศีลเมื่อพรรษาทุกคน เมื่อออกพรรษา กราลกฐินเดือนหนึ่งแล้ว เมื่อกราลกฐินมีพนมเบี๋ย มีพนมหมาก มีพนมดอกไม้ มีหมอนนั่ง หมอนนอน บริพากฐินโอยทานแล้ปีแล้วปีล้นไปสวดญัตติกฐินถึงอรัญญิกพุ่ม เมื่อจักเข้ามาเวียงเวียงกัน แต่อรัญญิกพุ่มเท่าหัวสาน ดับงคักลอย? ด้วยเสียงพาทย์ เสียงพิณ เสียงเลื้อน เสียงขับ ใครจักมักเล่น เล่น ใครจักมักหัว หัว ใครจักมันเลื้อน เลื้อน...”

ว่าโดยเฉพาะพิธีวิสาขะ ได้ทำกันเป็นกิจจลัษณะปรากฏหลักฐาน ทำมาตั้งแต่กรุงสุโขทัยทีเดียว ดังปรากฏในตำรับท้าวศรีจุฬาลักษณ์ว่า

“อันพระนครสุโขทัยราชธานี ถึงวันวิสาขนักขัตฤกษ์ครั้งใด ก็สว่างไสวไปด้วยแสงประทีปเทียน ดอกไม้เพลิง และส้างสลอนไปด้วยธงชายและธงผ้า ไสวไปด้วยพุ่มพวงดวงดอกไม้กรองร้อยห้อยแขวนหอมตลบไปด้วยกลิ่นสุคนธรส ระรวยรื่นเสนาะสำเนียงพิณพาทย์ ช้องกลองทั้งทิวาราตรี มหาชนชายหญิงพากันมากระทำการกุศล เหมือนจะเผยซึ่งทวารพิมานฟ้าทุกน้อยชั้น”

ในสมัยต่อๆ มา ก็คงได้กระทำพิธีวิสาขบูชาเช่นเดียวกันนี้เหมือนกัน ครั้นมาในสมัยรัชกาลที่ ๒ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ปรากฏว่า พระองค์โปรดให้พระอารามต่างๆ ทั้งบ้านเรือนตามประทีปโคมไฟในวันวิสาขบูชา ประดับประดาด้วยมาลาดอกไม้ ให้ข้าราชการและราษฎรรักษาศีล ฟังธรรม

ในสมัยรัชกาลที่ ๔ พระองค์โปรดให้มีการตั้งเครื่องบูชา ในระเบียบวัดพระศรีรัตนศาสดาราม และต่อมาโปรดให้ทำโคมตามตำแหน่ง ตั้งหรือแขวนตามศาลาราย

ในสมัยรัชกาลที่ ๕ พระองค์โปรดให้พระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการฝ่ายในเดินเทียน สวณมนต์ในพระพุทธรัตนสถานเพิ่มขึ้น

นับตั้งแต่นั้นมาจนบัดนี้ พิธีการวิสาขะนับว่าเป็นระเบียบแน่นอน และเป็นการครึกครื้นสนุกสนานในการบุญยิ่งขึ้น สรุปได้ว่า การวิสาขะปรากฏว่าทำมาจำเดิมแก่กรุงสุโขทัยจนบัดนี้

ในปัจจุบัน

ในปัจจุบันนี้ เมื่อถึงกำหนดวันวิสาขะ ได้มีการประกอบพิธีรำลึกถึงวันประสูติตรัสรู้ปรินิพพาน ของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าอย่างมโหฬาร ข้าพเจ้าจะแยกกล่าวเป็น ๒ คือ ทางราชการ ๑ ทางพุทธศาสนิกชนทั่วไป ๑

๑. ทางราชการ

ในวันวิสาขบูชา กรมโฆษณาการได้ประกาศชักชวนให้ชักธงตามอาคารบ้านเรือนและสถานที่สำคัญต่างๆ และทางราชการประกาศกำหนดเป็นวันหยุดราชการทั่วราชอาณาจักร ๑ วัน เพื่อแสดงความเคารพต่อวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา และเปิดโอกาสให้ข้าราชการได้ไปประกอบการกุศลตามวัดต่างๆ โดยสะดวก

พระราชกุศลวิสาขบูชา มี ๓ วัน คือ วันแรกเวลาประมาณ ๑๖.๐๐ น. สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมหาวชิราลงกรณ บดินทรเทพยวรางกูร เสด็จ ณ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ทรงจุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัยแล้วพระราชทานประกาศนียบัตร พัดยศ และสมณบริวารแก่ภิกษุสามเณรเปรียญที่สอบไล่ได้ใหม่

วันที่ ๒ เวลาค่ำ เสด็จ ณ พระอุโบสถ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม ทรงจุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัยแล้วประกอบพิธีวิสาขบูชา ทรงเวียนเทียนทำประทักษิณรอบพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม พร้อมด้วยพระบรมวงศานุวงศ์และข้าทูลละอองธุลีพระบาท ครั้นแล้วพระราชอาคันตุกะ ถวายพระธรรมเทศนา ๑ กัณฑ์ ที่บริเวณวัดพระศรีรัตนศาสดารามได้ตามประทีปโคมไฟ และไฟฟ้างดงาม มีประชาชนไปร่วมประกอบพิธีโดยเสด็จพระราชกุศลอย่างคับคั่ง

วันที่ ๓ เป็นวันประกอบพิธีวิสาขบูชาของพระบรมวงศานุวงศ์ และข้าทูลละอองธุลีพระบาท ฝ่ายใน

๒. ทางพุทธศาสนิกชนทั่วไป

เมื่อถึงวันวิสาขบูชา พุทธศาสนิกชนต่างพากันทำบุญตักบาตร ฟังพระธรรมเทศนาในตอนเช้า และในตอนย่ำค่ำให้ถือดอกไม้ธูปเทียนเครื่องสักการะไปประชุมพร้อมที่วัด ทำพิธีเหมือนวันมาฆบูชา (ดูหน้า ๗๐) โดยยืนเบื้องหน้าพระพุทธปฏิมา, กล่าวคำบูชา, เดินเวียน, ทำวัตรสวดมนต์และฟังพระธรรมเทศนา

หมายเหตุ

ในวันวิสาขบูชา ฟังบุชารำลึกถึงพระพุทธคุณด้วยความเคารพจริง ๆ ไม่ควรทำอย่างขอไปที ควรทำให้เกิดปิติปราโมทย์ ต้อนรับวันเช่นนี้ โดยฐานะที่เป็นวันสว่าง คือ พระสัมมาสัมพุทธะเจ้าได้เป็นผู้จุดประทีปขึ้นส่องทางให้แก่สัตว์โลก เพื่อว่าผู้มีดวงตาจักได้เห็นทางต้อนรับวันเช่นนี้ โดยฐานะที่เป็นวันเบิกบาน วันเปิดเผย วันหงายของที่คว่ำ และวันเลิกของที่ปกปิด คือ พระสัมมาสัมพุทธะ ได้เบิกบานด้วยพระคุณและยังสัตว์โลกให้เบิกบาน เปิดเผยธรรมะ ชำแรกอวิชชาที่คว่ำครอบงำปกปิดสัตว์โลก

วันวิสาขบูชา ปีหนึ่งก็มีหนเดียว ควรตั้งใจอธิษฐานจิตฟังธรรมตลอดราตรี ควรรำลึกถึงพระ
มมาสัมพุทธะด้วยนัย เป็นต้นว่า

บุคคลเอกในโลกย่อมเกิดขึ้นเพื่อความเกื้อกูลและความสุขแก่ชนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์โลก
เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่เทพและมนุษย์ทั้งหลาย บุคคลเอกนั้น คือพระตถาคตอรหันตสัมมาสัม
พุทธเจ้า

ความปรากฏขึ้นแห่งบุคคลเอก หาได้ยากในโลก

บุคคลเอก เมื่อเกิดในโลก ย่อมเป็นอัจฉริยมุนี

ความตาย ของบุคคลเอก ย่อมเป็นความเดือดร้อนแก่ชนหมู่มาก

บุคคลเอก เมื่อเกิดในโลก ย่อมเป็นหนึ่งไม่มีสอง ไม่มีคู่เคียง ไม่มีผู้เปรียบ ไม่มีผู้เทียบ ไม่มี
เทียม ไม่มีผู้ทัน ไม่มีผู้เสมอเหมือน เป็นยอดแห่งเทพและมนุษย์ทั้งหลาย

ความปรากฏขึ้นแห่งบุคคลเอก ย่อมเป็นความปรากฏแห่งปัญญาจักขุ แห่งแสงสว่างและ
กาลอันใหญ่หลวง ย่อมเป็นความปรากฏแห่งอนุตตริยคุณทั้ง ๖ ประการ เป็นการทำให้แจ้งซึ่งปฏิสัมภิทา
๓ เป็นการเข้าใจตลอดธาตุต่างๆ เป็นอเนก เป็นการทำให้แจ้งซึ่งผลคือวิชาและวิมุตติ เป็นการทำให้แจ้ง
โสดาปัตติผล สกทาคามีผล อนาคามีผลและอรหัตตผล

ท่านผู้ใด รู้โลกทั้งปวง ด้วยปัญญาอันยิ่ง รู้อารมณ์ตามที่เป็นจริงอย่างไร ในโลกทั้งปวง เป็นผู้
ติด ไม่เอาดีในโลกทั้งปวง ท่านผู้นั้นแล เป็นปราชญ์ ใหญ่ล้ำกว่าสรรพสัตว์ เปลื้องเครื่องผูกมัดพ้นไปได้
บรรลุมรรณันตคือพระนิพพาน อันไม่มีภัยแต่ที่ไหนๆ นั่นคือพระชินาสพพุทธเจ้า ผู้ไม่มีทุกข์ ตัดความ
สลาย ถึงความสิ้นกรรมทั้งปวง หลุดพ้นแล้วเพราะสิ้นอุปธิ เพราะอย่างนี้ พระองค์จึงเป็นพระพุทธะ เป็น
ผู้ประเสริฐ ทรงประกาศพรหมจักร แก่ชาวโลกพร้อมทั้งเทวดา

อิติ เทวา มมุสสา จ

เย พุทฺธํ สรณํ คตา

สงฺคมฺม นํ นมสฺสนฺติ

มหนตํ วิตสารถ

ด้วยเหตุนี้ เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ที่ถึงพระพุทธรูปเป็นสรณะ จึงพากันนมัสการพระองค์
มหาบุรุษ ปราศจากความย่อ

อีกประการหนึ่ง พระองค์ทรงฝึกพระองค์เองแล้ว ประเสริฐกว่าผู้ฝึกทั้งหลายพระองค์ทรงเป็น
ผู้สงบแล้ว ประเสริฐกว่าผู้สงบทั้งหลาย พระองค์ทรงพ้นแล้ว เลิศกว่าผู้พ้นทั้งหลาย พระองค์ทรงข้าม
แล้ว ประเสริฐกว่าผู้ข้ามทั้งหลาย

อิตี เหตุ นมสฺสนฺติ
สเทวกสฺมี โลกสฺมี

มหนฺตํ วิตสารถ
นตฺถิ เต ปฏฺฐิบุคคลโ

ด้วยเหตุนี้ เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย จึงพากันนมัสการพระองค์ ผู้เป็นมหาบุรุษ ปราศจาก
ความย่อมน้อย ในโลกกับทั้งเทวโลก จะหาบุคคลผู้เปรียบปานพระองค์ไม่มีเลย

สุภาวจิต

“เป็นการแน่นอนอย่างยิ่ง การบำบัติทุกข์ ซึ่งอำนวยผลได้
ก็คือการมีศรัทธาในศาสนา” อย่างเยี่ยมยอดนั้น

วิลเลียม เยมส์

ศาสตราจารย์มหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด

พิธีอาสาฬหบูชา

เมื่อกล่าวถึงวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาแล้ว ยังมีวันสำคัญอีกวันหนึ่ง ที่พุทธศาสนิกชนควรจะได้ระลึกถึงเป็นพิเศษ นั่นคือ วันที่พระพุทธเจ้าได้ประทานปฐมเทศนา หรือ **ธรรมจักรกัปปวัตตนสูตร** แก่ พระเบญจวัคคีย์ ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน (สวนนาถ) แขวงเมืองพาราณสี วันนี้ ถือว่าเป็นวันที่พระรัตนตรัยได้เกิดขึ้นในโลกอย่างสมบูรณ์ เป็นวันที่พระพุทธองค์ได้ทรงประกาศธรรมจักรให้ปรากฏแก่โลกเป็นครั้งแรก จึงเป็นการสมควรอย่างยิ่งที่เราจะได้ประกอบพิธีบูชาในวันนี้ เช่นเดียวกับในวันวิสาขบูชาเป็น **วันพระพุทธ** และวันมาฆบูชาเป็นวัน **พระธรรม** วันอาสาฬหบูชา ก็ควรจัดเป็นวัน **พระสงฆ์** เพราะเป็นวันที่สังฆรัตนะเกิดขึ้นในโลก

เพื่อส่งเสริมเพิ่มพูนงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาในส่วนนี้ คณะสังฆมนตรีจึงได้มีมติเพิ่มวันสำคัญทางศาสนาขึ้นอีกวันหนึ่ง คือ **วันธรรมจักร** หรือ **วันอาสาฬหบูชา** กำหนดให้ทำพิธีบูชาในวันเพ็ญเดือน ๘ (อาสาฬหมาส) โดยถือว่า เป็นวันคล้ายวันที่พระบรมศาสดาได้ทรงแสดงพระธรรมจักรกัปปวัตตนสูตร ตามรายงานการประชุมคณะสังฆมนตรี ลงวันที่ ๒๑ มิถุนายน ๒๕๐๑ เรื่องกำหนดพิธีอาสาฬหบูชาดังต่อไปนี้

“เมื่อนับถอยหลังขึ้นไปก่อนพุทธศักราช ๔๕ ปี ปีนั้นเป็นปีที่พระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสรู้พระอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ ในวันวิสาขปุณณมี ต่อมาอีก ๒ เดือน เต็มก็ถึงวันอาสาฬหปุณณมีดิถีพระจันทร์เพ็ญ คือ วันขึ้น ๑๕ ค่ำ กลางเดือน ๘ วันนี้แหละเป็นวันสำคัญวันหนึ่งในทางพระพุทธศาสนา ด้วยเป็นวันแรกที่พระบรมศาสดาทรงพระมหากรุณาประกาศพระพุทธศาสนา แสดงพระปัญญาคุณให้ประจักษ์แก่ตาโลก ตรงกับวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๘ ในวันนี้ จึงได้มีปรากฏการณ์ที่สำคัญ ๔ ประการด้วยกัน คือ

- ก. เป็นวันแรกที่พระพุทธเจ้าทรงประกาศพระพุทธศาสนา
- ข. เป็นวันแรกที่พระบรมศาสดาทรงแสดงพระธรรมจักร ประกาศสังฆธรรมอันเป็นองค์แห่งพระสัมมาสัมโพธิญาณ
- ค. เป็นวันที่พระอริยสงฆ์สาวกองค์แรกบังเกิดขึ้นในโลก คือ พระอัญญาโกณฑัญญะ ได้รับเอหิภิกขุอุปสัมปทาในวันนั้น
- ง. เป็นวันแรกที่บังเกิดพระสังฆรัตนะ สมบูรณ์เป็นพระรัตนตรัย คือ พระพุทธรัตนะ พระธรรมรัตนะ พระสังฆรัตนะ

อาศัยปรากฏการณ์อันเป็นมหามงคลดังกล่าวแล้ว คณะสังฆมนตรีมีมติเป็นเอกฉันท์ว่าเป็นกาลพิเศษ ควรแก่การประชุมทำพิธีบูชาพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ประกาศพระเกียรติคุณ และเทิดทูนพระคุณสมบัติให้สมกับที่พระองค์ทรงเป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เพื่อเป็นการเตือนใจพุทธศาสนิกชนให้ซาบซึ้งในพระรัตนตรัย เจริญภาวนามัยกุศล เช่นเดียวกับวันวิสาขบูชา เพิ่มขึ้นอีกวันหนึ่ง จักเป็นมหากุศล อำนวยอภิวุฒิบุญผลให้เกิดุคติวิสัณฐิพัฒน์มงคลแก่ทุกๆ ท่าน ที่ตั้งใจทำบูชาโดยทั่วกัน จึงได้กำหนดพิธีอาสาฬหบูชาขึ้นไว้ ดังต่อไปนี้

๑. เมื่อถึงวันขึ้น ๘ ค่ำ เดือน ๘ ให้เจ้าอาวาสทุกวัดแจ้งแก่ภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกา ในวัดให้ทราบล่วงหน้า วันพระขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๘ อันจะมาถึงข้างหน้านี้ เป็นวันทำพิธีอาสาฬหบูชา ถวายแด่พระอรหันต์สัมมาสัมพุทธเจ้า เช่นเดียวกับทำพิธีวิสาขบูชา

๒. ครั้นถึงวันขึ้น ๑๔ ค่ำ เดือน ๘ ให้พระภิกษุ สามเณร ตลอดศิษย์วัด คนวัดช่วยกัน ปิดกวาด ปูลาดอาสนะ จัดเครื่องสักการะ ตั้งน้ำใช้น้ำฉัน เช่นเดียวกับทำงานวิสาขบูชา

๓. ให้ประดับธงธรรมจักร รอบพระอุโบสถเป็นพิเศษ เท่าที่สามารถจะจัดได้เพื่อประกาศวันธรรมจักรให้ปรากฏแก่มหาชน เตือนใจให้ระลึกถึงสังฆธรรมอันวิเศษที่ทรงแสดงไว้ใน พระธรรมจกัปปวัตตนสูตร ปฐมเทศนา

๔. วันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๘ เวลาเช้า เวลาบ่าย มีธรรมสวณะตามปกติแล้ว เวลาค่ำให้ภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกา มาประชุมพร้อมกันที่หน้าพระอุโบสถ หรือพระเจดีย์จุดธูปเทียนแล้วถือธูปดอกไม้ม้วนประนมมือสำรวมจิต พระสงฆ์ผู้เป็นประธานนำกล่าวคำบูชา จบแล้ว ทำประทักษิณ

อนึ่ง ก่อนจะจุดธูปเทียนบูชา ผู้เป็นประธานพึงประกาศเตือนใจพุทธศาสนิกชนให้เกิดศรัทธา ปลาหะ มีความอาภายะ รื่นเริง ในการทำบูชานี้ก่อน แล้วจึงจุดธูปเทียน

๕. ครั้นทำประทักษิณสิ้นตติยวาระ (ครบ ๓ รอบ) แล้ว ภิกษุ สามเณร พึงเข้าไปในพระอุโบสถ บูชาพระรัตนตรัย ทำวัตรค่ำ แล้วสวดพระธรรมจกัปปวัตตนสูตร จบแล้วหยุดพักให้โอกาสอุบาสก อุบาสิกา ทำวัตรค่ำ

๖. ต่อนั้น พระสงฆ์เถระแสดงธรรมเทศนาพระธรรมจกัปปวัตตนสูตร

๗. หากภิกษุ สามเณรในวัด สามารถสวดสรภัญญะ พึงจัดให้สวดสรภัญญะ เพื่อเจริญศรัทธาปลาหะ แก่ชุมชนพุทธศาสนิกชน ให้อาภายะรื่นเริงในกุศลสัมปทาตามควรแก่เวลา

๘. ต่อนั้น ให้เป็นโอกาสของพุทธศาสนิกชนเจริญภาวนามัยกุศล มีสวดมนต์และธรรมสากัจฉา (สนทนารธรรม) เป็นต้น ตามควรแก่อัธยาศัย

๙. เนื่องด้วยวันรุ่งขึ้น เป็นวันแรม ๑ ค่ำ เป็นเวลาบำเพ็ญในเทศกาลเข้าพรรษาของศาสนิกชน และเป็นวันประชุมอธิษฐานพรรษาของพระสงฆ์ ทั้งเป็นวันพระสงฆ์ทำปฏิสันถารแก่พุทธศาสนิกชนที่มาประชุม กับมาบำเพ็ญกุศลในเทศกาลสำหรับวัดเป็นประจำ นับว่าเป็นการธุระของพระภิกษุสามเณรทั่วกัน เห็นควรจะใช้เวลาทำพิธีอาสาฬหบูชาในค่ำคืนวันขึ้น ๑๕ ค่ำ ไม่เกินเวลา ๒๔.๐๐ น. เพื่อมีเวลาพักผ่อนของพระภิกษุ สามเณร และพุทธศาสนิกชน ซึ่งต่างจะต้องปฏิบัติศาสนกิจในวันแรม ๑ ค่ำ เสมอกัน

ฉะนั้น สำนักสังฆนายก จึงให้ประกาศได้ใช้คำนำถวายเป็นดอกไม้ รูป เทียน ในวันอาสาฬหบูชา เพื่อเป็นหลักปฏิบัติต่อไปดังนี้

คำนำถวายเป็นดอกไม้ รูป เทียน ในวันอาสาฬหบูชา

ยมมฺห โข มยฺ ภควนฺตํ สรณํ คตา, โย โน ภควา สตุถา, ยสฺส จ มยฺ ภควโต ฐมมํ โรเจมฯ
อโหสิ โข โส ภควา, อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺธํ, สตุเตสฺส การุณยํ ปฏิจฺจ, กรุณายโก ทิเตสฺส, อนุกมฺปํ อุปาทาย,
อาสาฬหปุณฺณมียํ พาราณสียํ อสิปตเน มิคทาเย ปณฺจวคฺคิยานํ ภิกฺขุณฺํ อนุตฺตรํ ฐมฺมจกฺกํ ปจฺมํ
ปวตเตตฺวา จตฺตาริ อริยสจฺจานิ ปกาเสสิฯ

ตสฺมิณฺจ โย สมเย, ปณฺจวคฺคิยานํ ภิกฺขุณฺํ ปมุโข, อายสฺมา อณฺเฎาโกณฺทณฺโณ, ภควโต
ฐมมํ สุตฺวา, วิรชํ วิตมลํ ฐมฺมจกฺขุํ ปฏฺฐิลภิตฺวา, “ยงฺกิณฺจ สฺมฺพุทฺธมฺมํ สพุพฺพตํ นิโรธมฺมนฺติ”, ภควนฺตํ
อุปสมฺปทํ ยาจตุว, ภควโตเยว สนฺติกา เอหิภิกฺขุอุปสมฺปทํ ปฏฺฐิลภิตฺวา, ภควโต ฐมฺมวินเย, อริยสาวกสงฺโฆ
โลเก ปจฺมํ อุปฺปนฺโน อโหสิฯ

ตสฺมิณฺจปิ โข สมเย สงฺฆรตฺนํ โลเก ปจฺมํ อุปฺปนฺนํ อโหสิ, พุทฺธรตฺนํ ฐมฺมรตฺนํ,
สงฺฆรตฺนนฺติ ตีรตฺนํ สมฺปุณฺณํ อโหสิฯ

มยฺ โข เอตฺรหิ, อิมํ อาสาฬหปุณฺณมียํกาลํ, ตสฺส ภควโต ฐมฺมจกฺกปวตฺตณฺกาลสมฺมตํ,
อริยสาวกสงฺฆอุปฺปตฺติกาลสมฺมตณฺจ รตฺนตฺตยสมฺมตณฺจ ปตฺวา, อิมํ จานํสมฺปตฺตา อิเม สกฺกาเร
คเหตฺวา, อตฺตโน กายํ สกฺการูปธานํ กริตฺวา, ตสฺส ภควโต ยถาภุจฺเจคฺคฺเณ อนุสฺสรนฺตา, อิมํ ญูปํ
(อิมํ ปฏฺฐิมาฆรํ) ติกฺขตฺตํ ปทกฺขิณํ กริสฺสาม, ยถาคหิเตหิ สกฺกาเรหิ ปุชฺชํ กุรุมานาฯ

สาธุ โน ภนฺเต ภควา สุจิรปริณิพฺพุโตปิ, ฌาตพฺเพหิ คุณฺเหหิ อตีตารมฺมณตาย ปณฺณายมาโน,
อิมํ อมฺเหหิ คหิตํ สกฺกาเร ปฏฺิคฺคณฺหาตุ อมฺหากํ ทีฆมรตฺตํ หิตาย สุขายฯ

คำแปล

เราทั้งหลาย ถึงซึ่งพระผู้มีพระภาคพระองค์ใดแล ว่าเป็นที่พึง พระผู้มีพระภาคพระองค์ใด เป็นพระศาสดาของเราทั้งหลาย อนึ่ง เราทั้งหลายชอบใจซึ่งธรรมของพระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์ใด พระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้น เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้ชอบเอง ทรงอาศัยความการุญในสัตว์ทั้งหลาย ทรงพระกรุณาแสวงหาประโยชน์เกื้อกูล ทรงอาศัยความเอ็นดู ได้ยังพระธรรมจักรอันยอดเยี่ยมให้เป็นไป ทรงประกาศอริยสัจ ๔ เป็นครั้งแรกแก่พระภิกษุปัญจวัคคีย์ ที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน ใกล้กรุงพาราณสี ในวันอาสาฬหปุณมี

อนึ่ง ในสมัยนั้นแล ท่านพระอัญญาโกณฑัญญะ ผู้เป็นหัวหน้าของพระภิกษุ ปัญจวัคคีย์ พัง ธรรมของพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้ว ได้ธรรมจักรอันบริสุทธิปราศจากมลทินว่า “สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้น เป็นธรรมดา สิ่งทั้งปวงนั้น มีความดับเป็นธรรมดา” จึงทูลขออุปสมบทแก่พระผู้มีพระภาคเจ้า แล้วได้เป็น พระอริยสงฆ์สาวกในธรรมวินัยของพระผู้มีพระภาคเจ้าเป็นองค์แรกในโลก

อนึ่ง ในสมัยนั้นแล พระสังฆรัตนะ ได้บังเกิดขึ้นเป็นครั้งแรก พระรัตนตรัย คือ พระพุทธ รัตนะ พระธรรมรัตนะ พระสังฆรัตนะ ได้สมบูรณ์แล้วในโลก

บัดนี้ เราทั้งหลาย มาประจวบมงคลสมัยอาสาฬหปุณมี วันเพ็ญอาสาฬหมาสที่รู้พร้อมกันว่า เป็นวันที่พระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้นทรงประกาศพระธรรมจักร เป็นวันที่เกิดขึ้นแห่งพระอริยสงฆ์สาวก และวันที่พระรัตนตรัยสมบูรณ์ คือครบ ๓ รัตนะ จึงมาประชุมกันแล้ว ณ ที่นี้ ถือสักการะเหล่านี้ ทำกาย ของตนให้เป็นภาชนะรับเครื่องสักการะระลึกถึงพระคุณตามเป็นจริงทั้งหลายของพระผู้มีพระภาคเจ้านั้น จักทำประทักษิณสิ้นวาระ ๓ รอบ

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคเจ้า แม้เสด็จปรินิพพานนานมาแล้วยังปรากฏอยู่ ด้วยคุณสมบัติ อันข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย จะพึงรู้โดยความเป็นอดีตารมณฺ์ จงทรงรับเครื่องสักการะอันข้า พระพุทธเจ้าทั้งหลายถือไว้แล้วนี้ เพื่อประโยชน์ เพื่อความสุขแก่ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย สิ้นกาลนาน เทอญ

พิธีมงคลแต่งงาน

ลูกผู้ชายทุกคน เมื่อได้บวชได้เรียนแล้ว กรณีจะต่อไปก็คือการหาคู่ครอง เพื่อสืบเชื้อสายแห่งตระกูลต่อไปตามประเพณี ลูกผู้หญิงก็เหมือนกัน เมื่อเจริญวัยอุปสมบทแล้วหากมีชายใดผู้คู่ควรกันมาสู่ขอ พ่อแม่ก็ตกลงแต่งงานให้ตามประเพณีเป็นอันบำเพ็ญหน้าที่เสร็จไปข้อหนึ่ง ที่ทางพระพุทธศาสนากล่าวไว้ว่า “หาคู่ครองที่สมควรให้”

การแต่งงานนี้มี ๒ ชนิด คือ ถ้าผู้หญิงไปแต่งงานที่บ้านผู้ชาย เรียกว่าฮาวาหมงคล ๑ ถ้าผู้ชายไปแต่งงานที่บ้านผู้หญิง เรียกว่าวิวาหมงคล ๑

ประเพณีของไทยเรานั้น เมื่อชายซึ่งได้บวชเรียนแล้ว มองเห็นว่าหญิงใดมีลักษณะนิสัยต้องใจคน ก็บอกให้ผู้ใหญ่ไปสู่ขอ บางทีผู้ใหญ่ก็เป็นฝ่ายมองพิจารณาเลือกให้เอง การไปสู่ขอนั้น ต้องจัดเอาผู้ใหญ่ของฝ่ายชายคือพ่อแม่ หรือผู้ปกครองอื่นๆ ซึ่งเป็นผู้สูงอายุหรือมีเกียรติ ก่อนจะไปก็ดูฤกษ์ยามวันดีก่อน แล้วจึงไปเจรจาสู่ขอต่อผู้ใหญ่ฝ่ายหญิง ผู้ใหญ่ฝ่ายชายที่ไปเจรจาสู่ขอนั้น เรียกว่า “เถ้าแก่” เหตุที่ให้มีเถ้าแก่ไปสู่ขอก็เพื่อเป็นหลักฐานมั่นคงในถ้อยคำสัญญาและถ้าต่อไปมีเหตุแตกแยกกัน ก็จะได้อาศัยเถ้าแก่เป็นพยานยืนยันข้อความในทางกฎหมาย

การเจรจาสู่ขอ

ในการเจรจาสู่ขอ เถ้าแก่ซึ่งไปสู่ขอนี้ มีการพูดกันโดยใช้สำนวนโวหาร ยิ่งเถ้าแก่เป็นคนรอบรู้ในประเพณีโบราณก็เจรจาเลียบเคียงได้ไพเราะ เช่นเจรจาว่า ได้ยินว่าบ้านของฝ่ายหญิงมีพันธุ์พืชผักแพงแดง เต้าอันงาม ก็ใครที่จะมาขอพันธุ์ไปเพาะปลูกบ้างดังนั้นเป็นต้น ผู้ใหญ่ฝ่ายหญิงก็รู้ความโดยนัยนั้น ในสมัยปัจจุบัน พูดขอเอาตรงๆ ก็มี ไม่ต้องอ้อมค้อม ถ้าผู้ใหญ่ฝ่ายหญิง ยังไม่รู้จักผู้ชายนั้นดี ก็ไต่ถามเถ้าแก่ต้องเป็นฝ่ายรับรองความประพฤติดของฝ่ายชาย

ประเพณีโบราณปรากฏในบทเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผนนั้น เราจะทราบใจความว่า เมื่อนางทองประสี (แม่เจ้าบัว) ไปขอนางพิมต่อนางศรีประจัน (แม่เจ้าสาว) หาผู้ใหญ่สูงอายุในตำบลนั้น ชื่อ ตาสน ตาเสา ยายเฒ่า ยายมิ่ง อันเป็นที่นับถือด้วยกันทั้ง ๓ ฝ่าย (จึงเรียกกันว่าเถ้าแก่) ไปด้วย ๔ คน เมื่อนางทองประสีขอลูกสาว นางศรีประจันว่า

“ดูจะขอลาความท่ายาย
 ลูกชายนั่นดีหรืออย่างไร
 ไม่เล่นเบียดกินเหล้าเมากัญชา
 ผีนผามันสุมบ้างหรือไม่
 จะสูงต่ำดำขาวคราวใคร
 ดุยังไม่เห็นแก่ตาว่าตามจริงฯ
 ครานั้นตาสนกับตาเสา
 กับทั้งยายเฒ่าและยายมิ่ง
 ว่านานไปท่านจะได้ฟังฟัง
 ลูกทองประสีดีจริงนะคนนี้ ฯลฯ”

บทตรึงนี้ถือว่า ผู้ปกครองนั้นเป็นผู้ขอ ถ้าแก่เป็นแต่ผู้รับประกัน”

ธรรมเนียมโดยทั่วไป เมื่อมีผู้มาสู่ขอลูกสาว ผู้ใหญ่ฝ่ายหญิง มักจะผัดเวลา เพื่อปรึกษาหารือในหมู่ญาติพี่น้องของตนดูก่อน ถ้าแก่ต้องมาในวันอื่นอีก การที่ผู้ใหญ่ฝ่ายหญิงขอผลัดปรึกษากันนั้น ก็เพื่อฟังความเห็นของญาติพี่น้อง และจะได้ใช้เวลาสอบสวนความประพฤติของฝ่ายชายด้วย เมื่อปรึกษาดกกลงกันด้วยความเต็มใจ และฝ่ายชายก็มีความประพฤติเป็นที่พอใจ ก็ตกลงกันยอมยกให้ บางทีผู้ใหญ่ฝ่ายหญิงที่ถือธรรมเนียมเคร่งครัดก็ถามวันเดือนปีเกิดของฝ่ายชายไว้ แล้วนำไปให้หมอดูช่วยตรวจว่า วันเดือนปีฝ่ายชายฝ่ายหญิง จะเป็นมิตรกันได้หรือไม่? ชาติถูกต้องกันไหม? อยู่ภาคตัวเดียวหรือต่างตัวกัน เมื่ออยู่ร่วมกันแล้ว จะยากจนหรือมั่งคั่งสมบูรณ์อย่างไร? ดังนี้ เป็นต้น เมื่อเห็นว่าซาตาของทั้ง ๒ ฝ่ายถูกต้องกันดี ก็เป็นอันตกลง ญาติพี่น้องยังไม่ตกลงกันบ้าง ว่าซาตาไม่ถูกต้องกันบ้าง หรืออ้างเหตุอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งถ้าแก่ฝ่ายชายฟังแล้ว ไม่ต้องเสียใจกัน

พิธีหมั้น

ถ้าตกลงกันเรียบร้อยเป็นอันยกลูกสาวให้แล้ว ผู้ใหญ่ทั้ง ๒ ฝ่าย ก็ตกลงกันในเรื่องทุนสินสอดและเรือนหอชั้นหมากผ้าไหว้วางจะเอากันเท่าไรแน่ เมื่อกำหนดกันแน่นอนแล้วบางท้องที่หรือบางรายก็ไม่นิยมพิธีหมั้น หากฤกษ์กำหนดวันแต่งงานทีเดียว การไม่หมั้นกันไว้ก่อน ก็เพราะต่างฝ่ายต่างเชื่อถือในคำมั่นสัญญาของกันและกัน การหมั้นไว้นั้น ความประสงค์ก็เพื่อเป็นหลักประกันในคำมั่นสัญญาของ

ฝ่ายชาย เพราะถ้าฝ่ายชายผิดสัญญา ไม่ยอมสมรสด้วยกับฝ่ายหญิงก็ต้องถูกริบเครื่องของหรือเรียกกันว่า
ขันหมากหมั้นไปเปล่าๆ หญิงนั้นก็เรียกกันว่าหม้ายขันหมาก

พิธีหมั้นนั้น มีวิธีทำดังต่อไปนี้ เมื่อถึงวันฤกษ์งามยามดี ฝ่ายชายก็จัดขันหมากที่จะนำไป
หมั้น มีขันใส่หมากทั้งผลกับพลูใบและทองคำตามน้ำหนักที่ตกลงกันได้ พร้อมกับขนมต่างๆ จัดไปตาม
ความพอใจ ผู้ใหญ่ฝ่ายหญิง ก็จัดเถาแก่ไว้คอยรับขันหมาก อันขันหมากหมั้นนี้ ถ้าฝ่ายหญิงผิดสัญญา
โดยประพฤติกการอันพึงรังเกียจ ก็ต้องคืนให้แก่ฝ่ายชาย

วิธีปลุกเรือนหอ

เมื่อทั้งฝ่ายชายและฝ่ายหญิง กำหนดฤกษ์ที่จะแต่งงานกันแล้ว ต่อแต่นั้น ฝ่ายชาย ก็ต้อง
ตระเตรียมแต่งตัวไม้สำหรับเรือนหอ ขนเอาไปไว้ที่บ้านเจ้าสาว ฝ่ายเจ้าสาวก็จัดสำรับกับข้าวออกมาเลี้ยง
ดูกัน

การปลุกเรือนหอนี้ ตามประเพณี เป็นหน้าที่ของฝ่ายชายจัดสร้างขึ้นในเนื้อที่บ้านของ
ฝ่ายหญิง แต่บางครั้ง ฝ่ายหญิงก็เป็นผู้จัดทำ และคิดค่าก่อสร้างจากฝ่ายชาย ส่วนเครื่องเรือน เป็นหน้าที่
ของฝ่ายหญิง

พิธีแห่ขันหมาก

ครั้นต่อจากวันปลุกเรือนหอมา เรียกกันว่า วันสุกดิบ ฝ่ายชายต้องนำผ้าไหว้, ขันหมา
แห่ไปยังบ้านเจ้าสาว

ขันหมากนั้น ต้องจัดเป็น ๓ ชั้น เรียกว่าขันหมากเอก ๑ ชั้น ขันหมากรอง ๒ ชั้น
ขันหมากเอก สำหรับใส่ข้าวสารหมากพลูจิบจัดเรียงรายพองามตามปากชั้น ใส่ตะลุ่มมีฝาปิดหุ้มผ้าลาย
มีผ้าไหมรัด ขันหมากรอง ใส่เงินสินสอด ถัวงา ข้าวเปลือก ใบเงิน ใบทอง ใบนาก รูปเทียน ผ้าไหว้
บิดามารดา และผ้าไหว้ผีปู่ย่าตายาย จะจัดผ้าเป็นกึ่งคู่ก็สุดแล้วแต่ความตกลงกัน อนึ่ง สำหรับเงินสินสอด
นั้น มีประเพณีว่า ต้องใส่ไว้ให้เกินกว่าที่ตกลงกันได้เมื่อเถาแก่ตรวจตราสิ่งของนับดู ก็จะถือว่าเป็นเงินนอก
นับเป็นเคล็ดที่ถือกันว่า ชายหญิงนั้นอยู่ร่วมกันแล้ว ทรัพย์สินก็มีแต่จะออกเงยเพิ่มพูนยิ่งขึ้น ขันหมากที่
จำเป็นมีเพียง ๓ ชั้นเท่านั้น จะจัดเพิ่มเติมขึ้นอีกเท่าไรก็ได้ ใส่ขนมต่างๆ ในถาดเหล่านั้น อนึ่ง
ขันหมากนอกจากนี้ แม้จะมีจำนวน ๕๐ หรือจำนวนร้อยก็ตาม ประเพณีโบราณนิยมเรียกว่า "ร้อยเอ็ด"
เสมอกัน

เงินทุนสินสอด ได้แก่เงินที่ตกลงกันในการแต่งงานนี้ มี ๒ อย่าง คือเงินที่ผู้ปกครองเจ้าบ่าวเจ้าสาว ให้ฝ่ายละครึ่ง สำหรับคู่บ่าวสาวจะใช้ในการแต่งตัว เรียกว่าเงินทุนประเภท ๑ เงินที่ฝ่ายเจ้าบ่าวให้แก่ตัวเจ้าสาว เรียกว่าสินสอด ประเภท ๑

ครั้นได้ฤกษ์งามยามดี ก็เริ่มแห่ขันหมากไปยังบ้านเจ้าสาว เป็นขบวนเอิกเกริกมีไชโยโห่ร้องกัน (ตามประเพณีท้องถิ่น) สนุกสนาน ขบวนใหญ่น้อย ตามฐานะและความกว้างขวางของฝ่ายเจ้าบ่าว ครั้นไปถึงบ้านเจ้าสาวแล้ว ถ้าหากมีการกั้นประตู ก็เป็นหน้าที่ของเจ้าแถมจะให้เงินรางวัลเสมือนกับเป็นค่าเปิดประตู ถ้าหากมีการล้างเท้าเจ้าบ่าว ก็ต้องให้รางวัลเช่นเดียวกัน

การกั้นประตู พวกพ้องเจ้าสาวมักเป็นคนทำ โดยเอาผ้าแพรสี หรือสายสร้อยผูกต่อกันยาว กั้นไว้ไม่ให้เจ้าบ่าวขึ้น และจัดกั้นกัน ๓ ประตูที่เรือนหอตนเอง (ถ้าไม่ได้ปลูกเรือนหอ โดยแต่งงานกันที่บ้านผู้ปกครองฝ่ายหญิงก็กั้นกันที่บ้านนั้น) ครั้นเจ้าบ่าวมาถึงประตูที่ ๑ พวกเจ้าบ่าวก็ถามว่านี่ประตูอะไร พวกเจ้าสาวที่กั้นประตูนั้น ก็ตอบว่าประตูเงิน ครั้นถึงประตูที่ ๒ ก็ถามเช่นนั้นอีก พวกเจ้าสาวตอบว่าประตูทอง ครั้นถึงประตูที่ ๓ ก็ถามอย่างเดียวกัน พวกเจ้าสาวก็ตอบว่า ประตูแก้ว พวกเจ้าบ่าวต้องให้เงินรางวัลทุกๆ ประตู

ครั้นแล้ว เจ้าแถมคนกลางทั้งสองฝ่าย ก็นับตรวจตราดูสิ่งของว่าถูกต้องตามสัญญาหรือไม่ เมื่อถูกต้องเรียบร้อย ฝ่ายเจ้าสาวรับเครื่องขันหมากเสร็จแล้ว ก็จัดอาหารมาเลี้ยงดูกัน เป็นอันเสร็จพิธีขันหมาก เพียงนี้

ในบางท้องถิ่น ก็มีพิธีบายศรี (สู่ขวัญ - รับขวัญ) ด้วย ข้าพเจ้าชอกกล่าวแทรกไว้ในที่นี้ด้วย เพื่อเป็นคติ มีพิธีแต่งงานในชนบทแห่งหนึ่ง เมื่อผู้ใหญ่ทั้งสองฝ่ายตกลงกันเรียบร้อยแล้ว ในวันแห่ขันหมาก ครั้นเจ้าแถมตรวจตราสิ่งของ ปรากฏว่าทองคำที่ตกลงกันไว้นั้น เป็นทองปลอม จึงเกิดเอะอะกัน ยกใหญ่ สืบสาวไป ได้ความว่า แม่ของเจ้าบ่าวเป็นคนจัดเปลี่ยนเอาทองคำปลอมมา เพราะความโลภที่ไม่อยากเสียทองคำแท้ แต่ด้วยความประนีประนอมของผู้ใหญ่อื่นๆ เมื่อเปลี่ยนเป็นทองแท้แล้ว ก็แต่งงานกันสำเร็จเรียบร้อย ผลแห่งความอับอายของแม่เจ้าบาวนั้น ทำให้เป็นคนคึดดีคึดร้าย มีลูกสาวอยู่คนหนึ่ง แก่คิดหวังจะแก้ความอับอายของแกในครั้งนั้น ถ้าแกพบคนมั่งคั่งหรือมีเกียรติก็เอ่ยวาจาเลียบเคียงผลสุดท้าย เด็กสาวนั้นก็กลายเป็นผู้นำสงสาร เป็นดั่งดอกไม้ริมทางไป คนนี้ชมแล้วก็ผละ คนโน้นเชยแล้วก็ทิ้ง และคำที่แกชอบพูดเสมอ ในเวลาคึดดีคึดร้าย ก็คือคำว่า “ทองเก้แต่งงาน”

เรื่องนี้ เป็นคติได้อย่างดีว่า ในพิธีมงคลนั้น ถ้าไปทำสิ่งอันเป็นอัปมงคล ก็จะมีผลส่งสะท้อนถึงจิตใจ อาจเป็นไปได้ต่างๆ ถ้าทำถูกต้องไม่คิดคดโกงเขา ด้วยเห็นแก่เล็กน้อย ก็จะเป็นมงคลสวัสดิ์ เฉพาะในเรื่องนี้ ข้าพเจ้าเห็นว่า เพราะมารดาของเจ้าบ่าวคิดไม่ซื่อสัตย์ แม้ในการแต่งงานให้ลูกชายของตน ครั้นทำไปแล้ว มีคนรู้กันทั่ว ก็ได้รับความอับอายในประชุมชน จิตใจของแกในตอนนั้น มีปมด้อย

ถนัดชัดเจน จึงต้องหาทางชดเชย ก็เฟื่องเลี้ยงไปยังลูกสาว ด้วยหวังคิดจะแก้ความอับอาย ในบางครั้ง แกจึงพูดออกมาแต่ว่า “ทองคำเก้แต่งงาน” ซึ่งเป็นผลสะท้อนแห่งปมด้อย

พิธีรดน้ำในปัจจุบัน

เมื่อพิธีขันหมากเสร็จสิ้น ถึงเวลาเย็นในวันนั้น ทำพิธีสงฆ์ นิมนต์พระมาสวดมนต์เจ้าบ่าวจะต้องออกไปจุดธูปเทียน นั่งฟังพระสวดมนต์แต่ผู้เดียว ส่วนในตอนวันรุ่งขึ้นเช้าทั้งเจ้าบ่าวและเจ้าสาวต้องออกมาตักบาตรด้วยกัน เลี้ยงพระแล้ว ช่วยกันประเคนของถวายพระ เป็นอันเสร็จพิธีสงฆ์

ครั้นถึงฤกษ์รดน้ำ เจ้าบ่าวกับเจ้าสาวออกไปนั่งบนที่ซึ่งจัดไว้ บ่ายหน้าไปทางทิศที่โหราจารย์กำหนด ผู้ชายนั่งข้างขวามือของผู้หญิง แล้วผู้ใหญ่ที่เป็นประธานในงาน สวมด้ายมงคลครอบศีรษะฝ่ายชายและหญิง แล้วเริ่มรดน้ำสังข์แก่คู่บ่าวสาวพร้อมกับให้ศีลให้พรเสร็จแล้วแขกที่ได้รับเชิญมาในงานต่างทยอยเข้ามารดน้ำตามลำดับ หมดจากแขกแล้วก็ถึงวงศัญญาติ ครั้นหมดผู้รดน้ำเรียบร้อยแล้ว ผู้ใหญ่ก็จะปลดด้ายมงคลออก ถือเคล็ดกันว่า ถ้าปลดออกจากศีรษะฝ่ายชายก่อน ชายก็มีอำนาจเหนือฝ่ายหญิง ถ้าปลดออกจากศีรษะหญิงก่อน ก็ถือว่าต่อไปหญิงจะมีอำนาจมากกว่าชาย ในปัจจุบันนี้ เจ้าภาพมักมีของแจกลีเก้ๆ น้อยๆ แก่แขกตามสมควร เป็นอันเสร็จพิธีรดน้ำเพียงเท่านี้

พิธีรดน้ำในสมัยโบราณ

ในสมัยโบราณ พิธีรดน้ำต่างจากสมัยปัจจุบัน คือเมื่อพระมาสวดมนต์ เจ้าบ่าวกับเจ้าสาวต่างก็มีเพื่อนบ่าวและเพื่อนสาวห้อมล้อมออกมา ไปนั่งตั้งวงแยกกันอยู่ข้างหน้าพระสงฆ์ แล้ว

- ก. พระสวมมงคลให้คู่บ่าวสาว
- ข. พระเป็นผู้รดน้ำแต่งงาน
- ค. รดน้ำด้วยเอาโอตักน้ำ ชัดเปียกทั้งตัว จนถึงต้องผลัดผ้าแต่งตัวใหม่ทั้งเจ้าบ่าวและเจ้าสาว
- ง. การที่พวกเพื่อนบ่าวสาวเข้ารับน้ำมนต์เป็นอุบายที่จะแก้งตัวเจ้าบ่าวกับตัวเจ้าสาวให้เข้าไปชิดติดกัน

ดังปรากฏในเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน ตอนแต่งงานพระไวยกับศรีมาลาว่า

“ครั้นถึงน้อมนั่งฟังพระธรรม
 *พระสดำจับมงคลคูใส่
 สายสิญจน์โยงศรีมालามาพระไวย
 พอฆ้องใหญ่หึ่งดั่งตั้งชยันโต
 หนุ่มสาวเคียงข้างเข้านั่งอัด
 พระสงฆ์เปิดตาลปัตรชดน้ำโร
 ปราลงข้างสีกาห้าหกโอ
 ท่านยายโพสาวน่า* น้ำเข้าตา
 อืดอืดยัดเยียดเบียดกันกลม
 เอาหนามสั้มแทงร้องอุยหน้า
 ที่ไม่ถูกเท้ายันดันเข้ามา
 ท่านยายสาออกมานั่งบังกันไว้
 มหาดเล็กโลนโลนโดนกระแทก
 โอยพ้อซี้จะแตกทนไม่ได้
 ท่านยายสาเต็มทีลูกหนีไป
 จนพระไวศรีมालามาชิดกัน”

ฯลฯ

*พระสดำคือปลัดสังฆราช

*หัวหน้าเพื่อนเจ้าสาว เรียก สาวน่า หัวหน้าเพื่อนเจ้าบ่าว เรียก บ่าวน่า

พิธีไหว้ผีปู่ย่าตายาย

เมื่อเสร็จพิธีรดน้ำแล้ว เขาก็เชิญเจ้าบ่าวเข้าเรือน บิดามารดาฝ่ายผู้หญิง เอาผ้าขาวมาปูกลางเรือน แล้วเอาเหล้า มะพร้าวอ่อนกับผ้าไหว้ผิวางลงบนผ้าขาวนั้น เจ้าบ่าวจุดเทียนแฝดคู่หนึ่ง กับธูปคู่หนึ่ง ลงมือไหว้ผีปู่ย่าตายายพร้อมกับเจ้าสาว ในการไหว้นั้น ถ้าแก่จะให้เจ้าบ่าวยกมือขวา เจ้าสาวยกมือซ้าย ประณมประสานกัน กราบพร้อมกัน ๓ ครั้ง แล้วเจ้าบ่าวก็ออกมาไหว้พ่อแม่ของเจ้าสาว พร้อมทั้งไหว้ญาติผู้ใหญ่ของเจ้าสาว เป็นอันเสร็จพิธีไหว้

พิธีเรียงหมอน

ครั้นเสร็จจากพิธีไหว้ผีนั้นแล้ว ทางฝ่ายเจ้าสาวก็ต้องจัดที่นอนหมอนมุ้งเครื่องตกแต่งอื่นๆ แล้วเชิญผู้ใหญ่คู่ผัวเมียให้เข้าไปทำพิธีปูที่นอนเรียงหมอน ผู้ใหญ่ในพิธีนี้ต้องเลือกเอาคู่ที่อยู่ร่วมกันมาด้วยความสุขสวัสดิ์ ไม่เคยทะเลาะวิวาทกัน เป็นผู้เจริญด้วยทรัพย์สินและเกียรติยศ โดยสมควรแก่ท้องถิ่น

ในการนี้ ให้เอาฟักเขียวลูกหนึ่ง หม้อใหม่ใส่น้ำหม้อหนึ่ง และถั่วงาวรวมอยู่กับทุนสินสอดวางไว้บนพานหนึ่ง นำไปวางข้างที่นอน เป็นเครื่องหมายสำหรับอำนวยการให้คู่บ่าวสาวมีใจเย็นเสมือน้ำกับฟัก มีน้ำใจหนักเสมือนคิลามีแต่ความจำเริญวัฒนาเหมือนถั่วงาว แล้วผู้ใหญ่ฝ่ายเจ้าบ่าวและเจ้าสาว ก็จัดแจงวางหมอนหนุนศีรษะ ครั้นแล้วผู้ใหญ่คู่ที่ได้รับเชิญมาจัดทำพิธีนี้ ก็ลงนอนก่อนเป็นปฐม หญิงนอนซ้าย ชายนอนขวา ในเวลานอนนั้น ก็เจรจากันด้วยคำดีงาม ให้ศีลให้พร เป็นอันเสร็จพิธีเรียงหมอน

เฝ้าหอส่งตัวเจ้าสาว

ครั้นเสร็จพิธีเหล่านี้แล้ว ตัวเจ้าบ่าวต้องนอนเฝ้าหออยู่แต่ผู้เดียวก่อน มีกำหนด ๓ วัน ครั้นถึงฤกษ์ยามยามดี ผู้ปกครองฝ่ายหญิงก็พาตัวเจ้าสาวไปส่งเข้าหอ พร้อมกับให้โอวาทแก่เจ้าสาว ให้รู้จักฝากเนื้อฝากตัวกับเจ้าบ่าว สอนมอบตัวเจ้าสาวแล้ว คู่บ่าวสาวก็กราบไหว้ผู้ใหญ่ฝ่ายหญิงนั้น ผู้ใหญ่ฝ่ายหญิงก็กลับ เจ้าสาวบางทีก็ลุกออกจากม่านจะตามเฝ้าแก่ออกไปก็มี เป็นหน้าที่ของเจ้าบ่าว จะเจรจาหรือป้องกัน โดยวางตัวเหมือนหมอนที่จะประกอบโอสถขนานนั้นขนานนี้ แก่คนไข้ เป็นอันเสร็จพิธีเฝ้าหอ - ส่งตัวเจ้าสาว

ในปัจจุบัน การแต่งงานมักไม่สร้างเรือนหอ เจ้าบ่าวก็เลยไม่ต้องนอนเฝ้าหอให้ต้องว่าเหว่หัวใจ แต่งงานแล้วส่งตัวกันตลอดทั้งกลางคืนนั้นทีเดียว รวบรวมกันเข้ามาดีเหมือนกัน พิธีมงคลแต่งงานก็เป็นอันยุติเพียงนี้

ฤกษ์ในการแต่งงาน

การแต่งงานนั้น นิยมกระทำกันในเดือนคู่ คือเดือน ๒ เดือน ๔ เดือน ๖ เดือน ๘ เดือน ๑๐ เดือน ๑๒ สำหรับเดือน ๘ นั้นเป็นเดือนเข้าจำพรรษาของพระภิกษุสงฆ์ นิยมเลื่อนมาเดือน ๙ แต่บางท่าน และในบางท้องถิ่น ถือเด็ดขาดว่า เดือนในระหว่างพรรษา ไม่ประกอบพิธีแต่งงาน อนึ่ง มักถือกันแต่งงานในวันข้างขึ้น ไม่แต่งข้างแรม

ดิถีที่ใช้ในพิธีเรียงหมอน

ขึ้น ๗ ค่ำ ๑๐ ค่ำ ๑๑ ค่ำ

แรม ๔ ค่ำ ๘ ค่ำ ๑๐ ค่ำ ๑๔ ค่ำ

อย่างไรก็ดี การแต่งงาน ควรให้ท่านที่เป็นหมอดู หรือชำนาญในโหราศาสตร์ตรวจสอบให้เรียบร้อย เพราะเป็นงานมงคลสำคัญยิ่งและมีได้ครั้งเดียวในชีวิต ถ้าแต่งครั้งที่ ๒-๓ ดูกระไรอยู่

สรุป

พิธีแต่งงานนี้ ที่กล่าวมาเป็นประเพณีที่ได้พบเห็นใช้อยู่โดยมาก แต่ความจริง ความนิยมแต่ละท้องถิ่น ย่อมผิดแปลกต่างๆ กันออกไป ยิ่งต่างชาติต่างภาษายิ่งน่าศึกษาประดับความรู้

ในธรรมเนียมไทย ถือการแต่งงานว่ามีกำเนิดมาแต่ครั้งพระเจ้ากรุงกบิลพัสดุ์ กับพระนางสิริมหามายา และชันหมากแม้จะมีมากน้อย ก็นิยมเรียกกันว่าร้อยเอ็ด ดังคำสุภาษิตว่า “สองกษัตริราชภิเษกกันในครั้งนี้ พระพิษณุกรรมก็ชวนกันลงมา ทั้งเทพบุตรเทพยดา ก็ลงมาช่วยกันทำปราสาทหอทั้งร้อยเอ็ดเมืองก็มีย่อท้อช่วยชันหมาก” ทั้งนี้ เพราะไทยเรานั้นคงในพุทธศาสนาจึงเอาเรื่องที่เนื่องด้วยพุทธประวัติเป็นต้นเค้า

อนึ่งการแต่งงานนั้น เช่นนางวิสาขาแต่งงานในพุทธกาลก็ทำต่างออกไปอีกเฉพาะในเมืองไทย ข้าพเจ้าจึงนำพิธีแต่งงานในท้องถิ่นต่างๆ มากล่าวตามที่ได้เห็นว่าสมควร ดังต่อไปนี้

ในจังหวัดตาก

“การแต่งงานนั้น ชายจะต้องหามะพร้าวออกคู่หนึ่ง เป็นขันหมากเอกไปในวันแต่งงาน คู่บ่าวสาวจะต้องปลูกมะพร้าวนี้คนละต้นเป็นการเสี่ยงทาย ถ้ามะพร้าวออกงามดีก็ถือว่าบ่าวสาวคู่นั้นจะอยู่เย็นเป็นสุขจนเฒ่าจนแก่ ในหมู่บ้านพวกไทยเหนือจึงมีต้นมะพร้าวมาก การแต่งงานโดยทั่วๆ ไปเจ้าบ่าวจะต้องมีขันสູ (ทองหมั้น) ขนมหองสามถาดไปหมั้นไว้ก่อน เวลาแต่งงานต้องมีขันหมากเอก คือ เหล้า เบ็ด ไก่ หมูช่วงหนึ่ง (แล้วแต่ฝีมือเจ้าสาวชอบอะไร) หมากพลูอย่างละ ๓๐ ขนมหอม ข้าวเหนียวแก้วอย่างละถาด ผ้าแดงผ้าขาวอย่างละคอกสำหรับเชนผี ของนอกจากนี้ มีอะไรๆ อีกก็แล้วแต่ฐานะ”

อ.ปากพลี จ.นครนายก

การแต่งงาน ต้องมีพิธีกินดอง คือเมื่อสู่ขอและกำหนดวันแต่งงานแล้ว ก่อนจะถึงวันแต่งงานวันหนึ่ง ฝ่ายชายต้องไปบ้านฝ่ายหญิง ทำพิธีเช่นสรง ฝ่ายหญิงทำบายศรีมีข้าวต้ม ข้าวเกรียบ กล้วยมัน พร้อมทั้งเงิน ใส่ขันวางบนโต๊ะ เจ้าบ่าวเจ้าสาวก็นั่งคู่กัน ผู้เฒ่าจัดการสู่ขวัญ ครั้นถึงวันแต่งงาน จัดชาย ๘ คนนำสินสอดไปมอบให้ฝ่ายหญิง แล้วกลับมารับเจ้าบ่าว ไปไหว้ผู้ใหญ่ๆ จัดการผูกข้อมือ ให้ศีลให้พร มอบของขวัญให้ (ถ้ามี) แล้วจัดการเลี้ยงกัน แล้วฝ่ายชายกลับ ในวันเดียวกันนี้ ฝ่ายหญิงไปบ้านเจ้าบ่าว ให้เจ้าสาวไหว้ แล้วผูกข้อมือ ทำขวัญเช่นเดียวกัน แล้วพาเจ้าสาวกลับบ้าน ครั้นถึงเวลาค่ำ พาเจ้าบ่าวไปบ้านเจ้าสาว ผู้ปกครองเจ้าสาว ก็พาตัวเจ้าบ่าวเข้าห้องเจ้าสาว สั่งสอนและให้ศีลให้พรเป็นเสร็จพิธี

ในจังหวัดนครพนมแต่งงาน ๓ ครั้ง

เมื่อสู่ขอและกำหนดวันแต่งงานแล้ว ปลุกโรงขึ้นในลานบ้านทั้ง ๒ ฝ่าย ครั้นถึงวันงาน ฝ่ายชายให้เจ้าแก่นำดอกไม้ธูปเทียน กระบือ ๑ ตัว กับเงินสินสอด ไปมอบให้ฝ่ายหญิง เมื่อฝ่ายหญิงรับแล้ว ในคืนนั้นมีการรื่นเริง (เรียกว่า เล่นสลาแต่งงาน) และกินเลี้ยงบ้านเจ้าบ่าวมีแต่การกินเลี้ยง ไม่มีการรื่นเริงเล่นอะไร

รุ่งเช้า คนบ้านเจ้าบ่าวไปฆ่ากระบือตัวนั้นที่บ้านเจ้าสาว แล้วแบ่งกันฝ่ายละครึ่ง คือ ซีกขวากับศีรษะให้ฝ่ายหญิง ซีกซ้ายกับหางให้ฝ่ายชาย เรียกว่า “หัวไปหางทางไปหาท้าว” แล้วต่างก็นำไปทำอาหารเลี้ยงแขก ครั้นเวลาประมาณบ่าย ๔-๕ โมงเย็นแห่ชายไปบ้านหญิง ให้พักอยู่ที่โรงไม้ขึ้นเรือน แล้วเจ้าแก่นำขึ้นไปรับหญิงลงมาหาชาย ครั้นแล้ว แห่ทั้งเจ้าบ่าวเจ้าสาวกลับบ้านมีการสู่ขวัญ และการเล่นรื่นเริงอีกคืนหนึ่งพอได้กำหนด ๓ วัน คู่ผัวเมียพากันไปขอขมาผู้ใหญ่คนที่นับถือรับศีลรับพรเป็นเสร็จพิธี ครั้งที่ ๑

ครั้นต่อมา วงศ์ญาติฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ไม่สบายป่วยไข้ (จะเป็นเวลาหลังจากครั้งที่ ๑ เพียง ๔ - ๕ วัน หรือ ๓ - ๔ ปีก็ตาม) ถือกันว่า (ผิวยากกินฮืด เครื่องเซ่น ต้องแต่งงานอีกเป็นครั้งที่ ๒ เรียกว่า “ฮับเอาเมียไปบ้าน ด้านเอาเมียไปเฮือน” ชายมีกระบือ ๑ ตัว เงินพอสมควร โดยมอบเงินให้ฝ่ายหญิง ฆ่ากระบือเลี้ยงแขกที่บ้านชายและมีการรื่นเริงกันเหมือนครั้งที่ ๑ เป็นการแต่งงานครั้งที่ ๒ แม้ครั้งที่ ๓ ก็ปรารภเหตุเช่นเดียวกัน จัดทำอย่างนี้เหมือนกัน ต่อนั้น ไม่ต้องแต่งงานอีก

อ.บางระกำ จ.พิษณุโลก

พิธีแต่งงานในอำเภอนี้ ที่จะกล่าวเป็นพิธีของไซ่ง มี ๒ อย่างคือ

๑. เมื่อชายหญิงชอบพอรักใคร่กัน ก็จัดเจ้าแก่ไปสู่ขอ ถ้าไม่ขัดข้อง ฝ่ายหญิงมักเรียกสินสอดเท่าจำนวนเงินที่แม่เคยได้ เช่นแม่แต่งงาน ได้รับสินสอด ๕๐ บาท การแต่งงานลูกสาวก็เรียกสินสอดเพียง ๕๐ บาท ถึงฤกษ์งามยามดี ก็แต่งงาน อย่างนี้เรียกว่า “แต่งงานสู่ขอ”

๒. เมื่อฝ่ายชายจัดเจ้าแก่ไปสู่ขอเรียบร้อยแล้ว เจ้าบ่าวไปอยู่บ้านเจ้าสาว ช่วยกันทำมาหากิน ส่วนการแต่งงานแล้วแต่ฝ่ายหญิงจะกำหนด บางรายมีบุตรธิดาไปก่อนแล้วก็มี การแต่งงานนี้ ฝ่ายหญิงมัก

เรียกเงิน สุรา กับสุกรตัวหนึ่ง สำหรับเซ่นผี พอเป็นพิธีครั้นถึงวันกำหนด ฝ่ายชายมาทำพิธี แล้วเลี้ยงอาหาร มีการรื่นเริงกันตามสมควร เมื่อแต่งงานเสร็จ ฝ่ายชายก็พาภรรยาบุตรของตนแยกครัวไปทำมาหากิน อย่างนี้ เรียกว่า “แต่งงานอาสา”

อ. กุจฉินารายณ์ จ. มหาสารคาม

การแต่งงานในอำเภอนี้ ต้องมีพิธีถึง ๔ ครั้ง จึงจะยุติ คือ

ครั้งที่ ๑ กล่าวโอม จัดเถ้าแกไปสู่ขอ ต้องเสียเงิน ๓ บาท ให้ฝ่ายหญิง เรียกว่า “เงินไขความปาก”

ครั้งที่ ๒ หมาย จัดของคือ หมาก พลุ บุหรี่ กล้วย อ้อย ข้าวต้มใส่กระหยัง (คล้ายตะกร้า) เต็ม ๒ กระหยัง ให้คน ๒ คน นำไปให้ผู้ปกครองหญิง ล่วง ๓ วัน ฝ่ายหญิงจึงคืนกระหยังเปล่าให้ชาย

ครั้งที่ ๓ ให้ของฝาก จัดของอย่างครั้งที่ ๒ ใส่เต็ม ๔ กระหยัง และเพิ่มตะกร้าเล็ก ๆ อีก ถ้าตัวหญิงนั้นเป็นลูกคนหัวปีหรือสุดท้อง ต้องใช้ตะกร้า ๓๒ ใบ นอกจากนี้ ใช้ ๑๖ ใบ ในตะกร้าเหล่านี้ ใส่ไข่ไก่ ๔ ใบ ใส่ข้าวเปลือก ๔ ใบ เงิน ๒ บาท นำไปให้ฝ่ายหญิง ๆ เก็บเงินเอาไว้ ๒ บาท กระหยัง ๒ ใบ คืนกระหยังให้ฝ่าย ชาย ๒ ใบ ตะกร้านอกนั้นเอาแจกหมู่พี่น้องที่นับว่าเป็นเจ้าโคตร ต่อแต่นั้น ก็หาฤกษ์ปลูกเรือนหอ

ครั้งที่ ๔ พะชู ครั้นวันฤกษ์ดี ฝ่ายชายจัดสุกร ๑ ตัว ไก่ ๑๐ ตัวขึ้นไป นำไปบ้านฝ่ายหญิง ทำกับข้าวรวมกันจัดเป็นสำรับมากบ้างน้อยบ้าง แต่ฝ่ายหญิงต้องจัดมากกว่าฝ่ายชาย ๒ สำรับ ในสำรับชายต้องมีเงิน ๑ บาท สำรับหญิงต้องมีเงินสำรับละ ๑ สตางค์ ครั้นเลี้ยงดูกันแล้ว แห่เจ้าบ่าวขึ้นเรือนหอ และทุก ๆ คนต้องยืน อย่างเพ็งนั้งในเมื่อขึ้นไปแล้ว จนกว่าผู้กล่าวโอมจะรับเจ้าสาวขึ้นมา จึงพากันนั่งได้ ลำดับนั้น สู่ขวัญ เสร็จแล้ว ชายหญิงทั้งคู่ไหว้ญาติพี่น้อง คือชายไหว้พี่น้องเจ้าโคตรฝ่ายหญิง และหญิงไหว้พี่น้องฝ่ายชาย ฝ่ายหญิงต้องมีของไหว้ เช่น ที่นอน หมอนมุ้ง (เครื่องเรือนนั่นเอง)

ครั้งที่ ๕ แปลงออก หลังจากนั้น ๔ วัน ชายจับไก่ต้ม ๑ ตัว ไห (มีสุราหรือไม่มีก็ได้) ๑ ไห ถ้วย ๑ ลูก (สำหรับใช้ดื่มสุรา) กับสตางค์ ๖ สตางค์ ไหว้ผีฝ่ายหญิง ขอย้ายสังกัดหญิงมานับถือฝ่ายชาย ของชายเหล่านี้ ผู้ปกครองฝ่ายหญิงเก็บเอาไว้ (การคืนของเหล่านี้ หมายความว่าหย่าร้างกัน ถ้าไม่คืนตราบดีถือว่าไม่หย่าร้างกันตราบนั้น

ครั้งที่ ๖ กินดอง จากนั้นมาครบ ๓ ปี ฝ่ายชายจัดสุกร ๑ ตัว สุรา ๖ ไห ฝ่ายหญิงจัดไก่ ๑ ตัว หรือสุกร ๑ ตัว รวมกันทำกับข้าวที่บ้านของผู้ปกครองฝ่ายหญิง แต่ต้องแยกกันทำ คือชายทำก่อน แล้วเอาไปเช่นผีฝ่ายหญิง พร้อมกับเงิน ๑ บาท แล้วเลี้ยงเจ้าโคตรทั้ง ๒ ฝ่าย เสร็จแล้ว ฝ่ายหญิงเลี้ยงเจ้าโคตรทั้ง ๒ ฝ่าย อีกครั้งหนึ่ง และต้องจัดสำรับกับข้าวเหมือนครั้งที่ ๕

ครั้งที่ ๗ กินด่าง เมื่อมีบุตร ๒ คนแล้ว ฝ่ายชายจัดกระบือ ๑ ตัว สุกรเล็ก ๆ ๑ ตัว (ขนาดนมได้ทั้งตัว) ฝ่ายหญิงจัดสุกร ๑ ตัว รวมกันทำกับข้าวที่บ้านของหญิง ทำพิธีเหมือนครั้งที่ ๖ เสร็จแล้ว ฝ่ายชายนำเงิน ๖ ตำลึง กระบือ ๑ ตัวไปไหว้โคตรตาฝ่ายหญิง

ครั้งที่ ๘ กินชอด เมื่อมีบุตร ๓ คนแล้ว ฝ่ายชายจัดกระบือ ๑ ตัว ไปบ้านฝ่ายหญิง ทำเหมือนครั้งที่ ๕.๕.๖.๗.

ครั้งที่ ๙ กินหมุถมฮอย กินควายแม่ลูกผูกถุน เมื่อมีบุตร ๔ คนแล้ว ฝ่ายชายจัดกระบือ ๑ ตัว ที่มีลูกติด ๑ ตัว สุกร ๑ ตัว ไก่ ๑ ตัว ไปบ้านฝ่ายหญิง ผูกกระบือไว้ใต้ถุนมุมต้นเสาเรือน ผูกไก่ไว้ที่บันไดชั้นล่าง เรียกว่า “ไก่ชะปก นกกะหุ้ม” ต้มสุกรทั้งตัวนำไปเช่นผีฝ่ายหญิงเรียกว่ากินหมุถมฮอย กระบือนั้น แม่มันผูก ลูกมันฆ่า คือฆ่าลูก เรียกว่ากินควายแม่ลูกผูกถุน ไก่นั้นฆ่า เอาไก่นั้นไปพร้อมกับเนื้อสุกรเนื้อกระบือ ใส่ขวัญให้แก่ผู้กล่าวโอม สู่ขวัญแล้ว เป็นอันยุติพิธีที่เนื่องด้วยการแต่งงานมาแต่ต้น

ผู้ปรารภนาทราบประเพณีเหล่านี้ เพื่อประดับความรู้ในภาคภาษาไทย ก็พอศึกษาค้นคว้าได้ จากตำนาน ลัทธิ ธรรมเนียมต่าง ๆ ตลอดจนกระทั่งหนังสือในพุทธศาสนา

หลักของครอบครัว

การที่ชายกับหญิงแต่งงานกัน ก็ด้วยหวังความจำเริญแห่งวงศ์ตระกูล ดังนั้น จึงเห็นสมควรกล่าวหลักของครอบครัว ไว้ในที่นี้ด้วย เรียกว่าหลักของครอบครัว หรือจะเรียกว่าหลักสูตรของครอบครัวก็ได้ เพราะถ้าไม่รู้จักหลักสูตร ก็ปฏิบัติไม่ถูก ในลำดับนั้น ก็อาจเกิดความยุ่งยากในครอบครัว และความสุขมิได้

ก. หลักสูตรของผัว ผู้เป็นผัว ฟังปฏิบัติ ดังนี้

๑. ต้องยกย่องนับถือว่าเป็นเมีย คือแนะนำให้ญาติมิตรรู้จักและนำเข้าสังคม ต่าง ๆ ยกย่องไว้เสมอ
๒. ต้องไม่ดูหมิ่น
๓. ต้องไม่ประพฤติก่อล่วงใจ คือไม่คบค้าหญิงอื่นในฐานะชู้สาว หรือคบหญิง อื่น ๆ โดยทำนองนั้น
๔. ต้องมอบความเป็นใหญ่ให้ คือแบ่งหน้าที่กันรับผิดชอบในครอบครัว ยอมให้เมียได้สิทธิปกครองผู้คนในครอบครัว และมีสิทธิร่วมรู้เห็นด้วยในการจับจ่ายทรัพย์ และบริหารหรือในกิจกรรมต่าง ๆ ที่พึงปฏิบัติ
๕. ต้องให้เครื่องแต่งตัว คือยอมให้เมียจับจ่ายทรัพย์ในการตกแต่งร่างกายให้ได้สมกับฐานะ

ข. หลักสูตรของเมีย ผู้เป็นเมียฟังปฏิบัติ ดังนี้

๑. จัดการงานดี คือหมั่นจัดการงานในบ้านที่อยู่ให้เป็นที่เรียบร้อยและสะอาดตลอดจนการปกครองคนในบ้านให้อยู่เป็นสุข
๒. สงเคราะห์คนข้างเคียงของผัวดี คือต้องช่วยสงเคราะห์และอุปการะญาติมิตรของผัวตามที่จะช่วยทำได้ให้สมกับฐานะ
๓. ไม่ประพฤติก่อล่วงใจผัว คือไม่คบค้าชายอื่นจนเป็นที่แสดงว่านอกใจผัว หมั่นเอาอกเอาใจผัวให้เป็นที่ชอบพอและไว้ใจได้เสมอ ดังคำที่นางกฤษณาได้สอนน้องสาวของตนตอนหนึ่งว่า “ตื่นก่อนเมื่อนอนหลัง ฟังเข้าฟังบรรหารแสดง...” “ยามให้ธิดเบศร์ทรงประจวบองค์บ่สำราญ รักษาพยาบาลบำเรอรักภักดีตระโบม...” หรือดังคำทำขวัญโบราณตอนหนึ่งว่า “...ปรนบัติผัวตน จะเกิดมงคล แก่ตนทุกวัน อีกไม้สีฟัน ชันน้ำบัวนปาก ดูพลูดูหมาก ทั้งตลับขี้ผึ้ง อย่าตั้งปึงเอาผัว อย่าทำชั่วถึงผู้ใหญ่ เราสอนเจ้าไว้ จงเร่งจดจำ เวลาอย่าเผลอเผลอ อย่าโลเลแก้งแซ่เชื่อน...” เป็นต้น
๔. รักษาทรัพย์ที่ผัวหามาได้ไว้ คือควรช่วยประหยัดการใช้จ่ายทรัพย์ที่ผัวหาหรือตนหามาได้ โดยใช้จ่ายให้สมกับฐานะพอสมควร และอุทิศสัพเพหิมาหมอมริบไว้ใช้ในยามป่วยไข้ คับขัน หรือในเมื่อมีความจำเป็นเกิดขึ้นในภายหลัง สมนักที่กล่าวว่า

มีสิ่งพึงบรรจบให้ครบบาท
อย่าให้ขาดสิ่งของต้องประสงค์
มีน้อยใช้น้อยค่อยบรรจง
อย่าจ่ายลงให้มากจะยากนาน

๕. ขยันไม่เกียจคร้านในกิจการทั่วไป คือให้หมั่นประกอบกิจการงานในบ้านให้เป็นไป
เรียบร้อยสมแก่ฐานะดูแลรักษาบ้านเรือนและบริเวณบ้าน ตลอดจนเสื้อผ้าเครื่องใช้สอยของผิวและบุคคล
ทั่วไปในบ้านให้สะอาดเรียบร้อยอยู่เสมอ และช่วยผิวประกอบการทำงานมาหากินในเมื่อจำเป็น อย่างน้อยควรจะ
ได้ช่วยในการทำสวนครัวเลี้ยงสัตว์ในเมื่อสามารถจะช่วยได้

ค. สุขของผู้ครองเรือน มี ๔ คือ

๑. สุขเกิดแต่การมีทรัพย์ เพื่อได้พอมีจับจ่ายใช้สอยในเมื่อเกิดความจำเป็น เช่น ยารักษาโรค
อาหาร เสื้อผ้า และบ้านเรือนที่พักอาศัย ทรัพย์ที่หามาได้ ควรแบ่งออกเป็น ๓ ส่วน คือ (๑) สำหรับใช้สอย
ประจำวัน (๒) สำหรับใช้ในเมื่อยามฉุกเฉินจำเป็น (๓) สำหรับไว้ใช้ในเมื่อร่างกายประกอบกิจการงานไม่ได้
อย่างนี้ จึงจะนับว่าทำให้มีความสุขในเรื่องการมีทรัพย์ได้
๒. สุขเกิดแต่การจ่ายทรัพย์ให้ถูกต้องแก่ความต้องการและสถานะหรือให้เป็นไปโดยประหยัด
ไม่สุรุ่ยสุร่าย
๓. สุขเกิดแต่ความไม่เป็นหนี้ การเป็นหนี้จนเกินกว่าความสามารถที่จะจัดการชำระหมดไป
ได้นั้น ไม่เป็นของพึงกระทำ จะทำให้เกิดความเดือดร้อนทางจิตใจ เป็นเหตุให้เกิดความไม่สงบในครอบครัว
ได้
๔. สุขเกิดแต่การประกอบกิจการงานอันปราศจากโทษ คือประกอบกิจการงานที่ถูกที่ควรในทาง
สุจริต ไม่ฉ้อโกงหรือเบียดเบียนใคร ไม่ทำมาหากินในทางที่ผิดกฎหมายหรือประเพณีของบ้านเมือง เป็นต้น

ฆ. ตระกูลเจริญนาน เพราะเหตุ ๔ คือ

๑. แสวงหาพัสดุที่หายไป คือเมื่อรู้ว่าอะไรหายไปแล้ว ต้องพยายามค้นหา ไม่ใช่ปล่อยปละ
ละเลยไม่ค้นหา เพราะถือเสียว่ามีทรัพย์มากมายจับจ่ายเอาใหม่ก็ได้ เมื่อเป็นเช่นนี้ทรัพย์ก็จะหมดเปลือง
ส่วนการหายก็ย่อมจะกำเริบขึ้น
๒. ซ่อมแซมบูรณะพัสดุ หรือเสื้อผ้าที่เก่าหรือขาดแล้ว คือสิ่งใดที่ชำรุดควรซ่อมแซมใช้ได้อีก
ก็ควรทำ ไม่ทอดทิ้งเสียเลยทีเดียว เช่น เสื้อผ้าขาดเพียงเล็กน้อย ก็ทิ้งเสีย หาซื้อเอาใหม่ เช่นนี้ ไม่ควร

๓. ไม่ตั้งบุรุษหรือสตรีทุศีลให้เป็นพ่อบ้านแม่เรือน คือ ไม่ยอมให้ผู้ที่ไม่ดีไม่มีศีลไม่มีสัจจะปราศจากธรรมจริยาวัตรเป็นผู้ปกครองบ้าน

๔. ผู้จักประมาณในการใช้จ่ายทรัพย์ โดยประหยัดไม่สุรุ่ยสุร่าย

ง. อบายมุข ประตุความเลื่อม มี ๖ คือ

๑. ดื่มสุราเมรัยเป็นนิตย์
๒. เทียวกลางคืนเป็นนิสัย
๓. เทียวดูการเล่นต่าง ๆ ไม่รู้จักประมาณ
๔. เล่นการพนัน
๕. คบคนชั่วเป็นมิตร
๖. เกียจคร้าน ไม่ทำงาน

ปางก่อนเคยร่วมน้ำ เคยยื่นทรัพย์ไปล่ปลิด เคยเป็นมิ่งเมียสนิท ในชาตินี้จึงได้	ใจจิต ปลดให้ หลายชาติ มานา เสพล้องครองกัน (โลกนิติ)
---	--

พิธีปลูกบ้าน

ตำนานบ้านเรือน

การปลูกบ้าน หรือเมื่อแรกที่จะเกิดเคสหสถานบ้านเรือนนั้น มีตำนานกล่าวไว้ว่าในเบื้องต้นเมื่อจะตั้งโลก มหาสมุทรสาครขุ่นขึ้นเป็นตม เกิดมหาปทุมมิดอก ๕ ดอก ส่งกลิ่นหอมฟุ้งจรจาย ครั้งนั้น หม่อมมหาพรหมจึงพากันลงมาชม กอปรทั้งจวันดินก็หอมชวนขึ้นฟุ้งไปถึงพรหมโลก เมื่อลงมาแล้ว ก็รื่นรมย์พากันบริโภควนดิน ครั้นจวันดินหมด ก็บริโภครุกขผลาผลและข้าวสาลี รัศมีพรหมก็มัวหมอง รูปเทพเจ้าก็อันตรธานกลับเป็นชายหญิงก็บังเกิดยินดีในกันและกัน ผู้มีเพศตรงข้ามกัน ประสงค์ต่ออสังกรรมเมถุนกรรม. ครั้งนั้นร้อนถึงผกาพรหมผู้มีศักดิ์ จึงทรงประสาธน์ให้มีไฟ น้ำ ลม ดิน ภูเขา พระจันทร์ พระอาทิตย์ ฯลฯ ทุกสิ่งทุกอย่างครบครัน จึงได้เกิดมีบ้านเรือนเคสหสถาน และยกย่องผู้หนึ่งให้เป็น พระยาสมมิตรราชรับหน้าที่ผู้ปกครองตำบลบ้าน มีความเป็นมาในประเพณี ดังนี้

การสร้างบ้านเรือนนี้ ผู้เป็นเจ้าของในการนั้น ต้องนำเอาดวงชะตาของตนไปให้โหราฤกษ์ และต้องทำให้ถูกต้องตามพิธีจึงจะมีความสุขเกษมยืนยาว ตามนิยมนั้น มักหาผู้รู้ไสยศาสตร์ไปดูสถานที่ ซึ่งจะปลูกบ้านเรือนนั้นด้วย

ในสมัยโบราณหรือสมัยนี้ ในชนบท การปลูกบ้านสร้างเรือน ตั้งตั้งแต่เข้าป่าตัดเสาเอง และถือคตินิยมต่าง ๆ จะกล่าวตามที่รู้จากบูรพาจารย์ไว้ เพื่อให้สำเร็จประโยชน์ทั่วไป ดังต่อไปนี้

เดือนจะเข้าป่าตัดไม้

การเข้าป่าตัดไม้นั้น ให้ตัดเฉพาะเดือนอ้าย ,เดือนยี่ เดือน ๓ และเดือน ๔ เดือนนอกจากนี้ ท่านว่า เป็นเดือนที่ไม้บวช ห้ามตัดไม้ปลูกสร้างบ้านเรือน ไม่ดี

ลักษณะเสา

เสาที่ดีมี ๒ คือ เสาอุดมพฤษ ๑ เสาไม้ตัวเมีย ๑
 เสาอุดมพฤษ นั้น คือข้างโคนต้นและข้างปลายเสาเสมอกัน
 เสาไม้ตัวเมียนั้น คือ โคนต้นใหญ่ ข้างปลายเล็ก
 นอกจากนี้ ไม่ควรเอามาใช้เป็นเสา ไม่ดีเลย

ลักษณะตาของเสา

เสานั้นก็มีต่าง ๆ กัน ผู้ไปตัด ควรรู้จักตัดเอาแต่เสาที่มีลักษณะดี ๗ อย่าง เช่น

๑. ตากำลัง ได้แก่ เสามีเพียง ๑ ตา
๒. ตากำลังชนะ ได้แก่ เสามีตา ๓ ตา
๓. ตาดาวเรือง ได้แก่ เสามีตาเล็กเป็นนมหนูทั่วต้น
๔. เสามีตา ๕ ตา
๕. เสามีตา ๗ ตา
๖. เสามีตานมหนูและกันหอย
๗. เสามีตาที่ต้นเสาและปลายเสา

ตามลักษณะทั้ง ๗ นี้ ถ้าตัดไม่ได้เสามีลักษณะดังที่ ๑,๓,๖ และ ๗ นับว่าเป็นเสามี

ลักษณะดีเยี่ยม

อนึ่ง บางที ถ้าเกิดความจำเป็น หาเสาที่มีลักษณะดีไม่ได้ ท่านแก้เคล็ด คือทำร้ายให้ เป็นดี
 โดยวิธีเจาะตาร้ายออกเสีย แล้วเอาเอาพรรณผักกาด, จันทน์, น้ำผึ้งรวง น้ำนมโค และขี้โคแดง รวม ๕ สิ่ง ๆ
 เทา ๆ กัน บดเข้าด้วยกัน ปิดตาเสาร้ายเสีย

ตัดเสาสังเกตดูเสาล้ม

อันการตัดเสานั้น มีบางท่านให้สังเกตดูเสาล้ม ถ้าล้มลงต้องลักษณะดี จึงเอาถ้าไม่ต้องด้วย
 ลักษณะดี หากควรเอาไม่ พึงสังเกตดังต่อไปนี้

๑. เสาล้มทางทิศบูรพา
๒. เสาล้มทางทิศหริ
๓. เสาล้มทางทิศอีสาน

นอกจากนี้ ถ้าล้มลงในทิศอื่น ๆ ไม่นิยมกันเพราะถือว่าไม่ดี เพราะจะเกิดอันอันตรายต่าง ๆ

วิธีจัดเส้า พรหม สตรี สุข เพชร

วิธีจัดเส้าทั้ง ๔ คือเส้าห้อง ๑ คู่เส้าห้อง ๑ เส้าแรก ๑ เส้าคู่เส้าแรก ๑ นั้น ท่านให้จัดเส้าเรียงกันไว้ ๔ เส้า แล้วเขียนชื่อ พรหม ๑ เพชร ๑ สุข ๑ สตรี ๑ ให้ผู้หญิงสาวพรหมจารี เอาไปวางไว้ที่เส้านั้น

ลำดับนั้น ให้เอาผ้าขาวพันเส้าที่ชื่อว่าพรหม จัดเอาเป็นเส้าห้อง และให้เอาผ้ามืดพันเส้าที่ชื่อว่าสุข จัดเอาเป็นคู่เส้าแรก ให้เอาผ้าแดงพันเส้าที่ชื่อว่าเพชร จัดเป็นเส้าแรก

วันและเดือนที่ห้ามและอนุญาตปลุกเรื้อน

เดือน ๕

ปลุกเรื้อนในเดือนห้า
ทำอะไรมิเป็นผล
ทุกข์เทียบฟ้ามาถึงตน
อันตรายจะบีฑา

เดือน ๖

ปลุกเรื้อนในเดือนหก
ทรัพย์สินพุนพัฒนา
แสนอึดมอกอเนกา
ไหลหลั่งมายิ่งเนืองนอง

เดือน ๗

ปลุกเรื้อนในเดือนเจ็ด
สินทรัพย์ที่เคยครอง
เสียบำเหน็จสิ้นทั้งผอง
เสียไปทั่วเร่งกลัวไฟ

เดือน ๘

ปลุกเรื้อนในเดือนแปด
สิ่งของจะเป็นไป
ทุกข์เผาแผดร้อนรนใจ
แม่นยำไว้บ่มีคง

เดือน ๙

ปลุกเรื้อนเดือนเก้า
สิ่งสินตนประสงค์
ยศศักดิ์เจ้ามีมั่นคง
จำเรื้อนวัฒนามา

เดือน ๑๐

ปลุกเรื้อนในเดือนสิบ
ทุกข์พยาธิเวทนา
จะนิบหนายต้องซื้อคา
ภัยอันตรายกรายกล้ำตน

เดือน ๑๑

ปลูกเรือนเดือนสิบเอ็ด
ทุกสิ่งไม่เป็นผล

ระวังเห็จจากพาลชน
มีแต่ภัยอันตราย

เดือน ๑๒

ปลูกเรือนเดือนสิบสอง
ช้างม้าและวัวควาย

เงินนาทองมีมากหลาย
มีทั้งทาสและทาสี

เดือน อ้าย

ปลูกเรือนในเดือนอ้าย
สิ่งสินภิญโญทวี

นอนสบายเป็นเศรษฐี
เป็นสุขสำราญตน

เดือน ยี่

ปลูกเรือนในเดือนยี่
ข้าศึกและแสนผล

แม่เดือนนี้ก็โสภณ
อาจกันคนและศัตรู

เดือน ๓

ปลูกเรือนในเดือนสาม
เมื่อถึงกาลฤดู

ภัยติดตามเกิดอดสู
ย่อมเกิดมีอันตราย

เดือน ๔

ปลูกเรือนในเดือนสี่
ทุกข์โศกโรคสูญหาย

แม่เดือนนี้ก็สบาย
สำราญกายสำราญใจ

วันอาทิตย์

ปลูกเรือนวันอาทิตย์
อุบาทว์และจัญไร

ทุกข์ตามติดทุกวันไป
เกิดแก่ตนพันทวี

วันจันทร์

ปลูกเรือนในวันจันทร์
ผ้าผ่อนเงินทองทวี

ลาภอนันต์บังเกิดมี
แสนเปรมปรีดีในเคหา

วันอังคาร

ปลูกเรือนวันอังคาร
อัคนีไหม้เคหา

ไม่ทันนานเกิดพยาธิ
ฉิบหายมาสู่ตัวตน

วันพุธ

ปลูกเรือนในวันพุธ
ลาภยศก็มาดล

บริสุทธิ์จำเริญผล
ล้วนแล้วสิ่งอันดี ๆ

วันพฤหัสบดี

ปลูกเรือนวันพฤหัส
ลาภานานามี

สุขจำรัสราญศรี
เป็นสุขสินันท์หน้า

วันศุกร์

ปลูกเรือนในวันศุกร์
दैยวสุขदैยวทุกขนา

ดีและทุกข์กึ่งอัตรา
ทั้งลาภไม่ค่อยมี

วันเสาร์

ปลูกเรือนในวันเสาร์
ถ้าทำตำรามิ

อย่าดูเบาจนหน่ายหนี
จับหายหนักมาสู่ตน

สรุป โดยนัยที่กล่าวมานี้ ได้เดือนและวันดี ที่นิยมปลูกเรือน ดังต่อไปนี้ เดือนดี คือ เดือน ๔, ๖, ๙, ๑๒ และ
เดือนอ้ายวันดี คือ วันจันทร์ วันพุธ และวันพฤหัสบดี

วิธีขุดหลุม โภยมูลดินทิ้ง

วิธีขุดหลุม โภยมูลดินทิ้งต่อไปนี้ จะกล่าวเฉพาะแต่เดือนที่ดีเท่านั้น

แต่โบราณมาถือกันว่า เดือน ๔ และเดือน ๖ นั้น นาคหันศีรษะไปทิศปัจจิม, ทางไปทิศบูรพา, ท้องอยู่ทิศทักษิณ หลังอยู่ทิศอุดร ดังนั้น เมื่อจะขุดหลุมให้เข้าไปทางท้องนาค(โปรดจำไว้ด้วยว่า เมื่อจะเข้าไป ขุดหลุม ต้องเข้าทิศท้องนาคเสมอไป จึงจะดี) ครั้นแล้วให้ขุดหลุมทางทิศทักษิณ (ท้องนาค) โดยมูลดินทิ้ง ทางทิศอาคเนย์ ยกเสาหลักแรกทางทิศอาคเนย์ เอาปลายเสาไปทางทิศอาคเนย์

เดือน ๙ นั้น ห้วนาคอยู่บูรพา, ทางอยู่ทางปัจจิม, ท้องอยู่อุดร หลังอยู่ทักษิณ ดังนั้น เมื่อจะขุดหลุม ให้ขุดทางทิศอุดรก่อน โภยมูลดินทิ้งทางทิศอีสาน ยกเสาแรกทางทิศอีสานเอาปลายเสาไปทางทิศอีสาน

เดือน ๑๒ นั้น ห้วนาคอยู่อุดร ทางนาคอยู่ทักษิณ ท้องอยู่บูรพา หลังอยู่ปัจจิม ดังนั้น เมื่อจะขุดหลุม ให้ขุดทางทิศบูรพา ก่อน โภยมูลดินทิ้งทางทิศพายัพ ยกเสาแรกทางทิศพายัพ เอาปลายเสาไปทางทิศพายัพ

เดือนอ้ายนั้น ห้วนาคอยู่ทักษิณ ทางอยู่อุดร ท้องอยู่ปัจฉิม หลังอยู่บูรพา ดังนั้น เมื่อจะ
ชุดหลุม ให้ชุดทางทิศปัจฉิมก่อน โกยมูลดินทั้งทางทิศปัจฉิม ยกเสาแรกทางทิศปัจฉิม เอาปลายเสาไปทาง
ทิศปัจฉิม

เครื่องบัตร์พลีบูชาพระนาค

ท่านแต่ก่อน สอนไว้ว่า เมื่อจะชุดหลุมเสาแรก ให้ทำเครื่องบัตร์พลีบูชาพระยานาคเสียก่อน
แล้วจึงลงมือชุด ผู้เคร่งครัดในประเพณีจริงๆ ท่านถึงกับเอาไม้ราชพฤกษ์และไม้อินทนิลทำด้ามเสียม
แม่คนชุด ก็หาคนชื่อ อินทร์ พรหม ชัย และแก้ว

เครื่องบัตร์พลีนั้น ให้จัดข้าวตอก ดอกไม้ ธูปเทียน และเครื่องกระยาบวด แต่ผ่านั้น ใช้สีต่าง ๆ
กันตามเดือน ดังต่อไปนี้

เดือน ๔, ๖

เดือน ๙

เดือน ๑๒

เดือน อ้าย

ใช้ผ้าสีเหลือง

ใช้ผ้าสีดำ

ใช้ผ้าสีแดง

ใช้ผ้าขาว

ของในหลุมและวิธีแก้

การชุดหลุม เมื่อชุดลงไปแล้ว บางที่ได้ของอะไรบางอย่างก็มี โบราณท่านมีวิธีแก้ดังนี้

๑. ชุดลงไป ได้ไม้ทราง วิธีแก้ ให้นิมนต์พระมหาจำเริญพระพุทธรณ์ แล้วเอาน้ำมนต์รดหลุม
 ๒. ชุดลงไป ได้กระดูก ให้เอาน้ำสรงแก้วแหวนเงินทองรดหลุม
 ๓. ชุดลงไป ได้เชือกและเขา ให้เอาน้ำมนต์รดหลุม
 ๔. ชุดลงไป ได้อิฐและดินขี้หนู ให้เอาน้ำผึ้งรวรดหลุม
 ๕. ชุดลงไป ได้เหล็ก ให้เอาดอกบัวหลวง หญ้าแพรก ประดิน และน้ำล้างเท้ารดหลุม
- อย่างไรก็ดี แม้ชุดลงไป ได้อะไรหรือไม่ได้อะไรก็ดี ถ้าเอาน้ำพุทธรณ์ประพรมหลุม
เสียก่อน ย่อมเป็นศิริมงคล

เครื่องบูชาเสา

เมื่อชุดหลุม จะตั้งเสา ท่านให้อา ไบตอง ๕ ไบ ไบราชพฤกษ์ ๕ ไบ ต้นกล้วยต้น ๑ และเอา
แต่ไบ ๓ ไบ ต้นอ้อย ๑ ต้น เอาผูกกับปลายเสาให้แน่น ครั้นแล้ว เอาข้าว ๔ กระหว่ เทียน ๘ เล่ม บายศรี ๑
สำหรับบูชาเสา ครั้นแล้วยกเสาแรกลงหลุมให้ตรง ถ้าหากเอนไปทางทิศอีสาน ก็ยังนับว่าดี

ข้อเบ็ดเตล็ดต่าง ๆ

การปลูกเรือนเป็นสิ่งสำคัญ จะรื้อถอนมิได้ง่าย ๆ จนถึงกับมีคำพังเพยว่า “ปลูกเรือนผิดคิด
จนเรือนทลาย” ดังนั้น จึงมีคณนิยม ต่าง ๆ กันออกไป ข้าพเจ้าจะนำมากล่าวไว้บ้าง ดังต่อไปนี้

๑. การเจาะรอด ให้วัดรอบเสาทุก ๑ ส่วน เอา ๑ ส่วนเป็นรอด
๒. เรือนหลังหนึ่ง อย่าทำประตู ๔ แห่ง อย่าทำหน้าต่าง ๔ แห่ง เป็นลักษณะทวารทั้ง ๔ ประตูนั้น
อย่าให้ตั้งตรงเรือน ชื่อว่าปิดทวาร ไม่ดี
๓. ประตูเรือนนั้น ในเวลาจะทำ เอาชั้ว ๓ ฝาเท้าเป็นส่วนกลาง ส่วนสูงเอา ๒ ชั้วกว้างทบเข้า ๑๑
ส่วน ลดเสีย ๑ เอาแต่ ๑๐ ส่วน
๔. ประตูบ้านนั้น ในเวลาจะทำ เอาส่วนกว้างและส่วนยาวประสมกันเข้า แล้วเอา ๓ คูณ เอา ๘
หารได้เศษ ๑, ๒, ๓, ๔, ๕ ดี ถ้าเศษนอกนั้น ไม่ดี
๕. ประตูบ้านให้ทำกว้าง ๕ ชั้วเท้า
๖. ประตูระเบียง ให้ทำกว้าง ๓ ชั้วฝาเท้า
๗. ประตูบันได ให้ทำกว้าง ๔ ชั้วฝาเท้ากับ ๑ ก้อย
๘. อย่าทำประตูไว้หน้าต่างหน้าต่างทางทิศอาคเนย์
๙. ให้ทำประตูไว้หน้าทางทิศบูรพา ทิศอีสานและทิศอุดร
๑๐. การทำบันไดนั้น ถือเคล็ดกัน ดังนี้ ถ้าพาดบันไดทางทิศอุดร ให้เอาทองขึ้นก่อน, ถ้าพาดบันได
ทางทิศพายัพ ให้เอาแมวขึ้นก่อน

ชื่อเสาด่าง ๆ

ผู้จะปลูกสร้างบ้านเรือนควรทราบคตินิยม ที่โบราณท่านเรียกชื่อเสาด่าง ๆ ไว้บ้างเพื่อประดับสติปัญญา เพราะเสาดังกล่าวนั้น โบราณท่านอัญเชิญเทพยดาให้มาสิงสถิต เพื่อบังเกิดสิริมงคลแก่ผู้อาศัยดังต่อไปนี้

เสาที่ ๑ ชื่อว่า	พรหมพิทักษ์ภุสายุ
เสาที่ ๒ ชื่อว่า	นารายณ์เรืองภพ
เสาที่ ๓ ชื่อว่า	จบพระนคร
เสาที่ ๔ ชื่อว่า	สุวรรณขัณฑ์เมือง
เสาที่ ๕ ชื่อว่า	เรืองราหู
เสาที่ ๖ ชื่อว่า	เจ้าคุณพระคลัง
เสาที่ ๗ ชื่อว่า	บังโพยภัย
เสาที่ ๘ ชื่อว่า	ชัยมงคล

ชื่อรอดต่าง ๆ

แม้รอดก็เช่นเดียวกับเสา มีชื่อต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

รอดที่ ๑ ชื่อว่า	ประจัญมารา
รอดที่ ๒ ชื่อว่า	มหาโคกทรัพย์
รอดที่ ๓ ชื่อว่า	ดับถ้อยคำ
รอดที่ ๔ ชื่อว่า	ห้ามทุกข์ร้อน

ชื่อพริ้ง

แม้พริ้งก็มีชื่อดังต่อไปนี้ พริ้งเรียงหมอน ชื่อว่า สุนทรพิทักษ์ และพริ้งรื้ออีกอันหนึ่ง ชื่อว่าพระลักษณะจำลอง พริ้งสกด ชื่อว่า ห้องไสยาสตร์

ชื่อชื่อ

แม้ชื่อ ก็มีชื่อ ดังต่อไปนี้

ชื่อที่ ๑	ชื่อว่า	มาศนพคุณ
ชื่อที่ ๒	ชื่อว่า	เจ้าคุณอัมพร
ชื่อที่ ๓	ชื่อว่า	มังกรล่อแก้ว
ชื่อที่ ๔	ชื่อว่า	แคล้วคัตรู

ชื่อดั้ง

แม้งี้ ก็มีชื่อ ดังต่อไปนี้

ดั่งที่ ๑	ชื่อ	ธนูจ้านง
ดั่งที่ ๒	ชื่อ	ธนูจ้านง
ดั่งที่ ๓	ชื่อ	ณรงค์เรืองชัย

ลักษณะทนต์สมุทร

ลักษณะทนต์สมุทร คือ ลักษณะชั่ว ซึ่งท่านมิให้กระทำ อาทิ เช่น

๑. ห้ามมิให้ทำเรือนคร่อมตอ
๒. ห้ามมิให้ทำเรือนคร่อมต้นไม้
๓. ห้ามมิทำให้เรือนนอนตาก
๔. ห้ามมิให้ทำแหวกช่องกลางที่นอน
๕. ห้ามมิให้ทำรอดระเบียงโตกว่ารอดเรือน
๖. ห้ามมิให้ตันเสาเกินกัน
๗. ห้ามมิให้ทำซื่อใหญ่กว่าหัวเสา
๘. ห้ามมิให้ลดหัวเสาเกินกัน

ตามที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ก็พอเป็นแนวทางให้รู้การปลูกสร้างบ้านเรือนแล้วขอสำคัญ อย่าลืมไปให้ผู้รู้คติไสยศาสตร์มาตรวจดูพื้นที่ และให้ฤกษ์ในการยกเสาเอก

วิธียกเสาเอก

เมื่อถึงวันฤกษ์ที่จะยกเสาเอก คือเสาด้านด้านตะวันออกเฉียงเหนือ เจ้าของบ้านต้องจัดเตรียมเครื่องบูชา (ดูหน้า ๑๒) ไว้ให้พร้อม หรือจะมีเครื่องยิ่งกว่านั้นก็ได้ตามตำรา ท่านบอกไว้ดังต่อไปนี้

ในวันที่จะยกเสา เอาเสามาวางเรียงกัน จัดเครื่องบัตร์พลีมา เช่น ไหว้ศาลพระภูมิเจ้าที่แม่นางพระธรณี หากท่านผู้รู้มาทำนํ้ามนต์ประพรมเสาและพื้นที่ (มีสวดมนต์เย็นก็ได้ ครั้นแล้วให้คนชุดหลุม ยกเสาวางบนขาหย่าง แล้วเอาหน่อกล้วยหน่ออ้อย (เครื่องผูกเสา) ผูกไว้กับเสาให้แน่น เจิมด้วยมูลโคประสมดินสอพองทาครอบรอบ

ครั้งวันยกเสา มีพิธีทำขวัญเสาให้เอาพวงเงินพวงทองคล้องปลายเสา เสาเอก(เสาขวัญ ก็เรียก) ประดับประดาเป็นพิเศษ หุ้มห่มผ้าดีกว่าเสาอื่น ๆ จุดเทียนชัย ติดไว้ทุกต้น พร้อมทั้งจัดตั้งหมอน้ำมนต์ แป้ง น้ำมันหอม ครั้นแล้วยกบายศรีออกมาจัดตั้ง ทำขวัญเสาต่อไป

ครั้นใกล้จะได้ฤกษ์ เจิมเสา ประน้ำมนต์ แล้วเอายันต์ปิดหัวเสา ช่วยกันประคองเสาเอกไว้ พอได้ฤกษ์ ผู้เป็นประธาน ก็ลั่นฆ้อง ผู้ที่อยู่ในมณฑลนั้นพร้อมกันให้สามลายยกเสาเอกลงหลุม ตั้งให้ตรงทีเดียว ต่อแต่นั้น จึงยกเสาโทต่อไป ข้อสำคัญ เสาเอกนั้นต้องยกลงหลุมให้ตรงฤกษ์เวลา

พิธีสงฆ์ในงานปลุกบ้าน

โดยทั่วไป การยกเสาเอกนั้น ใครให้ฤกษ์ตามวันและเวลาฤกษ์ ดังนั้น อาจจะเป็นเวลาเช้าก็ได้ เวลาเย็นก็ได้ไม่แน่นอน สุดแล้วแต่ฤกษ์ดีในตอนไหน

อย่างไรก็ดี โดยทั่วไป ผู้เคร่งครัดในประเพณี ต้องนิมนต์พระมาสวดมนต์เย็นและฉันเช้า กับทั้งมีพิธีทำขวัญเสาดังกล่าวแล้ว

ข้อควรคำนึง

ผู้จะปลุกบ้านเรือน ควรคิดให้มาก เพราะหลังหนึ่ง ๆ ต้องทุ่มเทเงินทองลงไปมิใช่น้อย ดังนั้น อย่าพึงเห็นว่า คติโบราณเป็นของล้าสมัยเสียทีเดียว ควรปรึกษาผู้รู้ชยันภูมิพื้นที่ ข้าพเจ้าขอสาธกตัวอย่างที่มีมาในโบราณสมัย ว่าการดูชยันภูมินั้นจำเป็นและสำคัญอย่างไรบ้าง ดังต่อไปนี้

ณ อดีตกาล พระบรมโพธิสัตว์ของเรา เสวยพระชาติเป็นพราหมณ์ นามว่ากบิลพราหมณ์ พิจารณาเห็นโทษในกามคุณ จึงละสมบัตินอกบวชเป็นดาบสบำเพ็ญพรตรักษาพรหมจรรย์ สร้างบรรณศาลาอาศัยสถิตในศาละไพโรสณฑ์เป็นสถานมณฑลใกล้ฝั่งสระโบกขรณีอันมีอยู่ ณ ชายป่าหิมวันต์ หนึ่งพระผู้เป็นเจ้านั้น ก็องอาจสามารถชำนาญในภูมิมงคลสถานพิทยา พิจารณาเป็นคุณโทษสูงขึ้นไปในเบื้องนภาภาศ อาจรู้ได้ภายในระยะ ๘๐ ศอก ในภายใต้ปฐพีลึกลงใน ๘๐ ศอกเช่นเดียวกัน และในที่แห่งนั้นมีกอหญ้าลาดาวल्लीพันกัน เวียนเป็นทักษิณาวฏฏ์ ทั่วผ่นไปเบื้องปาจิณทิศเป็นอัศจรรย์ยิ่งนักหนา ยามเมื่อสีหะพยัคฆ์ไล่ซึ่งสุกรมา พระวิพาร์ไลซึ่งหนู หรือว่างูไล่ซึ่งมณฑกชาติวิ่งปราดมาสู่สถานที่นั้นแล้ว กลับกล่า แก้วเหิมฮึก ข้าศึกกลับไล่ผู้ชนะ พยัคฆ์สีหะต้องวิ่งหนีเป็นต้น เพราะเหตุว่า เป็นที่ชัยมงคลดังกล่าวมา เมื่อท่านพระดาบส เห็นมหัศจรรย์เช่นนี้ จึงปลุกสร้างสถานที่เป็นบรรณศาลาอาศัยอยู่ในสถานที่นั้น

ณ สมัยนั้น เป็นเวลาประจวบกัน พระโอรสของสมเด็จพระเจ้าโอยุทธราชพร้อมทั้งพระธิดา รวมทั้งหมดเป็น ๕ พระองค์ ต้องจำจากบ้านเกิดเมืองนอน ด้วยเหตุจำเป็นบางอย่าง จึงได้ยกพลนิกายหาที่สร้างบ้านแปลงเมือง ครั้นมาถึงอาศรมพระดาบส ๆ ทราบความเป็นไปแล้ว มีความกรุณาจึงได้ว่า

“บพิตรจงสร้างพระนครลงในที่บริเวณบรรณศาลาของอาตมานี้เถิด และเมืองอันนี้นามไป ภายหน้า จะเป็นนครนคร ปรากฏในชมพูทวีป ผิจะบุรุษบังเกิดในพระนครนี้จะมีอนุภาพมาก...”

และนั่น ! คือต้นวงศ์ของศากยตระกูลแผ่นดินสักกะชนบทอันเป็นนครแห่งพระสัมมาสัมพุทธะทรงประสูติ

ประวัตินี้ ย่อมเป็นตัวอย่างแห่งการเลือกพื้นที่ ในสมัยก่อนโพ้น

ใกล้เข้ามาในประวัติศาสตร์ไทย การสร้างบ้านเมือง ย่อมมีการเลือกเฟ้นภูมิที่อย่างจริงจัง และการนั้นก็ปรากฏตามชัยภูมินั้น ๆ

ใกล้เข้ามาอีก ในปัจจุบัน ข้าพเจ้าจะสาธกด้วยตัวอย่างอีกอันหนึ่ง เพื่อแสดงว่าถ้าไม่ดูพื้นที่ก่อน สร้างบ้านเรือนแล้ว ไม่บังเกิดศุริมงคลแก่ผู้อยู่เลย ดังต่อไปนี้

ในฝั่งธนบุรี ข้าราชการผู้หนึ่ง ไม่ค่อยเชื่อในเรื่องนี้เท่าไรนัก จึงได้เมื่อปลูกบ้านแล้ว และย้ายเข้าไปอยู่ในบ้านใหม่ ไม่มีศุริมงคล อาทิเช่น ผู้อยู่ในปกครองเจ็บไข้บ่อย ๆ แม้ตัวเองก็เกิดเดือดร้อนบ่อย ๆ จนแทบเอาตัวไม่รอด ผลสุดท้าย ได้ความว่า ปลูกเรือนคร่อมตอไม้ ต้องด้วยลักษณะสุนทร (ดูหน้า ๑๑๔) ต้องหาผู้รู้มาทำพิธี จึงค่อยสบายขึ้น

ตัวอย่างเหล่านี้ ผู้อ่านย่อมเคยได้ยินได้ฟังมามากเหมือนกัน จึงเป็นเรื่องควรคำนึง

เรื่องเช่นนี้ เมื่อกล่าวโดยฐานะนักศึกษาแล้ว แม้ว่าจะหยิบยกเหตุผลมากกล่าวให้แก่ใจมนุษย์ ไม่ได้ก็จริงอยู่ ถึงกระนั้น เมื่อสิ่งใดผ่านไป โดยทิ้งร่องรอยไว้ สิ่งนั้นก็ควรที่จะสอบสวนไปหาเหตุได้

เราอาจจะค้านว่า วิทยาศาสตร์ในปัจจุบัน ไม่รับรองความมีอยู่แห่งอภินิหารและความศักดิ์สิทธิ์

ทั้งมวล

แต่ก็มีผู้รู้ซึ่งเป็นนักวิทยาศาสตร์กล่าวไว้อีกว่า ถ้ามีผู้ค้านเช่นนั้น นั่น ! เป็นวิสัยของนักวิทยาศาสตร์ชั้นเทียม

นักวิทยาศาสตร์ ประมาณเวลาสร้างปุชณีวัตถุและเทวสถานได้ใกล้เคียงที่สุด

นักวิทยาศาสตร์ ประมาณความกดดันแห่งบรรยากาศบนผิวโลกได้ถูกต้อง

นักปรัชญา ประมาณวิปริณามธรรมซึ่งหมายถึงสถิติแห่งวิญญาณของมนุษย์และสัตว์ได้

ถูกต้อง

ทั้ง ๓ นี้ ไม่ได้อาศัยกายสัมผัส ไม่ได้อาศัยจักขุสัมผัสปัญญาสามัญก็รู้แจ้งไม่ได้แต่รู้ได้ด้วย
 วิจารณ์ญาณอันเป็นมาตรฐานแห่งการค้นคว้า ฉันทใด ฉันทนั้นเหมือนกัน เรื่องการปลุกบ้านเรือน อนึ่ง หากคิด
 โดยมีใช้เหตุผล ก็น่าสนใจว่า อิทธิในเรื่องเช่นนั้น ไม่มีบ้างแล้ว ไฉนจึงยอมรับนับถือกัน สืบ ๆ มา ?

สุภาษิต

เรือนเหี้ยตนอยู่นั้น	อย่าหมอง
เรือนชะตาแผ่นทอง	วาดไว้
เรือนผมอย่ายุ่งหยอง	ทวิหยัง ไฉนา
สามประการนี้ให้	หมั่นสู้สงวนงาม
เรือนไร่บุตรสืบชั้น	ทรัพย์มอด หมดแฮ
บ่อบ่มีฝนชอด	ค่นน้ำ
พฤกษชาติปราศจากยอด	ยืนอยู่ ไฉนา
ปากบ่มีสัจจ้ำ	เลื่อมลั่นแก่นสาร

(โลกนิติ)

พิธีตั้งศาลพระภูมิ

ธรรมเนียมไทย ศาลพระภูมีย่อมมีอยู่แทบทุกบ้านเรือนโดยบ้าน ๑ ก็มีศาลพระภูมิ ๑ ที่ ในชนบทมีศาลพระภูมิทุกบ้านเรือนบ้าง บางแห่ง หมู่บ้าน ๑ แม้จะมีก็สืบก็ร้อยหลังคาเรือนมีศาลพระภูมิร่วมกันเรียกว่า “เจ้าปู่” บ้าง

ถือกันว่า การบูชาพระภูมิ เป็นการดี เพราะเมื่อบูชาแล้ว ขอร้องอ้อนวอนให้ท่านช่วยป้องกันภัยพิบัตินานาประการ กำจัดภูตผีปีศาจอันจะมาเบียดเบียน พร้อมทั้งป้องกันกาลกรณีทั้งปวง ให้เกิดแต่ความสุขสวัสดิ์มีชัยจำเริญสุขสถาพรแก่เจ้าของบ้านหรือหมู่บ้านนั้น ๆ

แต่โดยนัยตรงกันข้าม ถ้าเจ้าบ้านไม่เคารพสักการะ หรือไม่มีความยำเกรงแต่ประการใด เช่น เอาอะไรไปฝังหรือปาศาลพระภูมิ เอาของปฏิกูลไปเทไว้ ณ บริเวณศาลพระภูมิ พระภูมิท่านก็ให้โทษ เช่น ให้คนเจ็บไข้ไม่สบาย เกิดความยุ่งยากอปริยัญไร หรือถึงตายเป็นที่สุด ให้แก่คนที่อยู่ในบ้านนั้นได้

ด้วยเหตุนี้ ประชาชนชาวไทย จึงนับถือพระภูมิ เคารพสักการะและนอบน้อมบูชาทุกวันเป็นประจำ ด้วยหวังความสวัสดิ์ดังกล่าวนั้น

ในการปลูกบ้านใหม่เสร็จแล้ว ต้องมีพิธีตั้งศาลพระภูมิก่อน บางที พิธีนี้ ทำพร้อมกับพิธีทำบุญขึ้นบ้านใหม่ก็ได้ เพื่อผู้เป็นเจ้าของบ้าน หรือผู้ยกทราบบเรื่องพระภูมิไว้ประดับความรู้ ข้าพเจ้าจะกล่าวประวัติพระภูมิ และพิธียกจัดทำเป็นลำดับ ๆ ไป

ประวัติพระภูมิ

เมืองบรรพกาลโน้น พระเจ้าทศราชครองราชย์สมบัติในกรุงพลี ทรงมีพระมเหสีทรงนามว่านางสนหาทุกข์ ๆ ประสูติพระราชโอรส ๕ พระองค์ คือ พระชัยมงคล, พระนครราช,

๑. นัยะจากพรมหมจุติ และปฐมจินดา

๒. ชื่อเหล่านี้ในตำราต่าง ๆ ไม่ค่อยลงกัน แต่เราเรียกพระภูมิเหมือนกันหมด (ภูมิ แปลว่า แผ่นดิน)

พระเทพเนน, พระชัยศพ, พระคนธรรพ์, พระธรรมโหรา, พระวัยหัต, พระธรรมมิกราช, พระทาสธรา, ลำดับต่อมา เมื่อพระราชโอรสเติบโตใหญ่เจริญวัยแล้ว พระเจ้ากรุงพลี (พาลี กี่ว่า) ให้พระโอรสออกไปครอบครอง ภูมิสถานต่าง ๆ คือ

๑. เกษสถาน บ้านเรือน โรงร้านต่าง ๆ ให้พระชัยมงคลไปครอบครอง
๒. ประตุ ป้อมค่าย บันได ให้พระนครราชไปครอบครอง
๓. คอกสัตว์ต่าง ๆ ให้พระเทพเนนไปครอบครอง
๔. คลังเสบียง ยุ้ง ฉาง ให้พระชัยศพไปครอบครอง
๕. โรงพิธีการแต่งงาน และเรือนหอ ให้พระคนธรรพ์ไปครอบครอง
๖. ภูเขา ป่า นา ท้องทุ่ง ให้พระธรรมโหราไปครอบครอง
๗. วัดวาอาราม ปุชนียสถาน ให้พระวัยหัตไปครอบครอง
๘. พืชพรรณธัญญาหาร อุทยาน สวนต่าง ๆ ให้พระธรรมมิกราชไปครอบครอง
๙. ห้วย หนอง คลอง บึง แม่น้ำ ลำธาร ให้พระทาสธราไปครอบครอง

ครั้นจำเนียรกาลนานมา เมื่อพระพุทธเจ้าจะอุบัติขึ้นในโลก พระองค์ทรงขอพื้นที่จากพระเจ้ากรุงพาลี ๓ ก้าว เพื่อขอเป็นที่เผยแผ่ประกาศคำสอนของพระองค์ เมื่อพระภูมิอนุญาตจึงแสดงอภินิหาร ก้าวอย่างเพียง ๒ ก้าว ก็พื้นเขตพระภูมิ ๆ จึงไม่มีที่อยู่ ต้องออกไปอยู่นอกฟ้า ได้รับความทุกข์ยากอดอยากอาหาร เครื่องสังเวย จึงขอที่อยู่เดิมกลับคืน ก็ได้รับอนุญาต ทั้งได้พรอีกว่า ผู้ที่จะทำการมงคลเกี่ยวแก่แผ่นดิน ต้องสักการบูชาสังเวยพระภูมิก่อน จึงจะได้รับความสุขสวัสดิ์ คนทั้งหลายจึงต้องสักการะพระภูมิสืบมาจนบัดนี้

ประวัติพระภูมินี้ บางคัมภีร์ก็แตกต่างกันออกไปแต่ใจความละม้ายกันทั้งนั้น ผู้อ่าน ฟังดูใน “นารายณ์สิบปาง” พระราชนิพนธ์รัชกาลที่ ๖ บ้าง ใน “นิทานพระภูมิ” ของ หม่อมเจ้าโมราฯ จะได้รับความรู้

ในการกล่าวพิธีตั้งศาลพระภูมินี้ ให้ผู้อ่านฟังกำหนดเป็น ๒ ตอน คือ

๑. ตอนยกศาล
๒. ตอนอัญเชิญพระภูมิ

ตอนยกศาล

ในตอนนี้ เจ้าบ้านต้องไปหาโหรหรือผู้มีความรู้ในการนี้โดยเฉพาะ เพราะพิธีนี้มีรายละเอียดมาก จึงบอกท่านพร้อมทั้งเชื้อเชิญให้มาเลือกสถานที่ กำหนดฤกษ์ และจัดแจงการต่าง ๆ ให้

ตามลักษณะนิยมนั้น มีต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

๑. เงามศาลพระภูมิ ห้ามมิให้เงานบ้านทับศาลพระภูมิ หรือเงามศาลพระภูมิทับบ้าน

๒. หน้าเจว็ด ห้ามมิให้หันหน้าเจว็ดตรงต่อประตูบ้าน เพราะถ้าหันไปทางนั้น

เวลาพระภูมินอน ท่านนอนผันศีรษะออกไปทางประตู คือเอาศีรษะทอดไปตามทิศที่เจว็ดหันไป เอาเท้าเข้ามาทางศาล เมื่อคนเจ้าบ้านหรืออื่น ๆ เดินเข้าออกประตู ย่อมเหยียบศีรษะพระภูมิ

๓. หน้าศาล ศาลซึ่งจะต้องหันไปตามทิศนี้ ผู้เป็นโหรต้องคำนวณอย่างละเอียดอีก ในที่นี้จะบอกตามชั้นบุคคล คือ

ก. บ้านผู้มียศศักดิ์ หน้าศาล ต้องหันไปทางทิศอุดร

ข. บ้านคฤหบดี เศรษฐี พ่อค้า หน้าศาล ต้องหันไปทางทิศใต้

ค. พระภูมิ นา, สวน, ทุ่ง หน้าศาล ต้องหันไปทางทิศประจิม

ฌ. พระภูมิปุชนิยวัตถุ-สถาน บ่อ และศาลา หน้าศาล ต้องหันไปทางทิศบูรพา

อนึ่ง บางท่านนิยมกันในปัจจุบันนี้ว่า บ้านคนสามัญ หน้าศาล หันไปทางทิศอีสานและทิศอาคเนย์ทิศใดทิศหนึ่งในสองทิศเหล่านั้น

๔. ฤกษ์กระทำการ ในการจัดตั้งศาลพระภูมิ โดยมาก นิยมทำในฤกษ์ที่ ๔-๑๓-๒๒ อันเรียกว่า ภูมิปาโลฤกษ์

คำว่าฤกษ์ที่ ๔-๑๓-๒๒ นั้น ผู้อ่านที่ไม่เคยผ่านโหราศาสตร์รู้เรื่องนี้มาบ้าง ย่อมไม่เข้าใจทีเดียว ฉะนั้น ขอนำแผนผังมาวางไว้ให้เห็นดังนี้

ฤกษ์ ๒๗

๕	๑๘	๒๗	ฤกษ์สมณะ
๘	๑๗	๒๖	ฤกษ์ราชา
๗	๑๖	๒๕	ฤกษ์เพชฌฆาต
๖	๑๕	๒๔	ฤกษ์เทวี
๕	๑๔	๒๓	ฤกษ์เทศาตรี
๔	๑๓	๒๒	ฤกษ์ภูมิปาโล
๓	๑๒	๒๑	ฤกษ์โจโร
๒	๑๑	๒๐	ฤกษ์มหัทธโน
๑	๑๐	๑๙	ฤกษ์ทลิทโท

ในฤกษ์ทั้งหลายเหล่านี้ ๔ ฤกษ์ที่พิมพ์ด้วยตัวอักษรดำ(ผ.ศ.) คือ ฤกษ์ราชา, ฤกษ์เทวี, ฤกษ์มหัทธโน และฤกษ์ภูมิปาโล เป็นฤกษ์ที่ใช้ในการยกศาลพระภูมิ นอกนั้นไม่นิยมใช้เลยเป็นอันขาด และใน ๔ ฤกษ์ที่กล่าวแล้วนั้น เฉพาะภูมิปาโลฤกษ์ ถือกันว่าเป็นฤกษ์ของพระภูมิโดยเฉพาะ ส่วนอีก ๓ นั้น ไม่ค่อยนิยมใช้ในการยกศาลพระภูมิเท่าไรนัก ด้วยเหตุนี้ที่กล่าวไว้ว่า ภูมิปาโลฤกษ์เท่านั้น ใช้ในการยกศาลพระภูมิ

อนึ่ง เลขต่าง ๆ ในตารางนั้น คือลำดับดาวฤกษ์ ๒๗ ดวง

และอย่างไรก็ดี การกำหนดฤกษ์นั้น ทั้งฤกษ์จันทร์และฤกษ์ลัคนาต้องให้ถูกกัน อย่าให้ดาวฤกษ์เป็น อริ มรณะ วินาศน์ และกาลกรรณ

๕. **ดีถี** กายกศาลพระภูมินั้นให้ใช้ดีถีนคร คือวันขึ้น๒,๔,๖,๘,๑๑ ค่ำ และข้างแรม ก็เช่นเดียวกันนี้ นอกจากนี้ ท่านห้าม

๖. **วันนิยมตั้งศาล** วันนิยมตั้งศาลพระภูมิ ดังต่อไปนี้

วัน	พระภูมิ	
๔,๕	ตั้งศาล	พระภูมิเคหสถาน, บ้านเรือน
๕,๖	”	นา, สวน, ไร่
๓,๑,๕	”	ค่าย, คู, ประตู, หอรบ
๗	ตั้งศาล	ทวาร, บันได
๒,๔	”	โรงพิธีบ่าวสาว

๗. วันห้ามในเดือน ในเดือนหนึ่ง ๆ นั้น มีบางวันซึ่งท่านห้ามยกศาลพระภูมิดังต่อไปนี้

เดือน	วันห้ามยกศาลพระภูมิ
๑,๕,๙	พฤหัสบดี, เสาร์
๒,๖,๑๐	พุธ ศุกร์
๓,๗,๑๑	อังคาร
๔,๘,๑๒	จันทร์

พื้นดิน

เมื่อจะถึงวันยกศาลพระภูมิ ให้เตรียมพื้นที่ปราบพื้นแผ้วถางกวาดให้เรียบ พูนดินพื้นที่ดินนั้นให้สูงกว่าธรรมดาด้านกว้าง ๑ วา ด้านยาว ๑ วา เป็นรูป ๔ เหลี่ยมจัตุรัส ทบดินให้แน่น และให้เรียบราบสะอาดไม่มีสิ่งสกปรกอันเป็นที่น่ารังเกียจ

ขุดหลุม

ท่านว่า การขุดหลุมเสาศระภูมินั้น ให้กะระยะประมาณให้หลุมเสายู่กึ่งกลางสถานที่พื้นที่ดินเตรียมไว้นั้น

ครั้นได้เวลา ไหorkจุตฐปเทียนรายทั้ง ๘ ทิศ แล้วเริ่มพิธีทำนํ้ามนต์ธรณีสารเสร็จแล้วเอานํ้ามนต์ลูบหน้าเสยผมของตน แล้วประพรมทั่วบริเวณเนินดินที่พูนเตรียมไว้นั้น ครั้นแล้ว เอาเสียมมากระทุ้งหรือขุดดินพอเป็นพิธี ๓ ทิวาคาถากำกับ ต่อแต่นั้น ปล่อยให้เป็นหน้าที่ของคนขุด จะเป็นใครก็ได้

ลักษณะหลุม หลุมนั้น ต้องขุดให้กว้างลึกพอสมควร กะดูว่า เมื่อตั้งเสาลงไปและยกศาลขึ้นมาวางไว้แล้ว ศาลนั้นสูงได้กับระดับตาที่มองตรง ๆ ของเจ้าบ้าน (สูงเพียงตา)

ลำดับนั้น ไหorkเขียนยันต์ใส่ก้นหลุม ๑ แผ่น แล้วยกเสาลงหลุม ระวังอย่าให้เอนเอียงไปทางใดทางหนึ่ง แล้วเอาดวงชะตาเจ้าบ้านกับดวงชะตาพระภูมิ ๒ แผ่น วางไว้บนยอดเสา อนึ่ง ยันต์และดวงชะตาเหล่านี้ ก่อนแต่จะเอาวางไว้ก้นหลุมและวางไว้บนยอดเสาต้องเจิมเสียก่อน

ครั้นตั้งเสาเรียบร้อยแล้ว ไหorkก็เอน้ำมนต์ประพรมที่บริเวณโคนต้นเสา ว่าคาถากำกับ (สุนกษัตต...ลภนตตเถ ปทกขิณ) ลำดับนั้น เжимปลายเสาทาง ทิศตะวันออกแล้วยกเอาศาลขึ้นตั้ง หันหน้า ศาลไปทางทิศซึ่งไหorkกำหนดให้จัดการประดับประดาด้วยเครื่องประดับศาลพระภูมิ ดังจะกล่าวในต่อไปนี้ (ยกเว้นแต่ตุ๊กตา ช้าง ม้า ละคร)

ตอนอัญเชิญพระภูมิ

ต่อแต่นั้น ไหorkจุดธูปเทียนบูชาคุณครูบาอาจารย์ ว่านมัสการพระรัตนตรัยด้วย นโม... จบแล้ว ว่าชุมนุมเทวดาทั้งบาลีและคำแปล ลำดับนั้น ว่าคาถาทำน้ำมนต์ แล้วว่าคาถาขอขมาไหว้ครูบาอาจารย์เสร็จ แล้ว เขียนยันต์พระภูมิด้านหลังเจี๊วด และเขียนยันต์ตรีนิสิงเหครั้นแล้วว่าคาถาเสกและย่ำส่ำทับด้วยคาถา เมื่อเรียบร้อยแล้วเжимเจี๊วดนั้นและปิดทอง ในขณะที่ปิดนั้น ต้องว่าคาถาอีกบทหนึ่งกำกับหนึ่ง ลำดับนั้น เชิญเจี๊วดเดินเวียนขวา รอบศาล ๓ รอบในขณะที่เชิญเจี๊วดนี้ ต้องหันหน้าเจี๊วดเข้าทางศาล อย่าหันออกข้างนอก หรือหันไปทางใดก็ได้ไม่ได้พร้อมกับว่าคาถาในขณะที่เดิน เมื่อครบ ๓ รอบแล้ว เชิญเจี๊วดขึ้นบนศาล แม้ในตอนนั้นก็ต้องว่าคาถาอีกเหมือนกัน ครั้นแล้วว่าคาถาณัสมัสการและคาถาอัญเชิญเทวดาทั้งแปดทิศ ขอให้มาช่วย ค้ำครองปกป้องรักษาเจ้าบ้าน

(ท้าวธตรฐ รักษาในทิศบูรพา, คนธรรพ์ รักษาในทิศอาคเนย์, วิรุฬหก รักษาในทิศทักษิณ, กุมภกันท์ รักษาในทิศหรีด, วิรูปักษ์ รักษาในทิศปัจฉิม, นาคราช รักษาในทิศพายัพ, กุเวร รักษาในทิศอุดร, ยักษ์ รักษาในทิศอีสาน)

ครั้นแล้ว ว่าโอองการอัญเชิญพระภูมิให้มาสถิตในศาลและขอให้ช่วยกำจัดสรรพภัยพิบัติ อุบัติหวันตรายเมื่อจบแล้วจุดธูปเทียนบนศาล ถวายตุ๊กตา ช้าง ม้า ละคร ลำดับนั้นออกมายืนหน้าศาล (ยื่นเท้าเดียว คือยกเท้าขวาพาดไว้ที่หัวเข่าซ้าย มือขวาจับหน้าศาล) ว่าคาถาปิดอุบาทว์ เสร็จแล้ว ถวายเครื่องสังเวย จุดธูปเทียนรายแปดทิศ และปักตามเครื่องสังเวยที่ตั้งอยู่บนโต๊ะดังจะกล่าวข้างหน้า ครั้นว่าคาถาเครื่องเหล่านั้นแล้ว ก็ว่าคาถาอนุโมทนา(เรียกว่าคำสังเวยก็ได้)

ในลำดับต่อไปถวายข้าวตอกดอกไม้, โปรยถ่วงข้าวตอกตามบริเวณบ้าน ครั้นแล้วกลับมา หน้าศาลขอพรชัยพระภูมิ ครั้นว่าคำขอพรชัยแล้ว ละลายแป้งเครื่องเжимในขันน้ำมนต์ประพรมเจ้าบ้าน และผู้คนซึ่งอยู่ในบ้าน ในลำดับต่อไป เจ้าบ้านพร้อมทั้งบริวารบุตรหลาน จุดธูปเทียนบูชาพระภูมิ ตั้งอธิษฐานขอความสุขสวัสดิ์ และโปรยถ่วงาดิบในบริเวณนั้น ไหorkเอาเครื่องเжимนั้นมาเжимเจ้าของบ้าน (ไหorkต้องว่าคาถา

ด้วย) โดยเจิมฝ่ามือทั้ง ๒ และหน้าผาก ครั้นแล้ว ไทเอาเงินบูชาครู ถวายดิบ ไบชัยพฤกษ์ ไบนาก ไบทอง ไบเงิน มอบให้เจ้าบ้าน ๆ ต้องรับด้วยมือขวา ในระยะนี้ ไทก็ว่ากำกับอีก เงินบูชาครูนี้ นิยมเก็บไว้เป็นเงินก้นถุง

ในระหว่างนี้ เมื่อจะเจิมประตูหน้าต่าง ก็จัดทำให้เรียบร้อย (การเจิม ใช้บริการมว่า สิริ โภคานมาสโย) ครั้นแล้ว ก็มาลาเครื่องสังเวย ว่าคาถาลาเครื่องสังเวย

คาถาลาเครื่องสังเวย

“ชยนต์ โภนโต อิธ อิหานิ สีลา เนกขมม ปญญา วิริย ขนติ สจฺจ อธิฏฺฐาน
เมตฺตา อุเปกฺขา ปารมีสมฺปนฺนา ยุตฺตา ทิสาวีทิสาสฺ อสฺสโต”

ในลำดับต่อไป เอากรวยยอดตั้งไว้หน้าศาล เอาบายศรีมัดรวมด้วยด้ายสายสิญจน์วางไว้ที่โคนเสาพระภูมินั้น ก็เป็นเสร็จพิธี

ถอนพระภูมิเก่า

อนึ่ง ถ้าในบ้านใด มีศาลพระภูมิอยู่แล้ว แต่ต้องการจะตั้งใหม่ ท่านให้สังเวยพระภูมิเก่าไว้ ๓ วัน ถ้ามีนิมิตหมายไม่ดีให้ตั้งศาลพระภูมิใหม่ ถ้าหากว่ามีนิมิตดี จึงค่อยตั้งศาลพระภูมิใหม่

ก่อนอื่น ท่านให้อัญเชิญพระภูมิเก่าออก ด้วยคำเชิญ ครั้นแล้ว ให้ทำพิธีถอนคล้ายกับถอนสีมา โดยทำนํ้ามนต์ธรณีสารรดเสาพระภูมิ และว่าคาถาถอนพร้อมกันไป เสร็จแล้ว ยกศาลพระภูมิและถอนเสาออกเสีย อย่าทำลายเป็นอันขาด ให้ลอยน้ำไปหรือฝากพระไว้ในวัด ครั้นแล้ว จึงค่อยตั้งศาลใหม่ต่อไป ดังกล่าวแล้วข้างต้นจนเสร็จพิธี

เครื่องประดับศาลพระภูมิ

แจกันประดับดอกไม้พร้อม ๑ คู่, เชิงเทียน ๑ คู่, กระจกรูป ๑ กระจก, ผ้าผูกเจี๊วต ๑ ผืน, ม่านประดับศาล ๔ ผืน, ผ้าห้อยหน้าศาล ๑ ผืน, ตุ๊กตาชาย ๑ คู่, ตุ๊กตาหญิง ๑ คู่, ช้าง ๑ คู่, ม้า ๑ คู่, ละครยก ๒ โรง, ธงขนมาต ๑ ธง เทียนทอง ๑ เล่ม, เทียนเงิน ๑ เล่ม (เทียนทั้ง ๒ นี้ เรียกว่าเทียนเพชร ใช้ขี้ผึ้งหนัก ๒ บาทก็ได้ หนัก ๔ บาทก็ได้ หนัก ๘ บาทก็ได้ ใช้ไส้ ๑๐ ไส้) รูปเงิน ๒ ดอก รูปทอง ๒ ดอก

เครื่องสักการะและสังเวย

ทั้ง ๒ อย่างนี้ ย่อมรวมกันเสมอไป แยกออกจากกันหาได้ไม่ ดังต่อไปนี้

๑. โต๊ะบูชาใหญ่ขนาดพอสมควรพอวางเครื่องสักการะและเครื่องสังเวยได้หมด

๒. แก้ว ๑ ตัว

๓. ร่มกระดาด ๑ คัน

๔. พานเชิง ๑ พาน

๕. ชันน้ำมันต์ จะใช้ขันทองเหลืองก็ได้ ถ้ายิ่งได้ขันสัมฤทธิ์ นิยมว่าดีนัก

๖. ในชันน้ำมันต์นั้น บรรจุน้ำ ใส่ใบทอง, ใบเงิน, ใบนาก, นอกจากนี้ ให้เอาใบราชพฤกษ์กับใบทับทิม หรือใบมะยม หรือหญ้าคา มัดรวมกัน ๑ มัด

๗. แป้งหอมกระเจาะ พร้อมทั้งถ้วยผสม ๑ ที่ (อย่างดีนั้นใช้จันทร์ทั้ง ๕)

๘. เทียนทำน้ำมันต์ ใช้ขี้ผึ้งหนัก ๔ บาท ใช้ไส้ ๑๒ เส้น

๙. รูปเทียนรายประจำทิศอย่างละ ๘ เล่ม เล่มหนึ่ง ๆ ใช้ขี้ผึ้งหนัก ๑ บาท ใช้ไส้ ๑๒ เส้น

๑๐. รูปเทียนพิเศษ เพื่อไว้ให้โหรและเจ้าบ้านบูชา

๑๑. ดอกไม้สี ๑ กระถาง

๑๒. ข้าวตอก ๑ กระถาง

๑๓. งาและถั่วคั่วรวมกัน ๑ กระถาง

๑๔. งาดิบ ๑ กระถาง

๑๕. ถั่วดิบ ๑ กระถาง

๑๖. บายศรีปากชาม ๑ คู่ ใช้ไชยยอด ๑ ฟอง และวางรายอีก ๓ ฟอง รวมเป็น ๔ ฟอง

๑๗. กลัวย่น้ำ ๑ หวี

๑๘. มะพร้าวอ่อน ๑ ผล

๑๙. ขนมต้มแดง ขนมต้มขาว แกงบวดฟักทองหรือมันเทศ อย่างละ ๒ กระถาง

๒๐. ข้าวทิพย์ ๘ ก้อน

๒๑. เป็ด ๑ ตัว

๒๒. ไก่ ๑ ตัว

๒๓. หัวหมูเครื่องครบ ๑ หัว

๒๔. ปลาช่อน ๑ ตัว

๒๕. ปูทะเล ๑ ตัว (ตั้งแต่เลขที่ ๒๑ ถึง ๒๕ ให้ต้มแต่งด้วยเครื่อง มีน้ำจิ้ม)

๒๖. อ้อย ๑ จาน ให้ใช้อ้อย ๔ ท่อน ๆ ละ ๑ คีบ ให้เจ้าของบ้านคีบ คั่วรอบ ๆ เป็นข้อ ๆ แต่อย่าให้ขาดจากกัน ใส่บนจานประดับด้วยกลีบกุหลาบหรือมะลิ

๒๗. น้ำชา ๑ ถ้วย

๒๘. หมากพลูบุหรี ๑ พาน

๒๙. เนยและนมข้น อย่างละ ๑ กระทง

๓๐. ผ้าขาวให้ไหร่ง ๑ ผืน ห่ม ๑ ผืน

๓๑. ผ้าปูโต๊ะสังเวย ๑ ผืน

โองการธรณีสาร

คาถาว่าสำหรับทำนํ้ามนต์ธรณีสาร มีต่าง ๆ แบบกัน ดังนั้น ข้าพเจ้าจะเพียงแต่บอกคาถาเท่านั้น และเพราะมีต่าง ๆ แบบกัน จึงจะสำแดง ๒ อย่าง ดังต่อไปนี้

๑. อย่างที่หนึ่ง เริ่มต้นด้วย

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ๓ จบ

อํการพินธุอินถํ อุปฺปนํ สหพฺรหฺม อทิกโต ปญฺจปทุมํ ทิสฺวา นํ นโม
พุทฺธาย วรฺทณํ นโม นม

สิโร เม พุทฺธเทวณฺจ

ททยํ นรายกณฺเจว

ปาเท วิสฺสณฺณกณฺเจว

สพฺพพุทฺธานุภาเวน

สพฺพสงฺฆานุภาเวน

นลาณฺว พฺรหฺมเทวตา

เทวหตฺถํ ปรมํ สุรา

สพฺพกมฺมา ปลิทธิ เม (เต)

สพฺพธมฺมานุภาเวน

สทา โสติถิํ ภวนฺตุ เม (เต)

๒. อีกอย่างหนึ่ง ชนิดนี้ เดินคาถาว่า

“สิโร เม พุทฺธเทวณฺจ

ททยํ นรายกณฺเจว

ปาเท วิสฺสณฺณกณฺเจว

นลาณฺว พฺรหฺมเทวตา

เทวหตฺถํ ปรมํ สุรา

สพฺพกมฺมา ปลิทธิ เม (เต)”

“สิทธิกิจจํ สิทธิกมมํ

สิทธิลาโม นิรุตฺตํ

สิทธิกมมํ ปสิทธิ เม (เต)

ทั้ง ๒ อย่างนี้ ผู้อ่านพึงเลือกใช้อาเถิด

สิทธิการียตถาคโต

สิทธิเตโช ชโย นิจจํ

สพฺพสิทธิ ภาวนตุ เม (เต)”

คาถาปิดอุบาสว

ยสฺसानุสฺสรณนาปี

ปติฏฺฐมธิกจฺจนฺติ

สพฺพปทฺทวชาลมฺหา

คณฺหาน จ มุตฺตานํ

อนตฺลิกฺเขปี ปาณิน

ภูมียํ วีย สพฺพทา

ยกฺขโจราทิสุมฺภา

ปริตฺตนตฺตมภาณาม เห

คาถาปิดอุบาสวนี้ ใช้เป็นคาถาบูชาพระภูมิทุกคืนวัน บางท่านก็เรียกว่า คาถาบูชาพระภูมิ บ้าง อันการตั้งศาลพระภูมินั้น เจ้าบ้านต้องบูชาอยู่เสมอ ด้วยดอกไม้ธูปเทียน ก่อนแต่จะเดินคาถา ให้ว่า นโม ๓ จบก่อน ผู้ใดกระทำได้เสมอ ผู้นั้นพร้อมทั้งครอบครัวจะมีแต่ความสุขความเจริญ สมบูรณ์บริบูรณ์ด้วยทรัพย์ ยศ เกียรติ และไมตรีอยู่เย็นเป็นสุข

คาถาถวายเครื่องสังเวท

นโม เม พระภูมมเทวานํ ทิปฐูปุปฺพานํ สกฺการวณฺทํ สุปฺพญฺชนสมฺปนฺนํ โภชนานํ สาลีนํ สปริวารํ วรํ อาคจฺจนฺตุ ปริภุญฺชนฺตุ สพฺพทาติ หิตาย สุขาย สฺนฺติ อู เทวานํ เตปี ตุมฺहे อนุรกฺขณฺตุ หรือจะ ใช้คำต่อไปนี้ก็ได้

อิมํ สุปฺพญฺชนสมฺปนฺนํ โภชนํ สอุทกํ วรํ ชยมงฺคลกฺกมฺมสฺส เทมิ

(อักขรวิธีแห่งคาถานี้ ข้าพเจ้ามิได้แก้ คงไว้ตามแบบฉบับที่ผู้รู้บอก)

คำขอพร

สิโร เม ขอเดชะพระภูมิเทวารักษาที่ รับพระพรจากพระเจ้ากรุงพาลี มาให้วัฒนาถาวรมีแต่ความจำเริญ (แก่.....) ให้มั่งคั่งมีเงินทองทรัพย์พัสดุเนืองนองพร้อมทั้งวัตถุและสรรพสิ่งอุปโภคบริโภค จงจำเริญวัฒนาในที่นี้ อายุยืนยาวแก่เฒ่า พร้อมพงศ์เผ่าบริวารบุตรหลานเหลนสืบให้บันลือ สาธุชนชร้องสรรเสริญ โสตุถิ ชยสิทธิ ภาวนตุ เต (เม)

คำลาเครื่องสังเว

เสส มงคล ยาจามิ

ถือกันว่า เมื่อได้สังเวพระภูมิเจ้าที่ได้เวลาพอสมควร (กะชั่วรูปหมดไป ๑ ดอก) แล้วต้องลาเครื่องสังเวออกมา ถือกันว่า ถ้าปล่อยปละไม่เอาใจใส่ทิ้งไว้นานเกินพอสมควรอาจเกิดโทษได้ เปรียบเหมือนนำอาหารไปถวายผู้ใหญ่ เมื่อท่านบริโภคเสร็จ ก็ยกออกมา ถ้าไม่เอาใจใส่ ก็เหมือนไม่เคารพนับถือจะนั้น
อนึ่ง คาถาบูชาและสังเวพระภูมินั้น ยังมีอีกบทหนึ่ง ดังนี้

คาถาบูชาและสังเวพระภูมิ

ภุมมสมี ทิสภาเค สนติ ภุมนา มหิทธิกา เตปิ อมเห อนุรทนต์ อโรคเยน สุขเณ จ
สุปพยุชนสมปนน์ ปริภูทนต์ ชยมงคลเมวตา สัพพโทส ขมนตุ เม

วิธีบูชา

เจ้าบ้านเจ้าเรือน พึงตั้งศาลพระภูมิและเคารพนอบนบสักการะทุก ๆ วัน อย่างน้อย รูปเทียนจุดบูชา เมื่อมีงานการอะไรในบ้าน ก็ควรสังเวพระภูมิ เครื่องสังเวนั้น ก็จัดตามที่ได้กล่าวมาแล้ว เป็นแต่ว่าลดลงบ้าง ไม่ถึงกับจัดเหมือนวันตั้งศาล คาถาบูชา คำขอพรต่าง ๆ ก็พึงดูหัวข้อนั้น และกิจทั้งนี้ ควรที่เจ้าบ้านจะทำเอง ไม่ควรใช้ผู้อื่นทำแทนเปรียบเหมือนการให้ของแก่ผู้ใหญ่ ด้วยนำไปเอง ไม่ควรให้ผู้อื่นนำไป

อนึ่ง ผู้ทำการบูชาและวังเวย เมื่อจัดเครื่องสังเวยนั้นควรทราบว่ สิ่งจำเป็นอันขาดมิได้นั้น ได้แก่เครื่องกระยาบวด (กล้วยน้ำ, มะพร้าวอ่อน, ขนมต้มแดงขนมต้มขาว แงบวดฟักทองหรือมันเทศ)

และควรเดินเข้าทางเท้าพระภูมิ ตั้งเครื่องสังเวยและตนเองหันหน้าให้ถูกทิศดังต่อไปนี้

วันอาทิตย์	เดินเข้าทางทิศปัจฉิม เพราะพระภูมินอนหันศีรษะไปทางทิศบูรพาเอาเท้าไปทางทิศปัจฉิม
วันจันทร์	เดินเข้าทางทิศพายัพ เพราะพระภูมินอนหันศีรษะไปทางทิศอาคเนย์เอาเท้าไปทางทิศพายัพ
วันอังคาร	เดินเข้าทางทิศอุดร เพราะพระภูมินอนหันศีรษะไปทางทิศทักษิณเอาเท้าไปทางทิศอุดร
วันพุธ	เดินเข้าทางทิศอีสาน เพราะพระภูมินอนหันศีรษะไปทางทิศหรีดเอาเท้าไปทางทิศอีสาน
วันพฤหัสบดี	เดินเข้าทางทิศบูรพา เพราะพระภูมินอนหันศีรษะไปทางทิศปัจฉิมเอาเท้าไปทางทิศบูรพา
วันศุกร์	เดินเข้าทางทิศทักษิณ เพราะพระภูมินอนหันศีรษะไปทางทิศอุดรเอาเท้าไปทางทิศทักษิณ
วันเสาร์	เดินเข้าไปทางทิศอาคเนย์ เพราะพระภูมินอนหันศีรษะไปทางทิศพายัพเอาเท้าไปทางทิศอาคเนย์

ข้อควรคิด

ผู้ปรารถนาความเจริญ พึงปฏิบัติตามคตินิยมดังกล่าวมา และใน ขณะเดียวกันนั้นก็สมควรลืมนว่ พระภูมิอีกชนิดหนึ่งคือมารดาบิดาก็ควรสักการะทุก ๆ วัน อย่าละเลยจึงจะมีความสุขความเจริญอย่างแท้จริง

ขอสาธกพระสูตร ในพระไตรปิฎกเล่ม ๒๑ มาไว้ ดังต่อไปนี้

ภิกษุทั้งหลาย ! ตระกูลใด พวกบุตรบุชามารดา บิดาภายในเรือน ตระกูลนั้น

ชื่อว่ามืพรหม

ภิกษุทั้งหลาย ! ตระกูลใด พวกบุตรบุชามารดา บิดาภายในเรือน ตระกูลนั้น

ชื่อว่ามืบุตรพจารย์

ภิกษุทั้งหลาย ! ตระกูลใด พวกบุตรบุชามารดา บิดาภายในเรือนตระกูลนั้น
 ชื่อว่ามีบุรพเทวดา

ภิกษุทั้งหลาย ! ตระกูลใด พวกบุตรบุชามารดา บิดาภายในเรือน ตระกูลนั้น
 ชื่อว่ามีอาหุเนยยบุคคล

ภิกษุทั้งหลาย ! คำว่าพรหมก็ดี บุรพาจารย์ก็ดี บุรพเทวดาก็ดี อาหุเนยยบุคคลก็ดี นั้น
 เป็นชื่อของมารดาบิดาทั้งหลาย เพราะเหตุไร ? ภิกษุทั้งหลาย ! เพราะเหตุว่ามารดาบิดา เป็นผู้มียุปการะมาก
 เป็นผู้ให้ชีวิต เป็นผู้เลี้ยงดูเป็นผู้แสดงโลก

ไถ่ถามเพราะชน คณงามเพราะแต่่ง

ไถ่ถามดี	ที่ชน	พาคณหลง
ดุจอนงค์	ทรงคำ	ท่านว่าสวย
งามจรรยา	อ่าองค์	ชายงงววย
ใช้สำรวย	ด้วยแต่่ง	ใช้แบ่งทา
แม่รูปงาม	ทราวม้วย	แต่ไร่ศีล
หมดมลทิน	สิ้นคักดี	ทรามนักหนา
นอกสดใส	ในกลวง	หลอกลวงตา
ไม่โสภา	น่าชม	ภิรมย์เอยๆ

หนัาริมทาง

พิธีทำบุญขึ้นบ้านใหม่

พิธีทำบุญขึ้นบ้านใหม่นี้ นิยมกันในเมืองบ้านใหม่ และตั้งศาลพระภูมิเสร็จเรียบร้อยแล้ว บางที่จะทำบุญขึ้นบ้านใหม่และยกตั้งศาลพระภูมิในวันเดียวกันก็ได้

ความประสงค์ในการทำบุญขึ้นบ้านใหม่นี้ ก็เพื่อขอให้เกิดความสุขสวัสดิ์จำเริญวัฒนา ป้องกันสรรพพิบัติอุปัทวันตรายให้เว้นหนี เป็นกุศลพิธีนิยมกันมาแต่ครั้งพุทธกาล

ผู้ประสงค์จะทำบุญขึ้นบ้านใหม่ พึงกำหนดข้อปฏิบัติดังต่อไปนี้

๙. นิมนต์พระสวดมนต์ รับอาหารบิณฑบาตเข้า

๑๐. เตรียมด้ายสายสิญจน์ บาตรน้ำมนต์

๑๑. เตรียมการต่าง ๆ เช่นจัดสถานที่ ที่บูชา ดังกล่าวแล้วในตอนว่าด้วยระเบียบทำบุญทั่ว ๆ ไป ข้างต้น

๑๒. ถ้ายกศาลพระภูมิในวันเดียวกัน ก็ไปบอกเชิญไพร่และเตรียมการต่าง ๆ ดังในพิธีตั้งศาลพระภูมิ

เมื่อถึงวันกำหนด พระสงฆ์ก็มาจำเริญพระพุทธรูป รุ่งขึ้นถวายอาหารบิณฑบาตแก่พระสงฆ์ ถวายเครื่องไทยธรรม รับพร และกรวดน้ำ มีการเลี้ยงดูแขก ครั้นแล้วก็เสร็จการ

หมายเหตุ

ในการทำบุญขึ้นบ้านใหม่นั้น ข้อสำคัญอีกประการหนึ่งคือ อาราธนาพระสงฆ์ให้ท่านไปร่ายรอบบ้านทั้งสี่ทิศ และประพรมน้ำมนต์ เป็นสิริมงคลแก่บ้าน

พิธีการทำบุญบ้าน

การทำบุญบ้าน ก็เพียงแต่สวดมนต์ เลี้ยงพระ อย่างเดียวกับทำบุญขึ้นบ้านใหม่แปลกแต่
 ปรากรเหตุที่ทำต่างกัน ก็การทำบ้านนั้นปรากรเหตุที่อยู่มาโดยสวัสดิบ้าง ผ่านพ้นรอดจากอัคคีภัย โจรภัย
 และวินาศภัยต่าง ๆ บ้าง จึงทำเพื่อขอความสวัสดิ

หมายเหตุ

พิธีทำบุญบ้าน ก็มีข้อปฏิบัติเช่นเดียวกับพิธีทำบุญขึ้นบ้านใหม่ ผู้จะทำพึงดูในหัวข้อนั้นเถิด

แสงธรรมส่องใจ

หยิบกระจก	ยกย่อง	จึงมองเห็น
รอยแผลเป็น	เช่นตรา	สิ่วผ้าไฟ
นำหยูกยา	ทาแต่ง	ทุกแห่งไป
ปล้นแก้ไข	โบหน้า	สง่าตาม
อันแผลใจ	ให้น่า	แสงธรรมฉาย
สิ่งชั่วร้าย	ภายใน	เช่นไฟสาม
พลอยบรรเทา	เบาบาง	ละวางตาม
รู้รูปนาม	ความจริง	ทุกสิ่งเอย ฯ

หน้าริมทาง

พิธีทำบุญอายุ

พิธีทำบุญอายุนี้ เพื่อความต้องการให้อายุเจริญวัฒนาต่อไป โดยอำนาจพระรัตนตรัยและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ช่วยคุ้มครองป้องกัน ในขั้นต้น ความประสงค์แห่งการทำเป็นดังกล่าวแล้ว

มีเรื่องปรากฏในคัมภีร์พระธรรมบท ว่า ในสมัยพุทธกาล มีพราหมณ์ ๒ คนผิวเมีย พาลูกชายที่ยังเป็นทารกเข้าไปหาพราหมณ์ผู้เป็นสหาย ผู้ประพฤติพรตบำเพ็ญตบะ เมื่อสองผิวเมียราบไหว้แล้ว พราหมณ์ผู้นั้น ก็อ้อนวอนว่า “ขอจงจำเรณูอายุยืนนาน” แต่เมื่อพราหมณ์ ๒ ผิวเมีย ให้ทารกไหว้ พราหมณ์ผู้บำเพ็ญพรตกลับนิ่งเฉย ไม่ให้พรแต่ประการใด ผิวเมียทั้งสองมีความสงสัย จึงไต่ถาม ได้ความว่า ลูกน้อยของตนจะตายภายใน ๗ วัน ครั้นถามถึงอุบายป้องกัน พราหมณ์นั้น แนะนำให้ไปหาพระผู้มีพระภาค จึงพราหมณ์ผิวเมื่อก็อพาทารกนั้นไปเฝ้าถวายบังคมพระสัมมาสัมพุทธเจ้า กราบทูลเรื่องให้ทรงทราบ สมเด็จพระผู้มีพระภาค ก็ตรัสแถลงเช่นเดียวกัน แนะนำอุบายป้องกันโดยนิมนต์พระสงฆ์สวดพระปริตรตลอด ๗ วัน พราหมณ์ ๒ ผิวเมื่อก็จัดทำตามทุกประการ ครั้นในวันที่ครบ ๗ พระผู้มีพระภาคเสด็จไปด้วยพระองค์เอง ครานั้น ยักษ์ผู้ได้รับพรมาเพื่อฆ่ากุมารนั้น ก็ไม่อาจทำอันตรายทารกได้ เพราะทารกน้อยนั้น นอนฟังพระปริตรอยู่ และเพราะพระพุทธานุภาพ ทารกนั้นจึงรอดพ้นอันตรายแห่งชีวิต และมีอายุ ๑๒๐ ปี

เรื่องนี้ เป็นตัวอย่างแห่งอำนาจพระปริตร และเป็นตัวอย่างแสดงว่า การทำบุญอายุ มุ่งผลดังไปตรงที่ต้องการมีอายุยืนต่อไป

ในกาลปัจจุบันนี้ การทำบุญเนื่องด้วยอายุ ผู้รู้สอนว่าเพื่อต้องการอายุยืนนานโดยสวัสดิ์ และเพื่อเหตุแสดงความยินดีว่าได้มีอายุตลอดรอดฝั่งมา นับว่าเป็นบุญลาภอันประเสริฐเลิศนักหนา ควรแสดงความยินดีด้วยการประกอบกุศลพิธี เพราะไม่รู้ว่าจะอยู่ไปได้อีกเพียงไร จึงควรไม่ประมาทไว้อ่อน เป็นการเตือนใจของตนไม่ให้มัวเมาลุ่มหลงในชีวิตเพราะ “ชีวิตของสัตว์ทั้งหลายน้อยนัก ทั้งลำบากทั้งประกอบไปด้วยทุกข์ ร่างกายของเราเมื่อยังเป็นอยู่ก็เป็นอาหารของผู้อื่นคือเหือบยุง ครั้นตายแล้ว ก็เป็นอาหารของแร้งกา เป็นอาหารของต้นไม้ ในสงสารนี้ ที่อยู่ของคนดีคือสุคติ ที่อยู่ของคนชั่วคือทุคติ ขึ้นชื่อว่ามัจจุราชคือความตายนี้ ย่อมไม่ละอายต่อปฤชชนคนพาล ไม่ละอายต่อจอมปราชญ์ เช่นพระสัมมาสัมพุทธะ ไม่ละอายต่อขัตติยะแม้เป็นจักรพรรดิราช ไม่ละอายต่อความยากจนผู้ขัดสนที่ไม่มีที่อยู่อาศัย ความตายสกดหน้าสัตว์นี้ทั่วกัน เขาล้วนแต่อยู่ริมปากเหวคือมรณะทั้งสิ้น บางพวก เห็นกันในเวลาเช้า ครั้นเวลาเย็นตายเสียแล้ว, บางพวก เห็นกันในเวลาเย็น ครั้นรุ่งเช้า ตายเสียแล้ว”

ด้วยเหตุนี้ การทำบุญที่เนื่องด้วยอายุ จึงมี ๒ อย่าง เช่นทำบุญวันเกิด ๑ ทำบุญ อายุ ๑ นอกจากนี้ แม้การเล็กน้อย เช่นพอถึงวันเกิด ก็ทำบุญตักบาตร ก็ควรเรียกว่าทำบุญวันเกิด การทำบุญที่เนื่องด้วยอายุ มีความมุ่งหมายดังกล่าวมา ด้วยประการฉะนี้ ในลำดับดังต่อไปนี้ จะกล่าวพิธีทำบุญอายุ และทำบุญวันเกิดต่อไป

การทำบุญอายุนี้ มักนิยมทำกันในเมื่อมีอายุครบ ๒๕ ปี (เบญจเพศ) หรือ ๕๐ ปี ถึงกลางอายุของมนุษย์

การนิยมทำเมื่ออายุครบ ๒๕ ปีนั้น เพราะถือกันว่าเป็นหัวเลี้ยวแห่งอายุ ที่ย่างขึ้นสู่ความเป็นผู้ใหญ่ เป็นปีที่สำเร็จการศึกษาอย่างสมบูรณ์

(มติทั่วไป ถือว่า คนเราถ้ามีการศึกษาเต็มที่ จะสำเร็จคือหมดชั้นการศึกษาตามชั้นได้รับปริญญา เมื่ออายุครบ ๒๕ ปี ในด้านการเมือง รัฐธรรมนูญในประเทศต่าง ๆ ถือกันว่าอายุที่เป็นมาตรฐานได้รับอนุญาตให้สมัครรับเลือกเป็นผู้แทนราษฎรได้นั้น โดยมาก ก็นับอายุ ๒๕ ว่าเป็นปีหมดการศึกษาด้านโรงเรียน ต่อแต่นั้นไป เป็นปีการศึกษาภาคปฏิบัติการด้านอื่น ๆ ในหน้าที่การงาน โดยความหมาย ก็คือยอมรับว่าพัฒนาภาวะของเด็ก ย่างสู่ความเป็นผู้ใหญ่แล้ว)

พึงเทียบกับฝ่ายพุทธศาสนา ที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติไว้ในพระวินัย คือภิกษุผู้มีพรรษา ๕ เป็นนวกะ (ถ้าบวชเมื่ออายุ ๒๐ พอครบ ๕ พรรษา อายุก็ได้ ๒๕ อย่างเข้าสู่ ๒๖) พ้น ๕ พรรษาแล้ว มีคุณวุฒิประกอบ จัดเป็นมัชฌิมะ คือนับว่าเป็นผู้ใหญ่ ด้วยเหตุนี้ การทำบุญในตอนนั้น ก็เพื่อส่งเสริมให้อายุจำเริญวัฒนาและให้มีความรุ่งโรจน์ในหน้าที่การงาน อนึ่ง ผู้ที่ทำบุญอายุในระยະนี้ ก็ควรตระหนักว่า ตนสิ้นภาวะเด็กโดยวัยแล้ว ต้องอบรมความดีของผู้ใหญ่ เพราะย่างเข้าสู่วัยผู้ใหญ่แล้ว

ความจริง กำหนดกาลเนื่องด้วยอายุนี้ ในทางพุทธศาสนา เพ่งจิตใจเป็นหลักสำคัญว่าจะเป็นผู้ใหญ่หรือเด็กผู้มีวัยมาก แต่กายวาจาแสดงให้เห็นว่าไม่เป็นผู้ใหญ่ ก็ยังนับว่าเป็นเด็ก ผู้มีวัยน้อย แต่กายวาจาแสดงให้เห็นว่าเป็นผู้ใหญ่ เป็นฆราวาส แต่มีใจประพฤตินิยมของสมณะ แม้ไม่ได้ทรงผ้ากาสาวพัสตร ก็เรียกว่าสมณะได้ เป็นสมณะแต่ใจประกอบด้วยการคิดเบียดเบียนผู้อื่น ด้วยกลัวว่าผู้อื่นจะเปิดเผยความเน่าภายในของตน หรือด้วยการประกอบกรรมเย้ยอันไม่ชอบแก่สมณะด้วยกัน ต่างไม่กล้าว่ากล่าวกันจริงจัง เพราะ “ไก่อเห็นตีนงู งูเห็นนมไก่” แม้ทรงผ้ากาสาวพัสตร ก็ไม่ควรแก่การกราบไหว้

ทำเมื่ออายุครบ ๕๐ ปีนั้น เพราะถือกันว่า อายุในระยະนี้ เป็นครึ่งอายุของมนุษย์ การทำบุญอายุในตอนชั้นนี้ ก็ด้วยเหตุต้องการบุญเป็นที่ยึดพำนักในปรโลก เพราะใกล้ต่อมรณะเข้าทุกที และเพื่อให้จำเริญยืນต่อไปอีก แม้จะมีเหตุอันทำกาลกิริยา ก็ยังได้ความอโสมนัสว่าบุญเราได้สั่งสมแล้ว ก่จัดความเดือดร้อนใจได้ประการหนึ่ง

นอกจากนี้ จะทำเป็นรอบ ๆ ก็ได้ รอบหนึ่งมี ๑๒ ปีสุดแต่ผู้ทำ จะทำในรอบใด การทำบุญอย่างนี้ ถ้าทำเป็นงานใหญ่ มีพิธีทั้งพุทธทั้งทางไสย และทำ ๒ วัน ถ้าทำเป็นงานภายในวงศ์ญาติหมู่มิตรสหาย จัดเป็นงานเล็ก เป็นงานวันเดียว

งานใหญ่

การทำบุญอายุเป็นงานใหญ่นั้น กำหนดงานตรงกับอายุหรือรอบที่เราจะทำ แต่ฤกษ์นั้น ต้องไปหาโหรให้เป็นผู้กำหนด พร้อมกับเชิญท่านมาทำพิธีด้วย

ส่วนการนิมนต์พระสงฆ์มาเจริญพระพุทธมนต์นั้น ให้นิมนต์เท่าอายุ แต่ต้องเกินไว้ ๑ องค์ คืออายุ ๒๕ นิมนต์พระ ๒๖, อายุ ๕๐ นิมนต์พระ ๕๑ ดังนี้ก็ได้ หรือนิมนต์เพียง ๙ องค์ เท่าจำนวนดาวนพเคราะห์ก็ได้ แต่จำนวน ๙ องค์เป็นเหมาะสมแก่สถานที่และความสะดวกทั้งปวง

ครั้นแล้ว เตรียมเทียนไว้ ๒ เล่ม เล่มหนึ่งใช้ขี้ผึ้งอย่างดีหนัก ๙ บาท ใส่ยาวโดยวัดรอบศีรษะเจ้าภาพจำนวน ๓๓ เส้น อีกเล่มหนึ่ง สูงเท่าตัว ใช้ขี้ผึ้งอย่างดีหนักเท่าอายุ ใส่ก็เท่าอายุ ทั้ง ๒ เล่มนี้ จัดทำอย่างประณีต หาที่บังลม เพื่อว่าเมื่อจุดแล้ว ลมไม่อาจพัดให้ดับได้

นอกจากนี้ เตรียมผ้าขาวนุ่ง ๑ ผืน ห่มผ้า ๑ ผืน สำหรับโหรใช้นุ่งห่มในการประกอบกระทำพิธี และทำบัตรพลีเทวดาโดยทำเป็นบัตร ๙ ชั้น ๑ บัตร ทำเป็นบัตร ๓ ชั้น ๘ ใบ รวมเป็น ๙ อัน บัตรนั้นทำด้วยกาบกล้วย ตัดธงสี่ประจักษ์เทวดามีรูปเทวดาบัตรละองค์ ใส่ขนม อาหารคาวหวาน ข้าวตอก ดอกไม้ ธูป เทียน จัดประดับให้งามตา

เทวดาประจำทิศ

อีสาน พระอาทิตย์	บูรพา พระจันทร์	อาคเนย์ พระอังคาร
อุดร พระศุกร์	พระเกตุ	ทักษิณ พระพุธ
พายัพ พระราหู	ปัจฉิม พระพฤหัสบดี	หริดี พระเสาร์

บัตร ๔ ชั้นนั้น ให้เอาตั้งกลาง เป็นบัตรพลีพระเกตุ ส่วนบัตร ๓ ชั้นทั้ง ๘ อัน ตั้งเป็นบัตรพลีพระอาทิตย์เป็นต้นองค์ละบัตร ๆ

เทวดานพเคราะห์

๑. พระสุริยาทิตย์เทพนิกร ทรงทิพยอาภรณ์พรายแพรวด้วยแก้วปัทมราช สถิตอาสน์ราชไกรสรวราฤทธิ์แรงร้ายเรืองณรงค์ กับเทพยดาทั้งหลายผู้ทรงศักดิ์ดาเดชแวดล้อมเป็นบริวาร สถิตในอีสาน (อาทิตย์ สีแดง มีราชสีห์เป็นพาหนะ ประจำทิศอีสาน)
๒. พระจันทร์เทพบุตร ทรงทิพยอาภรณ์แก้วประพาฬพิจิตร เสด็จด้วยอัสดรราชเรืองฤทธิ์รายรอบเป็นบริวาร สถิตในทิศบูรพา (พระจันทร์ สีขาว มีม้าเป็นพาหนะประจำทิศบูรพา)
๓. พระอังคารเทพยเรืองฤทธิ์ ทรงรัตนโกเมนวิมลมาศ เถลิงอาสน์ราชกาสรเป็นพาหนะบาท มีหม่อมมรเทวราชเรืองฤทธิ์เป็นบริวาร สถิตในทิศอาคเนย์ (พระอังคาร สีแดงอย่างโกเมน มีกาสรเป็นพาหนะประจำทิศอาคเนย์)
๔. พระพุธเทพยเทวา ทรงทิพยอาภรณ์แก้วมรกต ทรงคเชนทร์เป็นพาหนะ อเนกเนื่องด้วยเทพยบริวารสถิตในทิศทักษิณ (พระพุธ สีเขียว มีกัญชรเป็นพาหนะประจำทิศทักษิณ)
๕. พระเสาร์เทวราช ทรงรัตนเมณีนิลเป็นทิพยอาภรณ์ ทรงพยัคฆพาหนะจร เป็นจอมเทพยบริวาร เสด็จสถิตในทิศเหนือ (พระเสาร์ สีแดงคล้ำ (ดำ) มีพยัคฆราชเป็นพาหนะประจำทิศเหนือ)
๖. พุทธสยบดี ทรงทิพยอาภรณ์สุวรรณรัตนรุจีแจ่มด้วยดวงมุกดาหาร ทรงมฤคราชผาดแผ่นทะยานฟ้าผยองฟ้า พร้อมด้วยเทพยสุรालย์เป็นบริวาร สถิตที่สถานปัจฉิมทิศ (พระพุทธรูป สีเหลืองอย่างบุษราคัม มีมฤคราชเป็นพาหนะประจำทิศปัจฉิม)
๗. พระอุสุรินทร์เรืองฤทธิ์ มหิทธานุภาพเกรียงไกร พระทิพยสุวรรณแสนสีใสสะอาด มีมหาสุพรรณราชเป็นพาหนะ อเนกเนื่องแน่นในอัมพรวิถี สะพริบพร้อมด้วยสุราสุระเทพยอุสุริยาริเริงรอบเป็นบริวาร ทรงสถิตในสถานพายัพทิศ (พระราหู สีดอกตะแบก มีสุพรรณราชเป็นพาหนะ ประจำทิศพายัพ)
๘. พระศุกร์เทวา ทรงทิพอาภรณ์เลื่อมประภัสสรโอภาส ทรงพระยาโคอุสุภราชมหามงคลพาหนะพระที่นั่ง สะพริบพร้อมไปด้วยเทพยบริวาร มาสถิตในสถานอุดรทิศ (พระศุกร์ สีเลื่อมประภัสสร มีโคอุสุภราชเป็นพาหนะ ประจำทิศอุดร)
๙. พระเกตุเทวราช ทรงซึ่งทิพยสุวรรณอาภรณ์วิภูษิต ทรงพระยามังกรเรืองฤทธิ์เป็นพาหนะ พร้อมด้วยเทพยสุราฤทธิ์เรืองเดชแวดล้อมเป็นบริวาร สถิตในสถานปัจฉิมทิศ (พระเกตุ สีทองสุก มีพระยามังกรเป็นพาหนะ ประจำทิศปัจฉิม)

กำลังเทวดานพเคราะห์

พระอาทิตย์	มีกำลัง	๖
พระจันทร์	”	๑๕
พระอังคาร	”	๘
พระพุธ	”	๑๗
พระเสาร์	”	๑๐
พระพฤหัสบดี	”	๑๙
พระราหู	”	๑๒
พระศุกร์	”	๒๑
พระเกตุ	”	๙

คำว่ากำลังนั้น หมายถึงเวลาเสวยอายุ เช่น พระอาทิตย์กำลัง ๖ ก็หมายความว่า เสวยอายุ ๖ ปี ดังนี้ เป็นต้น อนึ่ง พระเกตุนั้น แม้จะมีกำลัง ๙ แต่ก็ได้เสวยอายุบุคคลมีคำโคลง ท่านประพันธ์ไว้ ดังนี้

อาทิตย์หกต่อตั้ง	พรรษา
จันทร์สิบห้าคณนา	นับได้
อังคารแปดพุธา	สิบเจ็ด
เสาร์สิบกำหนดให้	โลกรู้กำลัง
พฤหัสบดีสิบเก้า	สิบสอง
อสุรินทร์สิบสอง	เช่นนี้
ศุกร์ยี่สิบเอ็ดกอง	กอบเกตุ เก้านา
ทวยเทพนพเคราะห์นี้	ท่านเลี้ยงรักษา

หมายเหตุ เทวดานพเคราะห์นี้ ให้เขียนเป็นรูป หรือมอบให้ใครจัดทำก็ได้ เอาด้ายสายสิญจน์วงรอบบัตรติดเขียนตามกำลังวัน

อาวุธประจำวันนพเคราะห์

พระอาทิตย์	ทรงหอก
พระจันทร์	ทรงดาบและโล่
พระอังคาร	ทรงดาบและเขน
พระพุธ	ทรงขอช้าง
พระเสาร์	ทรงปิ่น
พระพฤหัสบดี	ทรงดาบคู่
พระราหู	ทรงโตมร
พระศุกร์	ทรงศร
พระเกตุ	ทรงพระขรรค์
หมายเหตุ ในการเขียนรูป ต้องเขียนอาวุธด้วย	

พระพุทธรูปประจำวัน

วันอาทิตย์	พระถวายนเตร
วันจันทร์	พระห้ามสมุทร
วันอังคาร	พระไสยาสน์
วันพุธ	พระอุ้มบาตร
วันพฤหัสบดี	พระนั่งสมาธิ
วันศุกร์	พระรำพึง
วันเสาร์	พระนาคปรก
พระราหู (วันพุธกลางคืน)	พระปาเลไลยก์
พระเกตุ	พระปรางมารวิชัย

หมายเหตุ พระพุทธรูปประจำวันนี้ เมื่อตัวเจ้าภาพผู้ทำบุญอายุ เกิดในวันใดพึงนิมนต์พระ
เช่นนั้นมาตั้งเป็นพุทธรูปบูชาในงาน

วิธีทำ

เมื่อได้จัดเตรียมสิ่งต่าง ๆ ดังกล่าวมานั้นสำเร็จเรียบร้อยแล้ว เมื่อถึงวันงานมีหัวข้อที่พึงกำหนดในพิธี ดังนี้

๑. เจ้าภาพจุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย
๒. จุดธูปเทียนมงคลบูชาเทวดานพเคราะห์
๓. รับศีล แล้ว ฟังพระสวดมนต์

การสวดมนต์ในงานเช่นนี้ เรียกว่าเจ็ดด้วยไสยศาสตร์ ข้าพเจ้ากล่าวไว้แล้ว ในหมวดว่าด้วยระเบียบสวดมนต์ท้ายเล่ม ฉะนั้น จึงไม่กล่าวในพิธีนี้อีก

เมื่อพระสวดมนต์จบ และกลับไปแล้ว ก็มักมีการรื่นเริงกันตามฐานะ

รุ่งขึ้นถวายภัตตาหารแด่พระภิกษุสงฆ์แล้ว พอได้ฤกษ์เจ้าภาพนั่งชาวหม่ขาวมาอาบน้ำมนต์ มีผู้ใหญ่มารดน้ำ ฯลฯ อำนวยพร แล้ว ผลัดนุ่งผ้าสีตามวัน เลี้ยงดูกันก็เป็นอันเสร็จพิธี

กลอนบอกนุ่งผ้าสีตามวัน

วันอาทิตย์สิทธิโชคโลกดี

เอาเครื่องสีแดงทรงเป็นมงคล

เครื่องวันจันทร์นั้นควรสีนวลขาว

จะยืนยาวชันษาสถาพล

อังคารม่วงช่วงงามสีครามปน

เป็นมงคลขัตติยาไม่ราศี

เครื่องวันพุธสุดดีด้วยสีเสด

กับเหลืองแปดปนประดับสลัปลี

วันพฤหัสบดีเครื่องเขียวเหลืองดี

วันศุกร์สีเมฆหมอกออกสงคราม

วันเสาร์ทรงดำจึงเลิศล้ำ

แสนประเสริฐเลื่อนคึกจะนึกขาม

ทั้งพาชีซั้บประดับงาม

ให้ต้องตามสีสนจึ่งกันภัย

(จากสวัสดิรักษา)

มูลเหตุที่เกิดการบูชาดาวนพเคราะห์

การทำบุญอายุเช่นนี้เป็นพิธีแปลก โดยที่พระผู้สวدمนต์กับโหร ผลัดกันว่าสลับกันไป ในคติแห่งไสยศาสตร์ ถือเทวดาทั้ง ๙ (นพเคราะห์) นั้น ว่าเกี่ยวข้องกำเนิดของมนุษย์อาจให้คุณให้โทษได้ ดังนั้นจึงเกิดมีวิธีบูชาเทวดาทั้ง ๙ เพื่อป้องกันและบำบัดอันตรายและให้เจริญสิริมงคลอายุวัฒนะ และเมื่อพราหมณ์นำวิธีบูชาเทวดานพเคราะห์เข้ามาสั่งสอนในประเทศไทยนี้ เนื่องด้วยวิชาโหราศาสตร์จึงเชื่อถือกันแพร่หลาย

ในตำราบอกว่า ดาวพระเคราะห์โคจรเปลี่ยนที่อยู่เสมอ ทุกดาวต่างก็มีฤทธิ์อำนาจอันเกิดจากไฟฟ้า, แม่เหล็ก, ธาตุ, แสง, สี, อากาศ ร้อนเย็นผัดแผกกัน เมื่อดวงใดโคจรมาใกล้ส่วนใดของโลก ก็สามารถบันดาลให้สรรพสิ่งทั้งปวงเปลี่ยนสภาพไปตามฤทธิ์อำนาจอันเป็นคุณหรือโทษของดวงดาวนั้น ๆ จนครั้งโบราณ สังเกตเห็นมาช้านาน จึงได้แบ่งออกเป็น ๒ พวก คือ ดาวที่ให้คุณ ๑ ดาวที่ให้โทษ ๑ และสมมติมีเทวดาประจำ มีอานุภาพและหน้าที่ต่างกัน เช่น

พระอาทิตย์	ทำให้ชีวิตมนุษย์และสัตว์เกิดขึ้น ให้แข็งแรง ว่องไว กล้าหาญ ใจร้อน ฯลฯ
พระจันทร์	ทำความเยือกเย็นแก่โลก ทำให้มนุษย์ร่าเริง รูปร่างรัก เป็นสง่า ช่างประดิษฐ์ ชอบกาพย์กลอน เปลี่ยนใจง่าย ฯลฯ
พระอังคาร	ทำให้มนุษย์มีความขยันหมั่นเพียร เข้มแข็ง ว่องไว จุนเจียว มุทะลุ ตึงตัง ฯลฯ
พระพุธ	ทำให้มนุษย์ฉลาดทางวาจา เหมาะแก่การเป็นพ่อค้า ฯลฯ
พระเสาร์	ทำให้ใจคอชอบเจ็บ ๆ ขริบ ตกทุกข์ได้ยาก ฯลฯ
พระพฤหัสบดี	ทำให้มีปัญญาสูง สุขุม เยือกเย็น โอบอ้อมอารี ระมัดระวัง ฯลฯ
พระราหู	ให้เกิดความเดือดร้อน ไม่ให้คุณ ฯลฯ
พระศุกร์	ทำให้สุภาพ สงบเสถียร รักสวยงาม ฯลฯ

นอกจากนี้ พระเคราะห์แต่ละองค์ ถ้าโคจรมาถึงกันย่อมให้คุณบ้างโทษบ้าง อีก เป็นอเนก เมื่อชนชาวในประเทศไทยนี้ นับถือคติดังกล่าวมาแล้วนั้นเลยเกิดความประสงค์จะเอาการบูชาเทวดานพเคราะห์ เข้าติดอยู่ในลัทธิพุทธศาสนา ซึ่งไม่ขัดแย้งกัน ด้วยว่าลัทธิพุทธศาสนา ก็ถือว่ามีเทวดา และถือว่าเทวดานั้นอาจให้คุณและโทษแก่มนุษย์ได้อยู่บ้างแล้วจึงเกิดวิธีสวดพระพุทธรูปมนต์ เนื่องด้วยเทวดานพเคราะห์ขึ้น ด้วยประการฉะนี้

สุภาสิต

มีอายุร้อยหนึ่ง
 คีลชื้อปัญจจก
 พระตรัสสรรเสริญผู้
 คนไต่ยืนอยู่ร้อย
 ใจบ่มีปริชา
 เดือนเดียวเด็กเกิดมา
 สรรเพชญ์บัณฑิตไว้

นานนัก
 ษานิจ คีลนา
 เด็กนั้นเกิดศรี
 พรราชา
 โหดไร้
 ใจปราชญ์
 เด็กนั้นควรรยอ

(โลกนิติ)

นิมิตดี

พระพุทเจ้า	เกล้ารับ	สุดนับถือ
พระธรรมคือ	ลื่อนำ	คำปราสอน
ทั้งพระสงฆ์	ทรงศีล	มุณินทร
คุณบวร	ขจรอยู่	กราบบูชา
สิ่งใดบาป	หยาบช้า	แม่นยำเห็น
ละกรรมเวร	เว้นคิด	เรื่องมิจนา
ส่วนบุญใด	ได้สดับ	น้อมรับมา
ภาวนา	หาทาง	สว่างไป ๗

ผลกรรมดี

จงตั้งใจ	ใส่บาตร	สืบศาสนา
ศีลรักษา	อย่าพร่อง	พาผ่องใส
ภาวนา	อย่าละ	ชนะภัย
สู่ครรรไล	ไม่หลง	ดังธงนำ
เพียงแต่จิต	คิดถึง	คะนึ่งหา
แรงศรัทธา	ปสาทะ	อุปถัมภ์
สู่สวรรค์	ทันใด	แม่ไม่ทำ
มโนกรรม	ทำให้	อำไพเอย ๗

หญาริมทาง

พิธีตรุษ

คำว่าตรุษสงกรานต์ เป็นคำรวมประเพณี ๒ อย่างคือ ตรุษอย่าง ๑ สงกรานต์อย่าง ๑ โดยมากเรียกรวมไปว่าตรุษสงกรานต์ ในที่นี้จะแยกกล่าวเป็น อย่าง ๆ ไป

ตรุษนั้น แปลว่า ยินดี บ้าง โดยความหมายว่า ชีวิตได้ผ่านพ้นอุปสรรคและพินัยอันตรายรอดชีวิตยั่งยืนมาได้จนถึงวันนั้น การทำพิธีตรุษ จึงเท่ากับแสดงความยินดี ต่อความยั่งยืนแห่งชีวิต และทำบุญสุนันทา เป็นการไม่ประมาทหมั่นมาในชีวิต

อีกนัยหนึ่ง ตรุษนั้น แปลว่า ขาด หรือตัด บ้าง โดยความหมายว่า ปีเก่าขาดตอนไปแล้ว การทำพิธีตรุษ ก็เป็นการทำเพื่อจุดประสงค์ดังกล่าวแล้วข้างต้นเหมือนกัน

สรุปความว่า พิธีตรุษ เป็นพิธีเนื่องด้วยชีวิตที่จำเริญยั่งยืนสืบมาได้ในปีหนึ่ง ๆ

ประวัติพิธีตรุษ

ว่าโดยประวัติ พิธีตรุษ เป็นพิธีของชาวลังกา ซึ่งรับมาจากพวกทมิฬอีกทอดหนึ่งคือเมื่อพวกทมิฬได้ปกครองลังกา คงได้ประกอบพิธีเป็นทางราชการ และชาวลังกาได้ดัดแปลงให้เข้ากับคติพุทธศาสนา วิธีทำนั้น ได้ความว่า จัดตั้งเครื่องสักการบูชาพระรัตนตรัย นิมนต์พระมาสวดมนต์และฉัน ๓ วัน ในวันสุดท้ายอุทิศส่วนบุญกุศลให้แก่สรรพสัตว์ และขอพรชัยให้บ้านเมืองอยู่เย็นเป็นสุข

โดยทางสันนิษฐาน ผู้รู้ได้สันนิษฐานไว้ว่า คงได้มีพระสงฆ์ไทยไปถึงลังกา และเห็นเขาทำพิธีตรุษ จึงหาโอกาสศึกษาพิธีทำตรุษนั้นจนสามารถทำได้ และได้้นำตำรับตำราเข้ามาสู่เมืองไทย

บางท่านได้สันนิษฐานว่า คงเข้ามาสู่ทางนครศรีธรรมราชก่อนแห่งอื่น เพราะเป็นหัวเมืองตั้งอยู่ชายทะเล และเคยเป็นประเทศราช ก่อนสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี

พิธีตรุษอย่างไรบ้าง ? ตำรับทำวศรีจุฬาลักษณ์ได้พรรณาลักษณะการทำพิธีตรุษไว้ดังต่อไปนี้

พิธีตรุษในสมัยสุโขทัย

“ครั้นเดือน ๔ ถึงการพระราชพิธีสัมพัจฉรฉินท์ โลกสมมติเรียกว่าตรุษ ฝ่ายพุทธศาสน์ชาวพนักงานก็ตั้งบาตรน้ำ บาตรทราย จัปด้ายมงคลสูตรใส่รุ่งไว้ในโรงราชพิธีทั้งสี่ทิศพระนคร และในพระราชนิเวศน์ จึงอัญเชิญพระพุทธรูปปฏิมากรมาประดิษฐาน อาราธนาพระมหาเถรานุเถระผลัดเปลี่ยนกันมาจำเริญพระปริตร ในโรงราชพิธีทุกตำบล สิ้นทิวาราตรีสามวาระ และด้ายมงคลสูตรนั้น ชาวพนักงานแจกในพระบรมวงศานุวงศ์ฝ่ายหน้าฝ่ายใน เมื่อวันพระมหาเถระเจ้าจำเริญพระอาภาวันกฤษฎีสูตรในราตรี เหล่าทหารยิงปืนใหญ่รอบพระนคร ฝ่ายพราหมณาจารย์ประชุมกันผูกพรตกระทำการพระราชพิธีในเทวสถานหลวง ตั้งเครื่องพลีกรรมสังเวทยบวงสรวงพระเทวรูปทั้งมวล มีพระปรมเสว เป็นต้น แล้วก็เปลี่ยนเวรกันอ่านอาคมในทิวาราตรีทั้งสาม---”

ในด้านประชาชน ก็พรรณนาไว้ว่า

“--เหล่านักเลงก็เล่นมหรสพเอิกเกริก สมโภชบ้านเมืองเป็นการนักขัตฤกษ์บรรดานิกรประชา ราชภูริช้ายหญิงก็แต่งตัวนุ่งห่มประดับกายโอโฉง พากันมาเที่ยวดูแห่งานนมัสการพระในวันสิ้นปีและขึ้นปีใหม่---”

ตำราตรุษ (ของนครศรีธรรมราช)

ในสมัยกรุงศรีอยุธยาแล่ม กรุงธนบุรีอลเวงเป็นไป และมาถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกทรงสร้างพระนครแล้ว โปรดเกล้าให้รื้อฟื้นขนบธรรมเนียมมราชประเพณีจะให้เหมือนสมัยกรุงศรีอยุธยา โปรดให้สืบตำรับตำรา ใต้ถามผู้รู้ธรรมเนียมในกรุงศรีอยุธยาประมวลตรวจชำระ ตั้งเป็นลัทธิธรรมเนียมในกรุงรัตนโกสินทร์

สมเด็จพระสังฆราชต้องรับภาระในการฟื้นฟูขนบธรรมเนียมฝ่ายพุทธศาสนา อาศัยที่ได้เคยเห็นเจ้านครทำพิธีตรุษเมื่อคราวกรุงเก่าเสีย ท่านหนีพม่าลงไปอาศัยอยู่ ณ เมืองนครศรีธรรมราช ดังนั้น จึงให้เรียกตำราพิธีตรุษที่เมืองนครศรีธรรมราชเข้ามาสอบกับตำราที่มีอยู่ในกรุงธนบุรี ครั้นได้ฉบับมาแล้ว คงเทียบทานชำระแก้ไขตามที่เห็นว่าถูกต้องแล้วถวายสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ๑ พระองค์ก็ทรงพระราชดำริเห็นชอบด้วย จึงโปรดเกล้า ๑ ให้ตั้งเป็นตำราราชพิธีสำหรับพระนคร ด้วยเหตุนี้ จึงเป็นอันว่า ทางกรุงเทพ ๑ ได้ตำราพิธีตรุษไปจากเมืองนครศรีธรรมราช ด้วยประการฉะนี้

สรุปความ

การราชพิธีตรุษ ได้ทำต่อมาจนถึงสมัยรัชกาลที่ ๕ และยกเลิกเมื่อปลายรัชกาลที่ ๕ นั้น ด้วยเหตุนี้ ในปัจจุบันนี้จึงไม่มีสวดอาถรรพณ์ยสุตร ไม่มีการยิงปืนรอบอาถรรพณ์รอบพระนคร

อย่างไรก็ดี ในวันตรุษ แม้ประเพณีต้องถูกยกเลิกการบางอย่างอันล้ำสมัยไปแล้วตามวิสัยของสิ่งไม่เที่ยง แต่สิ่งที่ยังนิยมทำกันในปัจจุบัน โดยไม่มีการเปลี่ยนแปลง คือการบุญในวันแรม ๑๔-๑๕ ค่ำ เดือน ๔ และวันขึ้น ๑ ค่ำ เดือน ๕ ทั้ง ๓ วันนั้น วันต้นเป็นวันจ่าย ตระเตรียมสิ่งของไว้ทำบุญ วันกลางและวันสุดท้าย เป็นวันทำบุญตักบาตรและมีการเล่นสนุกสนานตามท้องถิ่นนั้น ๆ

บางแห่ง ในเวลาตรุษ พวกหญิงสาวประชุมกันเป็นหมู่ ๆ ตีโทนเป็นสัญญาณ พวกหนุ่มก็พากันมารวมวงร้องรำ ตั้งแต่บ่ายจนถึง รุ่งเรื่อดังนี้ครบ ๕ วัน ในวันสุดท้ายมีการแห่ดอกไม้ไปวัด บูชาพระในอุโบสถเสร็จแล้ว ออกมารื่นเร่กันอีกจึงเลิก เป็นการส่งตรุษ (อ.บ้านนา จ.นครนายก)

มีคำของกวีกล่าวถึงพิธีตรุษในนิราศเดือนดังนี้

“ถึงเดือนสี่ปีสุดขึ้นตรุษใหม่
ยังไม่ได้ขุนนางที่ปรารถนา
ฟังเสียงปืนยิงยัดอัธนา
รอบมหานครเรศนิเวศน์วัง
ถ้าความทุกข์เรดั่งเหมือนดังปืน
พิภพพื้นก็จะไหวเหมือนใจหวัง
นวลหงส์คงจะรู้ถึงหูดัง
จะนอนฟังทุกข์พิไม่มีเว้น”

ฯลฯ

พิธีสงกรานต์

คำว่า สงกรานต์ ตามปทานุกรม แปลว่า “การย้ายที่, เคลื่อนที่” โดยความหมายว่า เป็นวันที่ อาทิตยโคจรเข้าสู่ราศีเมษ เป็นวันเปลี่ยนจุลศักราชใหม่ ตามการคำนวณของโหราศาสตร์ วันที่พระ อาทิตยโคจรเข้าสู่ราศีเมษนี้ เรียกกันว่าวันสงกรานต์ มี ๓ วันคือ วันที่เรียกว่ายกขึ้นสู่ราศีเมษวันหนึ่ง วันเนา วันหนึ่ง และวันเถลิงศกอีกวันหนึ่ง วันทั้งนี้จะตกในวันที่เท่าไรนั้น ต้องแล้วแต่การคำนวณของโหร แต่ ตามปกติตกอยู่ในวันที่ ๑๐ เมษายน ถึง ๑๘ ระหว่างนี้ทุกปี

นิทานสงกรานต์*

เรื่องสงกรานต์มีนิทานประกอบ ดังต่อไปนี้

เมื่อต้นทศกัปป มีเศรษฐีคนหนึ่งไม่มีบุตร ตั้งบ้านเรือนอยู่ใกล้กับนักเลงสุรานักเลงสุรานั่น มีบุตร ๒ คน มีผิวเนื้อดุจทอง วันหนึ่งนักเลงสุรานั้น เข้าไปสู่นบ้านเศรษฐีแล้วกล่าวคำหยาด่าทอเศรษฐี เศรษฐีได้ฟังจึงถามว่า พวกเจ้ามาพูดหยาด่าดูหมิ่นเราผู้เป็นเศรษฐี เพราะเหตุใด? พวกนักเลงจึงตอบว่า ท่านมีสมบัติมากอนันต์หาไม่มีบุตรไม่ เมื่อท่านตายไปแล้ว ทรัพย์สมบัติไม่มีผู้ปกครองสืบทอดก็จะสูญหาย หาประโยชน์อันใดมิได้ แต่สำหรับเรามีลูกถึง ๒ คน ซึ่งมีรูปร่างงดงาม เราจึงดีกว่าท่าน

เศรษฐีครั้นได้ฟัง นึกเห็นจริง มีความละอายต่อนักเลงสุรานัก ก็อยากได้บุตรบ้าง จึงบวงสรวง พระอาทิตย์และพระจันทร์ ตั้งอธิษฐานขอบุตรถึงสามปี ก็ได้บุตรสมความปรารถนา

ครั้นอยู่มาในปีหนึ่ง ถึงฤดูคิมหันต์ จิตรมาส (เดือน ๕) คนทั้งหลายมีการเล่นรื่นเริงกันทั้งชมพู ทวีป เศรษฐีพาบริวารไปยังต้นไทรริมน้ำ เอาข้าวสารล้างน้ำ ๗ ครั้ง แล้วหุงบูชารุกขเทวดา ณ ต้นไทรต้นนั้น พร้อมด้วยสุบัพัญชนาหารประโคมเครื่องดุริยางค์ดนตรี ตั้งอธิษฐานขอบุตรต่อรุกขเทวดา ณ ต้นไทรนั้น

ต่อมา ธรรมบาลเทวบุตรลงมาปฏิสนธิในครรภ์ภรรยาของเศรษฐี ครั้นคลอดออกมา บิดา มารดาตั้งชื่อว่า “ธรรมบาลกุมาร” และปลูกปราสาทให้อยู่ใกล้ๆ กับต้นไทร เมื่อกุมารจำเริญวัยเรียนรู้ศิลปะ ศาสตร์ต่างๆ จบไตรเพทรู้ภาษาของสัตว์ต่างๆ ตั้งแต่อายุได้ ๗ ขวบ และได้เป็นอาจารย์บอกมงคลการแก่ มนุษย์ชาวชมพูทวีป ขณะนั้น ชาวโลกนับถือท้าวมหาพรหมและกบิลพรหมองค์หนึ่ง ได้แสดงมงคลแก่มนุษย์ ทั้งปวง

ครั้นท้าวภิลพรหม ทราบเหตุในมนุษย์โลกว่า ธรรมบาลกุมารมีชื่อเสียงเป็นที่นับถือของมนุษย์ทั้งหลาย จึงลงมาถามปัญหา ๓ ข้อแก่ธรรมบาลกุมาร โดยสัญญากันว่าถ้าธรรมบาลกุมารแก้ได้ ภิลพรหมจะตัดศีรษะของตนบูชา ถ้าธรรมบาลกุมารแก้ไม่ได้ ธรรมบาลต้องตัดศีรษะบูชา ปัญหา ๓ ข้อนั้นว่า

๑. เวลาเช้า	ราคืออยู่ที่ไหน?
๒. เวลาเที่ยง	ราคืออยู่ที่ไหน?
๓. เวลาค่ำ	ราคืออยู่ที่ไหน?

ธรรมบาลกุมาร รับพันการแก้ปัญหานั้น แต่ขอผลัดเลื่อนเวลาไปอีก ๗ วัน ภายในระยะเวลา ๗ วันนั้น ธรรมบาลนั่งนอนตรองคิดหาอุบายแก้ปัญหานั้น จนเหลือเวลาอีกวันเดียวก็ยังไม่เห็น จึงคิดว่า วันพรุ่งนี้ เราจะตายด้วยอาชญาของท้าวภิลพรหม หาต้องการไม่จำจะหนีไปซุกซ่อนตายเสียดีกว่า คิดแล้วก็ลงปราสาทเที่ยวไปที่แห่งหนึ่ง มีต้นตาลอยู่ ๒ ต้น ซึ่งมีนกอินทรีคู่ผู้ตัวเมียทำรังอยู่ ก็เข้านอนอยู่ภายใต้ต้นตาลนั้น

ลำดับนั้น นางนกอินทรี ถามผู้ว่า พรุ่งนี้จะไปหากินที่ไหน นกอินทรีผู้ผู้ตอบว่า พรุ่งนี้จะได้นื้อมนุษย์กินเป็นอาหาร เพราะเป็นวันครบ ๗ ที่ท้าวภิลพรหมถามปัญหาแก่ธรรมบาลกุมาร ถ้าธรรมบาลกุมารแก้ไม่ได้ก็จะถูกตัดศีรษะ นางนกอินทรีถามต่อไปว่าท่านรู้จักแก้ปัญหานั้นหรือไม่เล่า? นกอินทรีผู้ผู้รับปากว่ารู้ แล้วแก้ไขฟังว่า

๑. เวลาเช้า	ราคืออยู่ที่หน้า	คนทั้งหลายจึงเอาน้ำล้างหน้า
๒. เวลาเที่ยง	ราคืออยู่ที่อก	คนจึงเอาน้ำเอาเป้งหอมกระแจะจันทร์
ลูบหน้าอก
๓. เวลาค่ำ	ราคืออยู่ที่เท้า	คนจึงเอาน้ำล้างเท้า

ครั้นธรรมบาลกุมารได้ยินดังนั้น ก็มีความโสมนัสเป็นที่ยิ่ง จดจำการกล่าวแก้ปัญหานั้นแล้ว กลับมายังปราสาทของตน

รุ่งขึ้น เป็นวันครบ ๗ วันตามสัญญา ภิลพรหมก็ลงมาตามที่นัดกับธรรมบาลกุมาร ธรรมบาลกุมารก็แก้ปัญหานั้นทั้ง ๓ ข้อ ตามที่ได้ยินมาจากนกอินทรี ท้าวภิลพรหมก็แพ้แก่สัญญาจำเป็นต้องตัดศีรษะของตนบูชาแก่ธรรมบาลกุมาร ท้าวเธอจึงตรัสเรียกธิดาทั้ง ๗ อันเป็นบาทบริจาริกาของพระอินทร์ คือ นางทุงษะ ๑ นางรากษส ๑ นางโคราค ๑ นางกริณี ๑ นางมณฑา ๑ นางกิมิทา ๑ นางมโหธร ๑ อันโลกสมมติเป็นองค์มหาสงกรานต์ กับเทพยดาบริษัทยาแล้ว บอกเนื้อเรื่องให้ทราบและตรัสว่า ศีรษะของตน ถ้าทิ้งไว้บนแผ่นดินไฟก็จะไหม้โลกธาตุ ถ้าโยนขึ้นไปในอากาศ ฝนก็จะแล้งไม่ตกต้องตาฤดูแล้ง ถ้าทิ้งลงไปในน้ำก็จมน้ำ

น้ำในมหาสมุทรก็จะแห้งขาด ให้ธิดาทั้ง ๗ เอาพานมารองศีระไว้ ครั้นแล้วกบิลพรหมก็ตัดศีระของตนส่งให้แก่นางทงชะบุตรสาวคนใหญ่ ในกาลนั้น โลกธาตุก็เกิดโกลาหลยิ่ง

ตามตำนานกล่าวไว้ว่า “เมื่อนางทงชะมหาสงกรานต์เอาพานรับพระเศียรท้าวกบิลพรหมบิดาแล้ว ให้เทพบริษัทแห่งประทักษิณ เวียนรอบเขาพระสุเมรุราช ๖๐ นาที แล้วเชิญเข้าประดิษฐาน ในมณฑปถ้ำคันธุลีเขาไกรลาส กระทำบูชาด้วยเครื่องทิพย์ต่างๆ และพระวิสสุกรรมก็นิรมิตโรงแล้วด้วยแก้ว ๗ ประการ ๘๐ ภาควดีให้เทพยดาและนางฟ้านั่งแล้วเทพยดาก็นำมาซึ่งเถาฉนวนมาคล้องล่าน้ำในอโนดาตสระ ๗ ครั้ง แล้วแจกกันสังเวद्यทุกๆ พระองค์ ครั้นถึงวาระกำหนดครบ ๓๖๕ วัน โลกสมมติว่าปีหนึ่งเป็นวันสงกรานต์ นางเทพยดาทั้ง ๗ องค์ก็ทรงเทพพาหนะต่างๆ ผลัดเวรกันมาเชิญพระเศียรท้าวกบิลพรหมออกแห่ด้วยเทพบริษัทแสนโกฏิ ประทักษิณเขาพระสุเมรุราชบรรพตทุกปี แล้วก็กลับไปเทวโลก”

นางสงกรานต์ทั้ง ๗

นางสงกรานต์ทั้ง ๗ นี้ เป็นเวรผลัดกันมาเชิญพระเศียรท้าวกบิลพรหมออกแห่ ดังต่อไปนี้

๑. ถ้าพระอินทร์ยกขึ้นสู่ราศีเมษ วันอาทิตย์เป็นเวรของนางทงชะ แต่งตัวทัดดอกทับทิม เครื่องประดับปัทมาราศ ภัณฑารพผลไม้ อาวุธจักร ช้ายสังข์ชีพาหนะครุฑ
๒. วันจันทร์ นางโคราค ทัดดอกปีป เครื่องประดับมุกดา ภัณฑารพน้ำมัน อาวุธพาพระขรรค์ ช้ายไม้เท้า ชีพาหนะเสือ
๓. วันอังคาร นางรากษส ทัดดอกบัวหลวง เครื่องประดับโมรา ภัณฑารพโลหิต อาวุธวาทรีศูล ช้ายธนู ชีพาหนะสุกร
๔. วันพุธ นางมณฑา ทัดดอกจำปา เครื่องประดับไพฑูรย์ ภัณฑารพนมเนย อาวุธเข็ม ช้ายไม้เท้า ชีพาหนะลา
๕. วันพฤหัสบดี นางกริณี ทัดดอกมณฑา เครื่องประดับมรกต ภัณฑารพถั่ว งา อาวุธขวาน ช้ายปิ่น ชีพาหนะช้าง
๖. วันศุกร์ นางกิมิทา ทัดดอกจงกลณี เครื่องประดับบุษราคัม ภัณฑารพกล้วยน้ำ อาวุธพาพระขรรค์ ช้ายพิณ ชีพาหนะกระบือ
๗. วันเสาร์ นางมโหธร ทัดดอกสามหาว เครื่องประดับนิลรัตน์ ภัณฑารพเนื้อทราย อาวุธจักร ช้ายตรีศูล ชีพาหนะนกยูง

นางสงกรานต์ขี่พาหนะ ๔ ท่า

โดยการสมมติ ให้นางทั้ง ๗ เทียบกับวันทั้ง ๗ ในสัปดาห์คนละวัน ดังกล่าวแล้วในข้อว่าด้วยนางสงกรานต์ นอกจากนั้น ยังสมมติกันถึงท่าที่นางสงกรานต์ขี่พาหนะอีก ๔ ท่า คือ

๑. ถ้าพระอาทิตย์ยกในระหว่างรุ่งเช้าจนเที่ยง นางสงกรานต์ ยืนบนพาหนะ
๒. ถ้าพระอาทิตย์ยกในระหว่างเวลาตั้งแต่เที่ยงวันจนค่ำ นางสงกรานต์นั่งบนพาหนะ
๓. ถ้าพระอาทิตย์ยกในระหว่างเวลาตั้งแต่เวลาค่ำไปจนเที่ยงคืน นางสงกรานต์นอนลืมหันตามพาหนะ
๔. ถ้าพระอาทิตย์ยกในระหว่างเวลาตั้งแต่เที่ยงคืนไปจนรุ่ง นางสงกรานต์นอนหลับตามพาหนะ

ตำราสงกรานต์

ต่อไปนี้ ข้าพเจ้าจะนำตำราโบราณเรื่องเกี่ยวกับสงกรานต์มากล่าวไว้ด้วย เพราะโบราณจารย์ได้ถือกันต่อๆมา และคิดว่า คงจะสำเร็จประโยชน์บ้าง ดังต่อไปนี้

สิทธิการียะ ถ้าสงกรานต์ปีใด วันอาทิตย์เป็นวันมหาสงกรานต์ ปีนั้นไร่นาเรียกสวนเผือกมันมี

ผู้งาม

ถ้าวันจันทร์เป็นวันมหาสงกรานต์ จะแพ้เสนาบดีท้าวพระยาและนางพระยาทั้งหลาย

ถ้าวันอังคาร วันเสาร์ เป็นวันมหาสงกรานต์ จะเกิดอันตรายกลางเมือง จะเกิดเพลิง และโจร

ผู้ร้าย ไข้เจ็บหนักที่สุด

ถ้าวันพุธ เป็นวันมหาสงกรานต์ ท้าวพระยาจะได้เครื่องบรรณาการมาต่างเมือง แต่จะแพ้ลูก

อ่อนนั้ก

ถ้าวันพฤหัสบดี เป็นวันมหาสงกรานต์ จะแพ้เจ้าไทย พระสงฆ์ราชาคณะจะเดือดเนื้อร้อนใจ

ถ้าวันศุกร์ เป็นวันมหาสงกรานต์ ข้าวน้ำลูกหมากรากไม้ทั้งหลายจะอุดม แต่จะแพ้เด็ก ฝน

และพายุชุม จะเจ็บตักันมากนั้กแล

วันเนา

ถ้าวันอาทิตย์ เป็นวันเนา ข้าวจะตายฝอย จะได้ยินเสียงคนต่างภาษา ท้าวพระยาร้อนใจนั้ก

ถ้าวันจันทร์ เป็นวันเนา เกลือจะแพง นางพระยาจะร้อนใจนั้ก มักจะเกิดความไข้ต่างๆ

ถ้าวันอังคาร เป็นวันเนา หมากราก ปลาจะแพงจะแพ้อำมาตย์มนตรี ทั้งปวง

ถ้าวันพุธ เป็นวันเนา ข้าวจะแพง คนทั้งหลายจะทุกข์ร้อน แม่หม้ายจะพลัดที่อยู่

ถ้าวันพฤหัสบดี เป็นวันเนา ลูกไม้จะแพง ราชตระกูลทั้งหลายจะร้อนใจนั้ก

ถ้าวันศุกร์ เป็นวันเนา พริกจะแพง แร้งกาจะตายท่า สัตว์ในป่าจะเกิดอันตราย แม่หม้าย จะได้ลาภ

ถ้าวันเสาร์ เป็นวันเนา ข้าวปลาจะแพง จะเกิดเพลิงกลางเมือง ชุนนางจะต้องโทษ ข้าว จะตายฝอย น้ำจะน้อยกว่าทุกปี น้ำจะน้อยกว่าทุกปี ชีพราหมณ์จะร้อนใจนัก ผักปลาจะแพงแล

วันเถลิงศก

ถ้าวันอาทิตย์ เป็นวันเถลิงศก พระมหากษัตริย์จะรุ่งเรืองพระเดชานุภาพ จะมีชัยชนะแก่ศัตรู ท้าวทศานุกิต

ถ้าวันจันทร์ เป็นวันเถลิงศก พระราชเทวีและหม່นางนัสนมบริวาร จะประกอบไปด้วยความสุขและสมบัติทั้งปวง

ถ้าวันอังคาร เป็นวันเถลิงศก อำมาตย์มนตรีทั้งปวงจะอยู่เย็นเป็นสุข แม้จะต่อยุทธด้วยปัจจามิตรทิศใดๆ จะมีชัยชนะทุกเมื่อ

ถ้าวันพุธ เป็นวันเถลิงศก ราชบัณฑิตบุโรหิตโหราจารย์ จะมีสุขสำราญเป็นอันมาก

ถ้าวันพฤหัสบดี เป็นวันเถลิงศก สมณพราหมณาจารย์จะปฏิบัติชอบ ด้วยธรรมอันประเสริฐ

ถ้าวันศุกร์ เป็นวันเถลิงศก พ่อค้าวาณิชทั้งหลาย อันค้าขายในประเทศต่างๆ จะประกอบไปด้วยพัสดุเงินทองและความสุขเป็นอันมาก

ถ้าวันเสาร์ เป็นวันเถลิงศก หมู่ทแกล้วทหารทั้งปวงจะประกอบไปด้วยความสุขและวิชาการต่างๆ แม้จะกระทำยุทธด้วยข้าศึกทิศใดๆ จะมีชัยชนะทุกเมื่อแล

สิทธิการิยะ ถ้าจะรู้ว่า พระสุริยเทพทินกรเสด็จโคจรจากมীনราศี ประเวศสู่เมษราศีเพลาใด ให้เอาลิปดาในสมมุตพระอาทิตย์เมื่อวัน ราศี องศา สูญตัดกากบาทดู รู้เพลาแล้วทายตามตำรานี้เถิด

สังกันเต อุทเย ติฏฐเฐ พหุโรเค ชเน ตถา เพลาอุทัยถึงเที่ยง พระสุริยสถูจรยีนไป ปริชนทั้งหลาย จะบังเกิดความไขว่ปริตต่างๆ เป็นอันมาก

มัชฌันติกะ สายัณเห นิสินนัง วา ชนानัง มรณัง ภเย เพลาเที่ยงถึงสนธยา พระสุริยะ นิสิตินังไป ปริชนทั้งหลาย จะมีมรณภัยต่างๆ

สายัณเห สยเน กाले สัพเพ ชนา พหุสุขัง เพลาค่ำถึงเที่ยงคืน พระสุริยะไสยาสน์ตื่นไป ปริชนทั้งหลาย จะอยู่เย็นเป็นสุข

อัทธมรตติง จ สัมภกะ ราชวันทนัง ปวฺจจติ เพลาเทียงคินถึงรุ่ง พระสุริยะไสยาสน์หลับไป
พระมหากษัตริย์จะเจริญพระราชสิริสวัสดิ์แล

จุลศักราช

ถ้าจะรู้ว่า จุลศักราชขึ้นเพลาดใด ให้เอานาที ดีถี ตัดกากาบาท รู้ว่าขึ้นเมื่อเพลานั้นแล

เกณฑ์พิรุณสารท

เกณฑ์พิรุณสารท ตั้งจุลศักราชปีจะทำนั้นลง เอา ๔ ลบ เอา ๗ ทหาร เศษ เป็น เทพ
เจ้าผู้เป็นอธิบดี ภา ๓๐๐ ท้า อา จ อ

๔๐๐ ท้า ๕๐๐ ท้า ๖๐๐ ท้า แล้วเอาจำนวนฝน

ส ช ศ

ตั้งลง เอาส่วน จักรวาล ๔ หิมพานต์ ๓ มหาสมุทร ๒ มนุษย์โลก ๑ ประสมกันเป็น ๑๐

๕

๒

มาหารลัภนั้น เอาตั้ง ๔ ฐานเอา เอา คูณตามฐาน รู้ว่าฝนตกในจักรวาล หิมพานต์

๓

๑

มหาสมุทร มนุษย์โลก เท่านั้นแล

เกณฑ์ธาราธิคุณ

เกณฑ์ธาราธิคุณ ตั้งจุลศักราชปีจะทำนั้นลง เอา ๑๒ ทหาร เศษนับแต่พฤษภไปเท่าเศษ ตราไว้
ถ้าปฐวี น้ำงาม ถ้าตกเดโช น้ำน้อย ถ้าตกวาโย น้ำน้อย ถ้าตกอาโป น้ำมาก แล

เกณฑ์ธัญญาหาร

เกณฑ์ธัญญาหาร ตั้งจุลศักราชปีจะทำนั้นลง เอาจุลศักราชปีจะทำนั้นคูณแล้วเอา ๑๒ บวก
เอา ๗ ทหาร

เศษ ๒ เศษ ๕ ชื่อ **วิปตติ** ข้าวกล้าในภูมินา จะเกิดกิมิชาติ ดัวง แผลง จะได้ผล ส่วน ๑ เสีย
๕ ส่วน เมืองจะเกิดยุทธสงคราม จะประหารชีวิต จะนิราศจากกัน จะฉิบหายเป็นอันมาก

เศษ ๐ ชื่อว่า **ปาปะ** ข้าวกล้าในภูมินา จะได้ผล ๑ ส่วน จะเสีย ๑๐ ส่วน คนทั้งหลายจะได้ทุกข์ลำบากได้ยาก เพราะกันดารอาหารบ้าง ฉิบหายเป็นอันมาก

เศษ ๓ เศษ ๔ ชื่อ **มัชฌิมะ** ข้าวกล้าในภูมินา จะได้ผลกึ่งหนึ่ง เสียกึ่งหนึ่ง โภชาอาหารเป็นมัธยม ปริชนทั้งหลายจะคลายทุกข์ ได้สุข เป็นอนุমানแล

เศษ ๑ เศษ ๖ ชื่อ **ลาภะ** ข้าวกล้าในภูมินา จะได้ผล ๑๐ ส่วน จะเสียแต่ส่วนหนึ่ง ธัญญาหารมังสาหารผลาหารจะบริบูรณ์ ประชาชนทั้งหลาย จะอยู่เย็นเป็น สุข แล

ดู ธงไชย เป็นต้น

ตำราคุณหาร ให้รู้หลักวันยาม ราศี ดีถิ ฤกษ์เป็นอุบาทว์ ธงไชย โลกาวินาศ อธิบัติ

ถ้าใครจะรู้ว่า ในปีนี้ วันอะไรเป็นวันอุบาทว์ วันธงไชย วันโลกาวินาศ วันอธิบัติ ยามอะไรจะเป็นยามอุบาทว์ ยามธงไชย ยามโลกาวินาศ ยามอธิบัติ ราศีอะไรจะเป็นราศีอุบาทว์ ราศีธงไชย ราศีโลกาวินาศ ราศีอธิบัติ ดีถิอะไรเป็นดีถิอุบาทว์ ดีถิธงไชย ดีถิโลกาวินาศ ดีถิอธิบัติ ฤกษ์อะไรจะเป็นฤกษ์อุบาทว์ ฤกษ์ธงไชย ฤกษ์โลกาวินาศ ฤกษ์อธิบัติ

ให้ตั้งจุลศักราชปีนั้นลง เอา ๑๐ คูณ ๒ บวก เอา ๗ หาร เศษเป็นวันอุบาทว์ เอา ๘ หาร เศษเป็นยามอุบาทว์ เอา ๑๒ หาร เศษเป็นราศีอุบาทว์ เอา ๓๐ หาร เศษเป็นดีถิอุบาทว์เอา ๒๗ หาร เศษเป็นฤกษ์อุบาทว์

ตั้งจุลศักราชลง เอา ๑๐ คูณ ๓ บวก เอา ๗ หาร เศษเป็นธงไชย เอา ๘ หาร เศษเป็นยามธงไชย เอา ๑๒ หาร เศษเป็นราศีธงไชย เอา ๓๐ หาร เศษเป็นดีถิธงไชย เอา ๒๗ หาร เศษเป็นฤกษ์ธงไชย

ตั้งจุลศักราชลง เอา ๑๑๒๐ บวก เอา ๗ หาร เศษเป็นวันโลกาวินาศ เอา ๘ หาร เศษเป็นยามโลกาวินาศ เอา ๑๒ หาร เศษเป็นราศีโลกาวินาศ เอา ๓๐ หาร เศษเป็นดีถิโลกาวินาศ เอา ๒๗ หาร เศษเป็นฤกษ์โลกาวินาศ

ตั้งจุลศักราชลง เอา ๔๔๘ หาร เศษตั้ง ๕ ฐาน เอา ๗ หาร เป็นวันอธิบัติ เอา ๘ หารเป็นยามอธิบัติ เอา ๑๒ หาร เป็นราศีอธิบัติ เอา ๓๐ หาร เป็นดีถิอธิบัติ เอา ๒๗ หาร เป็นฤกษ์อธิบัติ

นาคให้น้ำ

ลีทธิการิยะปืชวด นาคราช ให้น้ำ ๓ ตัว ฝนแรกน้อย กลางงาม ปลายมาก
 ปี่ฉลุ นาคราชให้น้ำ ๕ ตัว ฝนต้นกลางปลายเสมอกัน
 ปี่ขาล นาคราชใช้น้ำ ๓ ตัว ฝนแรกงาม กลางน้อย ปลายมาก
 ปี่เกาะ นาคราชให้น้ำ ๒ ตัว ฝนแรกงาม กลางน้อย ปลายมาก
 ปี่มะโรง นาคราชให้น้ำ ๓ ตัว ฝนแรกมาก กลางงาม ปลายน้อย
 ปี่มะเล็ง นาคราชให้น้ำ ๑ ตัว ฝนแรกมาก กลางงาม ปลายงาม
 ปี่มะเมีย นาคราชให้น้ำ ๕ ตัว ฝนแรกงาม กลางงาม ปลายงาม
 ปี่มะแม นาคราชให้น้ำ ๓ ตัว ฝนต้นกลาง ปลายเสมอกัน
 ปี่วอก นาคราชให้น้ำ ๒ ตัว ฝนแรกน้อย กลางงาม ปลายมาก
 ปี่ระกา นาคราชให้น้ำ ๔ ตัว ฝนแรกน้อย กลางงาม ปลายมาก
 ปี่จ่อ นาคราชให้น้ำ ๗ ตัว ฝนแรกน้อย กลางงาม ปลายมาก
 ปี่กุน นาคราชให้น้ำ ๕ ตัว ฝนแรกงาม กลางน้อย ปลายมาก

สงกรานต์เมืองสุพรรณ ในเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน

“ที่นี่จะเล่าเรื่องเมืองสุพรรณ
 จะทำบุญให้ทานการศรัทธา
 นิมนต์สงฆ์สวดมนต์เวลาบ่าย
 แล้วกลับบ้านเตรียมการเลี้ยงเจ้าชื
 ทำน้ำยาแกงخمต้มแกง
 บ้างทำห่อหมกปกปิดไว้
 บ้างก็ทำวันชาสาธุ
 หน้าเตียงเรียงเล็ดเข้าเม่ากวน
 มะปรางกลางสาตลูกหวายหว่า
 ทุกบ้านอลหม่านกันทั่วไป
 ครั้นรุ่งแจ้งแสงทองส่องฟ้า
 หนุ่มสาวเฒ่าแก่มาแจจัน

ยามสงกรานต์คนนั้นก็พร้อมหน้า
 ต่างมาที่วัดป่าเลไลยก์
 ต่างฉลองพระทรายอยู่อิงมี
 แป้งจีสารพัดจัดแจงไว้
 ผ่าฟักจักแพงพะเนงไก่
 ต้มไข่ผัดปลาแห้งทั้งแกงบวน
 ข้าวเหนียวหน้าหมูไว้ถั่วถวน
 ของสวนส้มสุกทั้งลูกไม้
 ส้มโอส้มซ่าทั้งกล้วยไข่
 จนดิกตื่นหลับไหลไปฉับพลัน
 ต่างตกแต่งกายาขมิ้มมัน
 พร้อมกันที่วัดป่าเลไลยก์

ฝ่ายว่านางพิมกับมารดา
 ข้าวปลาธารณะจัดหาไป
 ถึงวัดนั่งลงตรงพระทราย
 หญิงชายเต็มไปในวัดวา
 ฝ่ายพระสงฆ์ห่มดองครองผ้า
 เถรเถรนั่งจัดถัดกันไป
 ต่างถวายเภสัชจัดพานเรียง
 อาราธนาศีลขึ้นทันที
 แล้วถวายพรพระตั้งนะโม
 จัดของใส่สำหรับลงฉับพลัน
 ลูกศิษย์เถรเถรประเคนบาตร
 ช่วยเหลือสำรวจตรวจตรา

ฝ่ายว่านางพิมมีศรัทธา
 หยิบขันข้าวบาตรเดินนาได้ไป
 ครั้นว่ามาถึงเจ้าเถรแก้ว
 เจ้าเถรนี้ที่เหมือนรู้จักกัน
 หมูมัดปลาแห้งทั้งแกงไก่
 ใส่กรอกปลาแห้งแต่งโม
 เถรแก้วก้มหน้าไม่ทันรู้
 ปะหน้าสีกาพิมยืมตะแคง
 ดักบาตรเหลือล้นจนโอลั่น
 หวานเค็มก็เต็มสำหรับไป
 นางพิมยืมไปใส่เจ้าเถร
 เขาใส่ให้อักโขพาโลเอา
 เถรใจบึกๆนึกเป็นครู
 ชื่อว่าสีกาพิมพาโล
 ครั้นพระสงฆ์ฉันเสร็จสำเร็จพลัน
 อันดับรับสัพพีโมทนา
 ต่างคนยินดีปรีดา
 เสียงแซ่ซ้องบ้างร้องลำน่าน

พาบ่าวไพร่ออกมาหาข้าไม้
 ฐูปเทียนดอกไม้ใส่พานมา
 แล้วถวายนมัสการถว้นหน้า
 ปูเสื่อสาดคอยท่าพระสงฆ์ไว้
 เสร็จแล้วลงมาศาลาใหญ่
 สัปบุรุษกราบไหว้ด้วยยินดี
 ห่มผ้าสไบเฉียงอยู่ตามที่
 สมภารมีก็ให้ศีลไปพลัน
 พวกสีกาหาโออยู่ตัวสัน
 ตั้งถวายเป็นหลั่นกันลงมา
 อังคาสเข้าของไว้ตรงหน้า
 น้ำยาพร่องตักเอาเติมไป

กล้วยขนมส้มซ่าใส่ถาดใหญ่
 ใส่แต่หัวโตลงมาพลัน
 แลแล้งเรรวนนี้กหวนหัน
 นางก็ตักจ้งหันทัพพีโต
 ไซ่พอกซีกใหญ่ใส่อักโข
 แกงโกหนึ่งใส่ให้พอแรง
 เห็นของมากงดยดุกิตาแข็ง
 สิกานี้มีแกลังข้าหรือไร
 จะรู้ที่เปิบกินกระไรได้
 ส่วนที่ของชอบใจมิให้เรา
 ข้าคิดเห็นว่าหลวงเถรเห็นโอเปล่า
 จะให้เขาเสียศรัทธาขึ้นว่าไป
 เหมือนเคยเล่นกับกูๆจำได้
 สาวขึ้นสวดยกระไรเพียงบาดตา
 ท่านสมภารมีนั้นกียถา
 สัปบุรุษสีกาก็กรวดน้ำ
 เสร็จแล้วกลับมาอยู่คลาคล่ำ
 บ้างพื่อนร่ำฉลองทานสำราญครัน"

สงกรานต์เมืองกำแพงเพชร

ในเทศกาลตรุษสงกรานต์ เมื่อทำบุญแล้วออกไปเก็บดอกไม้ในป่า มีการเล่นอาทิจคือ เพลง, ช่วงชัย, ไม้ห่ม ครั้นเก็บดอกไม้แล้ว เข้าโบสถ์พืชมานแก้กันในระหว่างชายหญิง โดยชายเป็นฝ่ายพืชมานก่อน พอเวลาสมควร ก็เลิก

สงกรานต์เมืองพัทลุง

วันสงกรานต์ เรียกว่าวันว่าง ต่างหยุดการงานต่างๆ พร้อมกันทำบุญตักบาตรรักษาศีล และเที่ยวเตร่กันอย่างสนุกสนาน กีฬาพื้นเมือง คือชนวัว หรือปาข้าวต้ม โดยใช้ลูกต้มทำด้วยข้าวตาก ห่อใบตาล เป็นลูกกลมๆ ขนาด ๓ - ๕ นิ้ว ห่อแน่น เมื่อยืนห่างกันระยะพอสมควร ก็ใช้ข้าวต้มนั้นปากันครวละสองคน เป็นกีฬาที่สนุกสนาน

สงกรานต์เมืองเพชรบูรณ์

ครั้นถึงวันสงกรานต์อันเป็นงานนักขัตฤกษ์ ก็มีประเพณีทำบุญ และรื่นเริงต่างๆเช่นเดียวกับจังหวัดอื่นๆ อนึ่งพึงสังเกตว่า ประเพณีที่ทำ ดังจะกล่าวต่อไปนั้น คล้ายๆของคนพื้นเมืองที่เนื่องมาจากเวียงจันทน์ และเมืองเซ้า (หลวงพระบาง) ในจังหวัดอื่นๆ

วันพระเจ้าลง ในวันสงกรานต์ ภิกษุสามเณรอัญเชิญพระพุทธรูปจากกุฏิบ้าง จากโรงพระอุโบสถบ้าง นำมาประดิษฐานไว้บนโต๊ะบูชา ณ ศาลาการเปรียญ ฝ่ายพุทธศาสนิกชนก็พากันเอาน้ำอบน้ำหอมต่างๆไปรวมกันที่วัด ณ ศาลาการเปรียญนั้น ครั้นแล้ว ก็สงน้ำพระ วันเช่นนี้ เรียกในพื้นที่เมืองว่า วันพระเจ้าลง

หอสรง ครั้นเสร็จแล้ว อัญเชิญพระพุทธรูปเหล่านั้นไปตั้งไว้ ณ ที่อีกแห่งหนึ่งเรียกว่า หอสรง แต่พระพุทธรูปที่สำคัญๆก็อัญเชิญไปประดิษฐานไว้ ณ ที่เดิม ดังนั้นพระพุทธรูปที่นำไปประดิษฐานไว้ ณ หอสรง จึงมักเป็นพระพุทธรูปทรงเครื่องโดยมาก

(ข้าพเจ้าเคยไปจังหวัดเพชรบูรณ์ แต่นึกไม่ออกว่าสร้างไว้เป็นประจำหรือสร้างเป็นสถานที่ชั่วคราว แต่เข้าใจว่าคงสร้างประจำทีเดียว โดยนึกเทียบและเคยเห็นในอำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี ซึ่งตามวันต่างๆ สร้างหอสรงไว้ประจำทีเดียว)

การนำพระพุทธรูปไปไว้ที่หอสงฆ์ ก็เพื่อสะดวกและสำหรับผู้ที่มาสงฆ์ในวันต่อไป

(ในอำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี ซึ่งมีประเพณีคล้ายกันอย่างนี้ ในวันต่อไปเซสงฆ์นำพระพุทธรูปไปไว้ที่หอสงฆ์ ผู้มาก่อน ตีฆ้อง และกลองในวัด เมื่อชาวบ้านมาประชุมพร้อมกันแล้ว สงฆ์นำพระพุทธรูปในหอสงฆ์ แล้วสงฆ์นำพระสงฆ์ ในระหว่างนั้นมีสาदनน้ำกันบ้างสนุกสนาน ในตอนสุดท้าย หัวหน้าถือดอกไม้ธูปเทียนไปขอขมาพระสงฆ์ๆ ก็รับอนุโมทนา แล้วชาวบ้านก็กลับ)

กลางคืน ครั้นถึงเวลากลางคืน ชาวบ้านก็ถือดอกไม้ธูปเทียน ไปสักการะพระพุทธรูปที่หอสงฆ์ แล้วมีการรื่นเริง เช่น ชว่งชัย ลิงลม แม่ศรี ฯลฯ

สงฆ์นำพระ ในวันต่อไป ชาวบ้านต่างก็นัดกัน เอาน้ำอบ น้ำหอม ไปสงฆ์นำพระ ตามหอสงฆ์ ในวัดต่างๆ เดินกันไปเป็นขบวน สาदनน้ำ เล่นการรื่นเริงกันไป สนุกสนานครึกครื้น

แห่ดอกไม้ ครั้นในเวลาบ่าย ชาวบ้านก็ถือดอกไม้ธูปเทียน ไปสักการะพระพุทธรูปตามหอสงฆ์ ในวัดต่างๆ นั้นอีก เรียกว่า แห่ดอกไม้

บูชาข้าวสุก เมื่อสงฆ์นำพระ และแห่ดอกไม้บูชาพระพุทธรูปที่หอสงฆ์ ครบกำหนดวันที่ต้องกาแล้ว ชาวบ้านก็เอาข้าวไปแช่และหนึ่งที่ศาลาวัด และมีการรื่นเริง ตีฆ้อง กลอง เรียกในภาษาพื้นเมืองว่า จันข้าวพันก้อน (ฉลองข้าวพันก้อน) พอข้าวสุก กะเวลาประมาณ ๔ หรือ ๕ นาฬิกา ก็มีขบวนแห่ไปบูชาพระพุทธรูปที่หอสงฆ์ในวัดต่างๆ พร้อมด้วยภิกษุสามเณรและคฤหัสถ์ตีฆ้องกลอง รื่นเริงสนุกสนาน

ครั้นบูชาข้าวสุก ครบตามกำหนดวัดแล้ว ก็มีพิธีทำบุญตักบาตร เลี้ยงพระ และทำพิธีสู่ขวัญพระเจ้า แล้วอัญเชิญประดิษฐาน ณ ที่เดิม เป็นอันยุติพิธีสงกรานต์

สงกรานต์เมืองลำพูน

ในจังหวัดลำพูน มีประเพณีการสงกรานต์ ตามที่ค้นคว้าได้ประกอบกับสืบถามมา ในคราวที่ข้าพเจ้าเมื่อยังอยู่ในสมณเพศ ได้ไปจำพรรษา ณ เชียงใหม่ ท่องเที่ยวไปตามจังหวัดลำพูน ลำปาง เชียงราย ดังต่อไปนี้

พิธีสงกรานต์ ของจังหวัดลำพูนมี ๔ วัน คือ

วันสังขารล่อง วันต้น เรียกว่า วันสังขารล่อง หมายความว่า วันปีเก่าเคลื่อนไป

ในวันนี้ ตอนเช้า จุดประทัด ยิงปืน เป็นอาณัติสัญญาณว่าสิ้นปี ถือกันว่าเป็นการไล่ผี ไล่ อปมงคล และในวันก่อนวันสังขารล่อง ๑ วันนั้น ชาวบ้านกวาดหยากไย่ขยะมูลฝอยมารวมกันไว้เป็นกอง ดังนั้น ในวันสังขารล่อง ชาวบ้านก็เผาขยะมูลฝอยนั้น เรียกว่าเผาสังขาร อนึ่งชาวบ้านต่างก็อาบน้ำชำระกายให้ หอมสด สะอาด

กระทำการนี้ เป็นการคล้ายกับส่งปีเก่า สิ่งใดเป็นมลทินเผาลงไป ตลอดถึงอาบน้ำ สะอาด (ในตำราบางแห่งบอกว่า วันสังขารล่องเป็นวันจ่ายกับข้าวเตรียมไว้ทำบุญ แต่ชาวบ้านเอง บอกว่าวันสังขารล่องไม่จ่าย)

วันเนา (วันเนา) วันนี้เป็นวันที่ ๒ บางท่านบอกว่า ถ้าจ่ายในวันต้นไม่ทันก็มาจ่ายในวันเนานี้ สำหรับในวันนี้ ชาวบ้านมีภาระต้องทำ ดังนี้

๑. ทำกับข้าวเตรียมไว้ทำบุญ
๒. ซื้อมะพร้าวและปลาเป็นไว้เตรียมปล่อย
๓. เตรียมซื้อ เสื้อผ้า ผลไม้ น้ำอบ น้ำหอม ไว้รดผู้ใหญ่
๔. ในเวลาเย็น ชาวบ้านพากันขนทรายเข้าวัด เพื่อก่อพระทรายในวันรุ่งขึ้น และมีการสาดน้ำกันบ้าง

วันพญาวัน (วันเถลิงศก) ในวันนี้ตอนเช้า ชาวบ้านไปทำบุญตักบาตร จลองพระทราย เสร็จแล้วปล่อยนก ปล่อยปลา แล้วสรงน้ำพระประธานในวิหาร ด้วยน้ำอบ น้ำหอม ห่มผ้าพระใหม่ เสร็จแล้ว เอาน้ำไปคำโพธิ์ โยงด้ายสายสิญจน์จากพระเจดีย์ทรายไปสู่สถานที่พระสงฆ์นั่ง บังสกุลแก่ผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว ครั้นเสร็จแล้วเล่นสาดน้ำกัน

(การเล่นสาดน้ำในครั้งก่อนๆถืออย่างเข้มงวด ไม่เล่นในวัดวาเป็นอันขาด แต่ในปัจจุบันนี้ ก็ถือไม่เล่นสาดน้ำในวัดชาลงๆ จนเล่นสาดน้ำกันและกันในวัด และแม้กุฏิพระสงฆ์)

วันปากปี ปากเดือน วันนี้ เป็นวันที่สรงน้ำผู้หลักผู้ใหญ่ ชาวบ้านต่างก็ซื้อข้าวตอกดอกไม้ น้ำอบ น้ำหอม เสื้อผ้า ซึ่งเตรียมไว้ในวันเนานั้น เดินขบวนกันไปเพื่อรดน้ำผู้ใหญ่และมอบให้ซึ่งเสื้อผ้าเป็นกา แสดงความเคารพนับถือและขอพร ทางฝ่ายผู้ใหญ่ก็ให้ศีล ให้พร ครั้นแล้ว เล่นสาดน้ำกันสนุกสนาน รื่นเริง

รวมทั้ง ๔ วันนี้ เป็นวันเล่นสงกรานต์และยุติกันในวันที่ ๔ เท่านั้น

วิธีทำโดยทั่วไป

เท่าที่กล่าวมาแล้ว เป็นอันทราบความเป็นมาหรือตำนานสงกรานต์ พร้อมกับความนิยมที่ถือ และทำกันพอสมควร ดังนั้น จะกล่าวสรุปไว้อีกครั้งหนึ่ง

อันการเล่นในพิธีสงกรานต์ โดยสรุปมีดังต่อไปนี้

๑. ทำบุญตักบาตร
๒. บังสูกุลกระดุกเปรตชน
๓. รดน้ำผู้หลักผู้ใหญ่

สาธุชนทั่วไป เมื่อถึงวันสงกรานต์ ควรนึกว่าปีเก่าผ่านหน้าไป อย่างเข้าสู่ปีใหม่ ชีวิตเก่าล่วงลับไป ชีวิตใหม่มาสู่แล้ว ควรทำบุญตักบาตร บำเพ็ญการกุศลส่งปีเก่ารับปีใหม่ และอัฐิเปรตชนของตนนั้นๆ ควรเอ ออกมาสร่งน้ำอบ น้ำหอมนำไปวัด นิมนต์พระชักบังสูกุล อุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้ เป็นการแสดงความ กตัญญูขอศีลขอพร

นอกจากนั้น ควรไปรดน้ำผู้หลักผู้ใหญ่ที่ตนเคารพนับถือเป็นการแสดงความยินดีในชีวิตของท่าน พร้อมกับ ขอศีลขอพร

สงกรานต์ปีละครั้ง ผู้ใดทำได้ดังกล่าวนั้น ย่อมเป็นสิริมงคลแก่ตน ไม่ควรเพิกเฉยเสีย ส่วน การรื่นเริงนั้น ก็เป็นไปตามท้องถิ่น

คติธรรมจากวันสงกรานต์

จากนิทานสงกรานต์ ได้มีผู้รู้พิจารณาได้สติธรรมเพื่อสั่งสอนใจ ดังต่อไปนี้

๑. ข้อที่ว่า เวลาเช้า ราชืออยู่ที่หน้า คนทั้งหลายจึงเอาน้ำล้างหน้านั้น ได้ใจความว่าเป็นความจำเป็นที่คนทั้งหลายต้องล้างหน้า ในเวลาเมื่อตื่นขึ้นมาในวันหนึ่งๆถ้าไม่ล้างหน้าก็เสื่อมศรี

เจ็ดวันเว้นดีดซ้อม	ดนตรี
อักขระห้าวันหนี	เน้นซ้ำ
สามวันจากนารี	เป็นอื่น
วันหนึ่งเว้นล้างหน้า	แอบเศร้าครีหมอง

อีกอย่างหนึ่ง น่าคิดว่า ข้อนี้จะหมายเอาปฐมวัย ว่าในปฐมวัย ต้องศึกษาศิลปะวิทยาซึ่งมี
เครื่องทำให้หูตาสว่าง เพราะ

๑. มักคร้านถารอบรู้	วิทยา
ความรู้ถ่อยสินหา	ไปได้
ไร้ทรัพย์แอบผู้มา	เป็นเพื่อน
ไร้จากมิตรนั้นไซ้	สุขร้างแรมโรย

๒. สิปป์สม ัน นตติ
 สิปป์ โจรา น คณนตติ
 อธิ โลเก สิปป์ มิตต์
 ปริโลเก สุชาวห
 ทรัพย์สมบูรณ์ไม่ได้ เสมอศิลป์
 ใจร่อนหมายมุ่งภินท์ พอก้าง
 ศิลป์คือมิ่งมิตรยินดีนัก นะพ้อ
 เกษมสุขสวัสดิ์สร้าง ภาพหน้าสนอง

๓. ปรม ัน ปราชิต สิปป์
 หุตย์ น ปราชิต ัน
 ตติย์ น ปราชิต รมม
 จตุตถ์ ก็ กริสสนติ
 ชั้นที่หนึ่ง ไม่หาวิชาใส่ตัว
 ชั้นที่สอง ไม่แสวงหาทรัพย์
 ชั้นที่สาม ไม่ประกอบกรรมเพื่อเป็นที่พึง
 (แล้วที่นี้) จักทำอะไรในชั้นที่สี่เล่า

๔.

โกชนม์ เมณฺฑนํ นิทฺทา
โคณํ โปสฺสํ วิชฺชติ
วิชฺชา วิสฺโส โปสฺสํ
ตํ ทิโน โคณสโม ภเว

กินนอนหนึ่งเสพร้อง ตฤชณา กิติ
มีแก่ชายโคณา ท้าวผู้
สิ่งเดียวทรงวิชา เป็นแปลก โคแฮ
แม่เลื่อมศิลปศาสตร์รู้ เปรียบด้วยฝูงโค

๒. ข้อที่ว่า เวลาเที่ยง ราชอยู่หน้าอก คนจึงเอาน้ำเอาแป้งหอมกระแจจะจันทน์ลูบหน้าอกนั้น ได้ใจความว่าในเวลากลางวัน ทำงานเหน็ดเหนื่อย ดังนั้นจึงต้องเอาน้ำลูบอก

อีกอย่างหนึ่ง น่าคิดว่า ข้อนี้จะหมายเอามัชฌิมวัย เพราะในมัชฌิมวัยนี้ ต้องประกอบด้วยคุณธรรมทั้ง หาย และข้อสำคัญก็คือ ใจต้องเย็นและหนักแน่น เพราะเป็นวัยหาทรัพย์ หายศ หาเกียรติ หาไมตรี อุปสรรค ในชีวิตมีอยู่น้อยเมื่อไร ถ้าใจไม่หนักไม่เย็นพอเป็นอันแยละ ยิ่งคนในโลกนี้ ซึ่งผู้รู้อุปมาว่าเสมือนตึกใหญ่ มองแต่ไกล ก็ยังเห็นว่าสวยแต่พอเข้าใกล้ๆ ก็อย่างนั้นแหละ เสียแรงนึกแต่ไกลว่าสวยเสียอีก ดังนั้น น้ำคือ คุณธรรม จึงจำเป็นในวัยนี้ อาทิ เช่น

๑. เป็นคนคิดแล้วจึง	เจรจา
อย่านอนหลับตา	แต่ได้
เลือกสรรมันปัญญา	ตรองตรึก
สติตรอบให้	ถูกแล้วจึงทำ
๒. เป็นคนควรคิดกั้	กั้นภัย
ทรัพย์มากหมั่นระไว	แหวดล้อม
เคลิ้มคลับหลับลิ้มไหล	เป็นเหตุ
รุ่มนกันห้องล้อม	ห่อแก้วเงินทอง

๓. ข้อที่ว่า เวลาเก่า ราชืออยู่ที่เก่า คนจึงอาบนํ้าล้างเท้า นั้น ได้ใจความว่าเมื่อได้ทำงานตลอดวันแล้ว ในเวลาเก่า ก็ควรอาบนํ้าล้างเท้าซึ่งเปื้อนเประสกปรกด้วยของไม่สะอาดทั้งในเวลานอน ก็จะได้ไม่ทำความสกปรกให้แก่ที่นอน

อีกอย่างหนึ่ง นํ้าคิดว่า ข้อนี้จะหมายเอาปัจฉิมวัย เพราะในวัยนี้ เป็นวัยสุดท้ายแห่งชีวิต ใกล้ต่อมรณะเข้าไปทุกครั้ง เสมือนไม้ใกล้ฝั่ง รังแต่จะล้มฉะนั้น ดังนั้น ในวัยนี้จึงจำเป็นต้องอาบนํ้าล้างเท้า เพราะจะต้องเดินต่อไปอีกแล้ว ถ้าเดินด้วยเท้าไม่สะอาด ก็หวังหุคติ ถ้าเดินด้วยเท้าสะอาดก็หวังสุคติ

๑. ไดใดในโลกล้วน	อนิจจัง
คงแต่บาปบุญยัง	เที่ยงแท้
คือเงาติดตัวตรัง	ตรึงแน่น อยู่หนา
คงแต่บาปบุญแล้ว	ก่อเกื้อรักษา
	(ลิลิตพระลอ)
๒. หลงจิตคิดมุงพัน	มรณา พารแฮ
สนจิตคิดแต่หา	อื่นแก้
ไปประกอบเกิดปัญญา	เห็นชอบ
ขาดคิดไตรลักษณ์แล้ว	เที่ยงผู้หลงไหล
๓. ความตายมึง่ายแท้	ธรรมดา เองแฮ
สรรพสิ่งตัดชีวา	ขาดได้
ไปต้องตริตรองหา	ให้ยาก ใจเฮย
ที่สุดผมทนใช้	ฆ่าแล้วคงมรณ
	(กรมหลวงพิชิตปรีชากร)

๔. ข้อที่ว่า ถึงปีหนึ่ง ก็นํ้าศีระะมหาพรหมออกแห่ และว่าศีระะของพรหมนั้น หากขว้างขึ้นไปในอากาศ อากาศก็จะวิปริต หากตกต้องแผ่นดินๆก็ระอุนั้น ได้ใจความว่าคำว่าพรหม ในคติแห่งศาสนาพราหมณ์ถือเป็นผู้สร้างโลก ทุกสิ่งทุกอย่างในโลกนี้ พระพรหมเป็นผู้สร้างทั้งสิ้น พุทธศาสนาแย้งคติแห่งศาสนาพราหมณ์นั้น ดังข้าพเจ้าระยกมาให้ลักแห่งหนึ่ง ซึ่งปรากฏในภุริทัตตชาดก ตอนว่าด้วยยัญญ เป็นคำซึ่งกถาณาริฎฐนาคราชกล่าวแก่สุโกคนาคราช ผู้เป็นพี่ชาย และครั้นจบแล้ว ภุริทัตตนาคราชซึ่งเป็นพี่ชายใหญ่ได้กล่าวแก่อังต่อไปนี้

กานาริฏฐนาคราช กล่าว

พวกพราหมณ์ยียดเวท กษัตริย์ยียดแผ่นดิน เวสยียดไถนา (ค้าขาย) สูทยียดการบำเรอ (เป็นอาชีพ) ที่พวกเหล่านี้ ยึดสิ่งที่อ้างมาแล้วเฉพาะอย่างนั้น กล่าวกันว่าพรหมผู้มีอำนาจจัดทำได้

พรหมผู้สร้างโลก ทำวรุณ ทำวฤเวร ทำวโสเม พระยายม พระจันทร์ พระพาย พระอาทิตย์ ท่านเหล่านี้ ล้วนบูชาด้วยมากมายแล้ว หรือบูชาของที่ปรารถนาทั้งปวงแก่พราหมณ์ผู้เรียนเวทมาแล้วทั้งนั้น โกงธนูมีกำลังตั้ง ๕๐๐ คัน คือทำวอรชุน และภิมเสน มีกำลังมากไม่มีใครเสมอในแผ่นดิน ก็ล้วนบูชาไฟมาก่อนแล้ว

ผู้เลี้ยงพราหมณ์มานานด้วยข้าวและน้ำตามกำลัง มีใจเลื่อมใส อนุโมทนาอยู่ ก็ได้ไปเกิดเป็นเทวดาผู้วิเศษแล้ว ฟีสุโกค!

ผู้ที่สมารถชนะเทวดา คือไฟอันกินมาก มีสีไม่ทรมด้วยเนยใส่นั้น คือพระเจ้ามุชตินทะซึ่งได้บูชาด้วยอย่างประเสริฐแล้วได้ไปเกิดในทิพยคติ

ผู้มีอำนาจมาก มีอายุยืนพันปี มีรูปงามยิ่ง ทั้งแคว้นอันไม่มีที่สุด กับทั้งเสนาออกไปบวชนั้น ถือพระเจ้าทุทีปะผู้ได้ไปสวรรค์

พระเจ้าสาครราชผู้ปราบแผ่นดินได้จบจบสมุทร ให้ตั้งเส้ายัญอันแล้วด้วยทองงามยิ่งบูชาไฟ ได้ไปเกิดเป็นเทวดาผู้วิเศษแล้ว ฟีสุโกค !

แน่ะฟีสุโกค ผู้มีอำนาจสร้างแม่น้ำคงคาและมหาสมุทรอันเป็นที่ล่งสมนมนับยวานั้น คือทำองค์โลมบาท บำเรอไฟแล้วได้ไปเกิดเมืองพระอินทร์

เทวดาผู้ประเสริฐมีฤทธิ์มาก และมียศ เป็นเสนาบดีแห่งทำววาสพในไตรทิพย์นั้น เพราะเป็นก่าจัดมลทินด้วยโสเมยาควิธี (บูชาด้วยวิธีดื่มน้ำโสเม)

ผู้ที่สร้างโลกนี้โลกหน้า แม่น้ำภาคีรีธิ เขาหิมพานต์และเขาวิณธัยนั้น เป็นผู้มียุทธิเป็นเทวดา ประเสริฐประกอบด้วยยศ ก็เพราะได้บูชาไฟมาแต่กาลก่อน (ผู้สร้างสิ่งเหล่านี้บรรกกถาแก้ไว้ชัดว่า พรหม)

อนึ่ง ภูเขามาลาคีรี ภูเขามิพพานต์ ภูเขาวินธัย ภูเขาสุทิสสนะ ภูเขานิสสกะ ภูเขากากเวรุ ภูเขาเหล่านี้และภูเขาใหญ่อื่นๆกล่าวกันว่า พวกพราหมณ์บูชาญได้ก่อทำขึ้น

พราหมณ์ผู้ทรงเวท รุมนต์ มีตบะ ในโลกนี้ เขาเรียกกันว่า ผู้ประกอบอาชีพในทางขอพราหมณ์นั้นไปเตรียมน้ำอยู่ที่ฝั่งสมุทร สมุทรซัดท่วมเอาไปกินเสีย เพราะเหตุนี้ น้ำในสมุทรจึงดื่มไม่ได้ (อรรถกถาอธิบายว่า พระพรหมรู้เข้าโกรธว่า ทะเลฆ่าพราหมณ์ ผู้เป็นลูกของตน จึงสาปให้น้ำเค็ม)

ภริยัตตนาคราช แก้ว

สิ่งที่เป็นกลีของนักปราชญ์ แต่เป็นการทำงานของโง่ก็คือการเรียนแพท นะ อริฏฐะ ! ไตรเพทเป็นเหมือนอาการของพะยับแดด เพราะเป็นของเฟ่งดูไม่เห็นเสมอไป มีคุณทางเจ้าเล่ห์ จุติลากคนมีปัญญาไปไม่ได้

ไตรเพทมิได้ป้องกันคนผู้ร้ายมิตร และคนทำหยาบ ไฟที่คนบำเรออยู่นาน จะป้องกันคนทำร้าย และทำเลวก็ทำไม่

อนึ่ง คนผู้มีทรัพย์สมบัติทั้งหลาย จะเอาของทั้งหมดมาตีแผ่คลุกกับฟืนและหญ้าให้ไฟเผา ไฟผู้มีฐานะไม่มีใครเทียมก็ไม่อ้อม ใครจะทำไฟซึ่งรู้สทั้ง ๒ อย่าง (คือเผาไม่เลือกกว่าของดีของชั่ว) ให้กินอ้อมได้ นมสดแปรได้ฉั่นใด คือแปรเป็นนมเปรี้ยวแล้วเป็นนมข้น ไฟก็แปรได้อย่างนั้น ไฟเกิดขึ้นได้ก็เพราะเครื่องประกอบ

ไม่เคยเห็นไฟเข้าไปอยู่ในไม้แห้งและไม้สด คนไม่สไฟก็ไม่เกิด ไม่มีใครทำ ไฟก็เกิดไม่ได้ ถ้าไฟอยู่ในไม้แห้งและไม้สด ป่าในโลกทั้งหมด ก็จะแห้ง ไม้แห้งก็จะลุกเป็นไฟ

ถ้าว่าคนทำบุญได้ ด้วยเอาฟืนและหญ้าให้ไฟกิน พวกเผาถ่าน หุงเกลือ ทำอาหาร เผาศพ ก็เป็นคนทำบุญเท่ากับพวกพราหมณ์ที่ทำบุญ เพราะเลี้ยงไฟอันคู่กับการเรียนมนต์ในโลกนี้ จึงว่าไม่มีใครในโลกทำบุญได้โดยเอาของให้ไฟกิน

เพราะเหตุไรเล่า ? เพราะไฟเป็นสิ่งที่เขายำเกรงทั้งโลกแล้ว ของที่กลืนเหม็น คนทั้งหลายไม่ชอบ ของมนุษย์ละแวน ของไม้ประเสริฐ ไฟผู้รับรสทั้งดีและชั่วก็กินได้ คนบางคนถือไฟเป็นเทวดา แต่พวกมัลลิกขุ ถือน้ำเป็นเทวดา พวกทั้งหมดนี้พูดผิด ไฟไม่มีอินทรีย์ ไม่มีกายที่จะรู้ได้ เป็นเพื่อนของมนุษย์เป็นกรรมกรของคน ผู้บำเรอไฟจะไปสุดตืออย่างไรได้ เมื่อยังทำบาปอยู่

พวกพราหมณ์ที่ต้องการเลี้ยงชีวิต ในโลกนี้กล่าวว่า พระพรหมเป็นผู้ครอบงำได้ทั้งหมด และว่าพระพรหมบูชาไฟดังนี้ พระพรหมมีอำนาจมากกว่าอะไรทั้งหมด และมีอำนาจด้วย และไม่มีใครสร้างพระพรหม แต่พระพรหมกลับไปไหว้ไฟที่คนสร้างทำไมกันนี้! เป็นเรื่องที่น่าเยาะ เพ่งเข้า ก็เหลวเปล่า ไม่มีจริง พวกพราหมณ์ปั้นขึ้นแต่ก่อนๆก็เพื่อให้เขาบูชาตน เมื่อลบล้างการะไม่เกิด ก็จัดแจงประติตประต่อแต่งลัทธิว่าเป็นทางระงับด้วยการฆ่าสัตว์บูชายัญ

คำว่า พวกพราหมณ์ยึดการเวียนเวท พวกกษัตริย์ยึดแผ่นดิน เวสยึดการไถนา คำขาย สุธยึดการบำเรอ (เป็นอาชีวะ) ที่พวกเหล่านี้ ยึดสิ่งที่อ้างมาแล้วเฉพาะอย่างนั้นกล่าวกันว่า พรหมผู้มีอำนาจทำได้ดังนี้ ถ้าคำนี้จริงเหมือนพราหมณ์ว่า คนที่ไม่ใช่กษัตริย์ก็คงไม่ได้ราชสมบัติเลย คนที่ไม่ใช่พราหมณ์ ก็คงไม่ได้ศึกษาเวทมนต์เลย นอกจากพวกเวสคนก็คงไม่ได้ไถนาเลย พวกสุธ ก็คงไม่พ้นจากรับใช้เขาเลย เหตุใดคำนี้จึงเป็นคำไม่จริง? เหตุเป็นคำเท็จที่พวกหาเลี้ยงท้องปั้นขึ้น คนไม่มีปัญญาก็หลงเชื่อ แต่พวกนักปราชญ์แลเห็นด้วยตนเอง พระพวกกษัตริย์ก็เก็บส่วยจากพวกเวส พวกพราหมณ์ก็ถือศาสนาเทียวฆ่าสัตว์ข้อที่แตกต่างกันเช่นนั้นทำไมพราหมณ์จึงไม่แก้ไขให้ตรง

ถ้าพรหมเป็นอิสระ เป็นประธาน เป็นเจ้าชีวิตแห่งชนทั้งหลายทั่วโลก พรหมก็มีเจ้าชีวิตอย่างไม่มีธรรม เพราะทางธรรมมีอยู่ แต่กลับไปจัดทางไม่มีธรรม ตักแตน บึง ภู กับ เขียด หนอน แมลงวัน ใครฆ่ามันเสียก็เป็นคนบริสุทธิ์ ธรรมที่ว่าไม่ใช่รูปของอริยะเป็นธรรมผิดๆ ของพวกกัมโปชะทั้งหลาย ฯลฯ

ตามตัวอย่างนี้ ก็เห็นแล้วว่า พุทธศาสนาปฏิเสธเรื่องพระพรหมในศาสนาพราหมณ์

พระสัมมาสัมพุทธะทรงบัญญัติธรรมะ ๔ ข้อ คือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ว่าเป็นพรหมวิหาร คือ ธรรมะเป็นที่อยู่ของพรหม ผู้ใดมีธรรมะเหล่านี้ ผู้นั้นก็ถือว่าเป็นพรหม มารดาบิดา ที่ได้ ชื่อว่า เป็นพรหมของบุตร ก็เพราะมีพรหมวิหารทั้ง ๔ เหล่านี้

บางแห่ง เรียกว่าพรหม ๔ หน้า และจำกันได้ด้วยว่าหัวใจของพรหม ๔ หน้า คือ เม. ก. มุ. อุ. คนโบราณ นิยมนับถือว่าบำเพ็ญบริการมาให้สำเร็จเป็นพรหม ๔ หน้า ผู้ใหญ่ทั้งหลาย นิยมถือว่าเป็นคุณสมบัติควรมีประจำตัว จนยกย่องว่าเป็นพรหม ๔ หน้า คือ หน้าที่หนึ่งเป็นเมตตา หน้าที่หนึ่งเป็นกรุณา หน้าที่หนึ่งเป็นกรุณา หน้าที่หนึ่งเป็นมุทิตา หน้าที่หนึ่งเป็นอุเบกขา

โลกเราถ้าขาดธรรมะทั้ง ๔ อย่างนี้ ก็จะเดือดร้อนเป็นที่สุด ต่างก็จะอิจฉาพยาบาท อาฆาตจองเวรกัน รบกัน เบียดเบียนกันด้วยวิธีต่างๆ ด้วยเหตุนี้ ท่านจึงเปรียบเสมือนว่า ขาดพรหมวิหารเสียแล้ว โลกจะวิปริตที่สุด อากาศก็แห้งไม่หลังฝน เมฆนidelก็ถูกเป็นไฟ ถ้าต่างคนบูชาพรหมวิหาร ประจำใจ ดังท่านเปรียบไว้ว่า นางสงกรานต์แห่งศีรษะมหาพรหม โลกก็ยังคงเป็นโลกอยู่ได้ ไม่เดือดร้อน กลียุคเป็นทุกข์แสนเข็ญ

คติธรรมจากวันสงกรานต์ผู้พิจารณาดูย่อมไม่ประมาทในชีวิตเป็นต้น

ในปฐมวัยเป็นวัยแสงศิลปวิทยา ก็จะได้ตั้งใจศึกษาให้หูตาสว่าง มองไกลออกไป

ในมัชฌิมวัย เป็นวัยแสงทรัพย์ ยศ เกียรติ และไมตรี ก็จะได้ทำจิตใจให้เย็นและสว่างด้วย
เหตุผล ประกอบด้วยความหนักแน่น บากบั่น พินฬาอุปสรรคนานาประการเพื่อบรรลุถึงจุดประสงค์

ในปัจฉิมวัย เป็นวันสุดท้ายที่จะต้องเตรียมตัวเดินทางต่อไป ก็จะได้เตรียมเท้าคือเครื่องเดินให้
สะอาด ล้างของให้สะอาดให้หมดไปจากใจ ด้วยน้ำ คือบุญกุศล รักษาศีล บำเพ็ญภาวนา

ศีลนั้น ท่านพรณนาอนิสสัไว้ว่า

แม่น้ำทั้งหลาย ย่อมไม่สามารถชำระมลทินของสรรพสัตว์ให้หมดจดได้ น้ำคือศีลเท่านั้น ชำระ
มลทินให้สะอาดได้

ศีล เป็นบันไดทอดไปสู่สวรรค์ เป็นประตูในการเข้าสู่เมืองแก้ว กล่าวคือนิพพานสิ่งอื่น อันจะ
เปรียบปานด้วยศีล จะหาได้แต่ไหน

อนึ่ง ในวัยทั้ง ๓ นั้น ควรบำเพ็ญพรตให้มั่งมีในตนๆ เพราะพรตเป็นธรรมยังโลก
ให้เป็นอยู่โดยสวัสดิ ถ้าขาดพรตแล้ว ก็เดือดร้อนไปทั่วทั้งนั้นทีเดียวแล.

ข้อสังเกต คนดีไม่ดี มีดังนี้

คนดี	ย่อมแสดงออก	ซึ่งความดี
คนชั่ว	ย่อมแสดงออก	ซึ่งความชั่ว
คนซื่อ	ย่อมแสดงออก	ซึ่งความซื่อ
คนคด	ย่อมแสดงออก	ซึ่งความคด
คนเลวทราม	ย่อมแสดงออก	ซึ่งความเลวทราม

หรือคนดีแบบ ๕ ดี คือ คิดดี ทำดี พูดดี คบคนดี และไปสู่สถานที่ดี
ส่วนคนชั่ว คิด ทำ พูด เรื่องชั่วๆ และคบแต่คนชั่วๆ

พิธีแรกนาขวัญและพิธีพืชมงคล

พิธีแรกนาขวัญ เรียกตามราชาศัพท์ว่า “จรดพระนังคัล” กำหนดการทำในเดือน ๖ ดัง
คำกลอนว่า

“รำคำนึ่งถึงนุชสุตวิตก	ถึงเดือนหกแล้วหนาเจ้าข้าเอ๋ย
เขาแต่งงานปลุกหอขอกันเซย	เราจะเฉยอยู่ก็เห็นไม่เป็นการ
เขาแรกนาแล้วมานักขัตฤกษ์	เอิกเกริกโกนจุกทุกสถาน
ที่กำดัดจัดแจงกันแต่งงาน	มงคลการตามเล่ห์ประเพณี”
	(นิราศเดือน)

การแรกนาขวัญเป็นราชประเพณีที่ทำเพื่อมุ่งความสวัสดิแก่ชาวนาผู้ยึดกลสิกรรมเป็นอาชีพ

ในสมัยสุโขทัย เดือน ๖ แรกนาขวัญ พวกพราหมณ์อัญเชิญเทวรูปเข้าไปในโรงพิธีครั้นถึงวัน
ฤกษ์แรกนา พระร่วงเสด็จออกไปประทับ ณ ตำหนักข้าง พร้อมด้วยพระอัครชายาและพระบรมวงศานุวงศ์
และสนมกำนัลในซึ่งเป็นที่ต้องพระราชหฤทัย ออกญาพหลเทพธิบดีแต่งตัวอย่างลูกหลวง ตั้งขบวนแห่มาที่
มณฑล ชาวพระโค่นาโคสุสสุกราชออกเทียมไถทอง พระครูพรหมพรตพิธีมอบยามไถและประดักทองให้
ครั้นแล้ว ออกญาพหล ฯ เดินไถต่อไปเป็นอันดับที่หนึ่ง

ครั้นแล้ว พระศรีมโหสถ แต่งเครื่องขาวอย่างพราหมณ์ ถือไถเงิน เทียมด้วยโคเศวตพระนคร
แล้วพระศรีมโหสถเดินไถต่อไปเป็นลำดับที่สอง

ครั้นแล้ว พระวฒนเศรษฐี แต่งตัวอย่างคฤหบดีถือไถ หุ้มผ้ากัมพลแดง เทียมโคต่าง
ถือประดัก แล้วพระวฒนเศรษฐีเดินไถต่อไปเป็นลำดับที่สาม

การไถนั้น ไถเวียนซ้ายไปขวา พราหมณ์โปรยข้าวตอก ดอกไม้ เป่าสังข์ ตีไม้บัณเฑาะว์นำ
หน้าไถ

ขุนศรีวิบุรณัฎฐญา กับพนักงานหลวง แต่งตัวนุ่งเพลาะ คาดราตคต สรวมหมวกสาน
ถือกระเช้าข้าวปลุกเดินหว่านตามรอยไถทั้งสามรอบ

เสร็จแล้ว ปลดพระโคออกกินขิงเลี้ยงทาย คือ ข้าว ถั่ว งา หญ้า น้ำ แล้วพราหมณ์ก็ทาย

ในสมัยรัตนโกสินทร์ การแรกนาขวัญโปรดให้ข้าราชการผู้ใหญ่เป็นผู้แรก ครั้นถึงวันกำหนด ตอนบ่ายสวดมนต์พิธีพืชมงคล มีขบวนแห่เทวรูปพระอิศวร, พระอุมาภควดี, พระนารายณ์, พระมหาวิฆเนศวร, พระพลเทพแบกไถ จากพระบรมมหาราชวัง ไปเผ้าพิธี ณทุ่งพญาไท เวลาค่ำพระมหาราชครูพิธี รุ่งขึ้นแห่พระยาผู้แรกนาขวัญ มีคนในขบวน ๕๐๐ ครั้นถึงโรงพิธีแล้ว พระยานั้น บูชาเทวรูป ตั้งสัตยาธิษฐาน จับผ้าเลี้ยงทายผืนหนึ่ง ในจำนวน ๓ ผืน แล้วนุ่งทับผ้าผืนเดิม ถ้าจับได้ผ้าผืนกว้าง ทายว่าน้ำน้อย ถ้าจับได้ผ้าผืนแคบ ทายว่าน้ำจะมาก

ลำดับนั้น มีราชบัณฑิตเชิญพระเจ้าเทวบิดูเดินนำหน้า ประพรมน้ำมนต์ไป พราหมณ์ ๓ คน คือเป่าสังข์ ๒ คน เชิญเทวรูปพระพลเทพแบกไถคน ๑ พระยาจับยามไถ ถือไม้ประดักหุ้มแพร ไถตะไปกว้าง - ยาว ด้านละ ๓ รอบ นางเทพี ๔ คน ทาบกะเช้าข้าวปลูก คือ กระเช้าเงิน ๒ คน กระเช้าทอง ๒ คน สำหรับให้พระยาหว่าน ครั้นหว่านแล้วไถกลับด้านละ ๓ รอบ ลำดับนั้น ปลดพระโคออกกินข้าวเปลือก ข้าวโพด ถั่ว งา เหล้า น้ำ หญ้า รวม ๗ สิ่ง โคนกินสิ่งใด ทายว่าสิ่งนั้นอุดมสมบูรณ์ในปีนั้น

อนึ่ง พิธีแรกนาขวัญนี้ เป็นพิธีคู่กันกับพิธีพืชมงคล คือ งานวันแรกเป็นพิธีพืชมงคล รุ่งขึ้นเป็นวันทำพิธีแรกนาขวัญ

ถ้าไม่ทำพิธีแรกนาขวัญ ก็ทำแต่พิธีพืชมงคล อันพิธีพืชมงคลนั้น มีระเบียบทำดังทางราชการ กำหนดดังต่อไปนี้

ระเบียบการปฏิบัติเกี่ยวแก่พิธีพืชมงคล

อันพิธีพืชมงคลนี้ เป็นพิธีที่ทางการได้ถือปฏิบัติจัดทำมาแต่ครั้งบรรพกาล โยถือว่าเป็นการกระทำพันธุ์พืชต่างๆ ให้เป็นสิริมงคล จะได้นำไปทำพันธุ์เพาะปลูกให้เจริญงอกงาม และเกิดมุนพูนผลยิ่งขึ้น และเป็นการบำรุงขวัญของประชาชน ผู้ประกอบการกสิกรรมด้วย ได้ทำสืบเนื่องกันมามิได้ขาด และรัฐบาลในปัจจุบันนี้ ได้ถือว่าเป็นพิธีสำคัญอย่างหนึ่ง นอกจากจะได้จัดทำในส่วนกลาง คือในกรุงเทพมหานคร อันเคยทำอยู่เป็นประจำแล้ว ยังได้ขยายการทำพิธีออกไปถึงส่วนจังหวัดและอำเภอด้วย ในการกระทำพิธีมงคลในส่วนจังหวัดและอำเภอ ซึ่งเป็นของใหม่ พนักงานเกษตรประจำจังหวัดและอำเภอซึ่งมีหน้าที่จะต้องร่วมกับคณะกรรมการจังหวัด - อำเภอ ในการจัดงานนี้ อาจยังไม่ใคร่เข้าใจและซาบซึ้งดี จึงขอวางระเบียบปฏิบัติไว้ดังต่อไปนี้

วันทำพิธีพืชมงคล มักถือเอาวันศุกร์ต้นเดือนพฤษภาคม ซึ่งเป็นต้นฤดูการทำนาแต่ทั้งนี้จำเป็นต้องคอยฟังคำสั่งของรัฐบาลเป็นปีๆไป ก่อนถึงวันกำหนด ควรประกาศป่าวร้องให้ประชาชนทราบ

สถานที่ ในกรุงเทพมหานคร ตามปกติทำพิธีพืชมงคลในพระอุโบสถ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม ส่วนตามต่างจังหวัดและตามอำเภอ หากมีวัดอยู่ใกล้ชิดกับสถานที่ราชการดังกล่าว และสะดวกหรือเหมาะสม ก็ควรทำในสถานที่ราชการ

เตรียมจัดพืชพันธุ์สำหรับเข้าพิธีนี้ คือ พันธุ์ข้าวเปลือก บรรจुขวดหรือโหลขนาดพอสมควร ประมาณ ๑๐ ขวดหรือเมล็ดพันธุ์ผักต่างๆ เมล็ดพันธุ์ถั่วต่างๆ เมล็ดพันธุ์พืชไร่ต่างๆ ประมาณ ๔๐ สิ่งๆ ละพอสมควร และควรบรรจुขวดหรือโหลอย่างพันธุ์ข้าว และมีป้ายปิดบอกชื่อไว้ชัดเจน เผือกมันต่างๆ สิ่งละ ๑๐ หัว เมล็ดพันธุ์พืชต่างๆ ที่นำมาเข้าพิธีนี้ควรคัดเลือกพันธุ์ที่ดี และเหมาะสมที่จะปลูกในท้องที่นั้นๆ เพราะนอกจากจะเป็นมิ่งขวัญในทางบำรุงจิตใจแล้ว ยังจะได้ประโยชน์ในทางขยายพันธุ์ที่ดี ตามนโยบายของกรมเกษตรอีกด้วย

การดำเนินการ ถ้าพิธีอย่างเต็ม คือรัฐพิธีพืชมงคลและแรกนาขวัญ ก็แบ่งเป็นสองวัน คือในตอนเย็นวันแรก ทำพิธีพืชมงคลภายในสถานที่ดังกล่าว ในวันรุ่งขึ้น ออกไปทำพิธีแรกนา ณ สถานที่ที่จัดไว้ นอกสถานที่

สำหรับพิธีพืชมงคลกระทำดังนี้ คือ จัดสถานที่ๆเรียกว่าพิธีมณฑล คือรวบรวมบรรดาพืชพันธุ์ธัญญาหารมาไว้ในที่อันควร มีด้ายสายสิญจน์ล้อมรอบมีอาสนะสำหรับสงฆ์ (ประมาณ ๑๑ รูป) มีพระพุทธรูปปฏิษัณณ์ และพระคันธารราษฎร์ พร้อมทั้งเครื่อง พร้อมทั้งเครื่องสักการะ

ถึงเวลา ๑๗.๐๐ น. ผู้เป็นประธาน จุดธูปเทียนนมัสการพระศรีรัตนตรัย

พระสงฆ์ราชาคณะหรือพระฐานาให้ศีล^๑

๑ ข้างบนนั้น เป็นระเบียบราชการ แต่ข้าพเจ้าเห็นควรพูดกว้างๆ ไว้ว่า พระสงฆ์ทรงสมณศักดิ์ให้ศีล เพราะในอำเภอหาพระราชาคณะยากอยู่บ้าง คำว่าพระสงฆ์ทรงสมณศักดิ์ กว้างกว่ากัน ไม่เป็นทางเข้าใจยากของผู้รับไปปฏิบัติ

เจ้าหน้าที่อ่านประกาศพิชมงคล ในกรุงเทพฯ ใช้พราหมณ์อ่าน แต่ในที่ที่ไม่มีพราหมณ์จะให้ใคร
ที่เห็นสมควรเป็นผู้อ่านก็ได้

พระสงฆ์ ๑๑ รูป เจริญพระพุทธมนต์ เสร็จแล้วประเคนจตุปัจจัยและเครื่องไทยทาน แล้ว
พระสงฆ์ถวายอนุโมทนา เป็นเสร็จพิธี

การแต่งกายของข้าราชการที่ไปในรัฐพิธีนี้ แต่งเครื่องแบบเครื่องยศ

อนึ่งเครื่องไทยทานที่ถวายพระสงฆ์ในพิธีนี้ มักถือเป็นธรรมเนียมว่า ต้องมีคนโทโส้นำฝนมา
ด้วย ซึ่งคงจะมีความหมายในทางที่จะปรารภนาให้ฝนตกบริบูรณ์ในฤดูทำนา

สำหรับพันธุ์ข้าวและพันธุ์พืชต่างๆถ้าจังหวัดหรืออำเภอ สามารถจะจัดให้มีขึ้นเพื่อแจกจ่ายให้
เป็นมิ่งขวัญแก่กสิกร ก็ควรจะได้จัดบรรจุของให้เรียบร้อย และมีอักษรบอกชื่อชนิด และสิ่งที่เขาควรทราบไว้
ให้ชัดเจนด้วย

คำประกาศรัฐพิธีพิชมงคล

ขยมบาทวร อาทรวายอภิวาท นาถนายก ดิลกโลกยวิสัย บิโหวด้วยโลกยธรรม สรรพ์เกล
สลอยมละ สละสิ่งเศร้าโศกศุญย์ สมบูรณ์ธรรมเป็นทั้งอก พันลอกล้ำพิไลงามยามนราชาติหญิงชาย กระหาย
ร้อนดำฤษณรัญจวน บควรเป็นทั้งอกแห่งผล พระธรรมที่สมเด็จ พระทศพลบัณฑูรตรัส อุบัติงอกด้วยงาม
ความนี้ยิ่งควรยอ ผู้ข้าขอบังคม บรมสุคติโคดมนั้น ชันเคารพในธรรมคุณ สุนทรศราวกสงฆ์ อันจำนงว่าเป็น
เนื่อนาวิเศษ เหตุหว่านพืชเจริญผล อนันตคุณูปการเฟื่องพี ในภพนี้ภพหน้า อนึ่งอันว่าพืชคือกุศล อันให้ผล
ในปรตยุตบันจงพลันเสร็จแสดงผล กลปรารภนา บรรดาบุพพัตถนอปรณณชาติ ในมาสนี้กำหนดมี รัฐพิธีพิช
มงคล ขอพืชผลในสยาม จงงอกงามด้วยดี อย่ามีพิบัติเบียนบาราศผล สมเด็จพระทศพลบัณฑูรเถลิง แสดง
ว่าคัทธาเป็นของปลูกประจำปี อินทรีย์สำรวมคือน้ำฝน ปัญญากลั่นบแอกไถ ใจเป็นเชือกชัก ประดักคือสติ
กลีเกษตร ประเวศนสู่ศิวิไลย์ อันนิรภัยพันพิบาก พระผู้ทรงพระภาค บัณฑูรธรรมบรยาย คลายคลี่ถ้วน
ล้วนจำจริงพระเจ้าตรัส อำนาจสัตย์เป็นที่ดำรง จงพืชนี้อันชนหว่าน ทุกท่วย่านแนว ประชาราษฎรชนบท งอก
งามหมดบวิกลฝนอุดมดี

หนึ่งพระเตมีย์มุกุมาร ขานคาถาสดุดี ว่าโคของผู้มีจิตคดต่อเพื่อน ย่อมจะกลาดเกลื่อนมาน
มากมวล ควรเป็นอุปการแต่โครส จรดงานไถได้สะดวกพลัน พืชสามัญอันตนหว่าน ฟ่านเหลือแหล่ แพร่
เหลือหลาย สบายบริโภค เพิ่มพูนสวัสดิ์ อำนาจสัตย์ไมตรีจิต มิตรธรรมคุณ สุนทรพิเศษ ขอให้ข้าอันจะ
หว่านลงในเขต สยามรัฐชนบท กำหนดสามวันพลันงอกงามสรดิน อธิกท่วภูมิพื้น แผ่นหล้าเล้งไสว

อนึ่งสมเด็จพระจอมไทยถวัลย์บำรุงราชบุรี รั้งพุทธศาสนให้รุ่ง มุ่งพระกมลอุทสาทะ สละ
ความไร้ให้พระนคร ถอนทุกข์ทั่วอาณาเขต เหตุการุญ พหุลเมตตา ตั้งพระฤทัยให้ไพบุลย์ ท้าวตระกูลกฏ
มพิภพพานิช พิพิธเพรียงอาณาประชาราษฎร์ อำนาจลัทธิทรงอธิษฐาน จงบันดาลให้พืชอันเพาะเลยและสำรวย
เจริญงอก พ้นลือกัลดรบัดใบ ไกลอุปทรพลึงวิกล สำเร็จผลเพิ่มประโยชน์ยาวชีวิต กิจเกื้อหนุนทุนทรัพย์อัน
ซื้อขายง่ายสะดวกได้ โดยตั้งสมเด็จพระเจ้าโปรดประสงค์ โสดเทอด

อนึ่ง ข้าพระบาท ผู้รับพระราชดำรัสเหนือเกล้า ประกาศแต่เทพเจ้าทั้งมวล ผู้ควรสดับ รับพจน
ประกาศิต แห่งสมเด็จพระบพิตรเจ้าจอมภพ ทรงพระปรารภเรื่องพระพุทธรูปปฏิมาคันธารราชบุรี อันมีในวาริ
ชาติชาดกนิทาน ว่าเมื่อสมเด็จพระพิชิตมารมุนี เนาในพระเชตะวันชั้นธเสมาเมืองสาวัตถี มีทรมกียพิกุลทั้ง
เวียง เพลียงแล้งกระลำพร ใช้นาดอนถึงลุ่มลาดบาราศน้ำทุกแหล่งหล้า ข้าวกล้าไปงามลัด อุบัติเปลี้ยเตี้ยต่ำ
ดิน สิ้นธุในมาบลาบลำธาร ละทานแห่งเป็นระแหง หมุ่มตสยาก็ฟุบแผง ดำดินตันตระดกใจ ไผยพิทคากาจ
มา กวนกินทุกเข้าค่าย่ายยี้ แม้ถึงว่าน้ำในโบกขรณีอันบริสุทธิ พุทธบริโภคเคยเพ็ญอยู่ก็ยุบยอบจนเห็นตม
สมเด็จพระบรมศาสดาได้ทราบอรรถ ความพิบัติบังเกิดแก่หมุ่มจนาชาติเหล่าหลาย และอันตรายแห่งข้าวกล้า
ฟ้าฝนแล้งแห้งใบโรย เป็นไปโดยวิปริต ธกิดำริคิดจะอนุเคราะห์มหาชนอันทนทุกข์ลำบาก ครั้นเสด็จจากโค
จรสถาน สำราญภักตกิจสถิตแทบเจเนียน เดียรธัสโรชโบกขรณี ธกิมิพุทธพจน์อันไพเราะเรียกพระอาณนท
ให้นำผ้าสรองชลมาด่วนด่วน ส่วนพระอาณนทอนุชก็ทูลแถลง แสดงว่าน้ำในสระสิ้นเสียหลายวัน ธกิดำริสนันตั้ง
ก่อน เร่งเอาท่อนอุทกสาฎกมาอย่างหนึ่ง เนา เราจะโสรจสนานสำราญสกันธ์ ในตำบลโบกขรณีนี้งได้ พระอนุช
หน่อให้ธกีนำท่อนอุทกสาฎก ยกมายืนถวายต่อพระหัตถ์แห่งพระองค์ ธกิทรงกระหวัดพระวรกายชายส่วน
หนึ่ง ครึ่งหนึ่งนั้นทรงคลุมพระอังษประเทศ ทำอาการปานประหนึ่งสรองชล กษณะนั้นมหาเมฆมืดทั่วหล้า ฟ้า
อุโฆษครรชิต วิชชุดาเมลีองแมลบ แววบาคัคณานต์ พรราชาธารท่มสงบน้อย พระพร้อยพรวดพราด บัด
เดี๋ยวดูน้ำน่าน นองทุกย่านแนวนาผ่องประชาชื่นแซม แจ่มใจชมบรมพุทธานุภาพ

พระเจ้าทราบสารสดุดี ธกิมิพุทธบัณฑิตแถลง แสดงมัจฉชาดก ยกยุบลบรรยายว่าแม้ถึงใน
กาลจางายอดีตภพ เราเป็นนพปัมจฉชาติ สมัยนั้นปราศจากฝนชลชรทิง บึงบางทางละหานห้วยก็แห้งขาด เรา
ผู้้นพัมจฉชาติ อาจอธิษฐานบันดาลให้น้ำฟ้า ตกทั่วหล้าแหล่งดินดอน ชละจรเร้งรืนฝ้าย ผุดดำวายเกษม
สินธุ์ เพื่อประภูทินคำคำลัทธิ มหัตศจรรยาริษฐาน มีตำนานในพุทธศาสน์ ครั้นพระโลกนาถนิพพานแล้ว แคล้ว
มาหลายร้อยจนา มีบุรีรมย์พิไลย ชื่อเวียงไชยคันธารราชบุรี พระบาทเจ้ากรุงโครม โสมนสน้อมเลื่อมใส ใน
พระมัจฉันติกเถร เวณตนตั้งยังอยู่ในพุทธศาสน์ ภายหลังคันธารพิไลยองค์ใด องค์หนึ่งนั้น ขึ้นสดับเรื่อง
พุทธฤทธิ มหิทธิมหาพาร บันดาลให้ฝนสวรรค์พรพรุกก ตกทันอยากมากด้วยดี ธกิมิกลประสงค์ ทรงให้
สร้างวรพิมพ์พุทธรูปปฏิมา ทรงสาฎกปกพระสกันธ์ส่วนหนึ่ง ครึ่งหนึ่งนั้นทรงสะพักพระกรขวากวักเรียกฝน
ด่างกลกรซ้ายหงายรองพิรุณ แสดงคุณคือปริศนานัยขอฝนดลวสานฤดูใดเพลียงแล้ง ข้าวกล้าแห้งใบสรวง ธกิ

เชิญองค์ปฎิมา เหนือมัญจาคันพิธิพลีบายบูชาอายุจัน ขอพรุณพาษธารุทกให้ตกในประเทศ เกษตรแห่งด
ตามปรารธนา เนื่องนามมาพุทธพิมพ์เทศดั่งนั้น หมั้นสมมติสมญา พุทธคันธารราชภูร์ มีมามาตรบัดนี้ เพ
พิมพ์พระเจ้าก็ก่อสร้างสืบมา

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก บุนยโสณกษยามินทร์ ทรงพระราชจินตนาการ
ตำนานเรื่องมัจฉชาติ สามารถรู้เรียกพรรษุทกให้ตกในประเทศ หนึ่งได้ทรงทอดพระเนตรรูปพ
คันธารราชภูร์ อันนายช่างฉลาดหล่อแต่โบราณ มีอาการดั่งกล่าวแล้วบแคล้วก็จะคลาด จึงได้มีพระบ
ราชวโรกาส สาสั่งให้สร้างอย่างยิ่งยง พระองค์หนึ่งใหม่กาไหลด้วยค่างามเงา เฉลาอาสน์เอี่ยมล่อตา ค
บูชาสรวมพรรษพิธิ และอัญชลีในวันหว่านพืชเป็นปฐม และประณมในชลธารณพิธิ ดลวันดีเดือนไพศ
ทรงปรียาดยิ่งยงบายบรรจงบรรเจิด เลิศด้วยสุบพยัญชน์ เทียรย่อมหานถวายแด่สงฆ์ ทรงอุทิศส่วนพระร
กุศลแด่สกุลเทพในแหล่งหล้า ฟ้าเมืองแมน แดนพรหมโกฏ จงโสโมทกมลินดี รับพลีธรรมบรรณาการ ม
สุขสัมฤทธิ์ หนึ่งทรงอุทิศพระราชกุศลราศี แด่สมเด็จพระเจ้าแผ่นดินแต่หลังๆ อันเสด็จสถิตยังพย
เหมเกษมนิเวศน์ ประเทศทิพย์ใดๆ จงมีพระหฤทัยจ้านงดำรงรับพระราชกุศลสรรพทรงบำเพ็ญ เป็นที่ชื่น
บรมยินดี ทุกทุกพระเจ้าแผ่นดิน

บัดนี้ สมเด็จพระสยามินทร์ภูมิพลอดุลยเดช เสด็จดำรงสยามประเทศรัตนไชสวรรย์ ก
อาณาจักร รักษาพุทธศาสน์ พระบาทมิกมล ประสงค์จ้บารุงผดุงราชภูร์ ชาติชีพรามณัพรหมจรรย สรร
สมณเพศให้ไพบุลย์ พูนพันเอิญเจริญศุภผล ดลโดยจิตขอพุทธฤทธิ์เทพอำนาจ ราชอาณาพพระเจ้าแผ่นดิน
สิ้นทุกพระสงค์ จงบันดาลด้วยดี ให้มีสุขสวัสดิ์ทั่วหน้า ดังพระประสงค์เจ้าจอมหล้า เพื่อนี่ไสดเทอญ

ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อม ขอเดชะ

คาถาสวดพิธีพืชมงคล

นโม ตสฺส ภควโต
 สมมาวีรพุทฺทมมสฺส
 ตสฺส ปารมิเตเชน
 เกลสสนตาปัจจุณฺเหปิ
 ตํ โข พุทฺธํ ภควนฺตํ
 อภิวนฺதிய ปุเชตฺวา
 โรเปม ปุณฺณพืชานิ
 โลเก ทุกฺขสฺส โลกมฺหา
 นานปฺปกาโรปการ-
 ทิฏฺฐมฺเม สมฺปราเย
 ยณฺเจตถ ทิฏฺฐมฺมสฺมี
 ปวฺตตํ ปุณฺณวืชํ ยํ
 กาลे สมฺมา วิรฺุหนฺตุ
 ปุพฺพพณฺณาปรณฺณวืชานิ
 ยานิ อิมสฺมี ปวฺตตานิ
 ภาสิตํ พุทฺธเสฏฺฐเณ
 สทฺธา พืชํ ตโป วุณฺณิ
 หิริ อีสํ มโน โยตฺตํ
 กายคุตฺโต วจีคุตฺโต
 สจฺจํ กโรมิ นิพฺพานํ
 วิริยํ เม ชูโรชฺเรยฺหํ
 คจฺฉติ อนิวัตฺตนฺตํ
 เอวเมสา กสิ กสิตฺวาน
 เอเตน สจฺจวชฺเชน
 ปุพฺพพณฺณา จาปรณฺณา จ
 ราชานุกฺเขตตมฺภูตสฺมี

สุนิพฺพุตสฺส ตาทิโน
 สวากานํ ปรมฺปรา
 สทฺธมฺโม อมตปฺพลो
 โลเก รุหฺติ จานโส
 สสทฺธมฺมํ สสวากํ
 สุเชตฺเต รตนตฺตเย
 ฌานสฺส สาธกานิ โน
 สมฺมา นิสฺสรณสฺสปี
 ผลานํ ยุตฺตกาลโต
 อปฺราปริเยปิ จ
 ผลานํ สมฺปทายกํ
 เทตฺถ ตํ อิจฺฉิตปฺพลํ
 มา วินสฺสนฺติ สพฺพโส
 อิมานิ อีทิสานิ จ
 สยามรณฺเจ ตทฺธี ตทฺธี
 สจฺจํ โลกคฺคฺวาทีนา
 ปณฺณา เม ยฺคนงฺคลํ
 สติ เม ฌาลปาจนํ
 อาหาเร อุทฺเร ยโต
 โสรจฺจํ เม ปโมจนํ
 โยคกฺเขมาธิวาทนํ
 ยตฺถ คณฺตฺวา น โสจติ
 สพฺพทฺกฺขา ปมฺุจฺจตีติ
 ปวฺตฺตา พืชชาติโย
 วิรฺุหนฺตุ ตทฺธี ตทฺธี
 สพฺพตฺถ ภูริมณฺทเล

ปุพฺพการผลปิณฺธิ-
 ภาสิตา จยิมา คากา
 คาโว ตสฺส ปชายนฺติ
 วุตฺตานํ ผลมสนาติ
 วิรุฬฺหมูลสนฺตานํ
 อมิตฺตา นปฺปสหนฺติ
 เอเตน จาปิ สจฺเจน
 ปุพฺพพณฺณา จาปรณฺณา จ
 ราชานกฺเขตตภูตสฺมี
 สมฺปฺพณฺณา ผลปุพฺพเพหิ
 อมฺหากญฺจ มหาราชา
 รมฺหํ สมฺมาภิปาเลนฺโต
 ราชานกฺเขตตภูตสฺมี
 สพฺพเพสมฺปิ นิवासินํ
 สุขํ วุฑฺฒิ จ ปตฺเถติ
 เอเตน จาปิ สจฺเจน
 ปุพฺพพณฺณา จาปรณฺณา จ
 ราชานกฺเขตตภูตสฺมี
 สมฺปฺพณฺณา วิปฺลา โหนฺตุ

ธรา โหนฺเตว สพฺพโส
 มุคผกฺเกน สตฺถนา
 เขตเต วุตฺตํ วิรุฬฺหิ
 โย มิตฺตานํ ทพฺภติ
 นิโครธมฺิว มาลฺูโต
 โย มิตฺตานํ ทพฺภติ
 ปวฺตฺตา พิชฺชาติโย
 วิรุหนฺตุ ตฺหิ ตฺหิ
 สพฺพตฺถ ภูริมณฺฑาเล
 ปชายนฺเตว สพฺพโส
 สยามินฺโท มหิปปติ
 สมฺพุทฺธสฺสาปิ สาสนํ
 สกฺเล มหิมณฺฑาเล
 ปาณินํ สุขกามินํ
 เวปฺปุลลญฺจาณุปฺพโส
 ปวฺตฺตา พิชฺชาติโย
 วิรุหนฺตุ ตฺหิ ตฺหิ
 สพฺพตฺถ ภูริมณฺฑาเล
 สมฺปชฺชนฺเตว สพฺพโสติ

แปล

ขอนอบน้อม แต่พระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้นเสด็จนิพพานดีแล้ว ยังมีพระคุณคงที่มี
 พระธรรมงอกงามโดยชอบแล้ว เพราะอันนำสืบๆมาแห่งพระสาวกทั้งหลาย

ด้วยเดชะแห่งบารมีของพระผู้มีพระภาคเจ้านั้น พระสัทธรรมมีอมตะเป็นผล ย่อมเจริญขึ้นใน
 โลก แม้ร่อนระงมด้วยความแผดเผาแห่งกิเลส ตามฐานะ

เราทั้งหลายอภิวัตตบุชาแล้ว ซึ่งพระผู้มีพระภาคเจ้านั้น ทั้งพระสัทธรรม ทั้งพระสาวก ชื่อว่า
 หว่านพืชคือบุญทั้งหลายในพระรัตนตรัย อันเป็นเขตดี พืชคือบุญนั้น เป็นเครื่องยังญาณของเราทั้งหลายให้
 สำเร็จด้วย ยิ่งความทำที่สุดแห่งทุกข์ในโลกให้สำเร็จด้วยยิ่งความหลีกออกจากโลกโดยชอบให้สำเร็จด้วย

พืชคือบุญ มอบให้ซึ่งผลเป็นอุปการะ มีประการต่างๆตามกาลอันเหมาะในทิฏฐธรรมด้วย ใน
 สัมปรายภพด้วย ทั้งในภพต่อไปด้วย

ส่วนพืชคือบุญชนิดใดๆ มอบให้ซึ่งผลทั้งหลายในทิฏฐธรรมนี้ ที่เราได้หว่านไว้แล้ว ขอพืชคือบุญนั้นๆ จงให้ผลที่เราปรารถนาแล้ว

บุพพัตถณพืชและอปรัณณพืชทั้งหลายเหล่าใด ที่กสิกรทั้งหลายหว่านไว้แล้วในที่นั้นๆ ในสยามรัฐ ขอบุพพัตถณพืชและอปรัณณชาติทั้งหลาย เช่นนี้ เหล่านี้ จงงอกงามดี ตามฤดูกาลเถิด อย่าเสียไปโดยประการทั้งปวงเลย

คำสัจน์ อันพระพุทธรเจ้าผู้ประเสริฐที่สุด เป็นอรรทวาทีในโลก ได้ตรัสไว้แล้วว่า ศรัทธาเป็นดังพืช ตะบะเป็นดังฝน ปัญญาของเราเป็นดังแอกและไถ หิริเป็นดังงอนไถ ใจเป็นดังเชือกชัก สติของเราเป็นดังผาลและประดัก

เรามีกายคุ้มครองแล้ว มีวาจาอันคุ้มครองแล้ว ระวังแล้วซึ่งอาหารในท้องกระทำให้เป็นเหตุ ไส้รั้งจะเป็นดังความว่าง

วิริยะของเราเป็นดังการนำแอกไป ความเกษมจากโยคะ เป็นดังการสำเร็จกิจบุคคลไปในคติใด ย่อมไม่เศร้าโศก เขาย่อมไปสู่คตินั้น ไม่กลับ

นานนั้นอันบุคคลไถแล้วอย่างนี้ ย่อมเป็นที่มีย่อมตะเป็นผล บุคคลไถแล้วซึ่งนานนั้นย่อมพ้นจากทุกข์ทั้งปวง

ด้วยการกล่าวสัจจะนี้ บุพพัตถณพืชและอปรัณณพืชทั้งหลายที่หว่านไว้แล้ว ในวันทีนั้นๆ จงงอกขึ้น

ต้นไม้ผลทั้งหลาย ในภุริมณฑลทั้งปวง ซึ่งเป็นพระราชอาณาเขต จงทรงไว้ซึ่งดอกและผลเป็นกลุ่มช่อ โดยประการทั้งปวงเทอญ

อนึ่ง คาถาเหล่านี้ อันพระศาสดาผู้หักรานเสียซึ่งความไป ได้ทรงภาซิด ไว้ว่า ผู้ใดไม่ประทุษร้ายมิตร โคทั้งหลายของผู้นั้นย่อมตกลูก พืชที่หว่านไว้ในนาย่อมงอกงาม ผู้นั้นย่อมบริโภคนผลแห่งพืชทั้งหลายที่หว่านไว้แล้ว

ผู้ใดไม่ประทุษร้ายมิตร ศัตรูทั้งหลายย่อมข่มเหงผู้นั้นไม่ได้ เหมือนลมรังควาน ต้นไทรอันมีรากและลำต้นงอกงามแล้วไม่ได้ฉะนั้น

แม้ด้วยคำสัตย์นี้ด้วย บุพพัตถณพืชและอปรัณณพืชทั้งหลาย ที่หว่านไว้แล้วในที่นั้น ๆ จงงอกขึ้น

ต้นไม้ผลทั้งหลาย ในภุริมณฑลทั้งปวง ซึ่งเป็นพระราชอาณาเขต จงสมบุรณ์ด้วยผลและดอก เพลิดออกโดยประการทั้งปวงทีเดียว

ก็สมเด็จพระมหाराชของพวกเรา ผู้เป็นพระเจ้าแผ่นดินจอมสยาม จงอภิบาลแว่นแคว้นโดยชอบ ทั้งพระศาสนาของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าด้วย ทรงปรารณาความสุขความเจริญและความไพบูลย์โดยลำดับๆแก่ประชาชนแม่ทั้งปวง ผู้อยากได้ความสุขอาศัยอยู่ในปฐพีมณฑลทั้งสิ้น อันเป็นพระราชอาณาเขต แม้ด้วยคำสัจนี้ บุพพัตถณพีช และอปรัตถณพีชทั้งหลาย ที่หวานไว้แล้ว ในที่นั้นๆ จงงอกงามขึ้น

ต้นไม้ทั้งหลาย ในภุริมณฑลทั้งปวง ซึ่งเป็นพระราชอาณาเขต จงเป็นพฤษชาติสมบูรณ์ ไพบูลย์ จนถึงพร้อมโดยประการทั้งปวง เทอญ

การไหว้พระในบ้าน

*** พ่อแม่คือพระในบ้าน ***

มัยหัง มาตาปิตูนังวะ ปาเทสุ วันทามิ สาเทรัง

(กราบลง ๑ ครั้ง)

พ่อแม่ คือศูนย์รวมความเป็น “พระ” ของลูก

พ่อแม่ เป็นพระพรหม

พ่อแม่ เป็นพระเทพ

พ่อแม่ เป็นพระอาจารย์

พ่อแม่ เป็นพระอรหันต์

ผู้ที่จะเป็นพระพรหมต้องมี ๔ สีนาคือ ๑. สีน้าเมตตา

๒. สีน้ากรุณา ๓. สีน้ามุทิตา ๔. สีน้าอุเบกขา

พิธีสาร

“ถึงเดือนสิบเห็นกันเมื่อวันสารท
ใส่อังคาสโภชนากระยาหาร
กระยาสารทกล้วยไข่ใส่ตะโพกพาน
พวงชาวบ้านถว้นหน้ามาธารณะ
เจ้ากรมคมห่มสืขุสิ้นบ
แล้วจับจับทัพพิน้อมศีรษะ
หยิบข้าวของกระยาสารทใส่บาตรพระ
ธารณะเสร็จสรรพกลับมาเรือน”
(นิราศเดือน)

คำว่า สารท เป็นชื่อฤดูๆหนึ่ง คือฤดูใบไม้ผลิ นิยมทำบุญในพิธีสารทนี้ ณ วันสิ้นเดือน ๑๐ เป็นพิธีกลางปี ครั้นถึงวันเช่นนี้ ทายกทายิกา ตระเตรียมเครื่องกระยาหารจัดทำขนมชนิดหนึ่ง เรียกว่า ข้าวกระยาสารท ไปวัดที่ตนประสงค์จะทำบุญ ตักบาตร เลี้ยงพระ ดังตัวอย่างปรากฏอยู่ในคำกลอนที่ยกมาให้เห็นข้างต้น

ประวัติของพิธีสารท

พิธีชนิดนี้ เนื่องมาจากคติของพราหมณ์ ซึ่งผู้รู้หลายท่านกล่าวไว้สมกัน คือเดือน ๑๐ เป็นฤดูที่ข้าวสาลีในท้องนาออกรวงอ่อน มหาชนก็เด็ดรวงข้าวสาลีและเก็บเกี่ยวเป็นครั้งแรกมาทำมธุปายาสยาคุเลี้ยงพราหมณ์ เพื่อให้เป็นสิริมงคลแก่ข้าวในนา มหาชนนับถือเป็นนักขัตฤกษ์งานครีกครั้นทีเดียวและอุทิศบุญกุศลให้แก่บุพพเปตชน คือ คนผู้ล่วงลับไปแล้วในก่อน

คนผู้เป็นศาสนิกดัดแปลง ให้เข้ากันกับคติทางพุทธศาสนา โดยถือกันว่า การทำบุญด้วยของ ซึ่งมีเพียงปีละครั้ง และทำตั้งแต่แรกเริ่มมีขึ้น เช่นนี้ เป็นผลานิสงส์อันยิ่งนัก อีกประการหนึ่ง ก็เพื่อเตือนใจ ของตัวเองว่า เวลาล่วงมาถึงปีแล้วหนา ชีวิตหนหลังก็สิ้นไปแล้ว ชีวิตเบื้องหน้าก็ใกล้ต่อมฤตยูราชเข้าไปทุกขณะ เป็นทางก่อให้เกิดสติรำลึกถึงความตายอันเป็นธรรมดาของเราทั้งหลาย แล้วรีบเร่งบำเพ็ญบุญกุศลไว้ เป็นเสบียงแก่ตนในปรภพจำเริญอุปมาทรรคมอยู่เป็นนิตย์ อันธรรมดาคนจะเดินทางไกล ต้องตระเตรียมอาหารเป็นเสบียงเลี้ยงตัวฉันใด ฉะนั้นเหมือนกัน ทุกๆคนต้องเดินทางไกลคือวัฏฏสงสาร ก็จำต้องเตรียมอาหารคือบุญกุศลติดตัวไว้เป็นเสบียงเลี้ยงตน ด้วยประการฉะนี้ พิธีมารทของพราหมณ์จึงมีขึ้นในความ นิยมทางพุทธศาสนา (ดูในธรรมวิจารณ์ ประกอบการพิจารณาด้วย)

การทำบุญพิธีสารท

เมื่อวันเช่นนี้เวียนมาถึง ตระเตรียมโภชนากระยาหาร จัดทำข้าวกระยาสารท โดยใช้ ข้าวตอก ข้าวเม่า ถั่ว งา น้ำตาล กวนให้เข้ากัน ใครๆก็ทำได้ไม่จำกัดว่าต้องเป็นสาวพรหมจารีเหมือนกวนข้าวทิพย์ แต่ผู้กวนนั้น ต้องเป็นคนมีฝีมือ อย่างที่ภาษาสมัยใหม่เรียกว่ามีศิลปะ ขนมนี้จึงจะเหนียว กรอบ น่ารับประทาน ทำเป็นชิ้นๆก็มี ทำกรอบร่วนคล้ายกับเป็นก้อนๆก็มี ครั้นในวันแรม ๑๕ ค่ำ ก็ไปทำบุญตักบาตร ร่วมกันเลี้ยงพระบางแห่งก็มีฟังเทศน์ อาณิสสส์ แล้วก็ป้อนนุติ

(มีข้อควรสังเกต บางแห่ง การทำข้าวกระยาสารท ชาวบ้านไม่ได้จัดทำเองนิยมใช้ซื้อมาด้วย เห็นว่าสะดวกกว่า ต่อมากลายเป็นทำไม่ได้ ซื้อเป็นนิสัยเลย ในชนบทยังรักษาได้เคร่งครัดตราบใด ประเพณีก็ยังยืนอยู่ได้ตราบนั้น)

นอกจากนี้ ในฤดูสารท ยังมีการทำข้าวทิพย์ หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า พิธีกวนข้าวทิพย์ ใช้สาวพรหมจารีเป็นผู้กวน มีพระสวดมนต์ แต่ไม่นิยมทำกัน เนื่องด้วยความลำบากในการกระทำ เพราะพิธีต้องมากอย่างกระมัง ดังนั้น แม้ในที่นี้ก็จะไม่กล่าวไว้ผู้ปรารถนาพึงดูในตำรับทำวศรีจุฬาลักษณ์นั้นเถิด

อีกอย่างหนึ่ง พิธีทำบุญในพุทธศาสนา เนื่องด้วยฤดูนี้ยังมีอีกชนิดหนึ่ง เรียกว่า ทำบุญตักบาตรน้ำผึ้ง

อนึ่ง โดยที่มติผู้รู้กล่าวไว้ต้องกันโดยมากกว่า พิธีสารทนี้เป็นพิธีเดียวกับ “ทำบุญข้าวสาก” ในภาคอีสาน ดังนั้น จะเป็นประโยชน์อยู่บ้าง ในเมื่อจะพิจารณาการทำบุญพิธีสารทโดยทั่ว ๆ ไป

บุญข้าวสากในภาคอีสาน

พิธีนี้ กำหนดทำในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑ เมื่อถึงเดือน ๑๑ เวลาเพลประชาชนได้พากันเตรียมบิณฑบาต จัดเป็นสำรับพร้อมทั้งเครื่องไทยทานอื่นอีก นำไปรวมกันที่วัดใกล้บ้านของตนๆพร้อมกันแล้ว รับศีล ว่าคำถวายสลากภัตต์ ทายกรรวบรวมสลากภัตต์ไปให้พระเณรจับ ถ้าตนถูกพระเณรรูปใด ก็นำไปประเคนพระเณรรูปนั้น และในขณะที่พระเณรฉันเพลอยู่ พากันทำพิธีส่งข้าวเปรต ครั้นแล้วก็เริ่มฟังเทศน์ไปจนถึงค่ำ ก็เป็นอันเสร็จพิธีทำบุญข้าวสาก

การส่งข้าวเปรต คือจัดเตรียมอาหารต่างๆพร้อมทั้งหมากพลู บุหรี่ อย่างละเล็กละน้อย จักเป็นห่อ นำไปวางเรียงไว้ ณ พื้นดินในบริเวณวัด เช่น ใต้ต้นไม้ใหญ่หรือใกล้ๆพระอุโบสถ เพื่อให้เปรตชนได้มากิน

ทำบุญสารท จังหวัดสงขลา

ประเพณีสารท มีกำหนดทำบุญ ๒ วัน คือเริ่มแรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๐ และวันแรม ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๐ เป็นวันส่ง ถือกันมาว่าในวันแรม ๑ ค่ำ พญายมปล่อยเปรตมารับส่วนบุญและเรียกกลับในวันแรม ๑๕ ค่ำ ของทำบุญมักเป็นของแห้งที่เก็บไว้ได้นาน ครั้นนำไปถวายพระแล้ว ก็ทำพิธีชนิดหนึ่ง เรียกกันว่า “ตั้งเปรต” คือยกเป็นร้าน เอาขนมและอาหารวัตถุต่างๆขึ้นวาง อุทิศเป็นเปรตพลี ครั้นแล้วแย่งมากินกันเอง เรียกว่า ชิงเปรต โดยถือว่า ผู้มีร่างกายออดแอด หากได้แย่งเปรตกินเช่นนี้ จะกลับเป็นผู้มีร่างกายแข็งแรง ถ้าผู้ใดไม่ทำพิธีทำบุญสารท บุรพชนจะสาปแช่งให้มีอันเป็นไปต่างๆ

พิธีสารทที่ทำในสมัยสุโขทัย

ในหนังสือเล่มหนึ่ง ชื่อตำรับทำวศรีจุฬาลักษณ์พรรณนาไว้ ดังต่อไปนี้

“ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือนสิบ เริ่มราชพิธีภัทรบท สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกวัดหน้าพระธาตุ

๑. นัยะจาก ประเพณีภาคอีสาน ของเจ้าคุณพระเทพโมลี วัดพระศรีมหาธาตุ

๒. โดยนัยนี้ เปรตได้อยู่ในมนุษยโลก ๑๕ วัน พิธีในภาคอีสานอีกอย่างหนึ่งเรียก “บุญข้าวประดับดิน” ทำก่อนสิ้นเดือน ๙ เพียง ๑ วัน หรือ ๒ วัน เป็นพิธีพุพพเพตพลีโดยตรง จัดห่ออาหารไปวางไว้ในบริเวณวัดก่อนอรุณขึ้น (คือเช้ามิดของวันสิ้นเดือน ๙) ถือว่า ยมบาลปล่อยเปรตมารับส่วนบุญ พออรุณขึ้นก็กลับ โดยนัยนี้ เปรตได้อยู่ในมนุษยโลกอย่างมากที่สุดเพียง ๒ ชั่วโมง

พร้อมด้วยพระราชวงศานุวงศ์และหม່นางใน ทรงเลี้ยงพระมหาเถรานุเถระด้วยข้าวมธุปายาสยาคุ และของควรขบฉันอันประณีตเสร็จแล้ว ทรงบูชาพระรัตนตรัย ด้วยพวงมาลัย และธงสีต่างๆ ถวาย เครื่องบริขาร และคิลานเภสัช แต่พระภิกษุสามเณรทรงหลังน้ำทักษิโณทกอุทิศส่วนพระราชกุศล ให้แก่ญาติในปรโลก ครั้นทรงบำเพ็ญพระราชกุศลครบ ๓ วันแล้ว โปรดให้ประชุมพราหมณาจารย์ มากกว่าร้อย ในเทวสถานหลวง ทรงเลี้ยงพวกรามณ์ ด้วยข้าวมธุปายาสและยาคุครบ ๓ วัน พระราชทานคู่ผ้าสาฎกทั่วทุกตัวพราหมณ์ บรรดาชายหญิงชาวพระนครทุกๆตระกูล ต่างก็ตกแต่งข้าว มธุปายาสและยาคุเจือด้วยนมสด เลี้ยงพระสงฆ์และถวายทานต่างๆ มีสบงจีวรเป็นต้น แล้วยกธงผ้า แพรขึ้นบูชาพระรัตนตรัย และพระสฤปเจดีย์บางพวกที่ยังนับถือทั้ง ๒ ฝ่าย ก็เชิญพราหมณ์มาเลี้ยง ข้าวมธุปายาสและยาคุด้วย แล้วให้ห่มเพื่อเป็นสวัสดิมงคลแก่ตัว นับแต่วันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือนสิบ ซึ่งเป็นวันเริ่มราชพิธีภัทรบท จนถึงวันแรม ๑๕ ค่ำเป็นวันสิ้นเดือน ประชาชนชาวพระนคร เลี้ยงภิกษุ สงฆ์และพราหมณาจารย์ด้วยข้าวมธุปายาสยาคุและของควรบริโภคอื่นๆอีก ติดต่อกันไป สมณะและ พราหมณ์อื้อมหนำสำราญทั่วถึงกัน ในวันที่ทำบุญรื่นเริงใจเช่นนั้น ต่างคนต่างกรวดน้ำอุทิศส่วนกุศล ให้แก่ญาติทั้งหลาย ที่ตายไปเกิดในกำเนิดต่างๆ มีปรทัตตูปชีวีเปรต เป็นต้น”

สรุปความในพิธีสารทแล้ว เป็นอันรู้ข้อประสงคฺลงกันอย่างหนึ่งอย่างเดียว คือ ทำบุญอุทิศ

ให้แก่บุรพเปตชน

พิธีลอยกระทง

“เดือนสิบสองล่องลอยกระทงหลวง

ชนทั้งปวงลอยตามอร่ามแสง

ดอกไม้ไฟโชติช่วงเป็นดวงแดง

ทั้งพลูแรงตึงตังดั่งสะท้อน

เสียงนกบินพรดพราดกรวดไ้ต้อ

เสียงหวอหือเฮฮาอยู่ฉ่าฉาน

ล้วนผู้คนล้นหลามตามสะพาน

อลหม่านนาวาในสาคร”

(นิราศเดือน)

พิธีลอยกระทง เป็นประเพณีของไทยที่ได้คติมาจากพราหมณ์ ซึ่งพวกพราหมณ์นิยมกระทำกัน เพื่อบูชาพระผู้เป็นเจ้า คือพระนารายณ์ที่บรรทมสินธุ์อยู่ในท่ามกลางมหาสมุทร นิยมทำกันในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑ หรือในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๒ เป็น ๒ ระยะ จะทำในกำหนดไหนก็ได้ และเป็นราชประเพณีที่นิยมทำในสมัยตั้งแต่ครั้งสุโขทัยเป็นต้นมา คำกลอนที่ยกมากล่าวข้างต้นนั้น แสดงความครึกครื้นของพิธีที่ทำกัน คือเมื่อลอยกระทงหลวง บรรดากระทงต่างๆ จุดไฟนั้น ส่องแสงอร่าม มีดอกไม้ไฟ มีพลู มีไ้ต้อ จุดกันอย่างสนุกสนาน ตามสะพานก็ล้นหลามด้วยผู้คนยืนชม กลางแม่น้ำก็ล้นสนออลหม่านด้วยเรือที่ประชาชนพากันมาชม

ประวัติของพิธี

ดังได้กล่าวแล้วว่าเนื่องมาจากคติของพราหมณ์ แต่ก็ยังมีมติต่างออกไปอีกเป็น ๒ คือ มติหนึ่งถือว่า พิธีนี้ทำเพื่อต้อนรับพระพุทธเจ้า ในวันเสด็จจากเทวโลก ซึ่งตามตำนานแสดงไว้ว่า เมื่อพระพุทธองค์ ทรงทำยมกปาฏิหาริย์แล้วเสด็จไปจำพรรษา ณ บันฑุกัมพลศิลาอาสน์ดาวดึงส์พิภพ เพื่อทรงเทศนาอภิธรรมโปรดประพุทธมารดา ครั้นปวารณาแล้วเสด็จมาสู่มนุษยโลกลง ณ ประตุนคร เมืองสังกัสสนคร ทวยเทพจัดการส่งเสด็จ และมนุษย์นิกรก็จัดการรับเสด็จด้วยเครื่องสักการบูชาเป็นกาพย์โห่ฟ้าวร่า เหตุดังนี้ การลอยกระทงจึงควรเป็นพิธีรับเสด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

อีกมติหนึ่งว่า เพื่อบูชารอยพระพุทธบาท ตามเรื่องที่ว่า ครั้งหนึ่ง พระยานาคทูลอาราธนาพระพุทธเจ้าไปแสดงธรรมในนาคภิกขุ ครั้นแล้ว เมื่อเสด็จกลับ พระยานาคทูลขออนุสาวรีย์ไว้กราบไหว้บูชา สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธะ จึงทรงประดิษฐานรอยพระพุทธบาทไว้ที่หาดทราย แม่น้ำนันทมาทพินธุ์ ผูกนาคทั้งหลายจึงได้สักการบูชารอยพระบาทนั้นแทนองค์พระสัมมาสัมพุทธะ เหตุดังนี้ การลอยกระทงจึงถือว่า เพื่อบูชารอยพระพุทธบาท ดังคำบูชาซึ่งใช้กล่าวในขณะที่ลอยกระทง ดังต่อไปนี้

อหิ อมิณา ปทีเปน อสุกาย นมมทาย นทียา ปุลิเน จิต มุณีโน ปาทวลณฺช อภิบุเชชฌ
อโย ปทีเปน มุณีโน ปาทวลณฺช ปุชา มยฺหํ ทิมรตฺตํ หิตาย สุขาย สํวตฺตตุ

แปลว่า "ข้าพเจ้าขออนอบน้อมบูชารอยพระบาท ของสมเด็จพระมหามุนีเจ้า อันประดิษฐานอยู่ ณ หาดทราย แห่งแม่น้ำนันทมาทพินธุ์ ด้วยประทีปนี้ ขอให้การบูชารอยพระบาทสมเด็จพระมหามุนีเจ้า ด้วยประทีปนี้ ทั้งนี้ จงเป็นไป เพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุขแก่ข้าพเจ้า สิ้นกาลนานเทอญ"

อีกมติหนึ่งว่า ทำเพื่อบูชาพระจุฬามณีบนสวรรค์ ซึ่งตามตำนานกล่าวไว้ว่า เมื่อพระพุทธเจ้าแรกเสด็จออกมหาภิเนษกรรมได้ตัดพระเศียรโยนขึ้นไปลอยอยู่บนอากาศ พระอินทร์เอาผอบมารับไปบรรจุไว้ในพระจุฬามณีเจดีย์ ฯ* นี้ ตามปกติมีเทวดาเหาะมาบูชา และแม้พระศรีอารยเทวโพธิสัตว์ก็เสด็จมาไหว้ เหตุที่เจาะจงไหว้และบูชาพระจุฬามณีด้วยพิธีลอยกระทง คงเป็นเพราะต้องการให้ได้ไหว้พระศรีอารยด้วย เป็นการปลุกใจให้ทะเยอทะยาน เพื่อยากพบพระศรีอารย *

* ดูปฐมโพธิ์ * ดูในวิจารณ์ประเพณีทำศพหน้า ๖๓ ของเสฐียรโกเศศ

จะอย่างไรก็ดี พิธีลอยกระทงเป็นพิธีที่ประเพณีสืบกันมาแต่โบราณกาลแล้ว เช่น ในสมัยสุโขทัยก็ได้กระทำมา แต่เรียกว่า “พระราชพิธีจองเปรียงชักโคมลอยโคม”

อันคำว่า “จองเปรียงชักโคมลอยโคม” นั้น เป็นพิธีที่เป็นของพราหมณ์ และกลายมาเป็นลอยกระทง ดังนั้น จุดประสงค์ก็มีอย่างเดียวกัน ในชั้นเดิม กำหนดวันให้ยกโคม เริ่มต้นแต่วันขึ้น ๑ ค่ำ เดือน ๑๒ ถึงวันแรม ๒ ค่ำ เป็นวันลดลง สำหรับในปีที่มีอธิกมาส แต่ในปีใด ไม่มีอธิกมาส ในปีนั้นกำหนดให้ยกโคม เริ่มต้นแต่วันแรม ๑๔ ค่ำ เดือน ๑๒ ถึงวันขึ้น ๑ ค่ำ เดือนอ้าย เป็นวันลดลง

ครั้นต่อมา นางนพมาศพระสนม ของพระร่วง คิดประดิษฐ์กระทงดอกบัวลอยตามลำน้ำไหล พระร่วงทรงโปรดปรานจึงตรัสว่า “แต่นี้สืบไปเบื้องหน้าโดยลำดับ กษัตริย์ในสยามประเทศ ถึงกาลกำหนดนักขัตฤกษ์วันเพ็ญเดือน ๑๒ ให้ทำโคมลอยเป็นรูปดอกบัว อุทิศสักการบูชาพระพุทธบาทนัมมทานที่ตราบเท้ากาลปาวสาน”

แต่แม้ว่าจะถือจุดประสงค์ตรงกัน ประชาชนยังทำสืบ ๆ มาทั้ง ๒ อย่าง และเป็นพิธีสนุกสนานเหมือนกัน ในที่สุด ก็ยกเลิกไม่ใช้เป็นราชพิธีทั้ง ๒ อย่างนั้น ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ สมัยรัชกาลที่ ๕ หรือที่ ๖

ในด้านประชาชน ยังประเพณีการพิธีลอยกระทงอยู่จนบัดนี้ เมื่อถึงวันกำหนด ก็เอายอดมาปักธูปเทียน หรือทำเป็นกระทง สดแล้วแต่จะประดิษฐ์คิดจัดทำ แล้วนำไปลอยในแม่น้ำ และขอขมาพระคงคาในการที่ตนทำสกปรกต่อแม่น้ำ ราลึกลึงบุญคุณในอุปการะของน้ำ แล้วว่าคำบูชาลอยกระทงดังกล่าวไว้ในข้างต้นแล

พิธีทำบุญปีใหม่

เรื่องพิธีทำบุญในที่นี้ เนื่องด้วยปี คือ เสมือนทำบุญต้อนรับปีใหม่และส่งปีเก่า ซึ่งผ่านพ้นไปแล้ว

แต่คำว่า “ปีใหม่นี้” นี้ มีข้อควรศึกษาอยู่บ้าง

ในประวัติศาสตร์ เดิมทีเดียว ไทยเรานี้ตั้งภูมิลำเนาอยู่ในประเทศจีนตอนใต้ คือมณฑลยูนหน่า มณฑลกุยจิ๋ว มณฑลกวางตุ้ง และมณฑลกวางไส้นั้น ไม่ได้นับเดือน ๕ เป็นต้นของปีใหม่ กล่าวคือ นับเดือนอ้ายเป็นต้นของปี เหตุที่เป็นดังนี้ มีผู้กล่าวว่า อนุโลมตามฤดูกาลของการเพาะปลูก เพราะไทยในครั้งกระโน้นคงเริ่มทำการเพาะปลูกราวเดือนอ้าย กว่าที่จะเก็บเกี่ยวเสร็จ ก็ตกอยู่ในราวเดือน ๑๑-๑๒ ด้วยเหตุนี้ จึงนับเอาเดือนอ้ายเป็นเดือนต้นของปี

ครั้งต่อมา ไทยเราย้ายภูมิลำเนาอยู่ในถิ่นใหม่ ดังปรากฏอยู่ในประวัติศาสตร์นั้น ฤดูกาลไม่ตรงกันกับถิ่นเดิม คือกว่าจะเริ่มลงมือทำไร่นา ก็ตกอยู่ในราวเดือน ๕-๖ และกว่าจะเก็บเกี่ยวเสร็จ ก็ตกอยู่ในราวเดือน ๓-๔ กินเวลาเข้าไปในปีใหม่อีกตั้ง ๓-๔ เดือนด้วยเหตุนี้ จึงเปลี่ยนมาถือเดือน ๕ เป็นต้นปี

มีพระบรมราชาธิบายอันแนบคายของรัชกาลที่ ๔ ใน “ประกาศ ว่าด้วยอาทิตย์ถึงดาวฤกษ์ อัสสยช ก็เป็นมหาสงกรานต์” กล่าวถึงฤดูทั้ง ๓ แล้ว และว่า

“ก็ฤดู ๓ นี้ ฤดูหนาวที่เรียกว่าเหมันตะ เป็นเวลาพ้นจากมิดฝน สว่างขึ้นเปรียบเหมือนฤดูเช้า โบราณคิดว่าเป็นต้นปี ฤดูร้อนที่เรียกว่าคิมหันฤดู (อย่าว่าคิมหันตะ) เป็นเวลาสร้างร้อนเหมือนเวลากลางวัน คนโบราณจึงได้คิดว่าเป็นกลางปี ฤดูฝนที่เรียกว่าวัสสานะ (อย่าว่าวัสสันตะพ้องฤดูอาทิตย์ไป) เป็นเวลามีดคลุ้มโดยมาก และฝนพรา เทียวไปไหนไม่ได้ คนโบราณจึงได้คิดว่าเป็นเหมือนกลางคืน ก็คนเป็นอันมากถือว่าเวลาเช้าเป็นต้นวัน เวลากลางคืนเป็นปลายวัน ฉะนั้น คนโบราณก็คิดว่าฤดูเหมันเป็นต้นปี ฤดูวัสสานะเป็นปลายปี ฉะนั้น เพราะเหตุนี้จึงนับชื่อเดือนเป็นหนึ่งมาแต่เดือนอ้าย และแต่ก่อนคนโบราณนับเอาข้างแรมเป็นต้นเดือน เขานับเดือนอ้ายตั้งแต่แรมค่ำเดือนสิบสอง เป็นเหมือนวันตรุษ สูดปี ภายหลังมีผู้ตั้งธรรมเนียมเสียใหม่ ให้เอาเวลาตัวสว่างไว้เป็นต้น เวลาสว่างมากเป็นกลางเวลามีดเป็นปลาย คล้ายกันกับต้นวันปลายวันและปีดังกล่าวแล้ว” ประชุมประกาศรัชกาลที่ ๔ ภาคปกรณกะ ส่วนที่ ๑ พิมพ์ พ.ศ. ๒๔๖๗

ครั้นต่อมา ในสมัยรัชกาลที่ ๕ ทางราชการและการติดต่อทั้งหลาย ต้องเกี่ยวข้องกับอารยะประเทศมากยิ่งขึ้น อารยะประเทศนั้น ก็นิยมนับอย่างสุริยคติ ดังนั้น พระบาท สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงทรงโปรดให้นับอย่างสุริยคติ เมื่อ ร.ศ. ๑๐๘ ตรงกับ พ.ศ. ๒๔๓๒

สรุปความว่า การนับปีของไทยนั้นเป็นอย่างที่ว่า “โดยที่จารีตประเพณีของไทยแต่โบราณมา ได้ถือวันแรม ๑ ค่ำเดือนอ้ายเป็นวันขึ้นปีใหม่ เป็นการสอดคล้องกับคติแห่งพุทธศาสนา ซึ่งเป็นฤดูเหมันต์เป็นการเริ่มต้นปี ต่อมาจารีตอันนี้ได้เปลี่ยนแปลงไปตามคติพราหมณ์ ซึ่งใช้วันขึ้น ๑ ค่ำเดือนห้าเป็นวันขึ้นปีใหม่ ครั้นภายหลังเมื่อทางราชการนิยมใช้สุริยคติ จึงได้ถือวันที่ ๑ เมษายน เป็นวันขึ้นต้นปีมาตั้งแต่พุทธศักราช ๒๔๓๒”

ครั้นต่อมาในปัจจุบัน เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๓ ทางราชการได้ประกาศให้ใช้ วันที่ ๑ มกราคม เป็นวันขึ้นปีใหม่ ตามคติของไทยโบราณ และว่า “การนิยมใช้วันที่ ๑ มกราคม นี้ มิได้เกี่ยวข้องกับลัทธิศาสนา จารีตประเพณี หรือการเมืองของชาติใดประเทศใด แต่เป็นการคำนวณโดยวิทยาการทางดาราศาสตร์ และนิยมใช้กันมากกว่าสองพันปี เมื่อประเทศไทยได้นิยมนับถือสุริยคติตามอย่างนานาประเทศแล้ว ก็เป็นการสมควรอย่างยิ่ง ที่จะใช้วันที่ ๑ มกราคม เป็นวันขึ้นต้นปีเหมือนอย่างประเทศทั้งหลาย เพราะวันที่ ๑ มกราคม ก็ใกล้เคียงกับวันแรม ๑ ค่ำของไทย และเป็นการใช้ฤดูหนาวเริ่มต้นปี การใช้วันที่ ๑ มกราคม เป็นวันขึ้นปีใหม่ จะเป็นการสอดคล้องต้องตามจารีตประเพณีโบราณของไทย ต้องตามคติแห่งพระบรมพระพุทธรศาสนา และได้ระดับกับนานาอารยะประเทศทั้งมวล” ๒

เมื่อถึงวันปีใหม่ ในราชพิธี มีสวดมนต์ ณ พระที่นั่งอัมรินทรวินิจฉัย โดยพระสงฆ์จำนวนเท่าพระบรมอัฐิและพระอัฐิ รุ่งขึ้น สดับปกรณ์ ในวันที่ ๒ มกราคม สดับปกรณ์พระบรมอัฐิกรมพระราชวังบวร เฉพาะในวันที่ ๑๑ ธันวาคม และในวันที่ ๑ มกราคม ได้ทรงบาตรพระสงฆ์วันละ ๑๕๐ รูป ณ ประตุนนนวน วัดพระศรีรัตนศาสดาราม

๑. ประกาศให้ใช้ วันที่ ๑ เมษายน เป็นวันขึ้นปีใหม่ของทางราชการ

๒. ประกาศให้ใช้ วันที่ ๑ มกราคม เป็นวันขึ้นปีใหม่ของทางราชการ

สมัยก่อนสงครามโลกครั้งที่ ๒ นี้ ทางราชการจัดให้ประชาชนไปทำบุญตักบาตร ณ ท้องสนามหลวง มีเลี้ยงพระ ณ ระเบียบพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม นิมนต์พระสงฆ์จากต่าง วัดไปรับบาตร ณ ท้องสนามหลวงนั้น

ว่าโดยทั่วไป เมื่อถึงวันปีใหม่ ราษฎรต่างพากันไปทำบุญตามวัดใกล้ ๆ บ้าน และมี ประเพณีส่งบัตรอวยพรแด่ญาติมิตรสหาย ที่สามารถก็จัดของขวัญปีใหม่ส่งไปให้แก่ผู้ที่ตนเห็นว่าสมควร

คติธรรมปีใหม่

ปีใหม่มายังเข้ามาแล้ว เราควรต้อนรับปีใหม่ด้วยสำนึก เพื่อจะประกอบกรณียอันดีต่อไป ปีเก่าที่ล่วงพ้นไปแล้วนั้น ได้ให้บทเรียนอันใดแก่เราบ้าง ? ความสุข ความทุกข์ ลาภยศ สรรเสริญ นิินทา เป็นสิ่งที่ไม่มีความหมายอะไร ในเมื่อเราไม่มีอุปาทาน ชีวิตในปีเก่า ผิดพลั้งอย่างไรบ้าง ? เราได้ศึกษาได้พบมาแล้ว ควรเอาปีเก่านี้เป็นภาคศึกษา และปีใหม่ที่ย่างเข้ามาเป็นภาคปฏิบัติ ดำเนินชีวิต ไป ๆ เพื่อพบผลที่เรามุ่งหวัง

ปีเก่าได้สอนเราให้รู้ว่า สำคัญที่ตัวเรา การพึ่งตัวเอง บากบั่นด้วยตัวเอง ก้าวหน้าไปตามอุดมคติที่ ตนมุ่ง คือหัวใจ การสอนของปีเก่า ปีเก่าได้สอนให้เรารู้จักภาวะต่าง ๆ โดยคำนึงถึงหลักการมากกว่าบุคคล เพราะถ้าไม่มีหลักการ เราจะกลายเป็นผู้โอนเอนไปตามใคร ๆ ได้ง่าย ถ้าบุคคลนั้นเป็นผีในร่างคน เราจะ ลำบากยิ่งขึ้น

ในโอกาสจิตสมัยขึ้นปีใหม่ เราควรต้อนรับมันว่าเป็นภาคปฏิบัติ และสำนึกอยู่ว่า

ถ้าเราหัวเราะ

โลกเสสรวลขึ้นกับเรา

ถ้าเราร้องไห้

โลกจะเมินหน้าหนีจากเรา

พิธีสวดมนต์

(ว่าด้วยระเบียบ)

การสวดมนต์ เป็นประเพณีของภิกษุในประเทศไทยอย่างหนึ่ง ดังที่ทราบกันอยู่แล้ว และมีระเบียบสวดต่าง ๆ กัน อนุโลมแก่รูปของงาน ข้าพเจ้านำมากล่าวรวมไว้ในที่นี้ด้วย เพราะเป็นประโยชน์โดยตรงแก่ภิกษุผู้มีหน้าที่ และแก่คนทั่วไปผู้สนใจ

การสวดมนต์ก็ดี การอนุโมทนาอื่น ๆ ก็ดี ถ้าผิดพลาดไป ทายกรู้ว่าผิดพลาด ย่อมยังใจเขาไม่ให้ผ่องใส เป็นเรื่องน่าคิดอยู่ มีเรื่องเล่าว่า ภิกษุหมู่หนึ่ง ได้รับนิมนต์ไปรับถวายสังฆทาน ครั้นเวลาอนุโมทนาว่าบทคาถาที่ไม่เข้ากับรูปงาน ทายกก็นั่งนิ่งฟังจนจบ พอพระอนุโมทนาจบลง จึงบอกว่า บทนี้รับพรด้วยไม่ได้ ขอบทคาถาอื่นเถิด พระต้องอนุโมทนาอีก เรื่องนี้ เป็นเรื่องจริง ภิกษุเล่าให้ข้าพเจ้าฟัง

ดังนั้น ระเบียบสวดมนต์และอนุโมทนา จึงควรศึกษาอีกเรื่องหนึ่ง ว่าโดยชนิดการสวดมนต์มี ๒ ชนิด คือ

๑. สวดมนต์พุทธศาสนาแท้

๒. สวดมนตามคติพุทธเจ้ากับไสย

การสวดตามคติพุทธศาสนา ฟังกำหนดดังต่อไปนี้

กิจเบื้องต้น

เจ้าของงาน จัดตั้งโต๊ะบูชา ตั้งพระพุทธรูป จัดหม้อน้ำมนต์และด้ายสายสิญจน์เทียนติดหม้อน้ำมนต์ ดังเคยกล่าวแล้ว ในระเบียบว่าด้วยการทำบุญทั่วไป ไม่ต้องมีด้ายสายสิญจน์ ถ้าเป็นงานมงคลพิเศษ เช่นโกนจุก ต้องตั้งหม้อน้ำมนต์และมีด้ายสายสิญจน์ มีดอกไม้ธูปเทียนบูชา มีเครื่องโกนจุกตามพิธีพราหมณ์ พร้อมด้วยมงคล ๘ ตามประเพณีโบราณยังนิยมเครื่องบูชา ๕ อีกด้วย

เมื่อถึงเวลา ครั้นคฤหัสถ์อาราธนาศีล พระให้ศีลจบแล้ว คฤหัสถ์ก็อาราธนาพระปริตร ภิกษุผู้นั่งอยู่ในอันดับที่ ๓ นับจากพระเถระรูปที่ ๑ สวดทำนองสรภัญญะ เรียกว่า ชัดตำนาน คือ

ผริตวาน เมตต์ ฯลฯ ปริตต์ ภณนตุ
 สคฺเค กาเม จ รูปे ฯลฯ อยมุภทนต์
 ครั้นจบแล้ว พระเถระเริ่มนำสวดมนต์ต่อไป

ระเบียบที่ ๑

สวดสังโยคในงานมงคลพิเศษ

๑. นโม ๓ จบ
๒. พุทฺธิ สรณํ คจฺฉามิ ฯลฯ
๓. นมการสิทฺธิคาถา (โย จกฺขุมา----- จะสวด สมพุทฺธ เทนก็ได้)
๔. นโมการุญจคาถา (ถ้าไม่ตั้งน้อมนัตไม่ต้องสวด หากตั้งหม้อน้ำจึงสวด)
๕. ขัด เย สนฺตา ฯลฯ มงคลนตมภณาม เท แล้วสวดมงคลสูตร
๖. ขัด โกฏิสทสทสเสสุ ฯลฯ ภณาม เท แล้วสวด รตนสูตร ๖ คาถา คือ

จะสวดย่อหรือเต็มสูตร แล้วแต่ผู้นำ วิธีสวดรตนสูตรนี้ ถ้าตั้งน้อมนัต เมื่อสวดถึงคาถาที่ ๖ ว่า ชีณํ ปุราณํ พระผู้เป็นหัวหน้าเปิดฝาครอบน้อมนัต ปลดเทียนเวียนให้ชี้ฝั่งหยดลงในน้ำ ครั้นสวดถึง นิพฺพนฺติ ธีรา ยถา ยมปทีโป จุ่มเทียนลงในน้ำ แล้วปิดฝาครอบติดเทียนไว้ตามเดิม

- (๑) ยงฺกิญฺจิ วิตตํ อิท วา หุรํ วา ฯลฯ
- (๒) ขยํ วิรํคํ อมตํ ปณฺธิตํ ฯลฯ
- (๓) ยมพุทฺธเสฏฺโฐ ปรีวณฺณเย สุจี ฯลฯ
- (๔) เย ปุคฺคลา อญฺจสํ ปสฺตถา ฯลฯ
- (๕) เย สุปฺปยุตฺตา มนฺสา ทฬฺหเนน ฯลฯ
- (๖) ชีณํ ปุราณํ นวํ นตฺถิ สมภวํ ฯลฯ
๗. ขัด ยสฺसानุภาวโต ยกฺขา ฯลฯ ปริตตนตมภณาม เท แล้วสวดกรณียเมตตาสูตฺร
๘. ขัด สพฺพาสีวิสชาตินํ ฯลฯ ปริตตนตมภณาม เท แล้วสวดขันธปริตร

๙. ชัด ยสฺसानุสฺสรณนาปี ฯลฯ ปรีตฺตณฺตมภณาม เท แล้วสวด อิติปิ โส ภควา ฯลฯ
ปฺญญกฺเขตฺตํ โลกสฺสาติ

๑๐. ชัด อปฺปสนฺเนหิ นาถสฺส ฯลฯ ปรีตฺตณฺตมภณาม เท แล้วสวด วิปสฺสิสฺสนมตฺถุ ฯลฯ
พฺพุทฺธํ วนฺทาม โคตมนฺติ

๑๑. ชัด ปรีตฺตํ ยมภณนฺตสฺส ฯลฯ ปรีตฺตณฺตมภณาม เท แล้วสวด ยโตหํ ภคินี อริยาเย- -
โพชฌงฺโก สติสงฺขาโต จป

๑๒. สวด นตฺถิ เม สรณํ อญฺญํ ฯลฯ โหตุ เต ชยมงฺคลํ

๑๓. สวด ยงฺกิณฺจิ รตนํ โลเก ฯลฯ ตสฺสา โสตฺถิ ภวนฺตุ เต

๑๔. สวด สิริธิมติเตโช ฯลฯ สทา ตุมฺहे อนฺรกฺขนฺตุ

๑๕. สวด ทุกฺขปฺปตฺตา จ นิทฺทุกฺขา ฯลฯ คจฺฉนฺตุ เทวตา (ถ้าไม่ได้ชุมนุมเทวดาไม่ ต้องสวด)

๑๖. สวด สพฺเพ พุทฺธา พลปฺปตฺตา ฯลฯ รกฺขํ พนฺธามิ สพฺพโส (แม้บทนี้ถ้าไม่ได้ ชุมนุม
เทวดา ก็ไม่ต้องสวด)

๑๗. สวด ภวตุ สพฺพมงฺคลํ ฯลฯ

๑๘. สวด นกฺขตฺตยกฺขภูตानํ ฯลฯ หนฺตฺวา เตสํ อุปฺทฺทเว ฯ เป็นอันจบ

หมายเหตุ ๑. ในการขึ้นฤกษ์หรือบ้านใหม่ เมื่อสวดชั้นปริตร จบแล้ว ให้ชัด ปุเรนฺตมฺโพธิสมภาเร
ฯลฯ ปรีตฺตณฺตมภณาม เท แล้วสวด วัฏฏกปริตร คือ อตฺถิ โลเก สีสฺสคฺโคณ --- จบแล้ว จึงชัด
ยสฺसानุสฺสรณนาปี แล้วสวด อิติปิโส ต่อจากนั้น สวดตามลำดับที่กล่าวแล้วโดยตลอด

๒. อังคุลิมาลปริตรนั้น ถ้าทำพิธีในวัด ไม่ต้องสวด ยโตหํ ภคินี อริยาเย--- เข้าไปสวด
โพชฌงฺโก สติ สงฺขาโต ที่เดียว บางท่านก็แนะนำให้ชัด สํสาเร
สํสรณฺตานํ--- ก่อนแล้ว จึงสวด โพชฌงฺโก ต่อไป

๓. รตนตฺตยปฺปภาวาวิยาจนคาถา คือ อรหํ--- ใช้ในงานมงคลทั่วไป แต่เป็น งานของผู้มี
ยศถาบรรดาศักดิ์ สุขาวิยาจนคาถา คือ ยํ ยํ--- ใช้ในราชตระกูล ทั้ง ๒ บทนี้ มักนิยมใช้ราชการงานทั่วไป
จึงนิยมสวดมงคลจักรวาลใหญ่ แทน อรหํ--- และ ยํ ยํ--- นั้น

ระเบียบ ๒

สวดย่อ ในงานมงคลสามัญ ไม่ขัดตำนาน

๑. นโม ๓ จบ
๒. พุทธ สรณ คจณามิ.....ฯลฯ
๓. นโมการอฏฐกคาถา (นโม ๓ จบ)
๔. อเสวนา จ พาลาน.....ฯลฯ
๕. ยงกิญจิ วิตตํ อิธ วา หุรํ วา ฯลฯ
๖. วิรูปกฺเขติ เม เมตตํ ฯลฯ หรือ อปฺปมาโน ฯลฯ

ตามระเบียบโบราณ ถ้าขึ้นสวด วิรูปกฺเขติ.....ต้องลง สมมาสมพุทธานํ ถ้าขึ้น อปฺปมาโน
ต่อเลย อเปตยญจกฺขมา ทีเดีย

๗. อิติปิ โส ภควา ฯลฯ
๘. วิปสฺสิสฺส นมตฺถ ฯลฯ โคตมนนฺติ
๙. สพุพโรควินิมุตโต ฯลฯ อายุ วณฺโณ สุขํ พลํ
๑๐. ยโตหํ ภคินี อริยาย ฯลฯ
๑๑. นตฺถิ เม สรณํ อญฺญํ ฯลฯ
๑๒. สิริธิติมติเตไซ ฯลฯ
๑๓. ทุกฺขปฺปตฺตา ฯลฯ
๑๔. สพุเพ พุทฺธา ฯลฯ
๑๕. ภาวตุ สพุพมฺงคฺลํ ฯลฯ
๑๖. นกฺขตฺยกฺขมฺภูตานํ ฯลฯ เป็นอันจบ

หมายเหตุ ระเบียบชนิดที่ ๒ นี้ ตัดโมรปริตรออก การขัด มักจะมีตอนเบื้องต้น คือ ชุมนุมเทวดา
เท่านั้น หรือแม้หากจะขัดก็ได้ เพื่อให้สมแก่ฐานะของงาน ผู้ เป็นหัวหน้าพึงพิจารณาพิเคราะห์
แต่อย่าเอามาขัดมาสวดด้วย

ระเบียบที่ ๓

สวดในงานทำบุญ

๑. นโม ๓ จบ
๒. พุทธ สรรณ คจณามิ ฯลฯ
๓. ขัด เยสนดา ไปจนถึง สห สพุเพหิ ภาติภิ แล้วขัด อนุตตร อภิสัมโพธิ ฯลฯ
ภณาม เส
๔. สวด ธรรมจักกัปปวัตนสูตร
๕. ขัด ยญจ ทวาทสวสฐานิ ฯลฯ มงคลนตมภณาม เท แล้วสวดมงคลสูตร
๖. ต่อไปนี้ สวดเหมือนระเบียบที่ ๑

ระเบียบที่ ๔

สวดในงานมงคลเช่นฉลองพระ

ถ้าสวดมนต์แล้วฉันเช้า หรือฉันเพลในงานมงคล เช่น ฉลองพระเป็นต้น ต้นสวดมนต์และ
ขัดตำนาน เหมือนงานมงคลพิเศษระเบียบที่ ๑ แต่ถ้าที่เวลาน้อย ก็ไม่ต้องขัดตำนาน ให้สวดดังต่อไปนี้

นโม, พุทธ, โย จกขุมา, นโม ๘ บท, อเสวนา, ยงฺกิญฺจิ วิตตํ, กรณียมตถกุสเลน,
วิรูปกฺเขติ, (ต่อไปไม่ต้องขัด) อิติปิโส, พาหุ, มหาการุณโก, ภวตุ สพุพมงคล.

ตามหนังสือสวดมนต์ฉบับหลวง พิมพ์ครั้งที่ ๕ ก็ใช้ระเบียบอย่างนี้เหมือนกันแต่บางท่าน
สวดเหมือนงานมงคลสามัญ อย่างระเบียบที่ ๒ เมื่อสวดถึง นตฺถิ เม, ยงฺกิญฺจิ รตนํ โลเก,
สิริริติมติเตโช จบแล้ว สวดพาหุ, มหาการุณโก, ภวตุ สพุพมงคล, ทุกขปปตฺตา, นกฺขตฺตยกฺขภูตานํ

ระเบียบนี้ กำหนดตายตัวได้ยาก สุดแท้แต่กาลเทศะ จะสวดมากกว่านั้น ก็ได้ แต่มีข้อ
สำคัญเพียงว่า ถ้าสวดมนต์เย็น ตอนเช้าฉัน ให้ยก พาหุ, มหาการุณโก ไปสวดตอนเช้า คือ ถวายพร
พระก่อน ถ้าสวดแล้วฉัน (เป็นงานวันเดียว) จะเป็นเช้าหรือเพลก็ตามต้องสวดถวายพรพระนี้ด้วยใน
ตอนท้ายสวดมนต์นั้น ทั้งไม่ได้

ระเบียบที่ ๕

สวดในงานอวมงคล

ในงานศพ (ศพยังอยู่ในบ้าน) ที่เรียกว่าทำบุญ ๗ วัน ๕๐ วัน และ ๑๐๐ วัน เมื่อทวายกอาราธนาพระปริตร พระชัฏ ผริตวาน.....และ सकเค.....จบแล้ว เริ่มสวดดังต่อไปนี้

๑. นโม ๓ จบ
๒. พุทธ ๗๐
๓. ปพพโตปมคาถา
๔. อริยชนคาถา
๕. ชัฏ เยสนดา จนถึง สท สพเพติ ฌาติภิ แล้วชัฏสูตรหรือปาฐะที่จะสวดโดยมากทำบุญ ๗ วัน ชัฏและสวดอนัตตลักขณสูตร ทำบุญ ๕๐ วัน ชัฏและสวดอาทิตตปริยายสูตร ทำบุญ ๑๐๐ วัน ชัฏและสวดธัมมนิยาย หรือสติปัฏฐานปาฐะ (บางที่เจ้าภาพเจาะจงสูตรใด ปาฐะใด ก็สวดปาฐะหรือสูตรนั้น อนึ่ง ถ้าศพเผาแล้ว สวดเจ็ดตำนานย่อ)
๖. ต่อนั้น สวด อวิชชา ๗๐ นิโรธ โหติ
๗. พุทธอุทานคาถา
๘. ภทเทกรตตคาถา
๙. ทุกขปตตะ จ นิททุกขา ๗๐ (ไม่ต้องสวด สพเพ พุทธา)
๑๐. ภวตุ สพพมงคล ๗๐

ส่วนทำบุญ ๗ วัน สำหรับศพที่เผาแล้ว นับว่าเป็นงานมงคล ดังนั้น จึงสวดเจ็ดตำนานย่อ อยู่ในข้อ ๕ ประกอบ

อนึ่ง เวลาเชิญศพขึ้นตั้งก่อนแต่การฌาปนกิจ ซึ่งเรียกว่าสวดมนต์เปิดศพ สวดเหมือนอย่างระเบียบที่กล่าวมาแล้ว คือ โดยมาก สวดอนัตตลักขณสูตร, สติปัฏฐานสูตร เป็นพื้น

ระเบียบที่ ๖

สวดมาติกาและสดับปกรณ์

๑. นโม ๓ จบ
๒. ธมมสังคินีมาติกาปาฐ (กุสลา ธมมา...)

๓. มหาปฐฐาน (เหตุปัจจัย...)
๔. ถ้าศพเจ้านายหรือผู้มียศสวด วิปัสสนาภูมิปาจ ด้วย
๕. ครั้นจบแล้ว เว้นระยะ ว่าสดับปกรณ์ต่อไป ด้วย คาถาว่า อนิจจา วต สงขารา ฯลฯ
เสร็จแล้ว เจ้าภาพถวายไทยทาน
๖. เริ่มว่าอนุโมทนา คือ ยถา, สัพพี, อทาสี เม, สัพพมงคล... เป็นเสร็จพิธี

ระเบียบที่ ๗

สวดให้คนไข้ฟัง

ประเพณีนิยมของพุทธศาสนิกชนอีกอย่างหนึ่ง เมื่อเจ็บหนักมักนิยมนิมนต์พระสงฆ์ไป สวดมนต์ให้ฟัง โบราณเรียกว่า ต่อนาม (ต่ออายุ) มูลเหตุมาจากศาสนประวัติว่า สมัยหนึ่งพระมหากัสสปและพระโมคคัลลานอาพาธ พระพุทธเจ้าตรัสเทศนาโพชฌงค์โปรดพระอริยเจ้าทั้ง ๒ ก็คลายจากทุกขเวทนาหายอาพาธ อีกคราวหนึ่ง พระพุทธเจ้าประจวร ตรัสให้พระมหาจุนทแสดงโพชฌงค์ เมื่อพระมหาจุนทแสดงจบ พระพุทธเจ้าก็ทรงบันเทิงพระทัยหายประจวร เนื่องด้วยเหตุนี้ จึงนำวิธีมาใช้สวดให้แก่ผู้ป่วยหนัก โดยนัยที่ว่า เมื่อผู้ป่วยรำลึกถึง สงกระแสนใจไปตาม ก็อาจจะคลายทุกขเวทนา

ระเบียบสวด ดังต่อไปนี้

๑. นโม ๓ จบ
๒. พุทธ ชีvit ยาว นิพพาน สรรณ คจฺฉามิ ฯลฯ ตติยมปิ สงฆ ชีvit ยาว นิพพาน
สรรณ สรรณ คจฺฉามิ
๓. มหากัสสปโพชฌงค์สูตร
๔. มหาโมคคัลลานโพชฌงค์สูตร
๕. มหาจุนทโพชฌงค์สูตร
๖. คิริมานนทสูตร
๗. โพชฌงคปริตร (ในเจ็ดตำนาน)
๘. อิติปิ โส ภควา ฯลฯ ปุณณกฺเขตฺตํ โลกํสฺสชาติ
๙. สกุกตฺวา ฯลฯ โรคา วุปฺสเมนฺตุ เต
๑๐. นตฺถิ เม สรรณํ อญฺญํ ฯลฯ โหตุ เต ชยมงฺคลํ
๑๑. ยงฺกญฺจิ รตนํ โลกํ ฯลฯ ตสฺมา โสตฺถิ ภาวนฺตุ เต
๑๒. ภาวตุ สพฺพมงฺคลํ ฯลฯ ภาวนฺตุ เต

หมายเหตุ ตั้งแต่ข้อ ๓ ถึงข้อ ๗ นั้น ให้สวดแต่อันใดอันหนึ่ง (มิใช่สวดทั้งหมดในคราวเดียว) ถ้าสวดหลายวันก็เปลี่ยนกันไป บางท่านสวดแต่พุทธรคุณ ธรรมคุณ สังฆคุณ หลาย ๆ จบ จนครบ ๑๐๘ ก็มี ตามกำลังวันก็มี ตาย อายุคนเจ็บก็มี ตั้งแต่ข้อ ๘ ลงมา บางท่าน เมื่อสวด อิติปิโส จบแล้ว สวด สัพพโรควินิมุตโต สัพพีติโย, จบแล้วจึงสวดข้อ ๑๐ ไป จนถึงข้อ ๑๒ เป็นอันจบ

ระเบียบ ๘ (พิเศษ)

บังสุกุลเป็น

ระเบียบเก่าอีกอย่างหนึ่ง ถ้าในงานที่มีสวดมนต์และบังสุกุลเป็น ท่านนิยมระเบียบดังต่อไปนี้

๑. นโม ๓ จบ (หลังจากสวดมนต์จบแล้ว)
๒. พุทธ ชีvit ยาว นิพพาน ฯลฯ ตติยมปิ สงฆ์ ยาว นิพพาน สรรณ คจฉามิ
๓. อวิชชาปจจยา ฯลฯ ทุกขกขณธสส นิโรธो โหติ
๔. อเนกชาติสังสาร ฯลฯ ตณฺหํ ขยมชฺฌคาคิ
๕. กรุณา วีย สตเตสฺ ฯลฯ ตมปิ พุทฺเธน เทลิตํ
๖. สกุกตฺวา ฯลฯ โรคา วูปสเมนฺตฺ เต
๗. นตฺถิ เม สรรณํ อญญํ ฯลฯ โหตุ เต ขยมมฺกัล
๘. ยงฺกิญฺจิ รตนํ โลเก ฯลฯ ตสฺมา โสตฺถิ ภวนฺตฺ เต

ครั้งได้สวดตามระเบียบนี้จบลงแล้ว ผู้เป็นใช้นั้นหมอบลงเอาผ้าคลุมร่าง (ควรเตรียมหาผ้าไว้ก่อนให้เรียบร้อย ถ้าเป็นผ้าขาว ยิ่งเหมาะ) เอาด้ายสายสิญจน์โยงหรือใช้ผ้าทอดไปถวายภิกษุ ๆ ก็พิจารณา ด้วยคาถาว่า

อจิรํ วตยํ กาโย

ปจวี อธิเสสฺสติ

ฉุตฺโต อเปตวิญญาณ

นिरตฺถํ กลิงฺครํ *

ครั้นจบแล้ว ก็อนุโมทนา เป็นอันเสร็จพิธี

* แปลว่า กายนี้ ไม่นาน ก็จัดทัมมแผ่นดิน ถูกทอดทิ้งไว้ ปราศจากวิญญาณอาศัย เสมือนท่อนไม้ ชนิดที่ใช้การอะไรไม่ได้

หมายเหตุ ในการสวดมนต์อย่างนี้ ถ้าจะเพิ่มคาถาหรือพระสูตรด้วยก็ได้ แต่ให้มีเนื้อความสมกับงาน เช่น ติลกขณาทิคาถา, ปพฺพโตปมคาถา ภาทเทกรตฺต คาถา เป็นต้น และพิธีนี้มักนิยมมี เทศนา อนึ่ง แม้ผู้ไม่ใช่ ปราธนาจะ ทำก็ได้ เป็นการ “ทำศพตัวเอง” ชนิดทันตาเห็น สำหรับการสวดมนต์ตามคติพุทธเจ้ากับไสยนั้นพึงกำหนดดังต่อไปนี้

สวดตามกำลังเทวดา

ในคัมภีร์ไสยศาสตร์ แสดงการนับถือเทวดา ๔ องค์ คือ พระอาทิตย์ พระจันทร์, พระอังคาร, พระพุธ, พระพฤหัสบดี, พระศุกร์, พระเสาร์, พระราหู, และพระเกตุ รวมเรียกว่า “นพเคราะห์” และพระนพเคราะห์แต่ละองค์ทรงศักดานุภาพ ให้คุณให้โทษแก่มนุษย์ให้มีอายุยืนอายุสั้นให้สุขให้ทุกข์แก่มนุษย์ได้ทั้งนั้น ด้วยเหตุนี้ จึงมีพิธีบูชาเทวดานพเคราะห์ เพื่อป้องกันและบำบัดอันตราย และให้จำเริญสิริมงคลอายุวัฒนะ พวกพราหมณ์จึงนำพิธีนี้เข้ามาสั่งสอนในประเทศนี้ นับถือกันแพร่หลายทั่วไป ผู้นับถือพุทธศาสนาจึงเปลี่ยนให้เข้ากับพุทธศาสนา ในภายหลัง ดังนี้จึงเกิดมีวิธีสวดมนต์เจือด้วยคติไสยขึ้น (ดูหน้า ๘๒ ประกอบ)

การสวดก็ถือกำลังเทวดานพเคราะห์เป็นเกณฑ์ คือสวดเท่ากำลังเทวดาที่เสวยอายุ

พระอาทิตย์ ๖ พระจันทร์ ๑๕ พระอังคาร ๘ พระพุธ ๑๗ พระเสาร์ ๑๐ พระพฤหัสบดี ๑๔ พระราหู ๑๒ พระศุกร์ ๒๑ และพระเกตุ ๕ (รวมเป็น ๑๐๘)

(ฮินดู)^(๑) พระอาทิตย์ ๖ จันทร ๑๐ อังคาร ๗ พุธ ๑๗ เสาร์ ๑๔ พฤหัสบดี ๑๖ ราหู ๑๘ ศุกร์ ๒๐ และพระเกตุ ๗ รวมเป็น ๑๒๐)

(ฝรั่ง)^(๒) อาทิตย์ ๑๔ จันทร ๔ อังคาร ๑๕ พุธ ๑๐ พฤหัสบดี ๑๒ ศุกร์ ๘ เสาร์ ๓๐ รวมกันเป็น ๘๘ ไม่มี ราหู เกตุ)

อนึ่ง เพราะพิธีนี้ เป็นพิธีไม่แพร่หลายทั่วไปในผู้กระทำ จะกล่าวโดยย่อ พอเป็นแนวทาง

๑-๒ ที่ยกมานี้ ไม่เรียงตามแบบตัวจริงของเขา ยกมาเพื่อเป็นแนวสังเกตวิธีคิดเกณฑ์อายุเท่านั้น เป็นความรู้พิเศษที่ควรรู้ว่าเกณฑ์อายุขัยนั้น คิดกันจากอะไร

ในเบื้องต้นโหรอาราธนาศีล ครั้นพระให้ศีลจบลงแล้วโหรเชิญเทวดา และอารธนาพระปริตร จบแล้ว พระขจัด ปริตวาน เมตต.....และ สกฺเค แล้วสวดมงคลสูตร หยุดให้โอกาสแก่โหรให้พร แล้วสวดตามระเบียบต่อไป เมื่อจบสูตร หนึ่ง ๆ ต้องหยุดให้ระยะแก่โหรดังนี้ไปจนจบ

ระเบียบสวดเต็มที่

๑. พระอาทิตย์	สวด	อุทฺเท ^(๓) -	๖ จบ
๒. พระจันทร์	สวด	ยนฺทุ-	๑๕ จบ
๓. พระอังคาร	สวด	ยสฺसानุภาวโต	๘ จบ
๔. พระพุธ	สวด	สพฺพาสี-	๑๗ จบ
๕. พระพฤหัสบดี	สวด	อปฺปสนฺเนหิ	๑๔ จบ
๖. พระศุกร์	สวด	ปริตตํ	๑๒ จบ
๗. พระเสาร์	สวด	ยโตหํ	๑๐ จบ
๘. พระราหู	สวด	กิณฺณฺสนฺตรมาโนว ^(๔)	๑๒ จบ
๙. พระเกตุ	สวด	ชยฺนโต	๙ จบ

๓ เกิดข้างขึ้น ให้สวดอุทฺเท-- เกิดข้างแรม ให้สวดอเปตยญ-- บางท่านก็นิยมสวดอุทฺเท-- สำหรับคนที่เกิดกลางวัน สวดอเปตยญ-- สำหรับคนเกิดกลางคืน

๔ เกิดข้างแรม ให้สวดจันทรปริตร เกิดข้างขึ้น ให้สวดสุริยปริตร เหตุที่สวดดั่งนั้น เพราะว่าอานาปานะ เมื่อแรกเกิดนั้น ข้างขึ้นเป็นฝ่ายสุริยะ ข้างแรมเป็นฝ่ายจันทร์

ระเบียบสวดย่อ

เมื่อย่นเวลา ท่านจึงสวดปริตรจบเดียวทุกพระเคราะห์ ดังต่อไปนี้

พระ ๑	ขัด	ปุเรนดม--	สวด	อุทุเท--
พระ ๒	ขัด	ปุณณลามภ--	สวด	ยนทุน--
พระ ๓	ขัด	ยสสุณาวาโต--	สวด	กรณียมตถ--
พระ ๔	ขัด	สพพาสี--	สวด	วิรูปกเช--
พระ ๕	ขัด	ปณิธานโต	สวด	ยานีธ
พระ ๖	ขัด	ยสสุณาส--	สวด	ธชคคสุตต
พระ ๗	ขัด	ปริตต--	สวด	ยโตห--
พระ ๘	ขัด	อปปสนเนหิ--	สวด	วิปสสิสส
พระ ๙	ขัด	ชย เทวมนุสสาน--	สวด	มหาการุณโก

“ความรู้ที่ท่านอาจยังไม่รู้” คืออะไรมาอ่านกัน

๑. รู้รอบตัวมากมาย แต่ไม่รู้ตัวรู้ชั่ว ก็เสื่อม
๒. รู้วันงู เว้นเสือ เว้นมีด เว้นปืน แต่ไม่รู้วันอบายมุข ก็เสื่อม
๓. รู้ภาษาต่างประเทศแต่ไม่รู้คุณค่าภาษาไทย ก็เสื่อม
๔. รู้ตอบคำถามแต่ไม่รู้ตอบคุณแผ่นดิน ก็เสื่อม
๕. รู้ที่กินที่เที่ยว แต่ไม่รู้ที่ดำที่สูง ก็เสื่อม
๖. รู้วัน เดือน ปีเกิด แต่ไม่รู้กาลเทศะ ก็เสื่อม
๗. รู้พยากรณ์อากาศ แต่ไม่รู้ชีวิตมีขึ้นมีลง ก็เสื่อม
๘. รู้จักรวาลวิทยานาฬิกาศ แต่ไม่รู้จักฟ้าสูงแผ่นดินต่ำ ก็เสื่อม
๙. รู้จักคนมากมายหลายวงการ แต่ไม่รู้จักตนเอง ก็เสื่อม
๑๐. รู้จักบริหารคน บริหารงาน แต่ไม่รู้จักวิธีบริหารใจ ก็เสื่อม
๑๑. รู้จักวิธีหาเงินมากมาย แต่ไม่รู้วิธีบริหารเงิน ก็เสื่อม
๑๒. รู้จักสร้างตึกสูงนับร้อยชั้น แต่ไม่รู้วิธีฝึกใจให้สูง ก็เสื่อม

ว.วชิรเมธี (พระมหาวิมลชัย วชิรเมธี)

พิธีทำบุญต่างๆ

พิธีทำบุญต่างๆ ในที่นี้ ทายกจะถวายอย่างไร ฟังว่าคำถวายอย่างนั้น และฟังตั้งนโม ๓ จบ ก่อนทุกพิธีไป

สังฆทาน

คำว่า **สังฆทาน** แปลว่า ทานในสงฆ์ คือมิใช่ถวายเจาะจงบุคคล ผู้จะถวายสังฆทาน ครั้นตระเตรียมการต่างๆ เสร็จแล้ว ฟังนิมนต์พระมารับ อย่างเจาะจงท่านผู้หนึ่งผู้ใดเลย โดยที่สุดแม้จะได้สามเณรมา เมื่อใจแน่วแน่ว่าถวายสงฆ์ ก็เป็นสังฆทานทั้งนั้น

คำถวาย

อิมานิ มยํ ภนฺเต ภตฺตานิ สปริวารานิ ภิกขุสงฺฆสฺส โอนฺชยาม สาธุ โน ภนฺเต สงฺโฆ
อิมานิ ภตฺตานิ สปริวารานิ ปฏฺิคฺคณฺหาตุ อมฺหากํ ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขาย

แปล

ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ! ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอน้อมถวายภัตตาหาร กับทั้งบริวารทั้งหลายเหล่านี้ แก่พระภิกษุสงฆ์ ขอพระสงฆ์ จงรับภัตตาหาร กับบริวารเหล่านี้ ของข้าพเจ้าทั้งหลาย เพื่อประโยชน์และความสุข แก่ข้าพเจ้าทั้งหลายสิ้นกาลนาน เทอญ

สลากภัตร

มีเรื่องเล่าไว้ในคัมภีร์ธรรมบทว่า นางยักษิณีตนหนึ่งรู้ฤกษ์ยามเป็นอันดี ปีไหนฝนดี นางก็บอกให้ชาวเมืองทำนาทำไร่บนที่ดอน ปีไหนฟ้าฝนไม่ดี นางก็บอกให้ชาวเมืองทำนาทำไร่ ณ ที่ลุ่ม ชาวเมืองได้อาศัยนางยักษิณี ทำมาหากินจำเริญวัฒนา ไม่มีเสียหาย เมื่อชาวเมืองรำลึกถึงอุปการะของนาง จึงต่างพากันนำเครื่องสักการะไปให้นางเป็นอันมาก นางจึงได้อาหารเครื่องสักการะเหล่านั้นถวายเป็นสลากภัตรขึ้นเป็นธรรมเนียมสืบมาจนบัดนี้

สลากภัตตรนี้ นิยมทำกันในเดือนซึ่งมีผลไม้ชุก เช่น มะม่วง ทุเรียน เป็นต้น

วิธีทำ ชาวบ้านปาวร้อง บอกกำหนดวันที่จะทำเรียบร้อยแล้ว ครั้นถึงวันประชุมกัน ณ ศาลาการเปรียญในวัด และนำสลากภัตตรนั้นไปด้วย ผู้เป็นหัวหน้าหรือผู้ใดผู้หนึ่งจดชื่อพระภิกษุสามเณรลงในกระดาษ ให้ทายกทายิกาจับสลาก (หรือเขียนชื่อของทายกทายิกา ให้ภิกษุสามเณรจับสลากก็ได้) เมื่อจับได้ชื่อพระภิกษุสามเณรรูปใด ก็นำสลากภัตตรไปถวายแก่ภิกษุสามเณรรูปนั้น

คำถวาย

เอตานิ มยํ ภนฺเต ภตฺตานิ สปริวารานิ อสุกฺกฐาเน จปิตานิ ภิกฺขุสงฺฆสฺส โอโณชยาม
สาธุ โน ภนฺเต สงฺโฆ เอตานิ ภตฺตานิ สปริวารานิ ปฏิคฺคณฺหาตุ อมฺหากํ ที่มฺรตฺตํ หิตาย สุขาย

แปล

ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ! ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอน้อมถวายภัตตาหารกับบริวารทั้งหลาย
ซึ่งตั้งไว้ ณ ที่โน้นนั้น แก่พระภิกษุสงฆ์ ขอพระสงฆ์จงรับ ซึ่งภัตตาหารกับทั้งบริวารเหล่านั้นของข้าพเจ้า
ทั้งหลาย เพื่อประโยชน์และความสุข แก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย สิ้นกาลนาน เทอญ.

คำถวายทานสามัญญ

อิทํ เม ทานํ มาตาปิตุอาทิตฺตํ ฌาตกานํ สํวตฺตตํ มยฺหํ มาตาปิตาทโย ฌาตกา
อิมสฺส ทานสฺส ปตฺติํ ลภนฺตุ มม เจตฺสา ฯ

แปล

อันว่าทานของข้าพเจ้านี้ จงเป็นไป เพื่อญาติทั้งหลายมีมารดาบิดาเป็นต้น ของข้าพเจ้า ขอ
บรรดาญาติทั้งหลาย มีมารดาบิดาเป็นต้น จงได้รับส่วนของทานนี้ ตามความประสงค์ของข้าพเจ้า เทอญ ฯ

คำถวายสังฆทานอุทิศ

อิมานิ มยํ ภนฺเต ภตฺตานิ สปริวารานิ ภิกฺขุสงฺฆสฺส โอโณชยาม สาธุ โน ภนฺเต สงฺโฆ
อิมานิ ภตฺตานิ สปริวารานิ ปฏิคฺคณฺหาตุ อมฺหากญฺเจว มาตาปิตุอาทิตฺตญฺจ ฌาตกานํ ที่มฺรตฺตํ
หิตาย สุขาย ฯ

แปล

ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ! ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอน้อมถวายภัตตาหาร กับบริวารเหล่านี้ แก่พระภิกษุสงฆ์ ขอพระสงฆ์จงรับ ซึ่งภัตตาหารกับทั้งบริวารเหล่านี้ ของข้าพเจ้าทั้งหลาย เพื่อประโยชน์และความสุข แก่ข้าพเจ้าทั้งหลายด้วย แก่ญาติทั้งหลาย มีมารดาบิดาเป็นต้นด้วย (ที่ละโลกนี้ไป) ตลอดกาลนาน เทอญ ฯ

คำถวายข้าวสาร

อิมานิ มยํ ภนฺเต ตณฺหุลานิ สงฺฆสฺส โอนฺเณชยาม สาธุ โน ภนฺเต สงฺโฆ อิมานิ ตณฺหุลานิ สปริวารานิ ปฏฺิคฺคณฺหาตุ อมฺหากํ ทีฆมรตฺตํ หิตาย สุขาย ฯ

แปล

ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ! ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอน้อมถวายข้าวสารกับบริวารทั้งหลายเหล่านี้ แก่พระสงฆ์ ขอพระสงฆ์จงรับ ข้าวสารกับทั้งบริวารทั้งหลายเหล่านี้ ของข้าพเจ้าทั้งหลาย เพื่อประโยชน์และความสุข แก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย ล้นกาลนาน เทอญ ฯ

คำถวายผ้าไตรอุทิศแก่ผู้ตาย

อิทานิ มยํ ภนฺเต ติจฺฉิวนานิ อายฺยสฺส เทม สาธุ โน ภนฺเต อयํ ติจฺฉิวนุปฺพาวิปาโก อมฺหากํ มาตาปิตฺตาหิเน ฌาตึเน กาลกตฺตานํ ลวฺตตตฺตํ อมฺหากํ มาตาปิตฺตาทโย ฌาตกา ทานปตฺติลภานฺตุ อมฺหากํ เจตสา ฯ

แปล

ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ! ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอถวายจีวรทั้งสามนี้ แก่พระผู้เป็นเจ้า ข้าแต่พระผู้เป็นเจ้าผู้เจริญ! อันว่าวิบากของการบูชาด้วยไตรจีวรนี้ จงเป็นไปเพื่อญาติทั้งหลาย มีมารดาบิดาเป็นต้น ของข้าพเจ้าทั้งหลาย ผู้กระทำกาลแล้ว อันว่าญาติมีมารดาและบิดาเป็นต้น ของข้าพเจ้าทั้งหลาย จงได้ส่วนแห่งทานนี้ ตามความประสงค์ของข้าพเจ้าทั้งหลาย เทอญ ฯ

คำถวายผ้าอาบน้ำฝน

อิมาโน มยํ ภนฺเต วสฺสึกสาฎิกานิ สงฺฆสฺส โอิโณชยาม สาธุ โน ภนฺเต สงฺโฆ อิมาโน
วสฺสึกสาฎิกานิ ปฏิกุคฺคณาตุ อมหากํ ทีฆมรตฺตํ หิตาย สุขาย ฯ

แปล

ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ! ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอน้อมถวายผ้าอาบน้ำฝนเหล่านี้แก่พระสงฆ์
ขอพระสงฆ์จงรับผ้าอาบน้ำฝนทั้งหลายเหล่านี้ ของข้าพเจ้าทั้งหลาย เพื่อประโยชน์และความสุข แก่ข้าพเจ้า
ทั้งหลาย ล้นกาลนาน เทอญ ฯ

หมายเหตุ มูลเหตุ เกิดจากนางวิสาขาใช้สาวใช้ไปวัดในวันที่มีฝนตก เห็นภิกษุเปลือยกายอาบนํ้า
จึงกราบทูลขอพระพุทธานุญาต เพื่อถวายผ้าอาบนํ้าฝน

คำถวายผ้าจำนำพรรษา

อิมาโน มยํ ภนฺเต วสฺสาวาสึกจีวรานิ สงฺฆสฺส โอิโณชยาม สาธุ โน ภนฺเต สงฺโฆ อิมาโน
วสฺสาวาสึกจีวรานิ ปฏิกุคฺคณาตุ อมหากํ ทีฆมรตฺตํ หิตาย สุขาย ฯ

แปล

ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ! ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอน้อมถวายผ้าจำพรรษาเหล่านี้แก่พระสงฆ์
ขอพระสงฆ์จงรับผ้าจำพรรษาทั้งหลายเหล่านี้ ของข้าพเจ้าทั้งหลาย เพื่อประโยชน์และความสุข แก่ข้าพเจ้า
ทั้งหลาย ล้นกาลนาน เทอญ ฯ

คำถวายผ้าอังเจกจีวร

อิมาโน มยํ ภนฺเต อจฺเจกจีวรานิ สงฺฆสฺส โอิโณชยาม สาธุ โน ภนฺเต สงฺโฆ อิมาโน
อจฺเจกจีวรานิ ปฏิกุคฺคณาตุ อมหากํ ทีฆมรตฺตํ หิตาย สุขาย ฯ

แปล

ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ! ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอน้อมถวายผ้าจำนำพรรษาเหล่านี้แก่พระสงฆ์
ขอพระสงฆ์จงรับผ้าจำนำพรรษาทั้งหลายเหล่านี้ ของข้าพเจ้าทั้งหลาย เพื่อประโยชน์และความสุข
แก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย ล้นกาลนาน เทอญ ฯ

คำถวายศาลา (ธรรมสภา)

มยฺ ภนฺเต อิมํ สาลํ ธรรมสภาย อุทิสฺส สงฺฆสฺส โอโณชยาม สาธุ โน ภนฺเต สงฺโฆ อิมํ ธรรมสภาสาลํ ปฏิคฺคณฺหาตุ อมฺหากํ ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขาย ฯ

แปล

ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ! ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอน้อมถวายศาลานี้แก่พระสงฆ์ อุทิศเพื่อเป็น ธรรมสภา ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ขอพระสงฆ์จงรับธรรมสภาศาลานี้ ของข้าพเจ้าทั้งหลาย เพื่อประโยชน์ และความสุข แก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย ล้นกาลนาน เทอญ ฯ

คำถวาย น้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย

สรโท นามายฺ ภนฺเต กาโล สมฺปตฺโต ยตถ ตถาคโต อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ สารทิกาพาธเณ อาพาธิกานํ ภิกฺขุณํ ปณฺจ เกสขฺขานิ อนฺนณฺณาสิ สปิปี นวนิตํ เตลํ มธุ ผาณิตํ มยฺนุทธานิ ตกฺกกาลสทิสํ สมฺปตฺตา ตสฺส ภควโต ปณฺณตฺตานุคํ ทานํ ทาทูกามา เตสุ ปริยาปนฺนํ มธุจฺ เตลํ จ ผาณิตํ จ ภิกฺขุณฺณเจว สามเณรानฺนจ โอโณชยาม สาธุ โน ภนฺเต อยฺยา ยถาวิกตตํ มธุทานํ จ เตลํ จ ผาณิตํ จ ปฏิคฺคณฺหาตุ อมฺหากํ ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขาย ฯ

แปล

ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ! บัดนี้สารทกาลมาถึงแล้ว ในกาลใดเล่า พระตถาคตอรหันต สัมมาสัมพุทธเจ้า ได้ทรงอนุญาตยา ๕ อย่าง คือ เนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย แก่ภิกษุทั้งหลายผู้ป่วยไข้ ด้วยอาหารเกิดในสารทกาล บัดนี้ข้าพเจ้าทั้งหลาย มาถึงกาลเช่นนั้นแล้ว प्रารณาจะ ถวายทาน ตามพระราชบัญญัติของพระผู้มีพระภาคเจ้านั้น จึงถวายน้ำผึ้งเป็นยาอย่างหนึ่งกับน้ำมัน น้ำอ้อย นับในยา ๔ อย่างนั้น แก่ภิกษุและสามเณรทั้งหลาย ขอพระผู้เป็นเจ้าทั้งหลาย จงรับมธุทาน เติลทาน ผาณิตทาน ของข้าพเจ้าทั้งหลายตามที่ได้แจกไปนั้น ๆ เพื่อประโยชน์และความสุข แก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย ล้นกาลนาน เทอญ ฯ

คำถวายมตกภัตร (ภัตรเพื่อผู้ตาย)

อิมานิ มยฺ ภนฺเต มตกภตฺตานิ สปริวารานิ ภิกฺขุสงฺฆสฺส โอโณชยาม สาธุ โน ภนฺเต สงฺโฆ อิมานิ มตกภตฺตานิ สปริวารานิ ปฏิคฺคณฺหาตุ อมฺหากํ ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขาย ฯ

แปล

ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ! ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอน้อมถวายมตกภัตตรกับทั้งบริวารทั้งหลาย เหล่านี้ ขอพระสงฆ์จงรับมตกภัตตรเหล่านี้ ของข้าพเจ้าทั้งหลาย เพื่อประโยชน์และความสุข แก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย สิ้นกาลนาน เทอญ ฯ

คำถวายเสนาสนะ

อิमानิ มยํ ภนฺเต เสนาสนานิ อากตนาคตสฺส จาตุทิสสฺส โอโณชยาม สาธุ โน ภนฺเต สงฺโฆ อิमानิ เสนาสนานิ ปฏิคฺคณฺหาตุ อมฺหากํ ทิฆมตฺตํ หิตาย สุขาย ฯ

แปล

ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ! ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอน้อมถวายเสนาสนะเหล่านี้แก่พระสงฆ์ อันมาแต่ทิศทั้งสี่ ผู้มาแล้วก็ดี ยังไม่มาก็ดี ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ! ขอพระสงฆ์จงรับเสนาสนะเหล่านี้ ของข้าพเจ้าทั้งหลาย เพื่อประโยชน์และความสุข แก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย สิ้นกาลนานเทอญ ฯ

“ความรู้ที่ท่านอาจยังไม่รู้” คืออะไรมาอ่านกัน

๑. รู้จักโกรธ แต่ไม่รู้จักให้อภัย ก็เสื่อม
๒. รู้จักกติกามารยาท แต่ไม่รู้จักกฏแห่งกรรม ก็เสื่อม
๓. รู้จักสวมนาฬิกาแพงๆ แต่ไม่รู้จักคุณค่าของเวลา ก็เสื่อม
๔. รู้จักการเข้าสังคม แต่ไม่รู้จักการเข้าหาสังฆะ (พระสงฆ์) ก็เสื่อม
๕. รู้เรียนเอาปริญญาสูงๆ แต่ไม่รู้จักยกพฤติกรรมให้สูง ก็เสื่อม
๖. รู้ที่จะมีลูก แต่ไม่รู้จักเลี้ยงลูก ก็เสื่อม
๗. รู้ที่จะรัก แต่ไม่รู้จักรับผิดชอบ ก็เสื่อม
๘. รู้ที่จะดู แต่ไม่รู้จักเห็น ก็เสื่อม
๙. รู้ที่จะนับถือ แต่ไม่รู้ว่านับถืออย่างไร ก็เสื่อม
๑๐. รู้ที่จะพูด แต่ไม่รู้จักศิลปะการพูด ก็เสื่อม
๑๑. รู้จักจะสวมหัวโขน แต่ไม่รู้ว่าถอด ก็เสื่อม
๑๒. รู้ว่าวันหนึ่งจะต้องตาย แต่ไม่รู้วิธีเตรียมตัวตาย ก็เสื่อม
๑๓. รู้คุณค่าของเงินทอง แต่ไม่รู้คุณค่าคุณแม่ ก็เสื่อม

ว.วชิรเมธี (พระมหาวิมลชัย วชิรเมธี)

วันที่ไม่ควรทำการมงคลหรือการใดๆ บางอย่าง

สิทธิการียะ วันที่ไม่ควรทำการมงคล หรือทำการใดๆ ตามที่ท่านโบราณจารย์ได้รวบรวมสถิติไว้ มีอยู่หลายประเภทด้วยกัน คือ

ห้ามขึ้นบ้านวันเสาร์ วันเสาร์ไม่ควรขึ้นบ้านใหม่ ยกเสาเอก เปิดอาคารร้านค้า เพราะเหตุที่เสาร์เป็นเทพเจ้าแห่งความเหนื่อยทุกข์ยาก จึงไม่ควรทำอันต้องการให้เกิดความสุขสวัสดิ์ดังกล่าแล้ว

ห้ามเผาผีวันศุกร์ ท่านห้ามมิให้ทำการปลงศพ เพราะถือว่า “เผาผีวันศุกร์ ให้ทุกข์แก่คนเป็น” เนื่องจากศุกร์เป็นเทพเจ้าแห่งความสมบูรณ์พูนสุข จึงไม่ควรจะทำกิจในด้านการโศกเศร้า เช่น การปลงศพ

ห้ามตัดจุกวันอังคาร ท่านห้ามมิให้ทำมงคลโกนจุก เพราะอังคารเป็นเทพเจ้าแห่งความดุเดือด ไม่เหมาะทำการมงคลนี้ อาจจะทำให้เกิดอุบัติเหตุได้

ห้ามแต่งงานวันพุธ เพราะเหตุที่พุธเป็นดาวเคราะห์ที่ปรวนแปร หากความแน่นอนมิได้ การมงคลสมรสนี้ต้องการความถาวร จึงไม่ควรทำในวันนี้

ห้ามทำการมงคลในวันดับ, วันสุญ เพราะเป็นวันที่ต้องห้ามในการประกอบกิจการมงคลได้แก่

๑. วันสิ้นเดือนตามทางจันทรคติ (วันอมาวาสี)
๒. วันสงกรานต์, วันเนา
๓. วันที่มีสุริยปราศ, จันทรปราศ นอกนั้นยังห้ามมิให้ทำภายในระยะ นับแต่ก่อนวันที่มี ๗ วัน และมีแล้วอีก ๗ วัน รวมความว่าภายในระยะ ๑๕ ก่อนวันมีคราส ๗ วัน และหลังจากมีแล้วอีก ๗ วัน ห้ามประกอบการมงคลใดๆ ทั้งสิ้น

ดิถีที่ต้องห้ามการมงคลบางอย่าง

“สงฆ์ ๑๔” คือวันขึ้น แรม ๑๔ ค่ำ ห้ามประกอบการมงคลที่เกี่ยวกับสงฆ์ เช่น บวชนาค ฉลองพระ อันนี้คงจะเป็นเหตุมาจากอัคนิโรธ ลงในตัวพระสงฆ์วันนั้นนั่นเอง ตามที่กล่าวในตำรา อัคนิโรธ

“นารี ๑๑” คือวันขึ้น แรม ๑๑ ค่ำ ห้ามประกอบการมงคลที่เกี่ยวกับหญิง เช่น โกนจุก เด็กหญิง เป็นต้น

“สมรส ๗” คือวันขึ้น แรม ๗ ค่ำ ห้ามประกอบพิธีวิวาห์มงคล คือการแต่งงาน ถ้าหากตรงกับวันศุกร์ด้วยแล้ว ยิ่งถือกันมาก ส่วนวันอื่นขึ้น ๗ ค่ำ เป็นดิถีเรียงหมอนใช้ส่งตัวเจ้าสาวได้

“เผาผี ๑๕” คือวันขึ้น แรม ๑๕ ค่ำ ห้ามทำการปลงศพเผาผี เพราะเป็นวันพระ เกรงจะไม่สะดวก และเป็นการไปรบกวนพระสงฆ์ที่มาร่วมทำสังฆกรรม และการเผาศพนี้ มีถือเกี่ยวกับดิถีอีก คือ ถ้าข้างขึ้น ใช้เผาดิถีที่เป็นคี่ ถ้าข้างแรม ใช้เผาดิถีที่เป็นคู่

ข้อสังเกต

เวลาเรียกมักเรียกว่า **รูปเทียน เพราะรูป** หมายถึง พระพุทธรเจ้า ตามหลักพระรัตนตรัย คือพระพุทธร พระธรรม พระสงฆ์ **คำว่าเทียน** หมายถึง พระธรรม จึงถูกเรียกเป็นอันดับสอง ตามหลักนี้

เวลาจุดกลับจุดเทียนก่อน พระกิตติญาณโสภณ (ดร.พระมหาบัวผัน ปุณณมโม ปธ.๘ วัดศรีนวล อ.เมือง จ.ขอนแก่น) ให้ข้อสังเกตว่า ตอนจุดเป็นการให้ความสำคัญแก่พระธรรมก่อน เพราะพระธรรมมีอยู่ก่อนที่จะมีพระพุทธรเจ้า พระพุทธรเจ้าเป็นผู้ค้นพบ หนึ่งเป็นการให้แสงสว่าง ซึ่งเป็นความหมายจากพระธรรมอยู่แล้ว ถ้าเปรียบยากับหอม ตอนแรกให้ความสำคัญกับหอม เพราะเป็นผู้นำยาออกมาใช้ จึงเรียกว่าหอมยา ทั้งๆ ที่ยามี้อยู่แล้ว ตามธรรมชาติก่อนที่จะมีหอม

พิธีไหว้พระสวดมนต์

คำว่า “สวดมนต์” เป็นคำที่ใช้ติดาษ เช่นพระไปสวดในบ้าน ก็เรียกว่า สวดมนต์ พระทำวัตรเช้าทำวัตรเย็น ก็เรียกว่าสวดมนต์ ชนิดหลังนี้แหละที่เรียกว่า “ไหว้พระสวดมนต์” นอกจากชาวบ้านไหว้พระก่อนนอน ก็เรียกว่า ไหว้พระสวดมนต์ เราจะเรียกอย่างไร แต่ก็รู้ความหมายกัน

การสวดมนต์ของภิกษุสงฆ์ มี ๒ อย่าง คือ สวดพระธรรมเพื่อรักษาพระศาสนาอย่าง สวดพระปริตรเพื่อคุ้มครองป้องกันภัย ขอความสวัสดิ์อย่าง ๑

การสวดพระธรรมเพื่อรักษาพระศาสนานั้น เรียกว่าสาธยายธรรม มีมูลเหตุเนื่องมาจากความ จำเป็นต้องท่องจำพระวินัย อรรถวินัยนั้นมีมากคัมภีร์ ทางที่สะดวก ก็คือผ่อนแบ่งสวดคราวละสวด เป็นประเพณีเกิดขึ้นในลังกาค่อน และภิกษุไทยนับแต่สมัยสุโขทัยลงมาปฏิบัติตาม ดังนั้นจึงเป็นกิจวัตร ที่ต้องสวดมนต์เย็น ทุกวันมิได้ขาด และมีหอสวดมนต์ประจำวัดทุกแห่ง สืบมาจนบัดนี้

การสวดพระปริตร นั้น เรียกว่า สาธยายปริตร เกิดขึ้นในลังกาทวีป ประมาณ พ.ศ. ๕๐๐ ต้นเหตุมาจากเรื่องว่าสมัยหนึ่ง พวกทมิฬซึ่งนับถือไสยศาสตร์ มีอำนาจปกครองลังกาทวีป พวกพราหมณ์เผยแพร่คำสอนของเขา และในศาสนาพราหมณ์มีการร้ายเวทเพื่อคุ้มครองป้องกันภัย ให้ได้รับแต่สิริมงคล พุทธศาสนิกชนเห็นคตินั้น จึงขอร้องให้พระสงฆ์คิดวิธีสวดปริตรขึ้น ครั้นต่อมาก็แพร่ มาสู่ประเทศไทยเหมือนการสาธยายธรรม

ผู้ปรารภนาทราบเรื่องโดยพิสดาร ฟังดูในตำนานพระปริตร พระนิพนธ์ของกรมพระยาดำรงราชานุภาพนั้นเกิด

ในที่นี้ ข้าพเจ้าจะกล่าวการไหว้พระสวดมนต์ เพื่อเป็นแนวทางแก่พุทธศาสนิกชนเท่านั้น

การไหว้เป็นเป็นลักษณะแสดงความเคารพ คนทุก ๆ คนต้องมีที่เคารพไว้เป็นที่พำนัก แม้แต่พระบรมศาสดาของเราทั้งหลาย เมื่อตรัสรู้แล้วใหม่ ๆ ทรงปรารภนาถึงที่เคารพก็ยังคงเคารพพระธรรม ที่พระองค์ได้ทรงค้นคว้าพบ นี่เป็นอุทาหรณ์ แสดงว่าท่านที่เลิศล้ำด้วยคุณธรรมเช่นนั้น ก็ยังไม่เว้นแสวงหาที่เคารพ ดังนั้น ทุก ๆ คน จึงควรไหว้พระซึ่งเป็นการยอมเคารพพระ จิตใจจะได้มีที่พึ่งพำนัก

“พระ” ในที่นี้ เราอย่าตีวงแคบ ให้ตีวงกว้างออกไป ซึ่งจะขอแยกเป็น ๓ ตามลำดับ คือ

๑. พระรัตนตรัย (พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์)
๒. พระผู้ให้กำเนิด (บิดามารดา)
๓. พระผู้มีอุปการะ (อาจารย์เป็นต้น)

การกราบไหว้พระ บูชาพระ ถ้ามีดอกไม้ธูปเทียน ก็บูชา ถ้าไม่มี ก็มือ ๑๐ นิ้ว ปาก ใจนั้นแหละ แทนธูปเทียน ซึ่งจะแยกกล่าวต่อไป

๑. **พระพุทธ** เมื่อตั้งนโม ๓ จบแล้วว่า พุทธคุณ คือ อติปิ โส ภควา ฯลฯ พุทธคุณ รำลึกถึงพระคุณทั้ง ๓ คือ พระปัญญาคุณ พระบริสุทธิคุณ และพระกรุณาคุณ ข้อสำคัญ ไปไหว้ตรงทอง ตรงเงิน ตรงอิฐ ตรงปูน หรือตรงที่ว่า แหม ! พระพุทธรูปสวย ถ้าคิดอย่างนี้ เรียกว่าไหว้ไม่ถูกพระ ต้องรำลึกให้เห็นพระคุณจริง ๆ ปรากฏแจ่มใสในจิตใจ แล้วว่า พุทธ ภควา อภิวิเทหิ กราบลงหนหนึ่ง

๒. **พระธรรม** ครั้นแล้ว ว่าธรรมคุณ คือ สวากขาโต ภควตา ธมโม ฯลฯ วิญญูธรรม รำลึกถึงพระปริยัติ ปฏิเวธ ให้เห็นพระคุณชัด อย่างมัวรำลึกถึงว่ามีที่คัมภีร์ เป็นใบลาน หรือกระดาษ แล้วว่า ธมมํ นมสฺสามิ กราบลงหนหนึ่ง

๓. **พระสงฆ์** ครั้นแล้ว ว่าสังฆคุณ คือ สุปฏิปันโน ฯลฯ โลกสุสาติ หยุด รำลึกถึงคุณพระสงฆ์ ปฏิบัติดี-ตรง-ถูก และปฏิบัติควร ให้เห็นคุณพระอริยสงฆ์ชัด อย่างนี้กรูปร่าง อย่างการเทศนา อย่างนี้กิจวร จะไหว้ไม่ถูกพระ ให้นึกถึงคุณพระอริยสงฆ์จนปรากฏชัด แล้วว่า สงฆ์ นมสฺสามิ กราบลงหนหนึ่ง

๔. **พระผู้ให้กำเนิด** ครั้นแล้ว รำลึกถึงคุณบิดามารดา จนเห็นชัด กราบลงหนหนึ่ง

๕. **พระผู้มีอุปการะ** ครั้นแล้ว รำลึกถึงคุณท่านผู้มีอุปการคุณแก่เรา เช่น ครูบาอาจารย์ อุปถัมภ์ชักนำให้จำเริญ ตลอดถึงพระมหากษัตริย์จนเห็นชัด กราบลงหนหนึ่ง

ต่อแต่นั้น ควรจะสวดมนต์แปลตามสมควรแก่เวลา และที่สุดให้แผ่เมตตาแก่สรรพสัตว์

คำเจริญเมตตา

สพฺเพ สตฺตา

อเวรา

สพฺเพ สตฺเต

อပ္ปยาปชฺฌา

สัตว์ทั้งหลาย ที่เป็นเพื่อนทุกข์เกิดแก่เจ็บตายด้วยกันหมดทั้งสิ้น

จงเป็นสุขเป็นสุขเถิด อย่าได้มีเวรแก่กันและกันเลย

สัตว์ทั้งหลาย ที่เป็นเพื่อนทุกข์เกิดแก่เจ็บตายด้วยกันหมดทั้งสิ้น

จงเป็นสุขเป็นสุขเถิด อย่าได้มีความเจ็บไข้ลำบากกาย

ลำบากใจเลย

สพฺเพ สตฺเต

อนิมา

สพฺเพ สตฺเต

สฺซี อุตฺตานิ ปริหรนตุ

สัตว์ทั้งหลาย ที่เป็นเพื่อนทุกข์เกิดแก่เจ็บตาย ด้วยกันหมดทั้งสิ้น

จงเป็นสุขเป็นสุขเถิด อย่าได้มีความทุกข์กายทุกข์ใจเลย

สัตว์ทั้งหลาย ที่เป็นเพื่อนทุกข์เกิดแก่เจ็บตายด้วยกันหมดทั้งสิ้น

จงมีความสุขกายสุขใจ รักษาตนให้พ้นจากทุกข์ภัยทั้งสิ้นเถิด *

การไหว้พระสวดมนต์ เป็นกิจของพุทธศาสนิกชนพึงบำเพ็ญอย่าให้ขาดได้เป็นดี เพราะนอกจากจะช่วยผ่อนคลายความตึงเครียดแห่งประสาท ช่วยคนไม่ให้เป็นโรคเส้นประสาทพิการแล้ว การไหว้พระสวดมนต์ ยังให้ความกระปรี้กระเปร่า ความเบิกบาน ความอímเอิบแก่ชีวิต ให้ชีวิตเข้มแข็ง ก่อให้เกิดกำลังงานอันแท้จริง ทำนองเดียวกับอาการดึงดูดของโลก

มหาत्मคานธี เขียนไว้ในที่แห่งหนึ่ง ใจความว่า “ข้าพเจ้าถ้าไม่ได้สวดมนต์ เป็นบำไปนานแล้ว”

การไหว้พระสวดมนต์ในพุทธศาสนานี้ และแม้ในศาสนาอื่นย่อมทรงอิทธิพลไพศาล ดังนั้น การไหว้พระสวดมนต์จึงมีอำนาจครอบงำชีวิตอย่างน่าประหลาดที่สุด

หนังสือเล่มนี้ได้ยุดิลงโดยประสงค์เพียงนี้

ข้าพเจ้าขออวยพรให้ท่านผู้อ่านจงประสบความสุขเกษมสำราญ

ห่างโรคาพาธ นิราศภัยอันอันตราย

จำเรญด้วย อายุ วรรณะ สุขะ พละ ปฏิภาณ ในกาลทุกเมื่อ เทอญ

*. ของสมเด็จพระวันรัต (พุทธสิริ) วัดโสมนัสวิหาร

**รายนามผู้ร่วมอุปถัมภ์จัดพิมพ์หนังสือ
ถวายเป็นมฤตดาสิกการะ**

จำนวน ๔๐,๐๐๐ บาท

๑. พระครูใบฎีกาพิทักษ์ ปภาโส จร.วัดชัยยี่หระ

จำนวน ๑๐,๐๐๐ บาท

๒. พระครูปลัดปรีชา โชติธมฺโม จร.วัดไผ่ล้อม

๓. คณะครูและนักศึกษา กศน. อำเภอท่าใหม่

๔. คุณไพศาล ศรีคงรักษ์

๕. คุณโสฬส (แดง) พฤกษ์เจริญ และครอบครัว

๖. พ.อ.(พิเศษ)ออมสิน-คุณพันธ์ภัทร์ ภิบาลญาติ

จำนวน ๕,๐๐๐ บาท

๗. พระครูอนุกุลสังฆการ จร.วัดท่าไต้

๘. พ.ด.ท. ฐานภัทร กิตติวงศา

๙. คุณนิม แพทย์รังษี และครอบครัว

๑๐. คุณสมทรง ภิบาลสุข

๑๑. คุณจิตรา วิจิตรจินดา

จำนวน ๓,๒๐๐ บาท

๑๒. คุณอ้น - คุณกันยา ศรีธัญญา และครอบครัว

จำนวน ๒,๐๐๐ บาท

๑๓. พระมหาสมศักดิ์ สุเมธ จร.วัดบ้านลิ่วฯ

๑๔. ด.ด.วันชัย - คุณศรีวิไล วุฒิชัย

๑๕. คุณวิชัย - คุณสำรอง จิตรการ

๑๖. ครอบครัวคุณแพทย์-คุณชัยญารักษ์ แพทย์รังษี

๑๗. ศรีวรรณการเกษตร ตลาดเนินสูง

จำนวน ๑,๐๐๐ บาท

๑๘. คุณเจย - คุณไพวัลย์ พวงบุญชู

๑๙. คุณสมถวิล สมพงษ์

๒๐. คุณพันธ์มา สิทธิบุษย์

๒๑. คุณตัน, คุณสมคิด เขียมหยิน

๒๒. คุณเครือวัลย์ ผลาผล

๒๓. คุณช่อ คุ่มตม และครอบครัว

๒๔. คุณบรรจง หอมเอนก

๒๕. คุณสำอองค์, คุณหอมหวล ไฟทอง

๒๖. คุณสุรินทร์ หวังมงคล และครอบครัว

๒๗. ครอบครัว คุณสฤษฏี จิตรการ

๒๘. ครอบครัว คุณพรชัย - คุณสุรีย์ ชนะสิทธิ์

๒๙. คุณสมหมาย ประภาสังศุ และครอบครัว

๓๐. เรือเอก ธวัช - คุณมุกดา ทวีวงศ์

๓๑. คุณชัยสิทธิ์ ประสงค์สิน และครอบครัว

๓๒. คุณประสม - คุณสำรวล ทวีวงศ์

๓๓. คุณสมศรี, คุณสุธารัตน์ ชำนาญเวช

๓๔. คุณจำนงค์ ภิบาลญาติ

๓๕. ด.ช.ภูมิพัฒน์ ภิบาลญาติ

จำนวน ๙๐๐ บาท

๓๖. ยายเฮียง พิชพูล และบุตร

จำนวน ๖๐๐ บาท

๓๗. ตระกูลบุญแดง

จำนวน ๕๐๐ บาท

๓๘. พระปลัดประมวล มหาวิโร วัดบูรพา ฯ

๓๙. อุทิศให้ตระกูลแพทย์รังษี

๔๐. ตระกูลควนิยม

๔๑. ตระกูลคุ่มตม

๔๒. คุณวันดี จวีวรรณ

๔๓. คุณมาลี ไพโรจน์

๔๔. ครอบครัว คุณบุญรอด-คุณแต้ว เนินวิเชียร

๔๕. คุณเฉลย - คุณศิริพร พิชพูล

๔๖. คุณมาลัย เจริญพร

๔๗. จ.ส.ด.จรณ์นทร์ - คุณนิรชา ธนะศิริพาณิชย์

๔๘. คุณมินท์มันดา, ด.ช.ธนเมษฐ์ เลิศโชติพันธ์

๔๙. คุณสุภาพ ผลาผล

๕๐. คุณสำออง บุญสง

๕๑. คุณชน สุขมูล

๕๒. คุณภาวิณี และครอบครัวธีรสุนทรกุล

๕๓. คุณชาญชัย เวชยาการ และครอบครัว

๕๔. คุณสวาง - คุณรำเพย พุ่มแก้ว

๕๕. คุณธนวันต์, คุณเสมื่อนนภา ทวีวงศ์

๕๖. คุณสุขุม วิเวโก และครอบครัว

๕๗. คุณวันเพ็ญ จาระมัย และบุตร

๕๘. คุณอัญญ์ญ์ สันติธนนท์กุล และครอบครัว

๕๙. คุณกิมเขียง คุณารักษ์ และบุตร

๖๐. ครอบครัว คุณสัมฤทธิ์ - คุณเพชรดา คงทรัพย์

๖๑. คุณเน่งน้อย ทำเนียบ

๖๒. คุณอุทัย - คุณนิธรา ผลจิตต์ และครอบครัว

๖๓. คุณรัตนภรณ์ จวีวรรณ

จำนวน ๔๐๐ บาท

๖๔. คุณปรีชา - คุณเทเรียน แสงกัน

๖๕. คุณชุมพล - คุณละเมียด คุ่มรัตน์

จำนวน ๓๐๐ บาท

๖๖. พระสมุห์กิจจา สุธมฺโม วัดบูรพา ฯ

๖๗. ครูสุนันทา มณีฉาย

๖๘. คุณประคอง - คุณทองคุณ วิเวโก

๖๙. คุณวิชิต ครอบบุญ

๗๐. คุณณัฐรัตน์ คณะชา

๗๑. คุณสุราฐ - คุณศรดา อนามพงษ์

๗๒. คุณอุทัยวรรณ วิสุทธิแพทย์ และครอบครัว

๗๓. คุณเกษม - คุณอนุ ทวีวงศ์

๗๔. คุณประวิณ-คุณอรสา,คุณไชยวัฒน์ ทวีวงศ์

จำนวน ๒๐๐ บาท

๗๕. พระมหาไพโรจน์ พลญาโณ วัดลำพัน

๗๖. พระรังสรรค์ ฐิตปสาโท วัดบูรพา ฯ

๗๗. พระบูรพา ปุณญกเขตโต วัดบูรพา ฯ

๗๘. พระณัฐพล มุทะรัตน์ วัดบูรพา ฯ

๗๙. คุณเต็ม คุ่มตม

๘๐. คุณล้วน มาศผล

๘๑. คุณบุญศรี ประสพศิลป์

๘๒. คุณदनัย ดานันท์ไกล

๘๓. คุณธาดา จวีวรรณ

๘๔. คุณเจน นรลักษณ์

๘๕. คุณจิตรดา สุทธิผล

๘๖. คุณธนวัฒน์ จวีวรรณ

๘๗. คุณอังคณา ปลื้มสำราญ

๘๘. คุณชัยวัฒน์, คุณสุพัตรา พูลกสิศรี

๘๙. คุณวิทยา ไทยตรง
 ๙๐. คุณศตพร ไทยตรง
 ๙๑. คุณพรรณรำไพ ไทยตรง
 ๙๒. คุณธนัช ไทยตรง
 ๙๓. คุณจารุณี กระดมพรรค
 ๙๔. คุณวรรณา จรณวัตร
 ๙๕. คุณบันเทิง - คุณมาลี เคหาสัย
 ๙๖. คุณเชย คงคาสะอาด
 ๙๗. คุณสายัณห์ หงิมเสงี่ยม
 ๙๘. คุณหยุด ชีพันธ์
 ๙๙. คุณมะลิ ศรีทองคำ
 ๑๐๐. คุณสิน ศรีทองคำ
 ๑๐๑. คุณมานิช - คุณเรณู อุดม
 ๑๐๒. คุณสำเนา อุดม
 ๑๐๓. คุณเชย อุดม
 ๑๐๔. คุณบุษยพรรณ แสงกัน
 ๑๐๕. คุณวีรศักดิ์ ภูพานา
 ๑๐๖. คุณสังวาลย์, ด.ช.ศรภูมิ พันธะหมยม
 ๑๐๗. คุณเพียร, คุณเรืองฤทธิ์, คุณนิสามล บรรจง
 ๑๐๘. คุณนิวัต - คุณรัตนา พลกิจ
 ๑๐๙. ผู้ใหญ่ทะนง เห็นเจริญสุข
 ๑๑๐. คุณแจ้ว เห็นเจริญสุข
 ๑๑๑. คุณชินดา เห็นเจริญสุข
 ๑๑๒. คุณนิตยา สคำ
 ๑๑๓. คุณเกาะ กำหนด, คุณใหม่ สีส่น้อย
 ๑๑๔. คุณบุญมี - คุณไอล ประมา
 ๑๑๕. คุณเด่นดวง เนตรภาค
 ๑๑๖. คุณสุรพล - คุณยุพิน ขยันกิจ
 ๑๑๗. ด.ญ.อัจฉรี, ด.ช.ดิษรินทร์ เนตรภาค
 ๑๑๘. คุณดำรง เนตรภาค, คุณดารุณี สมนึก
 ๑๑๙. คุณดวงนภา, ด.ช.ฤทธิชัย ดินาน
 ๑๒๐. คุณธนันท์ลดา เฟ่งจิตต์ และครอบครัว
 ๑๒๑. คุณสำรว - คุณสำลี หาญปราบ
 ๑๒๒. คุณสันต์ - คุณเกษร ฉัยยา
 ๑๒๓. คุณดาวลอย จันทรประเสริฐ
 และคุณวีไล พานิชอัตรา
 ๑๒๔. คุณอนันดา บุญเกิดรอด
 ๑๒๕. คุณนภา - คุณวันเพ็ญ ทวีวงศ์
 ๑๒๖. คุณบุญนา มาศผล
 ๑๒๗. คุณดวงฤดี วลีโน
 ๑๒๘. คุณบุหงา, คุณจำปา ลออภักตร์

จำนวน ๑๐๙ บาท

๑๒๙. คุณภคยพร เวชณีศรี และครอบครัว
 ๑๓๐. จำเอกสุรินทร์ - คุณสมหญิง ลัดดาไสว

จำนวน ๑๐๐ บาท

๑๓๑. คุณประทุม บัวบาน
 ๑๓๒. คุณรัญจวน วัฒนบุตร
 ๑๓๓. คุณนัฐนันท์ นิธิวัฒน์ผกากุล

๑๓๔. คุณชะลูด ขนรกุล
 ๑๓๕. คุณนิภาภรณ์ นาทเวช
 ๑๓๖. คุณบุญช่วย สุทธิผล
 ๑๓๗. คุณอรุณี ลีศิริวัฒนกุล
 ๑๓๘. ด.ญ.สุวิมล ลีศิริวัฒนกุล
 ๑๓๙. ด.ช.วิสิฐ ลีศิริวัฒนกุล
 ๑๔๐. คุณวาสนา พูลพักรณ์ และครอบครัว
 ๑๔๑. คุณอรสา ชูศรี
 ๑๔๒. คุณกุลนัฐ วริยาภรณ์
 ๑๔๓. คุณบรรทม แพทย์รังษี
 ๑๔๔. คุณอรัญ หงิมเสงี่ยม
 ๑๔๕. คุณมะยม พัฒนาการ
 ๑๔๖. คุณเอ็มใจ ศรีวิมล
 ๑๔๗. คุณนิต วัฒนศฤงคาร
 ๑๔๘. คุณปราณี เคหาสัย
 ๑๔๙. คุณสมใจ ไชยราช
 ๑๕๐. คุณบุญนา รสพิง
 ๑๕๑. ครอบครัว คุณบุญรอด - คุณสุชิน ผลจิตต์
 ๑๕๒. คุณวัฒนา - คุณธนวรรณ เจริญกลิ่น
 ๑๕๓. คุณอุบล โพธิ์ทอง
 ๑๕๔. คุณบุศรา เคหาสัย
 ๑๕๕. คุณเฉลิม องค์กรา
 ๑๕๖. คุณสมศักดิ์ - คุณพุทธรักษา พิชพันธ์
 ๑๕๗. คุณนิรุต - คุณถวัลวรรณ แก้วพูล
 ๑๕๘. คุณอนงค์ศรี วัฒนาคม และครอบครัว
 ๑๕๙. ครอบครัว คุณพงษ์สันต์ ศรีเศรษฐมัตย์
 ๑๖๐. ด.ช.วิทธิพล อภิธรรมภูษิต
 ๑๖๑. ด.ญ.ณัฐกานต์ ธัญพืช และครอบครัว
 ๑๖๒. ครอบครัว คุณประพิมพ์พรรณ ชนะผล
 ๑๖๓. คุณปรียาภรณ์ ขมสนิท และครอบครัว
 ๑๖๔. คุณสวัสดิ์ สุวรรณชาติ
 ๑๖๕. คุณมาลัย บรรจง
 ๑๖๖. ครอบครัว คุณณัฐศศิ ขวักไขว่พวก
 ๑๖๗. คุณนงลักษณ์ รักดีชาติ และครอบครัว
 ๑๖๘. คุณกมลมาลย์ วุฒิศรี และครอบครัว
 ๑๖๙. คุณธิดา ครอบราชย์ และครอบครัว
 ๑๗๐. ครอบครัวคุณประภาพรณ บุญมีพันธุ์ชัย
 ๑๗๑. คุณเยาวเรศ หวานคม และครอบครัว
 ๑๗๒. คุณเกัญญา พฤษเจริญ
 ๑๗๓. คุณวันเพ็ญ คุ่มตน
 ๑๗๔. คุณเรวดี จวีวรรณ
 ๑๗๕. คุณรมณี สรรเสริญ และครอบครัว
 ๑๗๖. คุณกชพร สร้างสวนผล

๑๗๗. คณะสงฆ์และทายกทายิกา วัดหนองบัว
 (อ.ท่าใหม่)
 ๑๗๘. พระครูสังฆรักษ์มนัส ขนติธมโม จร.วัดโพธิ์ทอง

(หมายเหตุ) หากรายชื่อ-นามสกุล ของท่านใดผิดพลาด ต้องขออภัยด้วย คณะผู้จัดทำ

วัดบูรพาพิทยาราม (พระอารามหลวง)

เลขที่ ๑ หมู่ที่ ๔ ต.เขาวัว อ.ท่าใหม่ จ.จันทบุรี ๒๒๑๒๐ โทร. ๐๓๙-๔๙๔๑๓๐

ถวายสักการะ ท่านเจ้าประคุณสมเด็จพระพุทธมามจารย์ วัดสระเกศ
๕ ธันวาคม ๒๕๕๒

ถวายสักการะ ท่านเจ้าประคุณสมเด็จพระวันรัต วัดบวรนิเวศวิหาร
๖ ธันวาคม ๒๕๕๒

ถวายสักการะ พระเดชพระคุณพระพรหมโมลี วัดพิชยญาติการาม
๖ ธันวาคม ๒๕๕๒

ถวายสักการะ พระธรรมเจดีย์ วัดกัลยาณมิตร
๖ ธันวาคม ๒๕๕๒

ศาลาการเปรียญวัดบูรพาพิทยาราม
(พระอารามหลวง)

บริเวณ วัดบูรพาพิทยาราม
(พระอารามหลวง)